

ККР. 221. КОД.

**ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ
ЛІТЕРАТУРИ
«ДНІПРО»
КИЇВ — 1968**

|

І
ТВОРИ
В П'ЯТИ
ТОМАХ

ОЛЕКСАНДАР

КОРНІЙЧУК

ТОМ 1987
П'ЯТИЙ
ПУБЛІЦИСТИКА

|

У2+8+327·8-
К67

*Впорядкування, підготовка текстів та
примітки кандидата філологічних наук*
Д. Я. Ш Л А П А К А

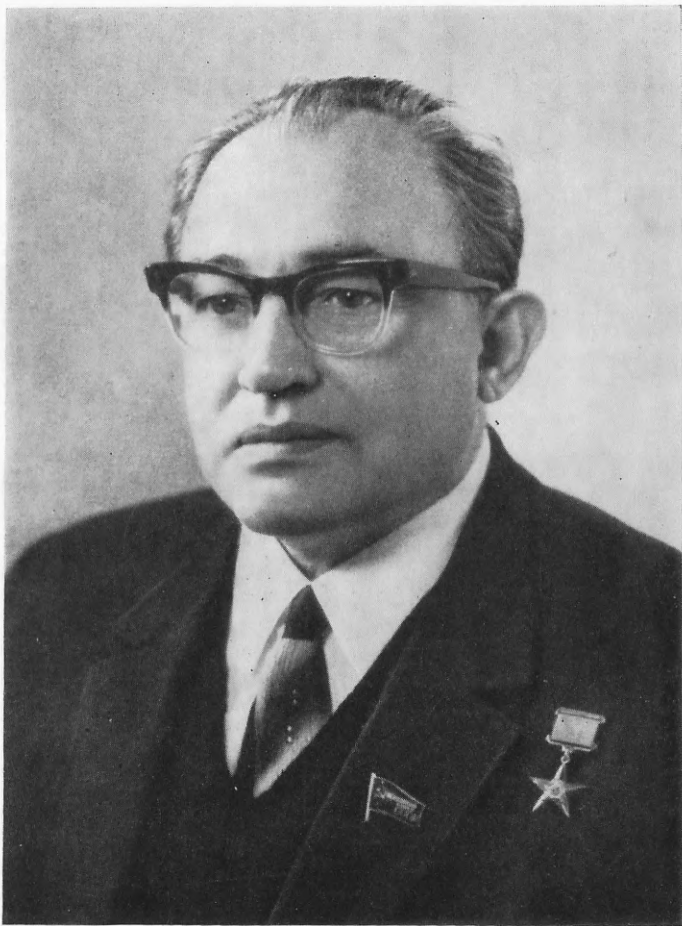
664324

20

ЛІВІВСЬКА ФАБРИКА НАБОРУ

7—3—3
112—67М

**СТАТТІ
ВИСТУПИ
СПОГАДИ**

В ІМ'Я РАДОСТІ І КРАСИ

Інтерв'ю кореспондентові «Правды» з нагоди присвоєння звання Героя Соціалістичної Праці

З а п и т а н н я. Що у Вас на душі в цей урочистий для Вас і для нашої літератури день?

В і д п о в і д ь. Моє серце переповнене радістю, великою і світлою. І хочеться перш за все гаряче подякувати за високу оцінку моєї праці й за виявлену мені високу честь. Хоч я не на Батьківщині, та навколо рідні люди. Першими мене поздоровили чехословацькі друзі, потім громадські діячі інших країн, які зібралися на засідання президії Всесвітньої Ради Миру. Їх теплі слова й добрі почуття, висловлені на мою адресу, я відношу на рахунок моєї великої Вітчизни, матері багатьох націй, яка нас зростила й дала нам крила.

З а п и т а н н я. Чим, якщо це не таємниця, ви порадуєте радянського глядача до свята Жовтня?

В і д п о в і д ь. Свято йде велике, і святкувати його будуть усі народи світу. Кожен художник хоче принести до свята свій подарунок. Я завершую роботу над п'єсою. Це комедія. Вона побудована на матеріалі з сучасного життя. Вся наша історія — героїчний подвиг, що возвеличив Радянську країну, висунув її в авангард світу. Але на святі, я думаю, треба й посміятися. Яке це свято без сміху?! А по-справжньому сміятися може тільки сильний. Сміх завжди був зброєю сильних... Нема у світі сили, нам рівної. Наша Батьківщина сильна своєю найпередовішою ленінською ідеологією, сильна дружбою і братерством народів, монолітною їх згуртованістю навколо Комуністичної партії, сильна красою

розуму, серця і характеру радянської людини. Ось про це хочеться написати.

З а п и т а н н я. А які Ваші найближчі плани на фронті боротьби за мир?

В і д п о в і д ь. Президія Всесвітньої Ради Миру розгляне найбільш гострі проблеми, що хвилюють людство. Ми вживаємо всіх заходів, щоб викрити брудну й криваву агресію американського імперіалізму у В'єтнамі, підняти проти неї рух протесту людей доброї волі в усіх країнах. Ми висловимо найгарячіші почуття підтримки в'єтнамському народові, який героїчно бореться. На порядку денному — не менш важлива злободенна проблема європейської безпеки. Вона зачіпає життєві інтереси не тільки європейців. Адже на віку мого покоління німецький мілітаризм розв'язав дві війни, що стали світовими й забрали десятки мільйонів людських життів. Тепер німецькі реваншисти знову піднімають голову. Ось чому ми думаємо скликати велику конференцію за участю прихильників миру та інших сил широкої громадськості з питань європейської безпеки.

...Ми, радянські майстри мистецтв, і в своїй творчості, і на ниві громадської діяльності завжди будемо вірними синами Комуністичної партії, свого народу і Батьківщини.

25 лютого 1967 р.

25 травня 1905 року в сім'ї робітника-слюсаря залізничного депо станції Христинівки народився син. Через кілька років я дізнався від сусідки, якій розбив вікно м'ячем, що моє прізвище Корнійчук. І з того часу я почав вивчати фольклор, оскільки сусідка була дуже обізнана з міцними народними висловами. Вчився я в залізничному двокласному училищі.

В 1919 році батько помер, і мені, як старшому в родині, довелось працювати на залізниці. При залізничному клубі був український драматичний гурток. Я брав гарячу участь в його роботі, а пізніше став його керівником. Ми ставили п'єси українських класиків, комедії, водевілі. У суботні дні навіть їздили на гастролі до міста Умань (це за вісімнадцять кілометрів від Христинівки). В Умані юний Микола Бажан керував драматичним гуртком, де йшли п'єси символістів, і в нас було змагання. Микола Бажан до цього часу в обиді на мене, вважаючи, що я «зманював» від нього глядачів. Та, правду кажучи, на символістів майже ніхто не ходив, у нас же завжди були аншлаги.

У 1923 році було відкрито перші робітничі факультети, і мене послали на робфак при Київському Інституті народної освіти. Від станції Христинівки рукою подати до Києва, але я їхав чотири дні, бо були сильні сніжні завали і на паровозі не вистачало дров. Пасажири самі рубали дерева, пиляли, кололи і взагалі робили все, щоб поїзд рухався.

І ось біля дверей Київського університету, який тоді було перейменовано в Інститут народної освіти, зустрілись двоє юнаків. Один — у матроському бушлаті, інший — у довгому старому батьківському пальті

з дерев'яним ящиком у руці, а в ящику — дві ячневі хлібини.

Юнаки уважно читали оголошення, що були приколоті на дверях. Матрос глянув на мене.

— Ти теж на робфак?

— Так, — відповів я.

— Руку, браток. І я туди ж. Не чув, харч одразу нам видадуть?

— Не знаю.

— Дві доби не їв.

— Хочеш хліба шматок? — І я відкрив свій ящик...

Входили і виходили студенти, з подивом дивились на нас, що гризли промерзлий черствий хліб.

Ректор перевірів наші документи, послав нас до гуртожитку на Лютеранську вулицю. Прощаючись, сказав: «Розумієте, нас не попередили, що відкрили робфак. Підготуватися ми не встигли, але народ ви робочий і гуртожиток самі приведете в порядок. Там вікна вибиті і опалення нема. Яюсь влаштуєтесь».

Так почалося наше нове життя, життя студентів-робфаківців. З усіх сторін з'їхались червоноармійці, робітники, комнезамівці, і, незважаючи на холод і голод, пісня завжди лунала в кімнатах. У кожній кімнаті — по дванадцять чоловік. Дівчата в червоних косинках мили підлогу, а ми фанерою й дошками забивали вибиті вікна. Мені тоді пощастило: двірник нашого будинку був моїм однофамільцем, тому він іноді запрошував мене до себе й частував кулішем...

До нашого гуртожитку надіслали старого кухаря на прізвище Горохов. Ніколи робфаківці не забудуть його. Це був великий майстер! З дуже поганих продуктів він творив справжні чудеса. Багато розповідав нам, як колись служив у графа Терещенка, а потім у відомого київського багатія Бродського.

Особливо любив згадувати, які блюда він готував з стерлядей... Слухаючи його оповіді, ми весело жували тухлу рибу. Але коли дійшли до крайнього виснаження і наше терпіння вичерпалось, ми влаштували страйк. Прибула комісія міського комітету партії. Розглянувши висновки комісії, міськком визначив біржі податок, нам покращили харчування, дали чисту постільну білизну, зробили дезинфекцію, бо наші ковдри рухались від паразитів. Нам навіть купили інструменти для духового оркестру.

Важко стало жити нашим сусідам по Лютеранській вулиці — у кожній кімнаті гуртожитку трубили, били в барабани, гримотіли мідні тарілки... Врешті партійна організація винесла рішення припинити це неподобство й дозволила нам оволодівати великим музикальним мистецтвом тільки з десятої до дванадцятої. Я ніколи не забуду, коли весною на демонстрацію вийшов наш робфак і на Хрещатику вперше загравав наш оркестр. Мабуть, Київ ніколи не чув такої музики. Публіка зупинялась, сміх був великий, але ми бадьоро йшли, а за нами бігла малеча й кричала «ура!».

Комсомольська і партійна організації ІНО були невеликі. В основному це були робфаківці. Коли відбувалися студентські збори, ми намагалися будь-якими засобами обрати до президії робфаківців. Та це було важко, бо синки непманів, ліві анархісти та буржуазні націоналісти вели активну боротьбу проти комуністів і комсомольців. Але згодом почалась чистка інституту від непманських синків. В старих стінах Київського університету розгорілась класова боротьба. Відбувалося розшарування й серед професури. Треба сказати, що найбільш талановиті професори добре прийняли нових студентів-робфаківців. В холодних аудиторіях, не шко-

дуючи сил, вони робили все, щоб ми за два роки одержали середню освіту...

У багатьох робфаківців були пістолети. Невдовзі професори почали скаржитись на деяких занадто ретивих хлопців, які, приходячи складати заліки, виставляли з кишені дуло нагана. Тоді вийшов наказ здати зброю. Це сколихнуло весь робфак. Більшість з нас вважали, що через кілька місяців станеться світова революція, з навчанням буде покінчено і без зброї нам ніяк не обійтись. Тоді нам авторитетно пояснили, що світова революція раніше ніж через півтора року не почнеться, і зброя була здана.

Були й такі професори, які на старших курсах говорили: «Що це за нові студенти появились? У шинелях, свитинах. Треба руки тримати в кишенях, а то, чого доброго, портмоне витягнуть».

Ми, робфаківці, дізнались про це і висунули вимогу звільнити одного з них для остраху. Та нам пояснили: «Терпіль, хлопці, не звертайте уваги. Настане час, і цей спец пошкодує про свої слова. Він класово сліпа людина, а ваша справа — гризти зубами граніт науки».

Ми ніяк не могли зрозуміти, навіщо гризти зубами науку, і вважали цей лозунг образливим.

В 1925 році я закінчив робфак і вступив на літературно-лінгвістичний факультет інституту. Якийсь час був культпропом комсомольської організації і секретарем студентського клубу. До нас приїжджали відомі письменники. Ми дуже любили літературні вечори.

Пам'ятаю один вечір, коли в актовому залі виступав Маяковський, а в двох інших найбільших аудиторіях — Еренбург і Бабель. Я був в актовому залі, у президії. Під час виступу Маяковського студенти надсилали багато записок. Деякі записки були образливі й хуліганські. Реакційна частина студентів ненавиділа великого

побєта, який був глашатаєм революції, славив Радянську Вітчизну. В той час молодь захоплювалась Єсенїним, і дехто з них не визнавав Маяковського, але більшість студентів любила й гаряче підтримувала полум'яного трибуна.

В той вечір я передав Маяковському тільки хороші записки, а погані сховав. Маяковський, відповідаючи на записки, наприкінці свого виступу сказав: «Як мені хороше сьогодні. Я не одержав жодної хуліганської записки. Я вам ще буду читати». І він прочитав кілька віршів. Коли вечір закінчився, мене оточили студенти старших курсів й стали лаяти, що я не передав деяких записок. Один з них почав грубо ображати Маяковського. Я не стримався, згадав, як на великій алеї у Христинівці ми вирішували подібні дискусії, і пустив у хід останній аргумент. Студент звалився біля моїх ніг.

На другий день бюро комсомольської організації винесло постанову, де було записано, що я в основному правий, але в дискусії застосував некультурний аргумент (ми тоді дуже любили іноземні слова й користувались ними до місця й не до місця).

В 1925 році я написав перше оповідання «Він був великий», про Володимира Ілліча Леніна. Оповідання було надруковане в київській газеті. Потім ще писав оповідання, але їх не друкували, і я вирішив покинути це заняття, та через рік знову поніс в редакцію оповідання. Його прийняли. Коли в пресі з'явилися мої новели, невелика повість, харківський критик В. Коряк, розглядаючи творчість великої групи письменників-початківців, порадив мені спробувати свої сили в драматургії, оскільки йому сподобались діалоги в моїх новелах.

Ця порада мене окрилила. Я написав п'єсу «На грані», її поставив театр робітничої молоді. Друга п'єса —

«Кам'яний острів» — була прийнята театром імені І. Франка. Цю п'єсу ставив Гнат Петрович Юра. В ній було багато сцен, і Юра максимально використав коло, яке тоді під сценою вручну крутили робітники. Але в день прем'єри робітники запили (було якесь релігійне свято) і не з'явились. Театр був переповнений. Про відміну вистави не могло бути й мови. Тоді Юра запропонував мені і головному адміністратору спуститися вниз: «Впрягайтесь, хлопці, в мотузки, та будемо крутити сцену!»

Коли закінчився спектакль, помреж прибіг під сцену і крикнув: «Швидше наверх, публіка викликає...»

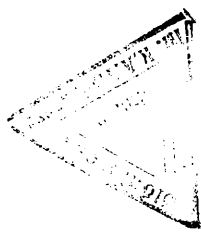
Але в нас не було сил...

Так почав я вивчати сценічну дію в професіональному театрі. З того часу всі мої п'єси йшли на сцені цього рідного мені театру імені І. Франка.

Подальший мій шлях як драматурга більш або менш відомий глядачам, тому я поки що закінчую на цьому мою біографію. Про свою творчість, про те, як я пишу п'єси, мені говорити важко. І я думаю, що для глядача важливий передусім результат роботи. Але я все-таки обіцяю написати про свій творчий метод тоді, коли я не зможу більше писати п'єс.

1965 р.

I

664324

ГЕРОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОГО БУДІВНИЦТВА—НАШІ ГЕРОЇ

Товариші, доповіді про драматургію дали нам цікавий матеріал, що свідчить про зростання нашої драматургії, яка завоювала робітничого та колгоспного глядача і стала його найулюбленишим мистецтвом.

Хороші п'єси дивляться мільйони. П'єси йдуть у сотнях театрів, і тому кожний образ, кожне слово мусять бути повноцінними, пристрасними, хвилювати серця глядачів.

Драматургові дано найскладнішу зброю емоціонального впливу на маси, і тому ми не маємо ніякого права звертатись до мільйонних мас корявою, неохайною, штапованою мовою. Ми не маємо ніякого права писати нудні, бліді, безбарвні п'єси. Нудьга — це найстрашніше в мистецтві, особливо ж вона жахлива в драматичному мистецтві. Драматургові дано велику перевагу — він може відчутти масове реагування глядачів. Важко забути ті хвилини, коли дивишся на глядача під час дії. І часто відбуваються дивні речі: в одних місцях, де здавалося, що глядач слухатиме з завмиранням серця кожне слово, він не тільки не слухає, але починає кашляти, гомоніти, він байдужий; в інших місцях — стоїть абсолютна тиша, в якій чути тільки схвильоване дихання автора. Це незабутні хвилини творчої радості.

В Харкові драматургові після десяти вистав — культ-походів робітничих заводів, військових частин і т. д. — режисерська лабораторія дає діаграму реагування глядача. В діаграмі занотовані репліки автора в сцені і поруч реагування публіки: легкий кашель, кашляє увесь зал, легкий шум, великий шум, тиша, оплески й бурхливі оплески. Це, товариші, чудовий документ, яким

повинні цікавитися не тільки драматурги, а й наші критики. Я перевіряв реагування на мою п'єсу «Загибель ескадри» в Харкові. На виставі були партійний актив Дзержинського району, робітники ХПЗ, студенти й учасники військової партійної конференції. І всі вони немовби змовились: кашляли, гомоніли командири Червоної Армії в тих місцях, де кашляли й гомоніли робітники ХПЗ, де гомоніли студенти, і аплодували, слухали в абсолютній тиші в тих місцях, де аплодували й слухали в тиші робітники, студенти.

В чому цінність цього факту? Цінність у тому, що ніколи, в жодну епоху драматургія не мала такого глядача з єдиним устремлінням, з єдиним почуттям сприйняття світу, глядача активного, схвильованого, глядача високої культури. У нас відпала проблема — на кого працювати. В цьому найбільша радість творчості.

Наша драматургія зробила великі успіхи, але наші творчі досягнення порівняно з творчістю нашого радянського народу, нашого робітничого класу ще не достатні, набагато відстають.

Головна причина відставання — це те, що ми ковзаємо по поверхні, ми йдемо за подіями, а не висвітлюємо вогненним словом шляхів, якими йде нова людина.

На диспутах ми багато говоримо про масштабність наших п'єс, про великих героїв, а коли сидимо за столом, у кімнаті, то кілометри перетворюються в сантиметри, і виходить досить дрібно. Це трапляється тому, що ми часто багато дивуємося тим чи іншим подіям. Був на будівництві, бачив такий-то епізод, — о, як це здорово! Ми часто дивуємося, часто повторюємо слово «надзвичайно». А коли питають: що ти знаєш, товаришу, про суть цього епізоду і події, хто ці люди, які здивували тебе своїм героїзмом, то у відповідь, крім

прізвища та елементарних відомостей, часто письменник нічого більше сказати не може, бо він цього не знає. Ми дивуємося неповторним фактам, але, на жаль, мало у нас моментів справжньої схвильованості, коли художник не йде з поля подій доти, доки детально не вивчить того чи іншого цікавого факту нашої дійсності. Тому на сцені наші герої досить бліді, вони теж дивуються щосекунди, говорять про ентузіазм, а глядачеві нудно.

Коли ми ставимо питання про створення повноцінних, багатогранних образів, ми часто займаємося, на великий жаль, прописуванням рецептів, причому рецептів досить стандартних. За цими рецептами ми будуємо образ, щоб він жив на сцені, ми наділяємо його різними рисочками, часто типовими для цих людей. Наприклад, любов героя до дітей, любов героя до квітів, до специфічних словечок і т. д. І ми думаємо, що це — характерні риси нової людини. Так, це характерно. Але це — не основне і не головне. Біда в тому, що, закінчивши п'єсу, бачиш схематичність двох-трьох образів і починаєш їх наділяти так званими живими рисами. Починаєш приклеювати, пришивати, і творчість перетворюється в майстерню дрібного лагодження, в штучне оживлення блідих, немічних, рахітичних, схематичних ще в задумі персонажів. Майстерня дрібного лагодження випускає п'єсу без цікавих думок, без зльоту фантазії. Вона гарячково чіпляється за побут, але його немає — є тільки ковзання по поверхні. Вона не любить дерзаних, сміливості, експерименту. Там усе гладенько, пригладжено. Багато театрів люблять такі п'єси, над якими не треба працювати. Вони охоче беруть і ставлять їх. Коли дивишся п'єсу, то, виходячи з театру, почуваш, яка майстерність цього автора: він відібрав у тебе час, а замість мистецтва дав сироп.

Тільки великі думки та ідеї нашої епохи породжують великі почуття. Мені здається, що коли художник може сказати щось цікаве й свіже, коли око його бачить далеко, коли він знає всебічно те, про що пише, знає матеріал і цей матеріал його глибоко схвилював, то тоді типове й характерне він зможе черпати жменями, тисячі асоціацій витатимуть над його столом, вони примусять кров текти швидше, вони не дадуть спокою. І тоді завдання художника полягатиме в тому, щоб позбутися неголовного і залишити основне. В тому, щоб очищати від наносного, залишаючи тільки серцевину.

Мені сподобались слова Олексія Толстого в його доповіді: «Драматург, якому є що сказати, не боїться відкривати карти. В «Макбеті» у першій сцені накреслена доля всіх».

Це — дуже важливе, принципове зауваження. Це — питання майстерності, стилю.

Чим захопити глядача, чим його схвилювати? Завжди це питання стоїть перед нами, особливо перед молодими драматургами. Чим його схвилювати? Чи тим, що глядач ставитиме питання: а що ж далі, чим закінчиться п'єса — авантюрним розгортанням сюжету чи іншими прийомами й методами?

Товариш Фадеєв кинув у своєму виступі докір драматургам у тому, що вони, як і прозаїки, не вміють будувати п'єси, що все зразу бачиш, знаєш, чим закінчиться п'єса.

Мені здається, що легше побудувати роман або п'єсу так, щоб читач не знав закінчення твору, ніж коли доля всіх героїв накреслена на початку, а твір все-таки хвилює.

Для нас доля всіх героїв ясна. Носіїв капіталістичних елементів ми знищили, представники старого світу пішли назавжди, і решта осколків цього світу щодня роз-

сипається в порох від наших великих перемог. Долю нової людини накреслила історія, яка працює на нас, і найбільше наше завдання — показати шляхи, найскладніші шляхи, якими йде людина до ясної мети, шляхи, якими йде нова людина у безкласове суспільство. Знайти своєрідне в цьому русі, неповторне і типове тільки для нашої епохи і наших днів, бачити майбутнє в світлі найвеличнійшої теорії Маркса — Леніна, відчувати наймогутнішу концентровану дію мільйонів, які будують нашу Соціалістичну Батьківщину, — в цьому наше завдання, ключ до побудови наших творів. Якщо нам іти цим шляхом, тоді не буде конфлікту між характерами, які ми виводимо в п'єсі, і драматичною колізією, не доведеться втискувати образ у не властиву йому ситуацію.

Товариші, ми багато говорили про експерименти і мало боролись за справжнє драматургічне новаторство, але самих експериментів у нашій творчості ще мало. Ми дуже поспішаємо. Нову деталь, свіже положення зразу перетворюємо в «теорію», в «школу», і навколо цієї «школи» створюються «шкілки». Експерименти вимагають великої обережності, перевірки. Коли ми починаємо перевіряти, то бачимо, що це або вже було, або змінено. Мені здається, що ми більше займаємося раціоналізаторством старих форм, ніж справжнім творчим шуканням.

Частина товаришів, які виступали вчора, говорили, що ми мало дерзаємо, що у нас нема сміливості. Це невірно. Боягузтво не властиве радянському письменникові. Ми ще молоді, і ми не вміємо в достатній мірі втілити великі задуми у великі образи. Це складна боротьба за якість, за стратосферу мистецтва, а хто хоче наші невдачі, зриви пояснювати боягузством, того самого лякають великі завдання нашої драматургії.

Про великих і середніх людей. І тут багато неясного. Одні кажуть: треба брати великих людей, героїв і по них будувати п'єсу. Зараз багато драматургів пишуть п'єси про челюскінців, про наших авіаторів, які врятували челюскінців. Деякі з них самі вписали чудові сторінки в історію людства. Як ви про них не пишете, мені здається, це буде тільки чудова рамка до готових творів нашої Соціалістичної Батьківщини. Рамки потрібні, але є інший шлях, складніший: це попереджати великі події, показувати звичайних будівників, авіаторів, агрономів і т. д. — людей, які, здається, сьогодні, на перший погляд, нічим не відрізняються від інших, але в потенції таять величезні сили. Художникові треба їх розкрити, показати.

Я читав якось старий журнал, що видавався ще до революції. Там було вміщено портрет Чехова, оточений його героями в гримі, образами, виведеними ним у п'єсах, оточений сотнями героїв, абсолютно різних людей. Та коли взяти портрети наших драматургів і навколо них розмістити портрети їхніх героїв, то мені здається, що буде більше портретів драматургів, ніж героїв, створених цими драматургами. Не треба кидатися зразу на тему: трапилась якась подія, спізналися — і потім починаємо всі разом писати про цю подію. Ні, треба розкривати нашу дійсність в усій її багатогранності. Мені здається, що немає в нашій дійсності нудного матеріалу, тим більше немає нудного будівництва соціалізму, а є нудні письменники, які не вміють вибрати істотне і провідне в нашій епосі, не вміють конденсувати і віджимати матеріал.

Боротьба за якість нашої літератури іде в усіх республіках. На український з'їзд українські драматурги прийшли з новими досягненнями, з новими п'єсами, але

основний тон виступів — це самокритика, це творча незадоволеність.

На жаль, ми ще мало знаємо республіки нашого Союзу та їхню творчість.

Ми зустрічаємо з великою радістю пропозицію Олексія Максимовича Горького про створення в Москві постійного великого театру, де національні театри показуватимуть свої досягнення, обмінюватимуться досвідом і вчитимуться один у одного.

Наш з'їзд дав нам надзвичайно велику зарядку. Я переживаю величезну радість творчості. Цей з'їзд розширив наші масштаби. Кожен з нас відчуває, якою любов'ю та увагою оточує нас радянський читач і глядач, якою любов'ю оточує нас наша соціалістична країна, наша партія і уряд. Відповіддю на це довір'я хай будуть наші нові твори високої якості, гідні нашої радісної епохи.

1934 р.

Працюючи над сучасною тематикою, я чимало їздив по селах, вивчав колгоспне село. З надзвичайно цікавими життєвими фактами довелося мені там зіткнутися. Наше українське село дуже виросло і пішло вперед.

Ніколи не забуду, як потрапив я одного разу в хату-лабораторію. Завідував нею колгоспник років під п'ятдесят. Йому допомагала п'ятнадцятилітня дівчинка, його асистентка. Мені вони розповіли, що виводять близько мільйона теленомусів, і дуже захоплено описали, як провадиться боротьба з шкідниками сільського господарства.

На стіні висіли, мабуть, вирізані з газет, портрети Дарвіна і Мічуріна. Їх прикрашали золоті вінки з колосків пшениці, а внизу від руки був зроблений напис: «Товариші Дарвін і Мічурін». Коли я спитав, чому написано «товариш Дарвін», — колгоспник спокійно відповів мені: «Звичайно, Дарвін же наш товариш».

Немає тепер на селі бригадира або ланкового, які в результаті свого величезного культурного росту і внаслідок великих завдань, які стоять перед соціалістичним землеробством, не мали б цілого комплексу знань. Вони щодня застосовують ці знання на практиці, щоб добитися високих урожаїв зернових і технічних культур або досягти великих успіхів у тваринництві.

В літературі минулих епох і навіть зовсім недавно письменники-інтелігенти, навіть ті, що співчували народові, селянина зображали як істоту затуркану. Але за яких-небудь два з лишком десятки років зусиллями нашої великої партії він став найпередовішим землеробом у світі.

Багато ночей провів я в степу, розмовляючи з брига-

дирами, ланковими, і це були чудові бесіди. Просто дивно, з якою легкістю, з яким знанням справи колгоспники говорили зі мною про складні біологічні питання, які підніс академік Лисенко. І я зрозумів, що досягнення Мічуріна і Лисенка справді на кожному кроці допомагають жити, що їх теоретичні висловлювання перетворилися в реальну силу.

Коли письменник скаржиться, що його книга не те що не розходиться, — зараз кожна книга розійдеться, такий великий купівельний попит, — а от що немає справжнього відгуку на твір, що немає диспутів, обговорень, що він мало одержує листів, і коли він робить звідси висновок, що культура ще відстає, — він глибоко помиляється. Не читач винний, а часто винні ми самі, письменники. Не до кінця ще ми зрозуміли, що тільки глибоко усвідомлена сучасна тематика, образи людей, які створюють нашу дійсність, можуть схвилювати читача.

Одноманітність нашої тематики в першу чергу є відбиттям письменницького побуту. На великий жаль, більшість літераторів роками не виїжджає із свого міста, перебуваючи у вузькому колі між редакціями і письменницькою організацією. А тому і герої такі схожі, такі споріднені у багатьох книгах, п'єсах, кінокартинах.

Які чудові біографії у видатних людей нашої Батьківщини! Але по-справжньому в художніх творах ми їх не відобразили, і у нас немає художньо-біографічної літератури. А біографія людини є основою творчості кожного письменника в усі епохи. Тим більше в нашу чудову епоху. Читач хоче пізнати себе, побачити своїх справжніх друзів в художній літературі. Така література буде цікава і для майбутніх поколінь.

Особливо мало ми знаємо великі характери видатних діячів національних республік. В цьому радянська

література має великий борг перед читачем. Якось так виходить, що передових людей, де б вони не були — і на Крайній Півночі, і коло південних морів, і на Памірі, — бачить наша партія, наш уряд. За великі діла уряд відзначає їх високими нагородами, орденами. В газетах ми завжди читаємо про це, а в поле зору літераторів їх потрапляє дуже і дуже мало. У нас, письменників, немає справжнього великого листування з людьми, хоча б частково такого, яке мав, наприклад, О. М. Горький.

Мені здається, що в цьому році перед нами, літераторами, постають особливі завдання. Ми підходимо до 25-ліття переможного будівництва соціалізму, і письменники мусять створити чудовий вінок творів, у книгах своїх яскраво й глибоко показати нашу сучасність, наших видатних людей, які побудували під проводом партії могутню державу соціалізму.

* * *

Ще не так давно буржуазні письменники намагалися закидати нам тенденційний підхід до дійсності. Як багато у великих столицях світу було сказано красивих слів про гуманізм! Скільки взагалі було проголошено гучних промов! Але ми бачили, що часто ці хороші слова мають на меті приспати пильність народних мас.

Радянські письменники чудово розуміють: про що б вони не писали, які б теми не брали, основним, найголовнішим є завдання кріпити могутність нашої великої Батьківщини — вітчизни трудящих усього світу, художнім словом. Робітничий клас бореться за хвилини й секунди у виробничому процесі. Колгоспне селянство дає небачені врожаї. Ми ж, радянські письменники, художники, в своїй галузі ще відстали. І ми мусимо віддати всі свої

сили, весь талант, працювати набагато більше, ніж працювали досі.

Сміливіше треба брати пекучі теми нашої сучасності, а не оглядатися на групу естетствующих критиків і письменників, що симпатизують їм. Не клястися на кожному кроці іменем Маяковського, а справді йти в життя так, як це робив Маяковський.

Наша література, наше образотворче мистецтво мають великі кадри талановитих людей з творчим досвідом; партія і уряд створили нам для роботи всі умови; і я глибоко певний, що до 25-ліття Жовтня ми прийдемо з творами, гідними великого радянського народу.

1941 р.

ПИСЬМЕННИКИ НА ФРОНТІ

В перший день Великої Вітчизняної війни біля маленької кімнати секретаря партбюро Спілки письменників України стояла незвичайна черга. Молодь і вкриті сивиною письменники старшого покоління прийшли з заявами, в яких було кілька слів: прошу послати мене на фронт, щоб із зброєю в руках захищати рідну Україну від німецьких загарбників. Заяви подали партійні і безпартійні письменники. 95 процентів письменників України хотіли вступити добровольцями в Червону Армію. Цілими днями кипіло життя в Спілці письменників. Вдень і вночі тут малювали плакати художники, до них писали тексти поети, прозаїки, тут писали фейлетони, одноактні п'єси для сцени і естради. Безперервно дзвонив телефон, письменники йшли на мітинги, своїм гарячим словом кликали народ на боротьбу з німецькими окупантами.

Волю української інтелігенції, волю українського народу полум'яними словами проголосив один з видатних поетів України Микола Бажан:

В нас воля єдина і клятва єдина,
Єдиний в нас клич і порив:
Ніколи, ніколи не буде Вкраїна
Рабою німецьких катів.

Почуттям великої любові й відданості Батьківщині перейняті твори видатних поетів України П. Г. Тичини і М. Т. Рильського, написані в дні війни. Вони кличуть народ на великий священний бій. В огні пожеж, у вибухах бомб полум'яно проголошує Тичина:

Ти, земле наша, рідная, святая,
Ти, Батьківщино, люба, золотая.
Це знову напад? З ворогом двобій?
Ми чуєм, нене, ми йдемо на бій.

Український письменник бореться за волю й честь не тільки рідної України, але і всіх радянських народів. Це почуття єдності, вічної і нерозривної дружби радянських народів, почуття любові до рідної нам усім Москви прекрасно висловлює в своїх натхненних рядках М. Рильський:

Хай наш клич над поля снігові
Лине, єднає родину велику,
Хай усі люди почують живі,
Що не упасти ніколи Москві,
Нашому серцю не вмерти довіку.

Немає і не може бути більш благородної і величної теми, як тема Вітчизни-матері. Ця тема сповнює серця письменників. Богатирям народним, що б'ються з фашистським драконом за землю, честь і волю України, українські літератори віддають своє палке слово, весь свій талант. Схвильовано оспівує матір червоних бійців видатний український поет Леонід Первомайський:

Не забувай про мене, знай і вір:
коли мені суворий командир
пришле коротку звістку неблаганну
про те, що мій відважний, юний син
в бою з напасником знайшов загин,
я сліз своїх гірких ховать не стану...
Я знатиму — одного вже нема,
та він в бою загинув не дарма.
Я твердо знатиму — твої брати
свій грудний путь зуміють перейти,
плекаючи в серцях тривогу,
крізь грозову холодну каламуть
вони на шумних стягах принесуть
у рідний край священну перемогу...

Моя любов до тебе, сину мій,
тебе сьогодні посилає в бій.

Улюблений українським народом, ніжний лірик Володимир Сосюра в дні війни знайшов у своєму серці мужні слова; з великою силою відтворив він жахливу картину людських страждань на окупованій німцями території:

Забрали все із хати,
долівка у крові.
Лежить убита мати,
І діти неживі.

Не встати їм ніколи,
очима день п'ючи,—
їх німці покололи
багнетами вночі.

В шибки проміння лине
крізь вітру плач і сміх...
Відплатить Україна
за кров дітей своїх.

До помсти кличе полум'яним словом поет-боєць Андрій Малишко, величезною ніжністю до рідної України сповнене кожне слово його поезій. Його чудесний вірш «Україно моя» по праву став найпопулярнішим серед наших читачів на фронті і в тилу.

Українську поезію збагатили новими високохудожніми творами С. Голованівський, С. Воскресенко, Л. Дмитерко, І. Нехода, П. Усенко та інші поети.

На батареях і в полках бійці з радістю зустрічають видатного прозаїка Івана Ле. Його оповідання й нариси люблять в Червоній Армії, їх не доводиться вигадувати письменникові, який завжди йде разом з бійцями і командирами. Патріотичні новели Ю. Яновського, А. Голловка, Н. Рибака, А. Шияна, П. Козланюка ввійдуть в історію нашої української прози.

Український робітник, селянин, письменник стали на смертний бій з заклятими ворогами — німецькими окупантами. Гітлер сподівався, що на Україні він знайде серед інтелігентів зрадників, як знайшов він їх в деяких європейських країнах, що підлим методом розпалювання шовінізму і міжнаціональної ворожнечі йому пощастить обдурити український народ і його інтелігенцію. Не вийшло! Українська інтелігенція стала в лави Червоної Армії і в лави борців, що працюють для фронту.

Понад 60 письменників України працюють в частинах Червоної Армії політпрацівниками, в редакціях фронтових і армійських газет. Українські письменники Кучер і Гончаренко до останніх днів оборони боролися в лавах героїчних захисників Одеси. Велику роботу письменники провадили по радіо в Києві, Одесі, Харкові й фронтовому радіомовленні. Вся Україна чула, як до останніх днів з Києва виступали з полум'яними промовама і патріотичними творами видатна польська письменниця Ванда Василевська, українські літератори Микола Бажан, Леонід Первомайський, Андрій Малишко та інші. Письменники, що працюють у фронтовому радіомовленні, — Іван Ле, Яків Качура, Леонід Первомайський, Михайло Тардов — за місяці війни побували в багатьох полках, дивізіях, написали велику кількість нарисів, оповідань, поезій про богатирів нашої героїчної Червоної Армії.

В редакції газети «За Радянську Україну», яку видає Політуправління Південно-Західного фронту для населення, що живе на окупованій німцями території, велику роботу провадять письменники Бажан, Василевська, Малишко, Шиян, Воскрекасенко. Цю газету полюбив наш народ. Досить навести один приклад. В село прибіг хлопчик і сказав, що на полі бачив газету «За Радян-

ську Україну». Дванадцять дідів взяли палиці в руки і пішли по снігу розшукувати газету. Цілий день шукали і знайшли, принесли в село. Люди з радістю дізналися, що Червона Армія жене німців, що скоро придуть червоноармійці-визволителі.

За вісім місяців війни у фронтових умовах письменники своїми силами видали для армії 120 книг художньої і публіцистичної літератури. Група письменників, що перебуває в тилу, увесь час провадить літературну і громадську роботу. В Академії наук УРСР під керівництвом академіка П. Тичини ведуть науково-дослідну роботу М. Рильський, П. Панч, Ю. Яновський, В. Сосюра, І. Кочерга, Н. Рибак. У ювілейні Франківські дні великі наукові доповіді зробили Павло Тичина — «Франко — великий демократичний письменник України» та Максим Рильський — «Життя і творчість Івана Франка». Недавно були оголошені нові їхні роботи: «Патріотизм в творчості видатного башкирського письменника Гафурі» П. Тичини і «Тема батьківщини в творчості Пушкіна, Міцкевича, Шевченка» М. Рильського. Петро Панч працює над темою «Партизани в 1918 році і партизани в наші дні». Цікаву і глибоку доповідь зробив Іван Кочерга: «Основні лінії розвитку українського театру». Тільки за останні два місяці Спілка радянських письменників України видала 25 книг для фронту. Серед них твори Тичини, Рильського, Івана Ле, Яновського, Панча, Головка, Рибак, Сосюри, Усенка, Копиленка, Первомайського, Малишка, Мартича, Смолича, Бажана, Смілянського, Кундзіча та інших. Виходить літературно-публіцистичний журнал «Українська література», велика газета «Література і мистецтво». У фронтових газетах, в республіканській пресі постійно працюють українські письменники військовими корес-

пондентами, імена яких стали популярними як серед бійців, так і серед населення.

Український народ пишається своїми письменниками, які в грізні дні війни глибоко і яскраво відбивають його думи і прагнення, віддають увесь свій талант на боротьбу з німецькими окупантами. Великі традиції геніального Шевченка, полум'яного борця і поета, свято зберігають радянські письменники України.

1942 р.

УКРАЇНА ВИБОРЕ СВОЮ ВОЛЮ

Здіймаються один за одним велетні кораблі і повертають туди, де ледве жевріє обрій. Крізь важкі хмари, крізь грози й надхмарні сніги пливуть червонозорі велетні, і несуть на крилах нашу славу Молодчій, Степаненко, Швець.

— За матір Україну, за Шевченка! — крикнув над хмарами Молодчій, і стрясся Берлін, запалало лігво звіра.

Освітлений прожекторами, ішов Молодчій крізь стіну вогню, ведучи свій літак над Берліном, і, як казковий велетень, ламав ребра звіру.

Б'ють лютого ворога українці на землі, з повітря, на морях і в далекому океані на підводних човнах. Всюди палає українське серце священним вогнем помсти за сльози і кров дітей, братів і сестер, за мільйони замучених у Києві, в Полтаві, Одесі, у селах і містах України.

Тільки народ волелюбний, тільки народ-велетень у найтяжчі хвилини життя може сказати вустами свого поета: «Перемагають і жить!». «Перемагають і жить!» — так назвав свою полум'яну книжку співець України Павло Тичина.

Поети й письменники України в перший же день війни стали разом із своїм народом до бою з ненависним лютим фашистським звіром.

Сто книг тільки за рік війни написали і видали українські письменники.

Б'ються в лавах Червоної Армії, напружено працюють у тилу для фронту літератори України.

Не сльози і розпач, а ненависть палає в нашому серці.

Не тихі й ніжні струни, а мечі рицарів дзвенять у наших творах.

Не замовкла наша муза в кривавий грізний час. Змужніла, виросла і громами покотилась наша пісня. До помсти кличемо ми. Битись до останнього подиху!

Рвуться вперед оскаженілі гітлерівські орди, ідуть нечувані в історії бої під Сталінградом, у передгір'ях Кавказу.

Але не зламати людожерам нашої волі до перемоги. Не було й не буде серед українських письменників «переляканих інтелігентиків».

Ми знаємо, що нема і не може бути іншого щастя, як віддати всю свою працю, всю свою кров за рідний радянський край, за народ, який дав нам життя і крізь віки проніс честь і славу нашої нації. У грізний час ми, українські письменники, зібралися в славній героїчній столиці великого братнього російського народу, в столиці народів нашої Батьківщини.

Як ніколи, українець відчуває так близько братнє плече росіянина.

У велетенських боях ще більше загартувалась дружба українців і росіян — великих братів слов'янських народів.

Слава тобі, наш кровний брате, великий російський народе, слава синам твоїм — богатырям!

Письменники України в перший день Великої Вітчизняної війни поклялись битися за рідний край, за Радянську Батьківщину до останньої краплі крові. Ми знаємо, що перемога сама не приходить. Ми б'ємося і закликаємо палким словом кожного українця, де б він не був, потроїти, подесятерити свої сили в боротьбі з німецьким фашизмом, ще дужче битися за рідну Україну на фронті і в тилу ворога.

1942 р.

ВСТАЄ НАД УКРАЇНСЬКОЮ ЗЕМЛЕЮ ЗОРЯ ПЕРЕМОГИ

В грудні я був на фронті і робив доповідь в одному полку. Великий степ, балка, в цій балці вночі зібралися бійці і командири. Вони вийшли із своїх окопів, прийшли послухати доповідь про 25-ліття Української Радянської Республіки.

Бійці проспівали пісню, яку вони самі склали, — «За Україну ми б'ємося на Дону».

І просили мене при першій же зустрічі передати українським радянським письменникам від бійців Сталінградського фронту палкий сердечний привіт.

Червона Армія знає своїх радянських письменників, любить їх і не забуває в умовах жорстоких боїв.

Наша література в далекому минулому творилася не в хоромях, не в палацах. Вона творилася в народі. Із сивої давнини віків дійшли до нас пісні, думи, складені нашими кобзарями в тяжкі для народу дні. Героїчна історія нашого народу відбита в цих думках і піснях. Із золотої чаші народної творчості пив наш геніальний поет Шевченко.

Український народ боровся за свою рідну землю, за волю, за свою національну честь. Героїчний шлях нашого народу. І народ залишив нам свою творчість, свої пісні, свої думи, де не тільки відчуваються сльози й страждання, а героїка, мужність і стійкість у боротьбі з загарбниками. І саме тому народ зберіг цю творчість і передавав із уст в уста поколінням.

Від геніального Шевченка, Франка, Лесі Українки, Коцюбинського, від великого російського письменника Максима Горького іде наша радянська література. Їх

благородні традиції продовжує український радянський письменник.

Ми пишаємося тим, що наші великі попередники прославилися не тільки своїм високим обдаруванням, а й тим, що вони були справжніми борцями за щастя народу.

1917 рік дав можливість уперше в історії вільно творити українську національну культуру, творити вільне життя під проводом великої партії Леніна.

За допомогою великого російського народу український народ здобув свою волю 25 років тому.

Українські селяни, які із покоління в покоління гнули спину на поміщицьких ланах, стали господарями своєї землі. Робітники, які жили в злиднях, стали господарями фабрик і заводів. Українська інтелігенція, яка не мала права розмовляти рідною мовою, стала вільно творити свою українську культуру. Українська мова стала державною мовою.

Чим жила українська література 24 роки? Українська література 24 роки Радянської влади жила пафосом будівництва, гордістю за творчість свого талановитого народу. Український письменник пишався тим, що його народ підніс прапор стахановського руху, що Україна дала Стаханова, Марію Демченко, сотні й тисячі видатних людей.

Ми присвятили свою творчість боротьбі за щастя народу, за продовження життя людини. В Академії наук боровся за продовження життя людини наш шановний президент Академії наук УРСР славнозвісний учений українського народу академік О. О. Богомолець.

З народу вийшов і боровся на полях України за нечувані врожаї син українського народу, видатний учений, академік Т. Д. Лисенко. За ним ішли тисячі агрономів, десятки тисяч передовиків, стахановців сільського

господарства. На Донбасі відзначилися Стаханов, Кривонос і багато-багато передовиків соціалістичної праці.

Україна мала студентів більше, ніж Італія і Німеччина, взяті разом. На Україні було ліквідовано неписьменність, зростали кадри інтелігенції, зростала література, преса. Нашу музу окриляло щастя народу.

І от, коли запалали наші оселі від бомб і снарядів, коли підступний ворог напав на нашу квітучу країну, інтелігенція, письменники України у перші ж дні війни зібралися в Спілці, і кожний подав заяву до партійної організації, щоб його зарахували добровольцем на фронт. Кожний хотів зі зброєю в руках захищати свій рідний край.

Фашисти мріяли і сподівалися, що досить їм вдертися на Україну, як вони зараз же знайдуть зрадників серед української інтелігенції. Але ворог прорухався. Жоден інтелігент України, жоден письменник не зрадив своєї Батьківщини. Наша інтелігенція виросла разом із своїм народом. Вихована великою партією Леніна, вона поклялась разом з народом битися до останньої краплі крові. Краще смерть, ніж німецьке рабство. В армії нині 85 письменників України, які б'ються на фронтах за рідну землю. В тилу письменники України творять героїчне слово, яке теж допомагає, як зброя, в нашій боротьбі. Понад сто книжок українських письменників видало наше видавництво за час війни. Видається велика газета «Література і мистецтво», щомісячний великий журнал «Українська література», періодичні альманахи «Україна в огні».

Важко було відступати під тиском ворога. Ми знали, товариші, яка багата наша країна, але те, що ми побачили на власні очі, коли народ вивозив від ворога своє багатство, всі ті цінності, набуті за роки Радянської

влади,— ніяка фантазія письменника навіть не могла уявити.

В тяжкі хвилини ми не раз чули тоді народне прислів'я: «Нічого, буде й на нашій вулиці свято».

Я пам'ятаю, ми були в Харкові на великому заводі. Робітники виносили з цеху і вантажили машини для відправки на поїзд. Тут же, в цеху, сиділи жінки і діти, чекали, поки їх відправлять у тил. Німецькі літаки кидали бомби. І от на мітингу в такій тяжкій обстановці старий робітник сказав: «Нічого, товариші, важко, але все одно буде й на нашій вулиці свято».

Віра в перемогу окриляє наш народ. Окриляє бійців на фронті, окриляє партизанів, окриляє нашу творчість.

Не сльози, не плач звучать у творах радянських українських письменників. Тяжко, коли згадаєш Київ, Дніпро, лани українські, наші погорілі сади, страждання людей наших; коли згадаєш, що, може, зараз, коли ми зібралися тут з вами, ідуть ешелони в прокляту Німеччину і в заплomboваних вагонах везуть наших дівчат, везуть наших людей на каторжну роботу, на голод, на смерть. Але немає в нашій творчості сліз. Сльози наші висушило горе, народне горе. В нашій творчості — дух боротьби, дух помсти.

Ми, українські письменники, щороку говорили про творчий шлях української літератури. На аналізі творів бачили, як розвивається вона. Сьогодні ми кажемо: єдиний творчий шлях української літератури — це шлях до помсти і перемоги. Ми мусимо визволити якнайшвидше нашу Радянську Україну. Але ми на цьому не спинимося. За горе і сльози, за кров братів і сестер наших ми мусимо помститись. І ми помстимося. Цей день незабаром настане.

Радісні вісті надходять з фронтів — визволяються райони української землі. І першим — як символ —

визволено від німців український колгосп, який зветься «Червона зірка». Разом з українцями та росіянами йшли в бій герої башкирського народу. Першою на територію України вступила башкирська дивізія.

Хай живе талановитий башкирський народ, його славні сини-герої! Честь і слава їм від радянських письменників України!

Настало, товариші, й на нашій вулиці свято. Все далі й далі на захід ідуть наші полки і нищать ворожі дивізії. Все більше й більше ми визволяємо міст і сіл. Встає над українською землею червона зоря, червона зоря перемоги.

1943 р.

Пленум Спілки радянських письменників України показав, що наша українська радянська література за роки Вітчизняної війни виросла, зміцніла, загартувалась у боротьбі з ненависним ворогом і стала великою зброєю в руках нашого радянського народу. Ми пишаємося тим, що наші письменники були і є справжніми патріотами нашої Батьківщини і в дні важких випробувань стали солдатами великої армії нашого народу. Ми, інтелігенція Радянської України, в перші дні війни поклялись віддати всі свої сили, талант, усе своє життя на боротьбу за нашу Батьківщину, на боротьбу проти ненависного ворога. Під великий прапор партії більшовиків стала наша українська радянська інтелігенція.

Війна показала всьому світові торжество ідей лєнінізму.

Це здійснилося тому, що великий Ленін вивів наш народ на світлу путь і заклав фундамент нашої великої Соціалістичної держави, це здійснилося тому, що партія будувала нашу могутню державу й учила нас бути мудрими, безстрашними, як Ленін, бути відданими своєму народові, як Ленін. Ми вчилися у великої партії більшовиків, ми черпали в ній свої сили. Ми горді, що в дні війни наш старший колега по перу — живий класик української літератури, іменем якого ми пишаємось, Павло Тичина — став в ряди більшовицької партії. Прийшов до партії видатний український учений Є. Патон, прийшли молоді письменники, які на передовій лінії фронту вступили до партії більшовиків, прийшли до партії і ті інтелігенти, які працювали в тилу на оборону країни. Наша інтелігенція ще раз показала, що вона назавжди і безроздільно зв'язала свою долю з великою

партією більшовиків, що вона бореться і боротиметься за світлі ідеї Леніна.

Ми горді за нашу літературу. Я хочу сказати тим товаришам, які пишаються нашою літературою, що я розумію їх бажання порівняти зроблене нашими літераторами в часи війни з літературою буржуазних країн, але треба, щоб вони були обережнішими у висновках, щоб вони глибше вдумувались у те, що зробив український народ і його радянська інтелігенція. Коли товариш Новиченко, пишаючись здобутками української літератури, каже, що українські літератори зробили більше в часи війни, ніж французькі, йому здається, що тут є чим пишатися. Це невірно.

Що несла французька література своєму народові, як вона готувала свій народ до великих випробувань війни? Як зустріли буржуазні французькі письменники прихід Гітлера до влади і як зустріли це радянські літератори? Що говорив Горький, коли потрясав світ своїм гнівним словом і перший показав людству, що несе проклятий фашизм усьому світові?

В 1935 році на антифашистському мітингу в Парижі Петро Панч, Павло Тичина, Іван Микитенко і я слухали гнівне слово Анрі Барбюса, великого сина французького народу, який закликав Францію на боротьбу з фашизмом. Ми бачили, як буржуазні французькі письменники під час його промови вставали й виходили із зали.

Крім Анрі Барбюса, Жана-Рішара Блока, Луї Арагона та ще кількох прогресивних письменників, які закликали боротися з фашизмом, інші письменники-французи говорили, що не слід чіпати Гітлера — нехай робить у Німеччині, що хоче, що Гітлер і його расова теорія нікому нічого не зроблять, що німецькі фашисти воювати не будуть. А коли радянські письменники ви-

ступили на мітингу з палким закликком до всіх народів боротися проти фашизму, нас назвали «схематичними людьми», а мітинг намагались перевести в сферу філософських дискусій. Промовці, які виступали на мітингу, говорили без запалу, без пристрасті, більше говорилось про те, що німецький фашизм не такий страшний і що німці ніколи не наважаться розпочати війну. Мало хто говорив про те, що фашизм несе світові кров, вогонь, руїну.

Французькі письменники в більшості своїй не готували народ до боротьби, а розтлівали його. Велика, багата держава була розбита в цій війні за три тижні. Французький уряд, більшість французьких літераторів продали народ.

А що робиться зараз? Багато французьких літераторів працюють на уряд Віші, тобто на Гітлера. Чи ж можна нашу славу, велику, могутню українську радянську літературу, яка разом з своїм народом боролась і бореться з гітлерівцями, яка несе слово правди народів, рівняти з французькою літературою! Це неправильно.

Наш радянський народ виходить на міжнародну арену. На наш народ, на нашу культуру дивиться світ. Ми всі разом з вами часто ще не відчуваємо цього. Все краще, що є в світі, дивиться на Радянський Союз, цікавиться нами, пише про нас і знає, що ми несемо найпередовіші ідеї всьому людству.

Якось на зустрічі один посол, старий дипломат, прощаючись, схвильовано сказав мені: «Я вам дуже заздрю, я побував майже в усіх країнах світу, я віддав багато років дипломатичній роботі, я знаю, що робиться в світі, і зараз я переконаний, вірю в те, що 70—80 років після цієї війни світ розвиватиметься під знаком вашої великої Радянської держави».

Я відповів: «Не знаю, чи шістдесят, чи сто років розвиватиметься світ під знаком нашої держави, але ми дійсно відчуваємо велику симпатію волелюбних народів до нашої країни».

Зараз нашу літературу вивчають за кордоном, кожне наше слово аналізують, найкращі літератори світу чекають, що скаже радянський письменник. Народ, партія відкрили нам колосальні горизонти. Треба зрозуміти нашу місію, велику місію української радянської культури. Слова «Радянська Україна» гримлять зараз на весь світ.

Закінчиться війна. Нам треба і під час війни, і після неї працювати так, щоб бути гідними нашого великого українського народу. Ми повинні усвідомити зроблене нашим народом у дні війни і всю велич його сили. Тоді твори наші будуть більш пристрасні, матимуть ширші обрії.

Ми багато говоримо про українське радянське національне мистецтво, але не всі розуміємо правильно, що таке українське радянське національне мистецтво. Одні люблять польові квіти, де б вони не росли. Ми теж любимо польові квіти, але коли бачимо їх серед пшениці, то викидаємо їх геть, бо вони засмічують наші лани. Ми любимо наші біленькі хати в чудових садках, але ми будемо щасливі, коли в наших селах стоятимуть котеджі, в яких буде електрика, газ, каналізація тощо.

За це ми боремось.

Що таке національний український образ? Часом читаєш твір, він ніби національний, у ньому є і пейзаж український, і прекрасно змальовано людину. Тільки голова у людини повернута трохи назад, а очі дивляться вбік, в той час як наш народ іде вперед під проводом партії Леніна.

Товариші, повернемо наших героїв так, щоб вони дивились тільки вперед! Партійні і непартійні більшовики повинні бути центральною постаттю наших творів, а не ті, що дивляться назад чи вбік.

Наш народ єдиний, монолітний. Відступаючи з України, ми, письменники, підписували відозви, листівки, в яких писали: «Дорогі брати і сестри! Скоро Червона Армія знов прийде до вас і відплатить за ваші страждання, за вашу кров». І от ми повернулись, і знаходяться люди, які кажуть, що у нас є народ першої категорії — це ті, що прибули з евакуації, і є народ другої категорії — це ті, що залишались тут.

Учора я слухав чудову промову Леоніда Соболева, але я не можу погодитися з ним у тому, що душі людей, які залишались тут, отруєні німцями, що їх діти зіпсовані. Інші кажуть, що ці люди хоч і не зовсім покалічені, а проте потребують лікування, і всі дають рецепти.

Подивимося тверезо на події. Все населення не могло евакуюватися, не всі могли піти в армію. Багато людей залишилось на поталу німцям. І що не робили німці, вони не скорили їх. Тільки невеличка купка мерзенних зрадників — українських націоналістів — чи купка боягузів, шкурників продалась за шматок гнилої ковбаси німцям.

Цих мерзенних зрадників били партизани. Але в цілому ті мільйони, які залишалися в містах і селах, — це ж герої: ніякі німецькі багнети, ніяке німецьке брехливе слово не могло отруїти душу нашого народу. В цьому наша сила.

І коли ми тоді звертались до них: «Дорогі брати і сестри», то тепер, сьогодні, ми, радянські літератори, з такими ж словами звертаємося до них і кажемо: «Ми знаємо, як ви страждали, ми бачимо, як ви відбудовуєте

Київ, Полтаву, всю нашу Україну. Честь і слава вам, дорогі брати і сестри!»

Народ наш єдиний — в цьому наша сила.

Інша думка буде нам тільки на шкоду. Той, хто хоче розділити нас, той, хто хоче сказати, що на Радянській Україні є народ номер перший і номер другий, той ображає український радянський народ, який був і є монолітним, і ніхто не роз'єднає його.

Багато хто думає: де ми візьмемо сили відбудувати наші міста і села? Скільки на це треба часу? Літератори знають, що кожний новий твір, новий справжній патріотичний твір допомагає будівництву. Не фізичні сили породили моральні, а моральні сили нашого народу породили фізичні сили для боротьби з ворогом, і ми, радянські літератори, художнім словом маємо формувати і давати велику наснагу нашому народові, нести йому передове полум'яне слово, підбадьорювати людей.

Але є люди, які хочуть стати осторонь будівництва, які інколи збентежено кажуть: «Господи, щоб усе зруйноване відбудувати, треба років десять, а то й двадцять», а деякі кажуть — і більше. А тим часом до ЦК партії, Раднаркому день і ніч з'їжджаються з усього Радянського Союзу передові люди, найкращі будівельники й архітектори, найталановитіші люди для того, щоб якнайшвидше відбудувати нашу Радянську Україну.

Національним образом радянської літератури будуть не люди, заражені скептицизмом, зневірою, а людина, яка гордо дивиться в майбутнє, яка без пишних промов віддає свої сили на те, щоб якнайшвидше відбудувати Україну. Члени партії більшовиків України і десятки тисяч справжніх будівників України є національний образ нашої літератури.

Прибудуть нові літератори з армії, із партизанських загонів, і нехай не турбується товариш, який казав, що

доведеться для них відчиняти сорок дверей. Двері Спілки радянських письменників будуть відкриті для всіх талановитих людей. Люди прийдуть, наша література дійсно велика.

Де візьмемо сил? У будівництві, в творчості, в нашій великій партії Леніна. Під прапором Леніна ми йдемо до перемог. Ми відбудуємо нашу чудову Україну, вона буде багатшою і щасливішою, ніж була, ми піднесемо на ще вищий рівень нашу чудесну українську радянську літературу.

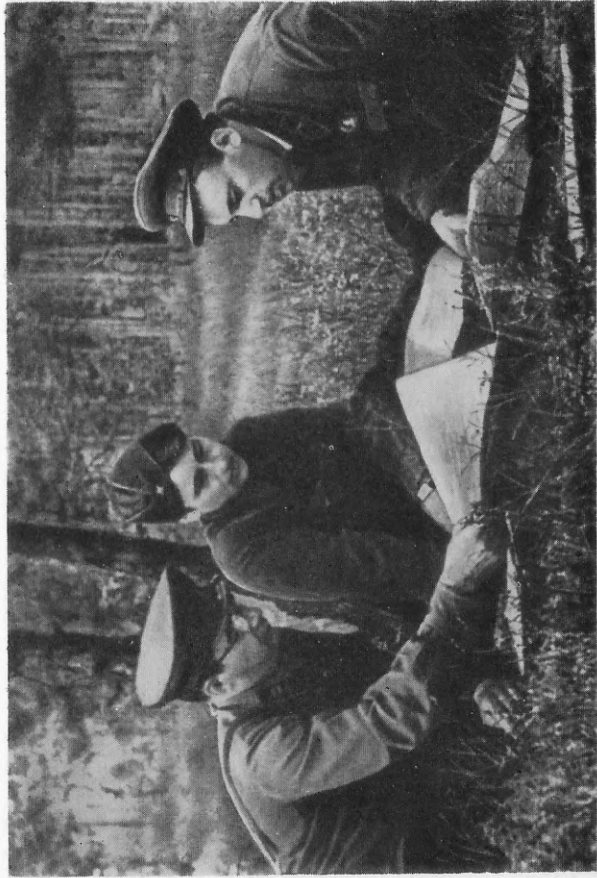
1944 р.

СТАН І ЧЕРГОВІ ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Минуло чотирнадцять років з того часу, коли відбувся I з'їзд радянських письменників України. За ці чотирнадцять років, сповнених великих історичних подій, українська радянська література та її творці — радянські письменники — пройшли всі разом і кожний особно знаменний шлях, окрилений славним і мужнім трудом на благо нашого народу — будівника соціалізму, на славу нашому натхненнику і організаторові — могутній партії більшовиків.

Ці чотирнадцять років — це яскравий і величний період в історії Радянської Вітчизни, в історії братньої ленінської сім'ї народів, це період, позначений велетенським піднесенням нездоланих патріотичних творчих сил і талантів радянських людей. Ці чотирнадцять років в самому стислому аспекті встають перед нами неповторною симфонією величі й одностайності наших волелюбних народів, які продемонстрували цілому світові міць і гарт радянської людини, її здібності і таланти, її вміння перемагати труднощі і сягати дерзаннями і трудом до не чуваних і не бачених ще в світі вершин людського величного труда.

Згадаймо сьогодні, починаючи нашу роботу, величну і епохальну подію, яка відбулася саме в період між I і нашим нинішнім, II з'їздами, — історичний XVIII з'їзд Всесоюзної Комуністичної партії більшовиків. Як і для всіх радянських патріотів, для нас, письменників Радянської України, XVIII партійний з'їзд став невичерпним джерелом натхнення. Він окрилив нас і дав нам велику реальну перспективу, що знаходила своє здійснення у велетенському трудовому ентузіазмові п'я-

Члени редколегії газети «За Радянську Україну» — М. Бажин, В. Василевська, О. Корнійчук за вичиткою чергового номера. Південно-Західний фронт. Фото 1941 р.

О. Фадеев та О. Корницький у президії Другого Всесоюзного з'їзду радянських письменників. Москва. Фото 1954 р.

тирічок, які перетворили нашу Радянську Україну в прекрасну країну, здобувши їй славу сонячної — в братній сім'ї радянських республік.

Всі ці чотирнадцять років наша література була з народом, служила чесно, віддано народові, була зброєю в руках народу, і це сталося тому, що література наша була, є і буде партійною, пройнятою високими ідеями Леніна.

Разом з нами пліч-о-пліч йшли і йдуть в одних лавах творці радянської культури — художники, композитори, працівники мистецтва Радянської України, вірні патріоти Соціалістичної Батьківщини.

Велич і краса п'ятирічок перетворили нашу Вітчизну в квітучу могутню державу. Внаслідок величнього і самовідданого труда народились гіганти — заводи і фабрики, виростили нові прекрасні міста, нові шляхи вимережили неосяжні простори Батьківщини, росла і ширилась слава колгоспів, і разом з цим чудодійним піднесенням радянського соціалістичного суспільства відбувалося піднесення нашої великої радянської культури, нашої науки, нашої радянської літератури.

Джерелом нашого зростання була велика життєдайна сила ленінізму, який був, є і буде для всіх нас геніальним дороговказом і провідною зорею.

Сьогодні, розпочинаючи роботу нашого II з'їзду, ми бодай дуже стисло, але не можемо не воскресити в нашій пам'яті всі ті яскраві сторінки нашої боротьби, нашого труда і наших перемог, роки запеклих боїв з німецько-фашистськими загарбниками.

Всі ці події нерозривно зв'язані з нашою радянською літературою, бо вона є частиною великої народної справи, бо ми з вами, товариші, разом з усім народом під проводом партії більшовиків всі ці чотирнадцять років будували першу в світі Соціалістичну державу.

Ми перемогли запеклого ворога людства — фашизм.

Великим іспитом була для нас Вітчизняна війна. Вона розкрила невичерпні скарби мужності і відваги в нашому народі, і весь світ пересвідчився в чудодійній і могутній силі радянського ладу, радянського патріотизму, в силі дружби народів.

Радянські народи, озброєні мудрою партійною стратегією, витримали іспит і розгромили щент німецьких фашистів, піднісши прапор перемоги у ліві фашистського звіра — над Берліном. Радянська Армія врятувала людство від неволі, врятувала цивілізацію.

Ми бачимо, як палії нової війни вершать свої підступні діла, але демократичні народи світу прагнуть миру.

Звершуючи четверту п'ятирічку, наші народи відроджують і множать велич, красу і могутність непереможної Радянської держави.

Висока честь і велике щастя бути літератором — співцем народу-героя, народу — творця нового світу.

Вороги сподівалися, що ми вийдемо з війни знесиленими, нездатними до дальшого руху вперед. Але марними виявилися їхні сподівання.

Подивіться тепер на нашу республіку. Сяють вогні Дніпрогесу, «Запоріжсталі», спалахують домни Дніпропетровська, працюють шахти Донбасу і Кривбасу. А наші колгоспи і радгоспи цього року дали золотий урожай, вищий, ніж в кращі довоєнні роки. На ланах України знову піднімають чорнозем потужні колони тракторів, пливуть величаві комбайни. Вся наша велика Радянська країна пишається цього року трудовим патріотичним подвигом нашого українського колгоспного селянства — зібрати високий урожай і достроково здати хліб державі.

Український народ домігся цих успіхів завдяки мо-

гутній дружбі народів Радянського Союзу, завдяки тій допомозі і підтримці, яку народи всієї нашої Батьківщини і насамперед наш кровний брат — великий російський народ — завжди подавали й подають Україні. Український народ досягнув цих величних перемог на всіх ділянках свого життя і праці завдяки тому, що ним керувала й керує мудра більшовицька партія.

Наша література, як і вся наша країна, стала тепер, після війни, ще більш розквітлою. Ми зібралися на свій з'їзд наприкінці знаменного року в післявоєнному житті нашої республіки, увінчаного чудовими перемогами на трудовому фронті. І ми, письменники Радянської України, передовий загін інтелігенції нашої республіки, можемо теж сьогодні з цієї державної трибуни доповісти нашій партії, нашому урядові, всьому радянському народові про небувале творче піднесення, яке переживає нині література Радянської України. Ми прийшли на цей з'їзд із значними творчими перемогами, які гідно влітаються в чудовий вінок слави нашої прекрасної квітучої республіки.

Товариші, коли порівнювати сьогоднішній стан нашої літератури з її станом у часи I з'їзду радянських письменників України, то треба сказати, що навіть чисельно вона набагато зросла. Сьогодні в нас на Україні живе і працює 263 письменники.

Проте ще більше радує нас якісне зростання нашої літератури. Про невпинний поступ вперед української радянської літератури свідчить та висока оцінка, яку дали творам наших письменників України партія, уряд, весь радянський народ. Багато українських письменників нагороджені за літературну діяльність орденами Радянського Союзу. Одинадцять українських письменників удостоєні найвищого для радянського митця звання — звання лауреатів Сталінської премії. Сталінськими

преміями відзначені твори таких українських письменників: Павла Тичини, Миколи Бажана, Максима Рильського, Володимира Сосюри, Ванди Василевської, Леоніда Первомайського, Андрія Малишка, Петра Вершигори, Олександра Гончара, Віктора Некрасова, Олександра Корнійчука. Одинадцять лауреатів одержали за свої твори чотирнадцять Сталінських премій.

Наша партія завжди високо оцінювала роль нашої літератури як могутньої зброї боротьби за комунізм. Натхненні цією великою увагою партії і народу до нашої роботи, грандіозними успіхами будівництва комунізму в нашій країні, українські письменники сповнені тепер, як ніколи, великої творчої енергії, небувалого творчого пориву.

В той час, коли американські й англійські імперіалісти, реалізуючи свої космополітичні, а по суті, імперіалістичні лозунги, душать національні культури, переслідують передових демократичних письменників, наповнюють книжковий ринок мутною зливою антигуманістичних, людиноненависницьких творів,— в цей час весь світ бачить чудові плоди розквіту наших радянських національних культур, красу й здоров'я нашої молоді, але найідейнішої і найпередовішої в світі радянської літератури.

Наша література продовжує славні традиції великих попередників — співців українського народу Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, славні традиції класиків великої російської літератури. Але наші попередники не могли і мріяти про ті високі ідеали, якими сповнена наша радянська література, наша культура.

На цей шлях збагачення величним соціалістичним змістом українська література стала слідом за великою

російською літературою, яка першою підняла прапор соціалістичної літератури творчістю Горького і Маяковського.

Гучну славу прекрасної, квітучої республіки здобула собі Радянська Україна в передвоєнні роки. Такою ж багатого, квітучого була й її література. В розквіті своїх творчих сил прийшла вона на фронт, відстоюючи честь, свободу і незалежність Радянської Батьківщини. На війні, в жорстоких битвах з ворогом, в бойових походах, пліч-о-пліч із своїм народом, вона збагатилась великим життєвим досвідом, стала ще дозрілішою, наснажилась бойовим наступальним духом, пройшла велику школу патріотичної відданості, більшовицької партійності, сповнилася ще більшою вірою в міць і незламність радянського ладу, у велич і безсмертя всепереможних ідей Леніна.

Більше половини українських радянських письменників в перші дні віроломного нападу німецько-фашистських загарбників на нашу країну добровільно пішли на фронт і в єдиному патріотичному пориві з усім українським народом стали на захист своєї волі, свого щастя і незалежності. 25 письменників Радянської України загинули смертю хоробрих на полях війни, і серед них такі відомі нашому читачеві літератори, як Олекса Десняк, Яків Качура, Олександр Гаврилук, Кость Герасименко, Микола Трублаїні, Микола Шпак, Михайло Гайдебура, Петро Альтман та інші.

Я пропоную вшанувати їх пам'ять вставанням.

Для нас незабутні імена наших загиблих товаришів, вони сьогодні незримо присутні в цьому залі, бо ті твори, що вони залишили після себе, допомагають нам будувати комунізм.

Зазнавши цих тяжких втрат, наша Спілка, проте, не стала меншою чисельно або слабшою творчо. У нашу

літературу прийшов великий загін молодих письменників. Наші молоді товариші прийшли до нас з полів війни, з цехів заводів, з колгоспних ланів, щоб показати читачам величний подвиг народу в дні війни і в дні миру, подвиг, безпосередніми учасниками якого вони були. Немов свіжий і плідний вітер, вривається в літературу їхня творчість. В ній б'ється пульс живого життя, в ній вирує палка більшовицька пристрасть активної боротьби за комунізм.

Так прийшов до нас Олесь Гончар — недавно старший сержант Радянської Армії, учасник визвольного походу по землях Західної Європи, неодноразово нагороджений за свої бойові подвиги, сьогодні — письменник, відомий всьому Радянському Союзові, автор чудової трилогії «Прапорonosці», лауреат Сталінської премії.

Так прийшов до нас Віктор Некрасов — в роки війни капітан саперних військ, учасник великої Сталінградської битви, а сьогодні так само, як і Гончар, відомий письменник, так само — лауреат Сталінської премії, якої удостоєний був його хвилюючий твір «В окопах Сталінграда».

Так само, коли говорити про жанр художньої прози, прийшло до нас багато письменників: недавній моряк Чорноморського флоту Дмитро Ткач, автор повісті «Плем'я дужих» і збірки оповідань «Моряки», військові журналісти: Микита Шумило — автор збірки «Голубий зеніт» і Віталій Петльований — автор збірки «Двоє», журналіст, працівник газети «Радянська Донеччина», Іван Рябокляч — автор повісті «Золототисячник», науковий працівник Володимир Добровольський — автор повісті «Трое в сірих шинелях», колишній начальник однієї з шахт Донбасу Петро Єфімов — автор повісті «Степ донецький», інженер Єнакієвського металургій-

ного заводу Володимир Попов — автор роману «Сталь і шлак». Як відомо, цей роман був підданий несправедливій критиці. Наші деякі критики ретельно проаналізували помилки роману «Сталь і шлак», яких автор не зміг уникнути через свою літературну молодість. Але ті ж самі критики не звернули уваги на те, з якою любов'ю змальовані в романі люди праці, з яким знанням справи, з яким глибоким проникненням в матеріал змальовано в романі життя металургійного заводу. Я б хотів, щоб ці критики відповіли мені на питання: де, в якому романі зустрічали вони раніше такі яскраві картини героїчної праці металургів, як ті, що їх змалював у своєму романі Володимир Попов?

Ще бурхливіший приплив молодих сил спостерігаємо ми в поезії. Наша молода поезія сьогодні характеризується такими іменами, як, скажімо, Платон Воронько — поет-партизан, колишній командир загону в з'єднанні легендарного Сидора Артемовича Ковпака. Збірки Платона Воронька «Карпатський рейд», «Весняний грім», його недавно опубліковані поеми свідчать, що в особі цього молодого поета в нашу літературу прийшов яскравий і сильний талант.

Микола Руденко — учасник героїчної оборони Ленінграда — видав уже кілька збірок і повернув до себе загальну увагу свіжістю та мужністю поетичного голосу, яскравістю поетичного обдаровання.

Своєрідністю поетичного обдаровання все більшу увагу привертає до себе поет Олександр Підсуха.

Цей навіть дуже стислий огляд нашої молоді поезії показує, що в нашу літературу приходить після війни багато молодих поетів — «хороших и разных».

Не можна не відзначити і того факту, що за останні роки новими іменами поповнився загін наших письменників, що пишуть для дітей. Це — обдаровані молоді

поети: Марія Познанська — студентка Київського педагогічного інституту, Богдан Чалий — демобілізований офіцер, студент Київського університету.

Нарешті, товариші, молоді сили прийшли і в гумористику. Наш шановний і заслужений гуморист Остап Вишня має сьогодні високообдарованих друзів по жанру в особі Дмитра Білоуса і особливо Степана Олійника — цього вельми обдарованого гумориста, що так вдало вміє сполучати гостру сатиру, коли він пише про негативні явища, з теплим ліричним гумором, коли мова йде про наших радянських людей. Під пером Степана Олійника гумористичний жанр набуває нових якостей: здебільшого його твори — це схвильовані розповіді про діла сьогоднішнього дня, що мають тепле гумористичне забарвлення.

Небувалий приплив у літературу молодих талановитих сил є виявом того високого ідейного і морального піднесення, з яким радянський народ, керований партією Леніна, одержавши всесвітньо-історичну перемогу у Великій Вітчизняній війні, успішно виконує післявоєнний план побудови комунізму.

Наша Спілка розгорнула широку роботу по вихованню молодих літературних сил. Тільки за десять місяців цього року вийшло понад двадцять п'ять книг молодих письменників, що вперше виступають в літературі. Таких масштабів свого поповнення українська література в цілому ще ніколи не знала.

Я з великою радістю з трибуни з'їзду сердечно вітаю нашу зміну, нашу високообдаровану літературну молодь.

Весь шлях, що пройшла наша література від першого нашого з'їзду, визначається перемогою соціалізму, велетенськими успіхами боротьби за комунізм в нашій країні, а в літературі — тісним згуртуванням радянських письменників навколо більшовицької партії, яка навчила і невтомно вчить письменників зливати свої думи і мрії з думами і мріями великого радянського народу та його авангарду — партії Леніна.

...Ми — господарі своєї держави, ми — творці своєї великої національної культури.

Душею нашої української літератури стали комуністична ідейність, більшовицька партійність. Комуністична ідейність, більшовицька партійність забезпечують нашій літературі її справжнє новаторське звучання, її світове міжнародне значення.

Візьміть кращі твори, що написані нашими українськими радянськими письменниками: «Партія веде», «Чуття єдиної родини», «Сталь і ніжність», поема «Похорон друга» Павла Тичини, «Безсмертя», «Батьки й сини», «Сталінградський зошит» Миколи Бажана, «Райдуга», «Просто любов», «Коли запалає світло» Ванди Василевської, кращі романи Юрія Смолича, кращі поеми та вірші Володимира Сосюри, Максима Рильського, Леоніда Первомайського, Андрія Малишка, Любомира Дмитерка, Павла Безпощадного, Сави Голованівського, Наталі Забіли, Павла Усенка, романи та повісті Івана Ле, Петра Панча, Семена Скляренка, Олександра Копиленка, Олексі Десняка, Натана Рибак, Олесь Донченка, Олександра Бойченка, Петра Козланюка, Василя Кучера, Анатолія Шияна, Олександра Гаврилюка, кращі п'єси Івана Кочерги, драматичний портрет «Генерал

Ватутін» Любомира Дмитерка, публіцистику Ярослава Галана, Олексія Полторацького, нариси Івана Волошина, Олександра Михалевича, Юрія Дольда, Василя Минка та інших. Всі ці твори знайшли дорогу до читача саме тому, що в них відтворені нові риси нашої дійсності, в них ми бачимо кращі якості радянських людей, вихованих більшовицькою партією.

Збільшовиченої ери
Піонери, піонери —
Партія веде.

Так, ми горді тим, що ми є піонерами збільшовиченої ери — ери комунізму. Ми горді з того, що нас веде наша мудра більшовицька партія.

...Однією з провідних тем нашої літератури є тема партії.

Усвідомлення організуючої і керівної ролі більшовицької партії ми бачимо в багатьох творах нашої української радянської прози, поезії, драматургії.

Але нас ще не задовольняє глибина зображення комуністів у творах нашої літератури. Часом письменники обмежують себе лише змалюванням зовнішнього образу комуніста, не розкриваючи всієї глибини його дум і мрій, як передової людини нашого часу. Внаслідок цього доводиться часом спостерігати в окремих творах занадто сухі схематичні образи більшовиків, які не здатні запалити читача прагненням наслідувати їх у своєму житті.

Нашим письменникам потрібне вміння по-партійному дивитися на навколишній світ, бачити і оцінювати все з точки зору нашої більшовицької партії, єдино правдивої і єдино вірної точки зору.

В роки Великої Вітчизняної війни геніальні думки нашої партії визначили напрямок всієї діяльності укра-

їнських письменників і на фронті, і в тилу. Публіцистичні статті, нариси, кореспонденції, вірші, оповідання, повісті, п'єси, що їх писали в той час письменники Радянської України, були пройняті прагненням до перемоги, вони розкривали перед мільйонами читачів велич всенародного подвигу, показували джерела масового героїзму радянських людей на фронті і в тилу. Вся художня і публіцистична творчість українських письменників була спрямована на те, щоб ще яскравіше розпалити в народі благородне почуття радянського патріотизму, вона вчила народ ще палкіше любити свою рідну радянську землю, всіма силами душі ненавидіти ворога. Українські письменники несли народові слово більшовицької правди, стверджували його віру в перемогу, звеличували й прославляли героїзм, мужність і безстрашність, відданість ідеям партії Леніна, духовне багатство радянської людини, що так повно і всебічно розкрилося у полум'ї боротьби нашого народу за волю, щастя, незалежність і соціалістичний лад своєї Батьківщини.

— В нас воля єдина і клятва єдина,
Єдиний в нас клич і порив.
Ніколи, ніколи не буде Вкраїна
Рабою німецьких катів,—

заявляє уже в перші дні війни Микола Бажан.

Не мало ми воювали, стоптали чобіт рудих,
І якщо згадати мертвих, то я зажурюсь по них.
І якщо живих згадати,— нехай заніміє плач,
Бо друзі ідуть полками, і я серед них — сурмач,—

пише Андрій Малишко в своїй книзі «Битва», створеній у дні війни.

Сурмачами перемоги були всі наші кращі поети — і Павло Тичина, і Леонід Первомайський, і Володимир

Сосюра, і Любомир Дмитерко, і Павло Усенко, і Сава Голованівський, і Михайло Стельмах, і Петро Дорошко, і Іван Нехода, і Віктор Кондратенко, і Леонід Вишеславський, і Борис Палійчук, і Григорій Плоткін, і Матвій Талалаєвський, і Семен Гордєєв і багато інших. Їхня бойова поезія звучала зі шпальт і центральних газет, і фронтових, і армійських, і дивізійних.

Прозаїки в цей час пишуть публіцистичні статті, нариси, кореспонденції, оповідання. Згадаймо пристрасні статті В. Василевської, Я. Галана, О. Полторацького, О. Михалевича, нариси Н. Рибак, В. Кучера, М. Тардова, Івана Ле, воєнні оповідання Ю. Смолича, О. Копиленка.

Йдучи дорогами війни, письменники вже тоді поклали початок воєнній темі й у великій прозовій формі. В самий розпал Сталінградської битви на сторінках «Известий» була опублікована повість В. Василевської «Райдуга». Під час війни була написана більша частина трилогії «Шлях зорі» В. Собка. Життя радянського тилу показав Н. Рибак у романі «Зброя з нами», написаному також під час війни.

Воєнна тема була продовжена письменниками України після війни й дала народові ряд епічних полотен в поезії, прозі, драматургії, в яких правдиво змальовано визначні етапи всенародної битви за перемогу над фашистськими загарбниками.

Визвольна місія нашого народу і Радянської Армії у врятуванні народів Європи від фашистського ярма знайшла своє відображення в літературі. Образами наших великих предків, що виявили мужність і мудрість в боротьбі з іноземними загарбниками, надихані такі твори, як поема «Данило Галицький» Миколи Бажана чи п'єса «Ярослав Мудрий» Івана Кочерги, «Переяславська рада» Натана Рибак. Високою оцінкою наших мо-

лодих талановитих радянських народних полководців керувався Любомир Дмитерко, створюючи свою п'єсу «Генерал Ватутін».

В ідейній боротьбі зростали й гартувалися наші кадри

Творчі успіхи нашої літератури, як і успіхи всієї нашої країни, здобуті нами в суворій і важкій боротьбі. Нам на Україні довелося вести нещадну, жорстоку боротьбу з українським буржуазним націоналізмом, цим запеклим ворогом соціалістичної України і української радянської культури.

Ворожі соціалістичному змісту української радянської культури, українські націоналісти намагалися одірвати національну культуру від соціалістичного будівництва, спрямувати її по буржуазному шляху, одірвати від передової російської революційної літератури, орієнтували на загниваючу культуру капіталістичного Заходу.

Саме в боротьбі з українським буржуазним націоналізмом зростала і підносилась наша українська радянська література, саме в цій боротьбі мужніли і загартовувались її кадри.

За допомогою більшовицької партії було розгромлено буржуазних націоналістів і цим самим було розчищено шлях до розквіту нашої літератури. Українська література збагатилась новими високоідейними творами і змогла прийти на свій перший з'їзд із значними творчими досягненнями.

В боротьбі за радянську українську культуру нам довелося також боротися і проти національного нігілізму,

космополітизму, який заперечував національну форму і фактично грав на руку буржуазним націоналістам.

Треба щиро сказати, єсть у нас і тепер деякі критики і письменники, які під виглядом різних «архіпередових» теорійок фактично заперечують українську національну форму в літературі. Вони вважають, що національна форма — це тимчасова поступка для відсталих людей, які, мовляв, не піднеслися до справжнього розуміння радянського мистецтва. Отже, вони стверджують, що тільки мова відрізняє українську літературу від інших літератур братніх народів, та й то, мовляв, це справа теж перехідна.

...Таким людям чужа національна гордість українців за бурхливий розвиток своєї молодой української радянської національної літератури і культури.

Тепер наша українська нація є нація робітників, колгоспників, інтелігентів, нація трудящих — без лихварів, поміщиків, капіталістів, — де немає експлуатації людини людиною, і тому ми сьогодні так пишаємось своїми національними здобутками, завойованими нашим народом під непереможним прапором Леніна.

Весь радянський народ пишається величним вкладом українського робітництва, колгоспного селянства, інтелігенції в справу побудови комунізму в нашій Вітчизні.

Весь радянський народ знає, що саме на Україні зародився стахановський рух, що на українських колгоспних ланах був покладений початок славного руху п'ятисотенниць. Хіба це не є нашою національною гордістю? Хіба в цих знаменних фактах, як і в безлічі інших, не розкривається національний характер нової української радянської людини?

Україна не та, що була колись, і ми не ті українці,

і наш національний характер, сформований у радянські роки під благотворним впливом ідей партії Леніна, не той, що був колись.

Не бачити не знаного ніколи в минулому багатства і розквіту нашої національної української радянської культури, багатства національних форм цієї культури, породженого новим, соціалістичним змістом, не відчувати в творах нашої літератури й мистецтва нового національного характеру українського народу — це значить скотитися до повного нерозуміння ленінської національної політики.

...Те, що український народ першим пішов за великим російським народом по шляху до комунізму, єсть нашою найбільшою національною гордістю!

Наш патріотизм невіддільний від дружби народів. Український народ сповнений почуття найглибшої братньої любові до великого російського народу. Ось чому в українській літературі таким високим і світлим ореолом оточено ім'я російського народу, ось чому тема нерозривної єдності братніх народів є улюбленою темою багатьох наших письменників. Це почуття добре висловив Павло Тичина:

Що нам ріки? — Йдемо перебродом.
Що нам ворог? — В нас меч у руках.
Разом з братнім, російським народом
Ми безсмертні в віках.

Перед нашою літературою стоїть завдання — допомогти партії у справі комуністичного виховання трудящих. Це завдання набуло особливого значення зараз, коли наша країна вступила в період поступового переходу від соціалізму до комунізму.

Постанови ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У з питань літератури і мистецтва, що видані на протязі останніх кіль-

кох років, з усією гостротою звернули нашу увагу на потребу нещадної боротьби з аполітизмом, безідейністю, з рецидивами буржуазного націоналізму, низькопоклонства перед Заходом в творчості наших митців, мобілізували нас на дальшу активну наступальну боротьбу за більшовицьку партійність, за ідейну чистоту нашої літератури. Велике значення, яке надається літературі і мистецтву нашою партією, вимагає від нас особливої відповідальності, як передових бійців ідеологічного фронту. Цього вимагає від нас і сучасна міжнародна обстановка, характерна загостренням боротьби сил реакції, імперіалізму проти всезростаючих сил демократії і соціалізму.

...Виконання постанов ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У про літературу і мистецтво зумовило велику творчу активізацію українських радянських письменників, посилило їхню увагу до тем сучасності, до теми животворного радянського патріотизму і радянської національної гордості. І те велике творче піднесення, з яким зустріла наша література цей наш II з'їзд, є безсумнівним наслідком тієї переможної ідеологічної боротьби, яку веде і веде наша література проти будь-яких залишків буржуазної ідеології, за більшовицьку партійність.

Література на піднесенні

Ідея радянського патріотизму, радянської національної гордості, пафос більшовицької партійності, глибоке розуміння всесвітньо-історичної місії нашої держави і нашої радянської культури — ось що визначає собою зміст кращих творів сучасної української радянської

літератури, якими ми по праву пишаємось. Широко відома велика трилогія «Прапорonoсці» Олеса Гончара, що прийшов у нашу літературу вперше в післявоєнні роки, талант якого особливо розквітнув тепер. В цій трилогії вперше в нашій українській літературі з такою силою і художньою переконливістю протиставлений світ соціалізму капіталістичному світові. Образ рядового радянського солдата українського колгоспника Хоми Хаєцького особливо яскраво показує високі якості рядових будівників комунізму, які стоять на голову вище від будь-якого високопоставленого чинуші капіталістичних країн. Хома Хаєцький — справжній господар своєї країни, мудрий і дальновидний. На війні формується у нього тверде розуміння державної і соціальної важливості його труда, його подвигів. «Прапорonoсці» завжди залишаться улюбленою книгою наших читачів, бо письменник зумів яскраво засвідчити в ньому історично закономірну перемогу комуністичних ідей.

Від часу I з'їзду наша українська радянська проза збагатилася великою кількістю визначних творів — романів і повістей, які міцно увійшли в актив нашої літератури.

Романи «Вісімнадцятилітні», «Наші тайни» Юрія Смолича, «Україна» й «Історія радості» Івана Ле, «Дніпро» Натана Рибака, трилогія «Щорс» Семена Скляренка, «Десну перейшли батальйони» і «Тургайський сокіл» Олекси Десняка, «Десятикласники» Олександра Копиленка, «Гроза» Анатолія Шияна, повість «Олександр Пархоменко» Петра Панча стали популярними книгами наших читачів.

Поряд з героями далекого історичного минулого і недалеких революційних років в українську прозу все більш владно входив герой нашої сучасності, будівник і творець нового, радянського соціалістичного життя.

Ми є сьогодні свідками значного піднесення нашої прози.

Показовим є навіть кількісне зростання великих прозових творів. За останні два роки на Україні опубліковано близько двадцяти п'яти романів і повістей. Серед них «Прапороносці» Олеся Гончара, «В окопах Сталінграда» Віктора Некрасова, «Коли запалає світло» Ванди Василевської, «Переяславська рада» Натана Рибак, «Сталь і шлак» Володимира Попова, «Шлях зорі» і «Далекий фронт» Вадима Собка, «Атестат зрілості» Василя Козаченка, «Золототисячник» Івана Рябокляча, «Плем'я дужих» Дмитра Ткача, «Лейтенанти» Олександра Копиленка, «Чорноморці» Василя Кучера, «Гарячі почуття» Якова Баша, «Тайгобуд» Миколи Строковського, «Записки польового хірурга» Павла Бейліна, «Світанок» Леоніда Серпіліна, «Запасний полк» Олександра Білінова, «Голубий zenit» Микити Шумила, «Таємниця Соколиного бору» Юрія Збанацького, «Дорога вірних» Семена Жураховича та інші.

Твори ці різні за своїми тематичними масштабами і художнім рівнем. Але більшість їх свідчить про те, що наша проза ближче стала до життя, значно поширила свій творчий горизонт, своє тематичне багатство.

За останній час у нас з'явилося кілька прозових творів про робітничий клас. Це твори російських прозаїків Миколи Строковського «Тайгобуд» і Володимира Попова «Сталь і шлак», українських письменників Якова Баша «Гарячі почуття» і Дмитра Ткача «Плем'я дужих».

...В галузі історичного роману ми вже маємо ряд визначних творів, які дістали широке визнання радянської громадськості: «Україна» Івана Ле, «Помилка Оноре де Бальзака» Натана Рибак, «Петербурзька осінь» Олександра Ільченка.

Днями вийшов з друку новий історичний роман На-

тана Рибака «Переяславська рада», присвячений великим історичним подіям визвольної боротьби українського народу XVII століття, очоленої Богданом Хмельницьким, і возз'єднання України з Росією 1654 року. Роман Натана Рибака є визначним вкладом в наш історичний жанр. Це твір пристрасного патріотичного звучання, пройнятий невмирущою ідеєю непорушного єднання українського народу з великим російським народом.

Твори Гаврилюка — повість «Берега» та кілька віршів, опубліковані на сторінках журналу «Радянський Львів» у 1946 році, а пізніше видані окремою книжкою, показують страшне минуле Західної України під час фашистської диктатури Пілсудського. Разом з тим вони відтворюють непоборне прагнення трудящих Західної України до вільного, щасливого життя, їх надії на Радянський Союз і його допомогу. Образ героя твору «Берега» приваблює своєю внутрішньонезламною силою, вірою в перемогу великої справи тієї партії, під прапором якої боровся і сам Гаврилюк, — Комуністичної партії.

Роман Степана Тудора «День отця Сойки» — талановита сатира і разом з тим великий філософсько-політичний твір, міцний удар по людиноненависницькій ідеології капіталізму і всіх сил капіталістичної реакції, зокрема, це міцний удар по католицизму. Роман С. Тудора і повість «Берега» О. Гаврилюка з повним правом належать до найкращих творів української радянської літератури.

Серйозним внеском львівських письменників є політично гостра і високоталановита публіцистика Ярослава Галана, повісті і публіцистика В. Беляєва, літературознавчі праці Михайла Пархоменка, присвячені вивченню творчих та ідейних зв'язків української літератури з російською.

Позитивним явищем у роботі львівської організації є значний зріст молодих письменників.

Відома польська письменниця, творчість якої користується заслуженою популярністю у радянського читача, Ванда Василевська, яка живе і працює на Україні, стала активним творчим учасником нашого літературного процесу. Тема України завжди була для неї органічною темою. Ще в часи панування пілсудчиків вона сміливо виступала як співець і щирий друг пригноблених польською шляхтою трудящих Західної України. Її романи «Земля в армії», «Вогні на болотах», сповнені глибокого співчуття і любові до України, гостро викривали облудно-гнобительську політику панських правителів Польщі.

В роки Вітчизняної війни в лавах Радянської Армії пройшла Ванда Василевська весь героїчний шлях боротьби і перемог над фашизмом. Її роман «Райдуга», який став одним з популярніших творів світової літератури, показав всьому світові стійку і непохитну велич, благородну душу українського радянського народу, його нездоланність і моральну красу, викриваючи водночас звірячу хижацьку сутність імперіалістичних агресорів.

Романи, повісті й публіцистичні твори Василевської, її роман «Коли запалає світло», повість «Просто любов», як і «Райдуга», зустріли найщирішу любов і найтепліший відгук у мільйонів читачів України і цілого Радянського Союзу.

Нас радують успіхи нашої прози. Нас радує те, що кращі твори наших прозаїків зустрічають любов і визнання з боку читачів, перекладаються на мови інших братніх народів Союзу РСР, стають відомі далеко за межами нашої республіки.

Проте всі ми певні, що успіхи нашої прози могли б бути більшими. Є ще чимало серйозних недоліків у на-

шої прози, які гальмують її розвиток, уповільнюють його.

Ці недоліки в цілому можна охарактеризувати так: багато які наші прозаїки ще недостатньо вивчають радянське життя, мало аналізують, мало вдумуються у його зміст. Звідси наявний в ряді творів емпіризм у відображенні життєвих явищ, звідси трафарет, схематизм, неглибокі, а в окремих випадках навіть фальшиві образи.

Я наведу один дуже характерний приклад, який яскраво свідчить про досить-таки поверховий підхід наших прозаїків до відображення життєвих явищ.

За останній час з'явився цілий ряд творів про працю і боротьбу українських колгоспників у післявоєнний період. Це згадувані вже мною твори С. Скляренка, І. Рябокляча, О. Копиленка, В. Козаченка, С. Жураховича. Відрадным фактом є те, що письменники наші так багато приділяють уваги колгоспній темі.

Але чи можуть нас ці твори повністю задовольнити? На жаль, цього ще не можна сказати. Лише деякі сторони процесів, що відбуваються зараз на селі, знайшли своє відбиття у цих творах. В цілому ж прозаїкам нашим ще стоїть на заваді недостатнє знання життя.

...До речі, про сентиментальність і псевдонародність.

Чомусь, — не знаю, з чієї легкої, але недоброї руки, — дехто у нас вважає, що сентиментальність, ритмізована, підроблена під фольклорні зразки мова — це і є традиційні, найхарактерніші риси української прози.

Нам відомий високий рівень наших колгоспників. Відомо, що передові колгоспники наші — це люди, які безперервно вчать, збагачують себе досягненнями передової агрономічної науки, виступають з промовами з трибуни республіканських і всесоюзних нарад. Це

люди державного мислення, люди, які вже позбулися старих забобонів, старих селянських поглядів на природу і світ. Пригадаймо, наприклад, промови на нарадах передовиків сільського господарства Олени Хобти, Агрипини Пармузіної, недавно померлої Ганни Кошової.

І хоч не така вже приємна річ — нагадувати давно відомі істини, але доводиться ще раз нагадати нашим прозаїкам, що «нове життя нового прагне слова».

До інших наслідків приводить недостатнє знання життя такого письменника, як, скажімо, Юрій Смолич.

Відомо, як багато зробив Смолич для української літератури. Юрій Смолич — автор вісімнадцяти романів, не кажучи вже про оповідання, нариси, прекрасні публіцистичні статті, що ми їх часто маємо нагоду читати на сторінках республіканських газет і журналу «Сучасне і майбутнє», про його велику організаційну й редакторську роботу. Але мусимо ми констатувати, що два останні великі романи Ю. Смолича, що вийшли після війни, — «Вони не пройшли» і «Ми разом були в бою» — принесли нам і всім, хто знає і любить творчість цього письменника Радянської України, певне розчарування. Недостатність знання життя, брак конкретних образних уявлень призвели до того, що Ю. Смолич став на шлях, так би мовити, «конструювання» життя замість образного його відтворення. Незважаючи на філігранну відшліфовку деталей, на яскравість окремих сцен і епізодів, в цілому ці романи вразили нас своєю штучністю і часто неправдоподібністю.

Говорячи про відтворення життя робітничого класу в нашій повоєнній літературі, треба сказати, що почувається в ряді творів такий недолік: часто письменники захоплюються відображенням виробничих процесів, хизуються своїм знанням — часто лише зовнішнім і негли-

боким — технології виробництва, забуваючи, що основним об'єктом художнього зображення має бути людина, робітник, його духовний світ, його думи, мрії і поривання. В результаті люди часом обертаються на якийсь додаток до машин, кранів, лебідок та інших аксесуарів виробництва.

На такі думки наштовхує нас сьогоднішній стан нашої прози. Подивимось на стан нашої поезії.

Характерним явищем для нашої післявоєнної поезії є інтенсивний розвиток в ній епічних форм. Про це говорять такі твори, як поеми Андрія Малишка «Прометей», «Любов», «Марія», «Це було на світанку», роман «Молодість Брата» Леоніда Первомайського, поеми «Жовтнева комуна» і «Райком комсомолу» Платона Воронька, «Ленінградці» Миколи Руденка, «Подарунок» Любомира Дмитерка, «Повість про щастя» Ігоря Муратова та інші. Більшість цих творів свідчить про вміння наших поетів малювати великі й цільні характери радянських людей.

Одночасно розквітає і наша українська соціалістична лірика.

Ми пишаємось лірикою такого видатного поета радянської літератури, як Володимир Сосюра. Герой нашої лірики не протистоїть суспільству, а, навпаки, найтісніше з'єднаний з ним, бо розквіт його фізичних і духовних сил, розвиток його багатой індивідуальності нерозривно зв'язаний з розвитком соціалістичного суспільства. В той час, коли капіталізм, за відомим висловом Маркса, є ворожий поезії, — і це наочно доводиться різким занепадом буржуазної культури в країнах Заходу, — в Радянській країні, і зокрема у нас, на Радянській Україні, поезія і лірика переживають епоху свого небувалого розквіту.

В час, коли в країнах капіталістичного Заходу та

Америку шаленіють палії нової війни, коли реакціонери всіх мастей наввипередки повторюють гітлерівську маячню про «хрестовий похід» проти Радянського Союзу, в цей час наш народ будує комунізм, сягає все нових висот. Наш народ хоче миру і стійко відстоює справу миру. Він впевнений у своїх силах, він впевнено дивиться в своє майбутнє.

Ці почуття й думки радянських людей знаходять широке відбиття в нашій повоєнній поезії і прозі.

Микола Бажан створив цикл «Англійські враження». Гостра публіцистичність його поєднується з багатством реалістичних барв. Поет змальовує сатиричний портрет паліїв нової війни, підкреслюючи приреченість імперіалістичних агресорів. Біля Дуврських скель поет віддається роздумам про велич своєї Вітчизни, про героїзм захисників Сталінграда.

Гнів народу проти паліїв нової війни звучить у «Поемі гніву» Любомира Дмитерка.

Гранично просто і лаконічно висловив почуття рядової радянської людини, що пильно стежить за підступами світової реакції, молодий поет Олександр Підсуха.

...Я хочу окремо спинитися на творчості двох наших поетів. Їх звичайно зараховують до числа поетів так званого середнього покоління. Творчість їхня зросла, змужніла, розквітла саме в період між I з'їздом радянських письменників України та нинішнім з'їздом.

Один з цих поетів вже був досить відомий в часи I з'їзду. Це, товариші, Леонід Первомайський.

Наступні роки були для Л. Первомайського роками яскравого розквіту його прекрасного мужнього таланту. Його поезія — це поезія великих звершень і героїчних діл. Глибокий і вдумливий лірик, він випускає одну за одною збірки своїх поезій, досягаючи все більшої і біль-

шої поетичної зрілості. Талановитий драматург, він створює нові п'єси, драматичні поеми.

Особливо розквітнув талант Л. Первوماйського під час Великої Вітчизняної війни.

Л. Первوماйський звертається до широкого епічного полотна. Він створює перший в українській поезії віршований роман — «Молодість Брата», над яким працював чотирнадцять років.

В цьому творі Л. Первوماйському не пощастило уникнути серйозних недоліків, про які я скажу пізніше. Але, незважаючи на це, «Молодість Брата» є видатним явищем в українській радянській літературі.

Другий із згаданих мною поетів у час І з'їзду ще зовсім був не відомий широкому читацькому загалу. В кімнатах студентського гуртожитку ще тільки народжувалося його поетичне слово, щоб потім розцвісти у численних збірках його лірики, у поемах «Прометей», «Марія» та інших. Цей поет — Андрій Малишко, також лауреат Сталінської премії. Поет яскравого і сильного таланту, поет з надзвичайно свіжим і своєрідним поетичним голосом, Андрій Малишко став чи не найулюбленішим поетом української радянської молоді. Особливо привабливу рису його поезії становить властива їй народність. Вона вся виростає з народної пісенної стихії. Поет прекрасно відчуває соковитість народної мови, сміливо вводить в свою творчість народнопісенні образи, майстерно відтворює інтонації народної пісні. Але ж як чудово під пером А. Малишка переплавляється ця народна пісенна стихія в організований струм високохудожньої лірики, в образи сучасності, творить узагальнений образ сучасної Радянської України.

Він є співцем України індустріальної, України колгоспної, України — однієї з передових республік Радянського Союзу, тієї України, яка дала світові Стаханова

і Демченко, академіка Філатова і академіка Богомольця, тричі Героя Радянського Союзу Івана Кожедуба і незанятого генерала Черняхівського.

Українська радянська поезія давно вже стала гордістю нашої літератури, імена її кращих представників відомі далеко за межами України, кращі її твори перекладені на російську, білоруську, грузинську, вірменську та інші мови. Особливо велику роль наша українська радянська поезія відіграла в роки Великої Вітчизняної війни як один з найбільш оперативних жанрів нашої літератури.

Все це — безперечні факти, які всім відомі і не потребують особливих доказів. Але я зупинюся на них не для того, щоб співати хвалу заслугам наших поетів, я хочу звернути увагу і на те, що в повоєнний час бойова енергія нашої української поезії не виявляється з такою партійною послідовністю, актуальною цілеспрямованістю, як це було в роки Вітчизняної війни. А між тим ми переживаємо сьогодні період винятково героїчний. Народ, вигравши битву з німецьким фашизмом, кинувся в натхненну, творчу будівничу битву за побудову комуністичного суспільства. І в цей напружений творчий час слово наших поетів мусить бути, як ніколи, підпорядковане бойовим і величним завданням радянської сучасності, мусить закликати, переконувати, вести за собою на маяки комунізму тисячі й мільйони читачів. Ліричний поет сьогодні виконає покладене на нього завдання тільки в тому разі, якщо зосередить в собі всю колосальну творчу енергію народних мас, коли стане, за прекрасною естетичною формулою Володимира Маяковського, народним водієм і водночас народним слугою. Чи можемо ми сказати, що українська радянська поезія сьогодні повністю виконує це велике, партійне, народом і Радянською державою покладене на неї зав-

дання? Ні, не можемо! Чи можемо також сказати, що наша поезія сьогодні з такою ж активністю і, я б сказав, методичністю вторгається в життя, як це вона робила в роки Вітчизняної війни? Теж відповісти на це запитання позитивно ми не можемо. Відчувається деяка послабленість в роботі наших поетів,— мовляв, час сьогодні не такий вже напружений, як це було в роки війни, отже, можна й працювати з меншим напруженням і відхилитися від основних магістральних тем нашої сучасності і бойову енергію попередніх літ розбавити дозою лінивої споглядальності...

Безперечно, я це говорю не про всю нашу поезію і не про всіх наших поетів, але деяке послаблення суспільної енергії нашої поезії, безперечно, є, і його треба рішуче перебороти. Для деяких наших визнаних майстрів слова прикладом в цьому може бути наша поетична молодь, якій ще часто не вистачає достатньої культури поетичної майстерності, але яка напружено працює над тим, щоб поширити тематику нашої поезії, вивести її в широке море величних тем і проблем, щоб примусити кожне слово своїх віршів по-бойовому служити народу, мобілізувати його патріотичні сили і творчу трудову енергію, вести його до нових комуністичних подвигів. Мені подобається в наших молодих поетах, таких, як Микола Руденко, Петро Біба, Олександр Підсуха, Наум Тихий, сатирик Дмитро Білоус, те, що вони сміливо рвуть з мрійливою споглядальністю, яка особливо заважала зростанню української радянської поезії, працюють над віршем, який закликає, переконує, а не лише оспівує вчорашні перемоги, над віршем, який зобов'язаний активно відкривати дорогу в майбутнє, випереджати час, бути бойовою зброєю в руках народу.

Тут я хочу сказати кілька слів з приводу поетичної

форми. Ми проти будь-яких формалістичних збочень, що уводять поезію від народу, але зростання поезії неможливе поза шуканням ясної дохідливої форми, що спроможна була б вмістити все багатство нашого нового життя, наших ідей і переживань сучасної людини. Володимир Маяковський в своїй знаменитій поетичній розмові з Олександром Пушкіним писав, що битви революції посерйозніш за Полтавську битву і що наша любов грандіозніш за онегінську любов. Той, хто думає, що ми можемо все багатство нашої дійсності замкнути в старі, хай найпрекрасніші на свій час форми, той глибоко помиляється.

...Шлях Максима Рильського до радянської поезії, як вам всім відомо, складний. Багато років своєї літературної молодості він віддав мандрам на «білі острови» вишуканої естетської поезії, оспівуванню стародавньої Еллади та виноградників Шампані.

Радянська дійсність владно кликала його на інший шлях — на шлях бойової партійної поезії. І поет став на цей шлях. На цьому шляху він здобуває свої найбільші творчі перемоги, створює свої кращі книжки поезій — «Літо», «Україна», «Збір винограду», що вийшли перед війною; недавно вийшла збірка поезій — «Мости». В цій книзі М. Рильського ми знаходимо яскраві зразки патріотичної лірики. Поет складає хвалу радянським людям, які будують міцні мости між трудящими всіх націй, щоб разом іти до світлого майбутнього.

Я голос подаю за людськість і людину,
За міста цвіт гінкий, за красний зріст села,
За думку генія, за сміливість орлину,
Що перемогу нам, як сонце, принесла,
Я голос подаю, щоб вороги неситі
Навік зламали спис лукавства й клевети,
Я голос подаю за мир у всьому світі,
За дружби чесної увітчані мости,—

пише М. Рильський у програмному вірші своєї нової збірки.

Говорячи про поетичну форму, я не можу обминути творчості такого нашого видатного і любимого поета, як Павло Тичина, творчість якого є суцільним шуканням нового в нашому житті і відповідних форм до гострого творчого виявлення цього нового. Павло Тичина є гордістю нашої української поезії, і тому ми особливо зацікавлені, щоб ніщо не затримувало його руху вперед на шляхах соціалістичної і реалістичної поезії.

Ми живемо в гарячий час, коли наша поезія мусить щоденно вторгатися в наше бурхливе життя, як це в свій час робив Володимир Маяковський. Працювати в наш час ривками, від випадку до випадку, неможливо. Всі ми цінуємо велике поетичне обдарування Миколи Бажана і з радістю прочитали його цикл «Англійські враження».

Ми вимагаємо від поезії правдивого, історично-конкретного відображення дійсності в такій же мірі, як і від прози. І з цього погляду нас не задовольняють ті розділи роману Леоніда Первомайського «Молодість Брата», в яких показано боротьбу загону комсомольців проти куркульських банд. Поет явно погрішив проти історичної конкретності, проти життєвої правди. Розстановка класових сил у той період змальована поетом неправильно: загін комсомольців, на боці якого правда і майбутнє, виглядає в романі краплею, що загубилася в морі ворожої стихії. Це є серйозним недоліком роману Л. Первомайського.

Хочу сказати ще про псевдоромантику, якою грішать окремі наші поети. Є ще в нас поети, яким до вподоби байронівський плащ, гордовита поза похмурої самотності.

Чимало такої псевдоромантичної пози, приправленої

альбомним сентименталізмом і байдужим споглядальництвом, знаходимо ми в творчості окремих поетів.

Мені хочеться закликати наших поетів, — насамперед поетів старшого покоління, — до більшої вимогливості до себе, до своєї творчості. У вас вчиться молодь, покажіть їй приклад суворої вимогливості до кожного слова. Не думайте, що за великим ім'ям може сховатись той чи інший невдалий рядок чи вірш. Я говорю це не тільки усім нашим поетам, але й усім нашим письменникам. Читач, який віддає нам свою велику шану і велику любов, вимагає повноцінної оплати не стертими і щербатими п'ятаками, а гарячого, пристрасного, зігрітого серцем, осяяного високою думкою крилатого слова, величного образу.

Кілька слів хочу сказати про особливо близький мені жанр — про українську радянську драматургію. Загін українських драматургів, на жаль, не дуже численний. Зростає він повільно, надто повільно, набагато повільніше, ніж загони наших поетів та прозаїків. Приплив молодих сил у драматургію значно менший, ніж у поезію та прозу.

Це є серйозним недоліком нашим, який мусимо в ближчий час перебороти.

А проте ті драматурги, які є, працюють плідно й створили чимало п'єс, які з успіхом ідуть на українській сцені, а окремі з них обійшли театри мало не всього Радянського Союзу.

Визначний твір подарував недавно своєму народові найстаріший український драматург Іван Кочерга. Я маю на увазі його драматичну поему «Ярослав Мудрий», в якому з надзвичайною поетичністю, з глибоким і тонким проникненням в зміст і характер епохи відтворено один з ранніх періодів нашої історії. Іван Кочерга своїм художнім словом переносить нас в епоху Київської

Русі — цієї колиски трьох братніх слов'янських народів. Своєю поемою Іван Кочерга вчить нас любити свою історію, своє славне минуле, і в цьому велике патріотичне значення його твору.

Любомир Дмитерко створив п'єсу про видатного радянського полководця незабутнього Миколу Федоровича Ватутіна. Місце дії — той же самий Київ, але Київ у часи Великої Вітчизняної війни. П'єса Любомира Дмитерка цінна тим, що вона відтворює живі риси людини, яку ми знали, якій ми вдячні за те, що вона зробила для своєї Соціалістичної Вітчизни, не пошкодувавши навіть життя заради її щастя і розквіту. П'єсу Дмитерка полюбили глядачі, і виховне значення її безперечне.

Темі життя Радянського Донбасу присвячує свою нову п'єсу «Далека Олена» український драматург Володимир Суходольський. Інший талановитий письменник О. Левада, який перед війною починав свій творчий шлях п'єсами «Ой у полі нивка» і «Камо», зараз знову повернувся до плідної драматургічної творчості.

Я хочу тут відзначити один із істотніших недоліків нашої української радянської драматургії. Вона, на мою думку, недостатньо розвиває кращі традиції української класичної драми, яку чомусь дехто з мистецтвознавців презирливо називає «побутовою», а яка, по суті, була глибоко народною, реалістичною драмою, з яскравою соціальною спрямованістю, з народністю форми, своєрідним сполученням романтичної схвильованості і тверезого гумору.

Ми являємося зараз свідками розквіту в післявоєнні роки нашої сатири й гумору. Гуморески Остапа Вишні, нові книги С. Олійника, Д. Білоуса, С. Воскресенка здобули заслужену популярність серед читачів. Нам надалі треба ще активніше розвивати сатиру й гумор — цей улюблений читачами вид літературної зброї, який

має такі прекрасні традиції в нашій українській літературі.

Розвиваючи жанр сатири та гумору, ми повинні дбати про досконалість цього виду літературної зброї. Адже не секрет, що поруч з високоякісними творами цього жанру трапляються ще у нас під виглядом гумору твори надзвичайно низького ідейного рівня, які не допомагають боротися з негативними явищами у побуті, з капіталістичними пережитками у свідомості, а мають одне призначення: трохи полоскотати маловимогливого читача. Наші гумористи повинні оголосити нещадну війну отакій пустопорожній розважальницькій «літературі», яка підноситься читачеві під маркою «гумору», оголосити війну всілякому скалозубству, пошлості, твердо пам'ятаючи, що наша література твориться не для відсталих міщан, а для високосвідомих і висококультурних будівників комуністичного суспільства.

Знання життя й опанування марксистсько-ленінською філософією — шлях до висот соціалістичного реалізму

Вірність життєвій правді і органічно поєднана з цим партійна комуністична спрямованість, вміння бачити завтрашній день — такі ознаки нашого нового реалізму, що його названо соціалістичним реалізмом і програму якого розгорнуто на I Всесоюзному з'їзді радянських письменників.

Весь досвід української радянської літератури пока-

зує, що кращі наші твори народжувалися саме в тісному й органічному зв'язку письменника з життям, в результаті тривалого вивчення радянської дійсності і радянських людей.

Там, де письменник намагається кабінетним шляхом «сконструювати» життя і своїх героїв, там неминуче ждуть його жорстокі провали, там саме життя мстить письменникові, і народ не сприймає такого твору.

...Найбільші недоліки нашої прози і поезії зумовлені тим, що деякі наші письменники не вміють ще бачити справжню революційну романтику нашого життя і тому замінюють її надуманим, книжноромантичним сурогатом або захоплюються поверхово-натуралістичним збиранням дрібних фактів, позбавлених будь-якої типовості. В буденному, повсякденному житті наших людей ми бачимо виняткову героїку, яскраву, поетичну. Так поєднується в нашій літературі повсякденне і виняткове, бо наша повсякденність є винятковою по своєму значенню в усій нашій історії, в усій нашій літературі. Наше життя не потребує прикрашування, воно само прекрасне і величне, тому кожна спроба «підсолодити» образи наших людей неминуче призводить до жорстокої поразки.

Я мушу спинитися на питанні про нашу літературну критику. За час, що минув від I з'їзду радянських письменників України, наша критика, безперечно, зросла. Наші критики і літературознавці чимало зробили за цей час для марксистського осмислення історії нашої української літератури, опрацювали окремі сторони процесу взаємозв'язку і взаємопроникнення між літературою українською і літературами інших братніх народів СРСР, насамперед літературою російською. Наша критика боролася, хоч і не досить послідовно й принципово, хоч і не завжди на відповідному теоретичному

рівні, за ідейну чистоту української радянської літератури, проти проявів ворожої ідеології.

Але не можемо ми сказати, що нас задовольняє на сьогодні стан нашої літературної критики. Навпаки, мусимо визнати, що наша критика відстає від загального рівня української радянської літератури та від вимог життя.

Яка причина цього відставання? Причин тут дві.

Перша причина в тому, що загін наших критиків кількісно дуже невеликий і зростає він надто повільно. Існує в роботі критиків кастова замкненість, своєрідна кругова порука, не вижитий ще в середовищі критиків приятелізм, орієнтація на «ситуацію», на вузьковідомчі інтереси.

Друга причина — і основна — в тому, що критики наші мало працюють над підвищенням свого теоретичного рівня, мало працюють над тим, щоб озброїти себе марксистсько-ленінською наукою.

Недостатня теоретична озброєність ряду критиків, наявні в їхньому середовищі благодушність, короткозорість та приятелізм призвели до того, що критика наша не помітила у повоєнний час серйозних ідейних хиб у окремих літературознавчих працях та в творчості окремих письменників.

Так, наша критика своєчасно не помітила глибокої хибності сумнозвісного «Нарису історії української літератури», який вийшов з друку на початку 1946 року. Як відомо, в цьому «Нарисі» мали місце кричущі помилки націоналістичного характеру, український літературний процес розглядався з позицій «теорії єдиного потоку», нехтувалося ленінське твердження про дві нації в кожній нації, неправильно висвітлювалося питання російсько-українських літературних зв'язків. Лише з великим запізненням, по суті, тільки після того, як

ЦК КП(б)У засудив цей ідейно шкідливий «Нарис» у своїй постанові, взялася наша критика аналізувати його помилки.

...Непослабно борючись проти проявів націоналістичної ідеології, наша критика не повинна, проте, залишати поза своєю увагою й інші прояви чужої ідеології та залишки чужих радянській літературі творчих методів.

Взяти, наприклад, питання про космополітизм, про схиляння перед культурою буржуазного Заходу. Складається враження, що наші критики недооцінюють всієї важливості цього питання, не зважають на всю його серйозність. Адже питання боротьби проти космополітизму та низькопоклонства — це питання боротьби за нашу національну честь і гордість, за пріоритет нашої соціалістичної культури. А наша критика майже не торкається цього питання, не виступає з потрібною наполегливістю за те, щоб зробити нашу літературу могутньою зброєю боротьби за виховання трудящих в дусі радянського патріотизму.

З космополітизмом тісно пов'язане питання про формалізм як один з чужих для нашої літератури творчих методів. Письменник, який не вчиться літературної майстерності, ясності й простоти форми у великих майстрів класичної літератури, який не збагачує себе передовим досвідом наймогутнішої в світі радянської літератури, а звертає свої погляди на сучасний буржуазний Захід, неодмінно відкриває двері в свою творчість формалізові.

Чи показала наша критика, як у формалістичних творах ідейна порочність сполучається з убогістю форми, що в цих творах ми спостерігаємо, по суті, розклад художньої форми, характерний для творчості письменників буржуазного Заходу? Ні, вона цього не показала.

Викривши — і то з великим запізненням — порочні ідейні концепції цих творів, критика наша обійшла мовчавою питання про творчий метод, що лежить в основі цих творів. А даремно не зробила цього критика: ці приклади дуже повчальні, вони зайвий раз показують, куди може зайти письменник, коли він шукає літературних вчителів на буржуазному Заході, а не серед великих майстрів нашої класичної літератури.

Дружба народів — запорука всіх наших успіхів

Великі здобутки, з якими прийшла наша українська радянська література до свого II з'їзду, є не тільки здобутки українських літераторів, а й всієї дружної сім'ї наших братніх радянських літератур.

Наша література — це дружний братній союз літератур, які взаємно збагачують одна одну. Отже, успіхи кожної з наших національних літератур є радістю і гордістю для всієї армії радянських літераторів. І те, з якою увагою, з яким інтересом ставляться до нашого з'їзду представники всіх братніх радянських літератур, свідчить про всезростаюче єднання і дружбу літераторів усіх народів нашого неосяжного Радянського Союзу. В цій дружбі, в цьому єднанні — запорука дальшого розквіту нашої радянської літератури і, зокрема, нашої української радянської літератури.

Я хочу від імені всіх українських літераторів, від імені всього українського народу подякувати присутнім тут представників великої російської радянської літератури, на якій виховуються мільйони читачів усіх національностей.

Ми повинні з радістю сказати на нашому з'їзді про ту велику роль, яку відіграв в наших успіхах керівник Спілки радянських письменників — наш прекрасний письменник-більшовик Олександр Фадеєв. Олександр Олександрович Фадеєв — справжній друг української літератури, він вивчає творчість українських письменників, знає її і, як справжній керівник, піклується про наші літературні справи. Фадеєв і очолюваний ним секретаріат Спілки радянських письменників СРСР не раз подавали нам товариську допомогу і чимало сприяли цим нашим успіхам і досягненням.

Ми горді з того, що крилатий вислів благородного почуття дружби радянських народів і їх культур — чуття єдиної родини — народився саме в українській радянській поезії і що він висловлює заповітні думи і прагнення всіх наших радянських народів і їхніх митців. Почуття дружби народів і великої поваги до їхніх культур виявилось, зокрема, в перекладах на українську мову творів Пушкіна, Лермонтова, Маяковського, Горького, Руставелі, Нізамі, Навої, Абовяна, Янки Купали та інших класиків і сучасних поетів радянських народів, в перекладах, що їх здійснили і здійснюють у великих масштабах наші українські радянські письменники. Ці переклади ідейно і художньо збагачують нашу українську культуру й нашу літературу.

...Передові демократичні російські письменники і публіцисти минулого часто писали про Україну.

Російська радянська література гідно продовжує і розвиває ці традиції Пушкіна, Гоголя, Короленка, Горького.

Визначні російські радянські письменники завжди були нашими соратниками, друзями. Ми вчилися пристрасного слова, високих творчих поривань у Горького, у Маяковського, у Шолохова, у Серафимовича, у Олек-

сія Толстого, у Фадеєва, у Леонова, у Федора Гладкова, Павленка, Катаєва, Федіна, Тихонова, Прокоф'єва, Антокольського, Твардовського, Симонова, Треньова, Погодіна та інших майстрів великої радянської російської культури. Ми вчилися у Янки Купали й Якуба Коласа, у Галактіона Табідзе і Симона Чіковані, у Самеда Вургуна і Аветіка Ісаакяна, у всіх кращих письменників братніх республік Радянського Союзу. Ми збагачували свою українську літературу всім кращим, що вони створили. Ми пишаємось їхньою творчістю, вона для нас рідна, близька, як і пишаємось тим, що твори українських письменників стали рідними й близькими письменникам і читачам всієї нашої багатонаціональної Вітчизни.

Ми з радістю відзначаємо, що в прикордонних з Україною державах зростає нова, демократична література. Ця література прагне допомогти своїм народам у побудові нового життя, ця література прагне налагодити тісні дружні зв'язки з літературами Радянського Союзу. Ми відчуваємо велике піднесення і розквіт цих дружніх нам літератур. Ми знаємо, що все краще, найталановитіше, що є в польській літературі, — видатний поет Юліан Тувім, поети Леон Пастернак, Адам Важик, Юліан Пшибось, відома письменниця Зоф'я Налковська, письменник Станіслав Добровольський та інші, видатні письменники Чехословаччини — Марія Пуйманова, Ян Дрда, Марія Майєрова, Вітезлав Незвал, наш старий друг в Болгарії — Людмил Стоянов, кращі прогресивні письменники Румунії та Угорщини, — всі вони є нашими бойовими друзями в боротьбі за мир, демократію, дружбу між нашими народами.

Нам треба більше знати творчість наших друзів, перекладати все краще на українську мову, зустрічатись з ними, допомагати їм своїм творчим досвідом.

В дружбі народів ми черпаємо свою силу і творче натхнення.

Ми обіцяємо нашій більшовицькій партії, що ми будемо своїм пристрасним, гарячим словом письменників кріпити дружбу радянських народів і берегти її, як зіницю ока.

1948 р.

ПАРТІЯ КЛИЧЕ

Дорогі товариші, дозвольте мені від вашого імені в цю урочисту хвилину відкриття III з'їзду письменників Радянської України від глибини серця передати тому, хто випестував, загартував і окрилив нашу українську радянську літературу, вивів її уперше в історії нашого могутнього народу на широкий світлий шлях, озброїв всеперемагаючими ідеями марксизму-ленінізму, — рідній Комуністичній партії — наші найгарячіші почуття палкої любові й подяки.

В незламній дружбі народів розквітла національна формою, соціалістична за змістом велика українська радянська культура — складова і невід'ємна частина найпередовішої культури на світі — культури Радянського Союзу.

Кращі твори української науки, літератури й мистецтва відомі далеко за межами нашої Вітчизни.

Здобутки нашої літератури визнані партією й народом. Вони великі й незаперечні.

Наші здобутки не могли б бути такими, коли б ми, письменники України, не вбирали в себе найкращий досвід великої літератури братнього російського народу і літератури народів-братів.

Користуючись великими скарбами літератур народів Батьківщини, ми брали приклад, вчилися у своїх друзів по перу і щиро ділились з ними усіма своїми здобутками по-рідному, як брат з братом.

Від усього серця письменників і читачів Радянської України ми гаряче вітаємо дорогих гостей, що прибули на наш з'їзд, наших друзів — письменників великої російської літератури та представників усіх братніх літератур народів Радянського Союзу.

Кращими творами українських письменників пишається український народ. Вони здобули визнання й любов серед читачів братніх народів.

Тільки за останні шість років було видано на мовах народів нашої Вітчизни одна тисяча шістсот книг українських письменників, загальним тиражем понад п'ятдесят мільйонів екземплярів.

Наше рідне слово українського народу, в найкращих творах зігріте серцем його талановитих синів, дійшло до душі багатомільйонному читачеві за межами України, стало таким же близьким і любимим, як близька і любима українському народу велична мова, чарівне слово російського народу і всіх народів-братів.

Невичерпне джерело нашої сили, запорука розквіту української літератури — в її нерозривному зв'язку з народом, в її ідейності і партійності.

Керована Комуністичною партією, наша література загартовувалась, мужала в боротьбі проти буржуазних впливів отруйного космополітизму та найзапеклішого ворога українського народу — буржуазного націоналізму.

Озброєна методом соціалістичного реалізму, українська література вела і веде боротьбу проти формалізму й натуралізму, проти шкідливої «теорії» безконфліктності, проти усіх збочень від реалізму.

Справжнє визнання і любов здобули ті твори українських літераторів, в яких гарячим словом, схвилюваним серцем художника розкрита життєдайна сила нашого народу, його героїчний трудовий подвиг будівника нового світлого життя, ім'я якому — к о м у н і з м.

Національний герой нашої літератури — це натхненний і пристрасний борець за комунізм, за дружбу народів, за мир в усьому світі, за могутність і велич нашої

багатонаціональної Вітчизни — батьківщини трудящих усієї земної кулі.

Величні, світлі й благородні завдання стоять перед нашою літературою.

Велика Комуністична партія кличе нас, письменників, до високої місії, щоб наша література стала дійсно народною.

Цей благородний поклик і неухильна вимога засновані не тільки на принципах будівництва нової, не баченої в історії радянської багатонаціональної літератури, але й на багатовіковому досвіді розвитку світової класичної літератури, в величних творах якої ми відчуваємо і сьогодні живе серце народу.

Своїми успіхами українська радянська література зобов'язана нашій партії, яка вказує нам єдино вірні шляхи дальшого її піднесення — шляхи відданого служіння народові, вірності принципам марксистсько-ленінської ідейності, народності, правдивості, вчить постійно вдосконалювати художню майстерність, спрямовує наші творчі зусилля на активне втручання в життя.

Своїми успіхами радянські письменники зобов'язані тому, що вивчали і засвоювали, продовжували і продовжують славні традиції нашої класичної літератури, виконували і виконують благородні заповіді зачинателя методу соціалістичного реалізму Максима Горького і найталановитішого поета радянської епохи Володимира Маяковського.

Український народ, як і всі народи нашої Вітчизни, окрилений величними рішеннями ЦК Комуністичної партії Радянського Союзу, вславив Радянську Україну новими трудовими подвигами.

Чи повно і вірно відбиває українська радянська література життя, діла й подвиги, думи й прагнення, мрії й почуття нашого народу? Чи гідно несуть українські

радянські письменники високе звання інженерів людських душ? Чи глибоко втілюють у своїй творчості всеперемагаючі ідеї Комуністичної партії? Чи боремось ми по-справжньому за високу майстерність, за високу художність наших творів, за чистоту і багатство нашої рідної мови?

Щоб відповісти на ці й інші важливі питання нашої творчості, щоб по-господарському підсумувати свої здобутки і щиро сказати про свої недоліки й помилки з метою виправлення і недопущення їх в подальшій своїй діяльності, письменники Радянської України зібралися на свій з'їзд.

Запорукою дальшого зростання літератури є розгортання принципової, глибокої, ділової критики і самокритики, запорукою наших дальших успіхів є неодмінна умова твердого і вірного дотримання принципів соціалістичного реалізму. Під прапором боротьби за дальше утвердження цих принципів і має проходити наш з'їзд.

Немає сумніву, що наша українська радянська література прийде до II Всесоюзного з'їзду радянських письменників як одна з передових літератур братніх народів і внесе достойний вклад в скарбницю нашої багатонаціональної радянської культури.

1954 р.

РАДЯНСЬКА ДРАМАТУРГІЯ

Наше радянське театральне мистецтво — мистецтво багатонаціональне. І якщо на I з'їзді ми говорили про окремі удачі драматургії й театру тієї чи іншої братньої республіки, то сьогодні ми говоримо про могутню літературу народів СРСР, де є не одні лише славні імена, а й славні традиції, не одні лише окремі успіхи багатонаціональної радянської драматургії, а й її загальнонародне і світове визнання.

В усі часи передове реалістичне театральне мистецтво прагнуло відобразити інтереси і сподівання народних мас.

Наша велика Комуністична партія кличе нас до високої місії, щоб драматургія і театр були справді народними. Цей благородний заклик і неухильна вимога ґрунтуються не тільки на принципах будівництва нового, не баченого в історії радянського багатонаціонального формою і соціалістичного змістом мистецтва, а й на багатовіковому досвіді розвитку світової культури, де випробування століть витримали ті творіння, які відображали з найбільшою силою і пристрасстю життя, боротьбу, прагнення й сподівання народу.

І якими жалюгідними нам здаються потуги всіляких декадентів та інших ворогів нашого радянського мистецтва, які намагаються опорочити високі принципи нашого мистецтва, тим самим опорочити все світле й велике, що створило світове мистецтво.

І якими смішними нам здаються деякі наші плутаники, які на кожному кроці присягаються соціалістичним реалізмом і разом з тим стараються нав'язати нам свої фальшиві естетичні критерії, піднімають на щит ті твори драматургії й театру, які далекі від життя, від народу.

Ці плутаники миряться з сірим натуралізмом, а кожне свіже шукання яскравої сценічної форми називають формалізмом. Вони не хочуть зрозуміти, що під формалізмом ми розуміємо насамперед відсутність змісту, що формалізм в мистецтві визначається не по яскравій сценічній формі, а по відсутності у творі змісту, що формалізм і натуралізм однаково шкідливі й чужі нашому театральному мистецтву.

Деякі товариші можуть подумати, що я говорю тільки про плутаників критиків. Ні, вони є і серед драматургів, і серед режисерів і артистів, є серед художників сцени.

Наша драматургія і театр повинні прагнути бути багатими за змістом, як багате на великі звершення наше життя. Наша драматургія і театр повинні прагнути бути багатими різноманітністю сценічної форми, як багате, багатобарвне, безмежно яскраве в своїх проявах наше життя.

Хіба мало ми чули промов і читали такі ж ханжеські статті, які починалися з того, що нам потрібні яскраві й гострі спектаклі, але тут же плутаники обрушувалися на найменший прояв свіжого, яскравого у виконанні артиста, в роботі режисера, в декораціях художника.

В привітанні ЦК КПРС нашому з'їздові закладені глибокі, хвилюючі думки, батьківське піклування про долю нашої літератури. «Партія закликає письменників до сміливих творчих дерзань, до збагачення і дальшого розвитку всіх видів і жанрів літератури, до піднесення рівня художньої майстерності з тим, щоб повною мірою задовольняти дедалі зростаючі духовні запити радянського читача».

Цей яскравий, бойовий документ нашої партії окрилює і кличе до нових вершин творчості літератури і мистецтва.

Які жанри нам потрібні? Які форми сценічного мистецтва нам потрібні? Де шукати відповідь?

Якщо глибоко й проникливо зрозуміє драматург те, про що він пише, свою відповідальність перед народом, якщо глибоко і проникливо артист, режисер зрозуміє з позицій життя, що він повинен розкрити, — тоді хай його ніхто не втримує від сміливого рішення, від сміливого вибору тієї форми, яка найбільш яскраво дасть можливість творцеві розкрити й донести до серця глядача життєві явища, які хвилюють людину.

Наша радянська драматургія зростала й міцніла на основі успішного будівництва соціалізму. Кращі п'єси К. Треньова і О. Толстого, М. Погодіна і Б. Лавреньова, Б. Ромашова і О. Афіногенова, Сameda Вургуна і В. Вишневського, Д. Джабарлі, В. Вагаршяна, І. Кочерги та О. Файка, К. Крапиви, Ш. Дадіані, Л. Леонова та Білль-Білоцерковського, С. Шаншіашвілі та К. Яшена, В. Шкваркіна та В. Катаєва, В. Гусева та О. Арбузова, А. Глебова та О. Крона, Л. Рахманова, М. Куліша, І. Микитенка, Я. Мамонтова, Ю. Яновського, Е. Самуйленка, Б. Кербабаєва відтворили картини Великого Жовтня, втілили героїчну епоху трудових п'ятирічок, розповіли про людей, які самовіддано будували соціалістичне суспільство, зміцнювали соціалістичну мораль.

Величезним досягненням радянської драматургії і всієї літератури було створення образу великого вождя партії і засновника Радянської держави Володимира Ілліча Леніна.

П'єси «Людина з рушницею» М. Погодіна, «На березі Неви» К. Треньова та інші запалювали трудящі маси на дальші перемоги, на самовіддану творчу працю.

З початком Великої Вітчизняної війни перед радянською драматургією постали нові завдання. В кращих п'єсах, створених в роки війни, — «Руських людях»

К. Симонова, «Навалі» Л. Леонова, «Пісні про чорноморців» Б. Лавреньова, «Офіцери флоту» О. Крона, «Казці про правду» М. Алігер, «Сталінградцях» Ю. Чепуріна, «Генералі Ватутіні» Л. Дмитерка, «Костянтині Заслонові» А. Мовзона, «Переможцях» Б. Чирскова та в інших — був втілений історичний подвиг радянського народу, який здобув велику перемогу в боротьбі з фашизмом.

В історичних п'єсах цих років О. Толстого, К. Треньова, В. Соловйова, І. Кочерги, С. Вургуна, Д. Демірчяна, М. Ауезова, І. Сельвінського, С. Шаншіашвілі оживали героїчні епізоди славної боротьби народів за свою незалежність і свободу.

Історична перемога радянського народу у Великій Вітчизняній війні зобов'язувала наших письменників до ще активнішої, справді творчої, важливої для народу справи.

Проте в післявоєнні роки серед певної частини драматургів і театральних діячів з'явилися настрої заспокоєності. Їм здавалося, що після війни можна спочити на лаврах, знизити бойове звучання мистецтва. Сцени радянських театрів почали заповнюватися пошлою стряпнею буржуазних драморобів або бездумними п'єсами деяких наших письменників.

Партія не могла пройти мимо цього чужорідного для нашого мистецтва явища. 1946—1948 роки відзначені історичними постановами ЦК ВКП(б) з ідеологічних питань. Постанови ЦК ВКП(б), ґрунтовані на конкретних явищах нашого мистецтва, в той же час давали ясну картину дальшого розвитку радянської літератури, визначали її принципіально нові риси в епоху побудови комуністичного суспільства. Радянське мистецтво повинно було показати всьому світові моральну красу і силу радянської людини-переможця.

Щоб повніше і яскравіше виявити чудові духовні якості наших людей, радянські художники повинні були викрити буржуазні пережитки в свідомості, правдиво показати й затаврувати ті негативні явища, які є ще в нашій дійсності і у боротьбі з якими розкриваються кращі сторони характеру радянської людини.

Необхідною умовою для створення виразного образу позитивного героя є вміння бачити життя в усіх суперечностях, підмічати в ньому правдиві конфлікти, в подоланні яких зміцнюється нове.

Чи було досягнуто все це в нашій післявоєнній драматургії? В кращих п'єсах — безперечно. У «За тих, хто в морі» Б. Лавренюва, у «Великій силі» Б. Ромашова, в «Чужій тіні» К. Симонова, в «Московському характері» А. Софронова, в «Законі честі» О. Штейна, у «Співають жайворонки» К. Крапиви, в «Незабутньому 1919-му» В. Вишневського, в «Житті в цитаделі» та «Двох таборах» А. Якобсона, в «Любові на світанні» Я. Галана, в «Дніпрових зорях» Я. Баша, в «Шовковому сюзане» А. Каххара, в «Степу широкому» М. Винникова, в «За другим фронтом» В. Собка, в «Його зорі» І. Масашвілі, в «Сім'ї Аллана» Г. Мухтарова, в «Поємі про любов» Г. Мусрепова, в «Губернаторі провінції» братів Тур і Л. Шейніна, в «Нових часах» Г. Мдівані, в «Дівчатах красунях» О. Симукова, в «Роках мандрувань» О. Арбузова, в «Серце не прощає» А. Софронова і в багатьох інших наших п'єсах.

Проте саме на цих позитивних прикладах цікаво простежити ті прорахунки наших драматургів, які багато в чому збіднили образ позитивного героя.

Це насамперед не завжди правильне розуміння прийому художнього заострення, що становить одну з обов'язкових умов створення крупного типового характеру. На жаль, там, де йдеться про створення позитивного

образу, драматурги не вдаються до добору, до концентрації кращих рис і якостей характеру і часто задовольняються простим, поверховим відображенням деяких рис характеру сучасної людини, що збіднює і сам образ, підмічений в житті, і п'єсу.

Не раз за кордоном під час зустрічей з нами деякі письменники капіталістичних країн закидали нам, що ми проголосили основою всієї нашої драматургії і всієї літератури образ позитивного героя.

Мені здається, що прийшов час, коли письменники всього світу повинні глибоко подумати над тим, чому протягом століть багато й багато найбільш правдивих літераторів говорили людині: дивись, всі твої навіть титанічні зусилля у боротьбі із злом зазнають поразки. Як би не палало твоє серце, воно не зможе освітити для мільйонів людей морок ночі. Вони показували зворушливе, благородне кохання чоловіка до жінки, але завжди тупі, злобні сили його жорстоко руйнували. Які вражаюче благородні почуття дружби ми бачили у великих творах минулого, але не сльоза радості з'являлася в очах читача, глядача, коли він закривав книгу або йшов з театру, а гіркі сльози ковтала людина, оплакуючи загибель, безжалісний розрив великих почуттів кохання і дружби, які знищувала страшна дійсність, жорстокий світ насильства і наживи. Як глибоко, з неймовірною силою великі письменники минулого показували страждання душі, створювали потрясаючі людські драми, але всі вони закінчувалися розривом коханого з коханою, чоловіка з дружиною, дітей з батьками, друга з другом, і найвищі почуття були розтоптані, розірвані й розбиті тими ж жорстокими умовами життя. Не сонячне «здраслуй, кохана!», а «прощай!», не «здраслуй, друже!», а «прощай!», не «здраслуй, батьку!», а «прощай!», не «здраслуй, батьківщино!», а «прощай!» — так

протягом століть говорили людині літератори світу, не знаючи, як змінити існуючу дійсність. Борючись своїми чудовими творами за майбутнє, вони болісно шукали людину-героя, мужньо писали про яскраві, але ще самотні промені світла в темряві. Хто ж на весь голос, на весь світ сказав людині: як би тобі не було важко, яка б тяжка не була твоя боротьба, ти переможеш, ти ніколи не будеш самотнім, ти зустрінеш друзів, тебе не залишать? Хто наважився сказати людині на повний голос вперше в історії велике, окрилююче слово: «Здрастуй, вірний друже», «здрастуй, кохана!», «здрастуй, батьку!», «здрастуй, батьківщино!»?

Це сказала наша радянська література, яка нерозривно і відкрито зв'язала себе з революційним пролетаріатом.

Чи є величніше, гуманніше і благородніше завдання для письменника, як віддати весь свій талант, всі свої сили в ім'я нерозривної дружби і любові, в ім'я торжества людини над темними силами зла!..

Ось чому ми з такою пристрасстю утверджуємо перемогу позитивного героя.

Проти цього у нас немовби ніхто не виступає. Але чим же, якщо не боротьбою проти позитивного героя, є твердження про необхідність його ідеалізації? Як можуть ці поборники лакування не бачити величі сучасної радянської людини, красу її душі, її героїчну боротьбу в ім'я високих ідеалів і вимагати від нас, літераторів, щоб ми створювали вигадані, штучні персонажі?

Не ідеалізованого героя, «без сучка и задоринки», не красивого піднесеного базіку чекає від нас, драматургів, глядач, а борця за світлі ідеали комунізму, який не тільки перемагає ворожі сили, що чинять опір новому світові, а й перемагає в собі властиві кожній людині тією чи іншою мірою людські слабості. Глядач

хоче бачити, як наша сучасна людина загартовує свою душу в героїчній боротьбі за світле щастя своєї Батьківщини і всіх народів світу, як вона своїми вчинками на будь-якій ділянці подає приклад для навколишніх.

«Теорія» безконфліктності, що особливо поширилася в останні роки, не могла не перешкодити розвитку нашої драматургії і життєвості її головного героя — радянської людини-трудівника. Якщо в п'єсі не відображений великий життєвий конфлікт, то ясно ж, що позитивний герой стає бездіяльним, неінтелектуальним, бо йому нема за що боротися в такій п'єсі, а ідеали його не можуть бути розкриті поза активною боротьбою із злом.

Проте, говорячи про необхідність відображати в нашій драматургії великі соціальні конфлікти, не можна в той же час уявити собі справу так, що конфлікт — самоціль в художньому творі, конфлікт будь-що, конфлікт заради конфлікту. Цей негласний лозунг практично висловлюється в цілому ряді недавніх п'єс («Гості», «Наслідний принц», «Діяч», «Загибель Помпеєва» і т. д.) і веде до спотворення життя. Як лакування дійсності є наклепом на дійсність, так і приписування їй таких суперечностей, яких вона за своєю природою мати і породжувати не може, є все тим же наклепом на самі основи нашого життя. Ми критикуємо ці п'єси не за те, що автори назвали їх сатиричними, а за те, що, викриваючи те чи інше явище, драматурги ці самі скочувались на позиції дрібнообивательські і втрачали ясну революційну перспективу. Справжній активний борець за комунізм — людина, якій ненависне зло, що заважає людям жити й працювати. Але боятися зла, надмірно перебільшувати його силу й значення — значить стати не борцем за комунізм, а панікером. Саме так і сталося з авторами згаданих п'єс.

Завдання створення гостро сатиричних творів, які б таврували все віджиле, все, що гальмує розвиток нашого суспільства, — одне з центральних завдань радянських драматургів. Заклик партії невтомно і творчо вивчати спадщину Гоголя і Салтикова-Щедріна звертає особливу увагу радянських художників на одну з провідних традицій російської класичної драматургії — традицію комедійну.

Великі сатирики минулого і радянські драматурги розв'язують принципіально різні ідейні завдання. Сатира минулого спрямована на зруйнування чиновницько-бюрократичного суспільства; наша сатира утверджує і зміцнює Радянську державу, борючись з недоліками, які ще є в нашій дійсності. Ясно тому, що коли радянський драматург, який створює сатиричну комедію, механічно запозичує сюжет гоголівського «Ревізора», то він не може не запозичити й ідейного завдання великого сатирика. Адже зовсім невірно думати, що можна скористатися сюжетною схемою якого-небудь твору, його композицією, художньою системою образів і відкинути при цьому ідейне завдання цього твору, його основну ідейну спрямованість, його сатиричну мішень в тому випадку, якщо мова йде про сатиричну комедію. Гоголівський «Ревізор» безсмертний як надзвичайно яскрава гнівна сатира на існуючий лад, як досконале художнє втілення ідейного задуму автора, розкритого в узагальнених типових характерах. Чого повинен вчитися радянський сатирик у великого російського письменника? Гнівного громадянського пафосу, вміння підмічати найістотніші проблеми, що хвилюють суспільство, досконалої майстерності типізації образу, майстерності художнього загострення, що веде до узагальнень, до широких філософських осмислень. Але зрозуміти думку про навчання у Гоголя, як необхідність

безпосереднього перенесення його ідейного задуму і сюжетної схеми на матеріал радянської дійсності, — значить перетворити живу й плодотворну традицію в мертву догму, в схоластичне епігонство, зробити живу і глибоку правду, втілену колись Гоголем, неправдою про нашу дійсність.

Щоб радянська комедія досягла свого справжнього розквіту, треба й далі вдосконалювати цей надзвичайно важливий жанр нашої драматургії, подолати в ньому ті недоліки, які вже намітилися у деяких наших популярних комедіях. Недоліки ці полягають насамперед в легкому, а часто й чисто зовнішньому вирішенні конфлікту, коли боротьба характерів підмінюється відомчим усуненням суперечностей. Недоліки ці полягають в прихильності наших драматургів до раз використаних образів і сюжетних ситуацій, які від частого й одноманітного повторення стають вже схемами і штампами.

Недоліки багатьох наших комедій полягають ще й в тому, що хорошим гумором, сміливим жартом наділені в них часто лише негативні персонажі. Позитивні ж герої не дотепні, вони не борються жартом, не б'ють гострим народним словом. А як би вирости наші комедії, коли б наступ у них вів не млявий доповідач авторських ідей, а жива, весела, дотепна людина, чий жарт був би міцнішим, злішим, розумнішим за все, що говорить і робить його противник. Саме тоді наші комедії змогли б стати справді народними творами.

У п'єсах наших обов'язково повинен бути цікавий, вміло розроблений сюжет. Чомусь найважливіші компоненти художньої форми — сюжет і фабула, найважливіша якість п'єси — цікавість — здаються багатьом другорядними. Через це й виходить, що цікаві, хоч і неглибокі змістом п'єси зацікавлюють глядача часом більше і стають репертуарнішими, ніж високоідейні, але сю-

жетно мало цікаві, нудні твори. Цей факт часто замовчується нашою критикою, а тим часом говорити про нього необхідно.

Лише в органічному поєднанні високої ідейності, великих характерів і гострих сценічних ситуацій закладений справжній успіх драматурга.

Радянська драматургія — вчитель і вихователь трудящих, а цю свою надзвичайно важливу роль вона зможе виконати лише тоді, коли в основі її лежатиме позитивний приклад праці і подвигу — приклад нашого героїчного сучасника, нашого радянського трудівника.

Поза великими філософськими узагальненнями неможливо повністю і до кінця успішно розв'язати завдання створення позитивного образу. На велику шкоду для радянської драматургії забута або, в усякому разі, відсунута на другорядне місце чудова традиція класичної драми — підносити окремих факт до великого філософського узагальнення, що так майстерно вмів і любив робити великий пролетарський письменник Горький.

Відсутність у багатьох наших п'єсах підтексту, другого плану, що передає найінтимніше душевне життя героя, боязнь образного мислення, точного реалістичного символу, невміння поглибити характер головного героя характеристиками побічних дійових осіб, які ясніше розкривають ті чи інші риси в образі центрального персонажа, — все це веде до сірості.

Говорячи про необхідність підвищувати професійну майстерність письменника, не можна обминути таке надзвичайно важливе питання, як мова наших п'єс.

Мова героїв повинна яскраво й повно розкривати конфлікт п'єси. В мові, так само як і в діях, вчинках героїв, повинні відчуватися великі й важливі зіткнення, суперечності, боротьба людей різних поглядів на життя, на працю. Саме такою мовою, що активно розкриває

і характери героїв, і суть конфлікту, написані чудові п'єси Горького, кращі п'єси радянських драматургів.

Але, на жаль, герої багатьох наших творів все ще розмовляють однією й тією ж гладенькою, не індивідуалізованою авторською мовою. І тоді починаєш плутати героїв п'єс. Це значить, що автору не до кінця ясний внутрішній світ його героїв, їх цілі й бажання, смисл тієї боротьби, яку вони ведуть.

Що робить п'єсу не просто однією з багатьох хороших п'єс, а й твором, що стоїть в перших рядах, твором новаторським? П'єси, що несуть в собі зерно нового, де типове взяте не тільки в його результаті, а і в його народженні, п'єси-флагмани, п'єси, що відкривають нові теми, нових людей, нові пласти життя, — такі п'єси особливо дорогі нашому народові.

Однією з таких п'єс була, наприклад, п'єса К. Симонова «Чужа тінь». К. Симонов показав небезпеку впливу буржуазної ідеології, побачив людей, на яких вона впливає, і створив п'єсу, пройняту високим громадянським пафосом, п'єсу, де в яскравих художніх образах була глибоко розкрита ідея радянського патріотизму. Перемога чекала драматурга там, де він показав не тільки вже готовий характер, але характер, що формується, змінюється, характер, в якому під впливом життя відбувається гострий психологічний перелом, — характер Трубникова. К. Симонов не спокусився легким вирішенням конфлікту. Саме тому змістовна боротьба, тому значний виховний смисл п'єси, що з Трубниковим нелегко боротися. Виховна сила п'єси велика ще й тому, що боротьба йде не тільки проти, але й за Трубникова, боротьба за його політичне прозріння, боротьба за людину. А боротьба за людину завжди була найважливішою рисою кращих творів російської і світової літератур.

В іншому жанрі, жанрі народної драми, пише свої п'єси ще з часів «Сталінградців» Юлій Чепурін. І в його порівняно недавній п'єсі «Весняний потік» закладені ті ж риси, якими визначалася для нас п'єса К. Симонова. Почуття нового, розуміння народного характеру, вміння бачити істотні суперечності часу відзначають цю п'єсу Чепуріна.

Істотні риси нашого життя, до нього мало ким зачеплені, відобразив у своїй п'єсі «Роки мандрувань» драматург О. Арбузов.

Глибокий моральний конфлікт лежить в основі цієї п'єси. Моральні норми радянської людини, її гуманістична, висока мораль — ось той новий критерій, за яким перевіряють вчинки і думки людей. Не суду підсудні ті відступи від цієї моралі, які допускає герой п'єси Ведьорников. Їх осуджують його товариші, їх судить суспільство — найвищий моральний суд. Це нове типове явище нашої дійсності, коли людина не винна в злочині, але винна у відступі від радянської моралі, повинна відповідати перед тими, для яких цей відступ неможливий, вірно підмічене драматургом і перенесене в його п'єсу, як нова норма поведінки в житті людей.

П'єсу Арбузова полюбили глядачі. Але самому Арбузову треба задуматися над тим, що в його п'єсах справді живе і що в них зовні ефектне, розраховане на невимогливий смак. Це й нарочита камерність, і не завжди чітка, визначена авторська позиція. Психологічна драма, в манері якої пише Арбузов, повинна розвиватися в нашій драматургії. Але дальший її розвиток лежить на шляху подолання всіх тих недоліків, про які ми говорили.

Нова драма Анатолія Софронова «Серце не прощає», як і ті п'єси, про які ми говорили, позначена

активним вторгненням в життя, вмінням підмічати типове. Особисте невіддільне в нашому суспільстві від громадського. Драматург зумів розкрити суть цих слів і показати, які нероздільні ці сторони життя не тому, що чоловік хоче сіяти одно, а жінка інше, через що вони і не можуть бути разом, як це нерідко бувало в наших п'єсах, а тому, що без спільності великих інтересів нема і не може бути взаємної поваги, міцної сім'ї, справжнього кохання. Створивши образ сильної російської жінки Катерини Топіліної, для якої нема і не може бути ніяких компромісів, драматург продовжив традицію російської літератури, яка з такою любов'ю і розумінням змалювала цілу галерею чудових російських жінок.

З цікавою новою п'єсою «Персональна справа» виступив до з'їзду драматург О. Штейн. В п'єсі цій порушені надзвичайно важливі питання про довір'я до людини, про необхідність дбайливо і свято охороняти добре ім'я радянських трудівників від перестраховщиків, бюрократів, кар'єристів.

Різні авторські манери, творчі почерки й художні особливості наших драматургів, об'єднаних єдиним методом радянської літератури — методом соціалістичного реалізму. Повний і найбільш яскравий розвиток кожної справді творчої індивідуальності — запорука величезного емоціонального впливу нашої драматургії, запорука її ідейності, життєвості й краси.

Проте поряд з всілякою підтримкою різноманітних і плідотворних напрямків в нашому мистецтві повинна не слабшати боротьба з пустим і небезпечним оригінальничанням, з будь-якими спробами протягти під флагом різноманітності форм нашого мистецтва буржуазний космополітизм, формалізм і натуралізм.

Ми повинні не послаблювати нашої боротьби з цими

чужими тенденціями, вміти розпізнавати їх під будь-яким маскуванням.

Але, з другого боку, ми повинні уважно і чуйно ставитися до тих людей, які мали серйозні помилки в минулому, але згодом ділом довели, що вони усвідомили смисл і характер своїх помилок, стали на правильний шлях. Треба допомогти їм скоріше стати знову в ряди активно діючих критиків. Тим часом у видавництвах, деяких редакціях газет і журналів є ще багато перестраховки, а точніше кажучи, боягузливості щодо праць, написаних людьми, які піддавалися свого часу справедливій критиці.

Якщо наші колеги по перу, яких критикували, виправляють ділом свої помилки, то до них треба виявити чуйне товариське ставлення. А в нас, на жаль, перестраховальники роблять все для того, щоб людина, яку справедливо критикували, більше не могла друкуватися. Приклеять ярлик і радіють. Але ж це нічого спільного не має з принциповою критикою, до якої закликає нас партія.

Треба визнати чесно, що ми, драматурги, не раз бай-дуже проходили повз такі потворні явища. Деякі з нас навіть вважали, що чим більше б'ють театральних критиків, тим краще. Можливо, я помиляюсь, але мені здається, що у нас склалися ненормальні відносини між драматургами й критиками. Винні і драматурги, і критики. Дуже легко й бездоказово деякі наші критики аналізують твори драматургів і недозволено висловлюють свої, часто бліді, думки від імені народу, а драматурги з такою самою легкістю закреслюють все хороше й важливе, що зробила наша театральна критика, без якої успіхи драматургії й театру немислимі.

Радянським драматургам і театральним діячам в їх повсякденній практичній роботі повинна допомагати

наша театральна критика, глибоко розробляючи найважливіші проблеми теорії драми, специфіки драматичної літератури, насущні питання марксистсько-ленінської естетики.

Ми прийшли до II Всесоюзного з'їзду письменників з великими досягненнями, і що головне, що принципово нове в цих досягненнях — це те, що завойовані вони всією нашою багатонаціональною радянською культурою. Далеко за межами своїх республік відомі імена таких драматургів, як Я. Галан, І. Кочерга, Ш. Дадіані, С. Вургун, М. Ібрагімов, К. Крапіва, І. Мосашвілі, С. Шаншіашвілі, А. Якобсон, А. Каххар, Г. Мухтаров, Ю. Балтушіс, С. Рахман, М. Дьяконов, В. Собко, А. Мовзон, А. Григуліс, Н. Зарян, А. Броделе, Т. Гіззат, О. Левада та інші. П'єси цих драматургів несуть людям яскраве й талановите розкриття національного характеру героїв.

Ще успішніший і плідотворніший дружбі наших національних театрів могла б допомогти організація в Москві Театру Дружби, куди б приїжджали з своїми кращими спектаклями театральні колективи всіх наших братніх республік.

Принципово новим явищем в нашій літературі став розвиток драматургії для дітей, для юнацтва, драматургії, яка виховує підрастаюче покоління в дусі комунізму. Дитячий театр — дітище Радянської держави, що народилося, як результат постійного піклування й уваги партії і уряду до дітей. Кращі п'єси А. Бруштейн, В. Катаєва, С. Михалкова, В. Каверіна, С. Маршака, А. Барто, Є. Шварца, В. Любимової, В. Розова, І. Штока, В. Вольського, О. Симукова та інших, написані для радянської молоді, вчать її любові до Батьківщини, почуття відповідальності перед колективом, високої дисципліни, комуністичної моралі. Позбутися дидактики, настирливих

повчань, непотрібних напучень, слізного розчулення перед «хорошими», «добрими» дітьми, зрозуміти, що таке позитивний і негативний герой у дитячих п'єсах, зрозуміти по суті, а не йти слідом за схемою «можна — не можна» — такі чергові завдання наших письменників, які працюють для дитячого театру.

Найсерйознішу увагу слід звернути на одноактну драматургію. Одноактна п'єса, поставлена на колгоспних і робітничих майданчиках, у клубах і Будинках культури, повинна служити могутнім фактором виховання, бойовою пропагандою політики партії, повинна прищеплювати нашим людям високий смак, високі моральні принципи, любов до праці, вчити їх патріотизму й ненависті до ворога.

За двадцять років між з'їздами в драматургію прийшли письменники, чия майстерність уже достатньо зміцніла і сформувалась. За останні роки виросла і талановита письменницька молодь: А. Макайонок, Д. Девятков, В. Лаврентьев, П. Салинський, В. Розов, О. Галич, М. Зарудний, Г. Ягдажан, Г. Капланян, Г. Тер-Григорян, Л. Карагезян, Мустай Карім, Г. Мухтаров, Ю. Принцев, Т. Абдумомунов, М. Дьяконов, М. Бараташвілі, О. Волков, О. Кожемякін і багато інших.

Багатонаціональна радянська драматургія міцніла й мужніла разом з нашим багатонаціональним радянським театром. Розвиток драматургії, її безперечні досягнення за минулі двадцять років невіддільні від нашого театру, від його чудових творінь, окрилених величною ідеєю будівництва найпередовішої в світі багатонаціональної радянської соціалістичної культури.

У передз'їздівській дискусії на сторінках нашої преси було надруковано немало статей, в яких ставились насущні проблеми нашої драматургії й театру. Особливо мені хочеться відзначити статті М. Охлопкова, в яких

він ставить важливі проблеми перед нашим театральним мистецтвом, а також статті О. Дикого, К. Зубова, Р. Симонова, К. Скоробогатова та інших видатних діячів нашого театру й драматургії. Проте не можна замовчати того факту, що більшість авторів, критикуючи недоліки нашої драматургії, вела розмову про те, що роки минають, а ролей хороших мало, про те, хто може бути героєм, чи потрібно героя ідеалізувати, скільки йому слід відпустити позитивних і негативних рис, про те, що великі російські класики уміли писати чудові ролі і навіть їх маленькі ролі приємно грати, а сучасники пишуть схематично й холодно, нудно й погано. Висловивши ці «свіжі» й «оригінальні» думки, деякі режисери і народні артисти мріють про постановку старих п'єс «плаща і шпаги». Багато драматургів зайняті розв'язанням проблеми, як же писати сатиру, чи можна написати п'єсу, де не буде жодного позитивного персонажа; а після різкої і справедливої критики п'єси Зоріна «Гості» намагаються переконати одне одного, що слід спочатку вирішити, які Гоголі й Шєдріни нам потрібні. Треба виробити, мовляв, спершу точну формулу, а потім писати сатиричні п'єси. Два маститих драматурги мені заявили: «Якщо нам дадуть точне формулювання, тоді ми зможемо спокійно писати сатиру». Деякі критики мені перед з'їздом дуже щиро, хвилюючись, говорили: «Мені хочеться писати великі статті, порушувати значні проблеми, пекучі питання, але я можу це зробити, коли буде спокійна атмосфера, коли знатиму, що на мене не обрушаться колеги по перу».

Спокійно писати п'єси, і особливо сатиричні, спокійно писати про пекучі питання мистецтва, спокійно ставити і грати сучасні п'єси, спокійно читати довгі доповіді про систему Станіславського, спокійно твердити — і тільки твердити! — що соціалістичний реалізм

наперед визначає багатство й різноманітність сценічних форм, спокійно й делікатно критикувати тих драматургів, у яких послужливі критики виявили золотий пісок і зарахували їх назавжди до золотого фонду.

Я розумію ці людські, я б сказав, зворушливі почуття моїх колег драматургів і діячів театру. Я навіть думаю: якщо так справи підуть далі, то скоро ми будемо говорити про брильянтовий фонд, адже блиску більше.

Я б дуже хотів, щоб мене зрозуміли правильно. Я далекий від думки, щоб хоч в якій-небудь мірі принизити благородну справу драматичного письменника, яка вимагає величезної праці, великого напруження й великої хвилюючої відповідальності перед нашим глядачем і театром. Але не можна миритися з таким становищем, коли глядач часто не знаходить у наших п'єсах вираження духовних сил народу, коли доля людська далека від долі народної, коли глядач не схвильовано стежить за кожним словом, рухом, а слухає ніби збори, де довго і нудно виступає непідготовлений доповідач, якому аплодують з почуттям «спасибі, що закінчив».

Чому за останні роки на кращих сценах нашого театру так мало великих творів світової класики — Пушкіна, Шекспіра, Лермонтова, Мольєра, Сухово-Кобиліна, Корнеля і Шіллера, великих трагіків Греції — тих великих письменників, без яких не можна серйозно говорити про багатство театральної культури? Може, хто-небудь забороняє? Неправда! Може, глядач не хоче зустрітися з великими, невмирущими образами трагедій і комедій геніальних драматургів? Неправда. Ні в одній країні світу не видають такими величезними тиражами великих творів світової класичної драматургії, як у нас, і не можна купити, незважаючи на величезні тиражі, ці книги, так жадібно читає їх наша молодь, наш радянський читач.

Я хочу спитати МХАТ, Малий театр, театр імені Франка, вахтанговців, театр імені Руставелі та інші театри, що їх, мабуть, скоро переведуть із золотого фонду в брильянтовий: чи не набридло вам у тихому житті перебувати? Ви можете спитати: а вам, драматургам, не набридло тихе життя? Коли ви, драматурги, згадаєте добрі побажання вашого колеги по перу, який сказав в одній своїй п'єсі про те, за що люблять драматурга: «За правдиві слова, за добру пораду і за те, що розумнішими і кращими вони роблять громадян рідної землі»? Ці слова були сказані понад дві тисячі років тому, це слова Арістофана. Арістофан жив дуже давно. Може, краще згадати більш близьких нам письменників? Наприклад, Гоголя, який розумів драматургію й театр як велику школу, де «читається разом цілій юрбі живий урок...»: «Це така кафедра, з якої можна багато вказати світові добра...»

І не можу я для повноти картини не згадати великого українського поета Шевченка. Прочитаю українською мовою одне його висловлення. Якщо буде незрозуміло, перекладу на російську мову. Шевченко говорив: «Щоб знати людей, треба жити з ними. А щоб про них писати, треба самому стати людиною, а не паперомарателем. От тоді пишть і тоді праця ваша буде працею чесною...»

Мені можуть зараз зробити з залу справедливий закид: товаришу доповідач, ми самі майстри цитувати великих класиків і в цьому ділі стали неперевершеними. Ви ближче до діла, товаришу доповідач!..

Це, звичайно, вірно. Тому пробачте мені мою людську слабкість — говорити насамперед про недоліки ближнього, й особливо гаряче, коли він не зарахований до золотого фонду. Я постараюсь зробити крок вперед і почну з моїх міцно зафонованих колег.

Чому так сталося, товариші Корнійчук, Погодін, Симонов, Ромашов, Лавренєв, Арбузов, Крон та інші товариші, члени і кандидати золотого фонду, що найважливіші процеси життя й боротьби нашого суспільства, нашого народу ви за останні роки неглибоко розкриваєте в своїх творах?

Чому ви, вельмишановні народні і заслужені артисти і режисери, миритесь з сірими постановками дорогоцінних творів великої російської класичної драматургії, не збагачуєте в належній мірі нашу всесоюзну сцену класичними творами братніх народів нашої Батьківщини, не черпаєте повною мірою все краще з того, що створили культури народних демократій, щоб ми могли глибше зрозуміти життя, побут, національні культури наших друзів і братів?

Чому стали так боятися наші театри відкритого політичного пафосу, яким пройняті кращі наші п'єси? Чому, коли герой звертається до залу з пристрасним громадянським монологом, ви раз у раз підставляєте йому різні побутові підпірки, посилаючись на Станіславського і метод фізичних дій? А хіба не Станіславський говорив про необхідність відвертого громадського рішення «Лиха з розуму» чи обов'язкового виявлення гострого політичного пафосу «Бронепоезда 14-69»? І хіба в тому полягає метод фізичних дій, щоб у момент найвищого напруження всіх почуттів героя дати йому в руки рушник, яким він їх витирає, або книжку, яку він перегортає, або щось у цьому ж роді.

Схвильованість, пристрасність, політична гострота — найдорогоцінніші якості наших спектаклів — повинні бути повернуті їм нашими акторами і театрами.

Чому, нарешті, так мало пишуть відомі драматурги: роками театри ждуть від них п'єс, і так мало здійснюють постановок наші найбільші театри країни?

О. Корнійчук серед депутатів сесії Верховної Ради СРСР, Москва. Фото 1956 р.

О. Корнійчук виступає на Ювілейній сесії Всесвітньої Ради Миру, присвяченій 10-річчю руху прихильників миру. Стокгольм. Фото 1959 р.

Частина критиків і драматургів відносить сьогодні майже всі недоліки нашої драматургії і театру за рахунок фальшивок і шкідливої «теорії» безконфліктності. Безперечно, шкідлива «теорія» безконфліктності завдала шкоди нашій драматургії. Але ж вона росла й поширювалась, як поганий бур'ян, серед нас досить вільно, поки партійна преса не звернула нашу увагу, що під самим нашим носом на здоровому ґрунті росте бур'ян з поганим запахом. І тільки тоді ми серйозно захвилювались. Як? По якому праву він росте?!. Хто розкидав шкідливе насіння?.. Хто його посадив?.. Ми обрушили весь свій гнів на трьох чи чотирьох найбільш завзятих представників цієї фальшивої «теорії» і зробили це цілком вірно, але випустили, з моєї точки зору, основне — не поставили перед собою найголовнішого питання: а чому так сталося? Чому одні з нас зовсім по-примиренському поставились до цього шкідливого явища, а інші сперечалися в чисто теоретичному плані: чи можливо створити безконфліктну п'єсу, кіносценарій, і твердили, що це важко й навіть неможливо? Я не можу не відзначити, що навіть зараз є серед нас дуже поважані товариші, які, виступаючи проти «теорії» безконфліктності, намагаються показати свою ерудицію і ведуть абстрактну, а б сказав, талмудичну розмову про користь конфлікту в драматургії.

Відповідь на питання, які я поставив перед собою і моїми товаришами по перу, драматургами, а також нашими спільними друзями, театральними діячами, слід шукати в нас самих, у нашій творчості. І ні на кого не перекладати свою відповідальність перед народом за долю нашої драматургії й театру.

Правильно пояснюють наші недоліки слабким знанням життя. Радять більше їздити по країні, зустрічатися

з народом. Не вигадувати п'єси в кабінеті, а черпати сюжети, образи з життя.

Але я хочу спитати вас, товариші: чи можуть допомогти драматургові найцікавіша поїздка, зустрічі з найцікавішими людьми, якщо у нього притупилося почуття відповідальності перед партією, народом за свою творчість, якщо він, іноді непомітно для себе, стає замість народного трибуна благодущним, ні в чому палко не зацікавленим мандрівником?

Які гострі життєві конфлікти можуть запалити душу драматурга, якщо він став дивитись на життя очима мандрівника? Та коли дивитись так завжди на життя, — нічого не побачиш, і ніяке знання свого ремесла не допоможе, а, навпаки, ще різкіше підкреслить поверхові спостереження й неглибокі, безстрасні, з тієї ж причини, душевні переживання героїв.

Самозаспокоєння призводить до відходу від життя, до безвідповідального ставлення до насущних завдань будівництва нашої комуністичної культури, до протиповнення злу, всяким чужим вилазкам, до втрати гарячого почуття відповідальності перед народом і партією, приводить до дезертирства з колективу, до здачі бойових позицій.

Доля нашої радянської драматургії — це рідна справа всієї нашої літератури й всього нашого театрального і кінематографічного мистецтва. Але, звичайно, ніяка допомога драматургам не дасть результату, якщо ми, драматурги, самі не усвідомимо глибоко свої помилки, якщо ми, драматурги, не будемо щиро сприймати справедливую критику на нашу адресу, якщо ми не навчимося бути найсуворішими суддями своїх творів, якщо в нашій душі не буде величезного хвилювання й палкого бажання збагнути глибокі процеси життя з висоти тих великих історичних завдань у будівництві нового, комуні-

стичного суспільства, які поставила перед нами наша рідна партія.

Ніхто не може дати драматургові рецептів, як треба вивчати життя, вказати стежки до тайників людського серця.

Але є досвід великих письменників — борців за щастя народу. Різними стежками й дорогами йшли вони в життя, та у всіх було одне, що злило їх серце з серцем народу й надало їм такої сили, що минають століття, а їх слово живе, їх почуття захоплюють і зворушують наше серце, — це те, що вони думали не про короткочасний успіх, їх хвилювали не поверхові, скороминущі явища життя, а велична боротьба народів за своє існування, за світлу правду, проти гніту і насильства. Вони ставили перед собою великі завдання, що хвилювали народ, вони були тому великими драматургами й великими політиками свого часу.

Чи можемо ми, озброєні світлим ученням марксизму-ленінізму, бути достойними своїх великих учителів? Чи можемо ми швидко подолати наше творче відставання? Чи можемо ми побороти в собі людську слабкість, яка тягне нас до тихого життя, до дрібних справ і передчасної старості фізичної й духовної? Чи є у нас сили, таланти, які здатні створити чудесний образ нашого сучасника, радянського трудівника, нової людини, невтомного борця за щастя свого народу, за щастя народів світу, щоб сьогодні прості люди в усьому світі і майбутні покоління через століття відчули живе серце, титанічну працю, важку боротьбу нашого народу і щоб в їх серці, на їх очах з'явилися гарячі сльози вдячності за все велике і добре, що здійснив і здійснює радянський народ сьогодні.

Дозвольте мені від свого і вашого серця сказати з цієї високої трибуни: так, є у нас сили, і ми напи-

шемо твори, гідні великих справ нашого народу і партії. Наша віра ґрунтується на великих досягненнях на протязі останніх двадцяти років, які перетворили нашу драматургію й театр в найпередовіше мистецтво світу.

Колись великий Горький сказав: «Людина — це звучить гордо!» Ми й сьогодні з почуттям глибокого хвилювання повторюємо ці дорогоцінні слова і від щирого серця додаємо до них: Людина гідна пісні!

Нехай же вся наша творчість стане гідною і великою піснею про героїчний подвиг нашого багатонаціонального рідного радянського народу!

1954 р.

Ми, радянські літератори, все глибше розуміємо, як багато для долі нашої літератури значать історичні зустрічі керівників партії і уряду з діячами культури.

Щодо мене, то я був просто вражений, з одного боку, глибиною критики, глибиною аналізу подій, що відбуваються в нас на ідеологічному фронті, і з другого — партійною підтримкою діяльності наших письменників, художників і композиторів, запалених визнанням важливості та необхідності їхньої праці, великою вірою партії і народу в їхні сили.

Звичайно, окремі сумні явища, що трапилися з деякими молодими письменниками, і не тільки молодими, — це справді «окремі явища», це лише епізоди. Епізод — виставка формалістів, бо наші живопис і скульптура — здорові і в нас чудовий колектив художників. Епізод — і розкриті хиби в галузі музики, бо ми з гордістю говоримо про багатьох талановитих композиторів, наших сучасників, товаришів, з якими ми робимо одну спільну справу.

Вознесенський, Євтушенко та їм подібні молоді люди не розуміють, куди їх штовхають ворожі нашої державі, нашому народові сили. Вони не бачать цього, не розуміють спритності зарубіжних «ловців душ», і хто зна, коли б партія не зупинила їх, вони могли б зайти дуже далеко, і тоді довелось б говорити зовсім в іншому тоні. І Євтушенко, і Вознесенський, і деякі молоді наші художники та скульптори повинні бути вдячні партії за те, що їм розкрили очі, показали, куди вони можуть зайти, якщо проявлять упертість щодо своїх помилок.

Увесь сенс критики в тому, щоб Євтушенко, Вознесенський та інші залишилися нашими товаришами

в боротьбі за комуністичну культуру, щоб ми відчували їхнє плече, коли йдемо всі разом.

В ідеології у нас і сьогодні — фронт. Імперіалісти не можуть ударити в лоб, бояться нашої могутності. ХХ, ХХІ, ХХІІ з'їзди нашої партії ще раз підтвердили, ще глибше розкрили найбільшу думку, що окрилила всі народи світу, — думку про те, що існують сили, які не допустять нової світової війни, термоядерної війни. Це сили табору соціалізму, сили соціалістичних країн, об'єднаних у братній співдружності. Це прихильники миру в усьому світі. Імперіалісти покладають тепер надії на ідеологічні диверсії. Не вийде! Кожен письменник повинен зрозуміти сенс цих ідеологічних диверсій, активно протистояти їм.

Радянські письменники за всю історію нашої держави віддали дуже багато сил для того, щоб створити добре ім'я нашій багатонаціональній радянській літературі. Треба, щоб цю боротьбу продовжувала і наша молодь, високо несла наш прапор, йшла тим благородним шляхом, яким ішло й іде старше покоління письменників, яке створило небачену в історії людства літературу! Прийдешні покоління згадуватимуть нас добрим словом, бо ми в неймовірно складних умовах оспівували свій народ, були оптимістами в найтяжчий час. Радянські письменники не тільки створювали чудові книги, вони воювали, вони своєю величезною громадською працею допомагали великій культурній революції в нашій країні.

Наші друзі за кордоном вірили і вірять у нашу літературу. Вони вважали її абсолютно новим словом в історії цивілізації, вони через монблани наклепів і атак на країну соціалізму простягнули до нас руки. І вони пишались дружбою з радянськими письменниками, з ра-

дянською літературою. Анрі Барбюс, Ромен Роллан, Бернард Шоу, Рабіндранат Тагор, Мартін Андерсен-Нексе, Теодор Драйзер, Генріх Манн, Томас Манн — та що казати, немає жодної країни, жодної великої літератури, чиї найвизначніші письменники не вітали б нашої літератури. Ми не чванимося цим воістину світовим визнанням, ми скромні. Але ж це факт, що з кожним днем дедалі більше й більше людей, представників прогресивної культури світу, називають нас своїми духовними вчителями.

Звичайно, мистецтву чужий утилітаризм у вульгарному розумінні. Але й «Чапаєв», і «Розгром», і «Залізний потік», і поезія Маяковського, і поезія інших найвидатніших наших поетів — усе це вчить нас боротися. Коли завгодно! Це й є утилітаризм, у високому розумінні утилітаризм, яким можна пишатися!

Наша література приносить не тільки естетичну насолоду, — вона дає незрівнянно більше. І як же прикро, коли Євтушенко та інші товариші, його друзі, не розуміють чи не хочуть зрозуміти, якої шкоди завдають вони нашій літературі своєю безвідповідальністю!

Президія ЦК КПРС закликає творчу молодь: зрозумійте, що неправильне у вашій творчості, усвідомте свої помилки, працюйте для нашого народу. Чому про нашу молодь пишуть деякі теж молоді літератори образливо та однобоко, не оспівуючи її і не виховуючи в ній високих почуттів будівників комунізму? Нічого оспівувати? Неправда! Я був у Дніпропетровську. Там є електростанція, де працюють величезні турбіни, гігантські турбіни. Керують станцією люди в білих халатах. Директорові цієї станції 33 чи 32 роки. Решта — ще молодші. Ось вона — наша радянська молодь. Вона буде такі станції, партія доручає їй керувати ними.

Ось про цю молодь, яка будує шахти, домни, міста, і треба писати! Перед нею ми всі в боргу, перед її романтичною, великою працею. Ось тоді — і тільки тоді — можна буде молодим письменникам говорити від їхнього імені!

А як говорять поети, яких ми нині критикуємо? «Я і моя країна», «Я і мій народ», «Я і моя планета», «Я і мій космос», «Я засуджую», «Я не хочу» і так далі, і тому подібне.

Я згадую, з якою пристрасстю моє покоління, коли воно було молодим, оспівувало своїх ровесників. Письменники мого покоління створювали образи вражаючої сили. Так було в громадянську війну, так було в 20-і і 30-і роки, під час Великої Вітчизняної війни. Так повинно бути і зараз.

Так, у творчості деяких молодих авторів проявилися чужі нашому мистецтву тенденції — стремління до так званої дегероїзації, до зниження образу позитивного героя. Це відбувається і в театрі, в драматургії, і в критиці. Нездорові ці явища, в якому б модному одягові вони не виступали, несумісні з високими громадянськими традиціями нашого театру. Я говорю про Художній театр, про Малий театр, про багато інших театрів країни. В їхній роботі можуть бути і якісь недоліки. Але театр, який дав Станіславського, Немировича-Данченка, виховав блискучу плеяду акторів, чи прославлений Малий театр — такі театри не можуть зжити себе, як би не хотіли цього наші новоявлені «новатори».

Хочеться зупинитися і на тому, чому молодих письменників, тих самих, які роблять неприємні помилки, підтримує дехто з письменників маститих, вже, так би мовити, «воскової достиглості, зрілості». Та що там підтримують! Схиляються перед ними.

Я гадаю, що це від боягузтва, від побоювань за себе. Іде галас навколо окремих імен. Про них і за кордоном кричать: нове покоління, нова хвиля! Усі редакції їх друкують. І от деякі маститі вирішили: треба перестроюватись, а то, мовляв, «їхня бере», дивись, вони й нас викреслять з літератури.

От у 20-і роки найвидатнішого нашого поета Павла Григоровича Тичину, про якого писали і Горький, і Коцюбинський, українські націоналісти, викинуті за межі нашої країни, почали раптом вихвалити — хотіли перетягти до себе. Більшовики, мовляв, вашої музи не визнають. Націоналісти мали пресу в багатьох країнах Заходу, їх підтримували буржуазні уряди. І ось Тичина — він був теж тоді молодим — прийшов до редакції і приніс вірша. Він називався «Відповідь землякам»:

О, будьте прокляті ви ще раз!
Душі моєї не купить вам
ані лавровими вінками,
ні золотом, ні хлібом, ні орлом.

Стою — мов скеля, непорушний.

Ось як відповідав поет-громадянин! Ось урок, корисний для багатьох молодих.

У світі точиться жорстока боротьба, і ніякого співіснування ідеологій соціалістичної та буржуазної бути не може. Треба знати, як Горький, Маяковський, Тичина та багато інших відповідали на похвалу імперіалістів, всіляких реакційних буржуазних редакторів, як вони говорили з ними, який громадянський пафос був у їхніх віршах і статтях, у їхніх виступах.

...Я хочу закінчити одним: я глибоко переконаний, як і кожна людина нашої країни, переконаний у силі нашої багатонаціональної радянської літератури. Партія

закликала нас перевірити ідейну зброю. Ми це робимо з почуттям величезної відповідальності перед партією і народом. Я вірю в те, що через деякий час ми з гордістю говоритимемо про нові видатні твори всіх наших братніх літератур Радянського Союзу, будемо говорити і про досягнення тих, кого ми по-дружньому зараз критикуємо.

1963 р.

Рік за роком невпинно крокує історія вперед, віддаючи нас від того вікопомного дня, коли в Європі прогримів останній постріл великої битви народів проти гітлерівського фашизму. Чотири полум'яних роки мужньо боровся за свободу і незалежність матері Вітчизни героїчний радянський народ і під прапором Леніна, під проводом рідної Комуністичної партії здобув славу перемогу, сяйво якої й дотепер осіняє мирне комуністичне будівництво.

У вогні Великої Вітчизняної війни ще більше загартувалася ленінська дружба народів-братів, зміцнів патріотичний дух усієї багатомовної інтернаціональної радянської родини. Історичний вклад у виборення перемоги над фашистськими загарбниками вніс український народ, в тому числі і його трудова інтелігенція. У період важких випробувань достойними синами нашого великого народу виявили себе письменники Радянської України. На багатьох фронтах війни — від Чорного моря до Заполяр'я, в партизанських загонах і більшовицькому запіллі на тимчасово окупованій ворогом території України наші письменники гарячим словом, багнетом і гранатами, не жалкуючи життя, боролися за рідну землю, за честь і волю Радянської Вітчизни.

І досі добре пам'ятаю, як в перший день війни 22 червня 1941 року у Спілці письменників у Києві стояла незвичайна черга. Молоді літератори і вкриті сивиною письменники старшого покоління прийшли з заявами, в яких було кілька слів: «Прошу послати мене на фронт, щоб зі зброєю в руках захищати Батьківщину». А потім упродовж усієї війни на фронтових дорогах від Сталінграда до Берліна можна було зустріти

багатьох українських письменників, які своєю натхненною творчістю і безпосередньою участю в боях кували перемогу над ворогом. Одні з них були командирами бойових підрозділів і частин, політпрацівниками і рядовими солдатами Радянської Армії, інші — співробітниками фронтових газет і фронтового радіомовлення, військовими кореспондентами центральних і республіканських органів преси.

Дві третини тодішнього складу Спілки письменників України — понад сто двадцять літераторів — перебували на фронтах. Письменники старшого покоління, напружено працюючи в радянському тилу, допомагали армії й народові своєю талановитою творчістю. Якщо ж звернутися до нинішнього складу Спілки письменників України, то фронтовиками були понад триста українських літераторів. Ми пишаємося з того, що п'ять наших побратимів — Сергій Борзенко, Петро Вершигора, Юрій Збанацький, Борис Котов, Михайло Наумов — за виняткові бойові заслуги удостоєні звання Героїв Радянського Союзу.

Назавжди залишаться в героїчному літописі Вітчизняної війни імена сорока двох письменників України, які загинули смертю хоробрих в боях за Вітчизну. Серед них Олекса Десняк і Кость Герасименко, Яків Качура і Микола Шпак, Дмитро Вакаров і Мойсей Аронський, Микола Шуть і Мойсей Хашчеватський, Олександр Гаврилюк і Степан Тудор, які загинули в перший день війни, та інші, хто поклав своє життя на ратному полі, хто не скорився ворогові і був закатований у гітлерівських казематах і концтаборах. Хай мужні образи загиблих письменників-героїв будуть і надалі світлим прикладом для літературної молоді.

Українська радянська література — славне дітище Жовтневої революції, плоть від плоті свого народу —

в роки велетенської битви з фашизмом з честю витримала історичне випробування. Наше письменницьке слово взяв на озброєння народ-воїн, народ-визволитель, народ-переможець. Закличний вірш і задушевна солдатська пісня, пристрасна публіцистична стаття і гнівний памфлет, нариси, поеми і балади про героїв-воїнів чи фронтовий репортаж, писаний в самому розпалі бою, новели і оповідання, повісті і п'єси — всі ці літературні твори, насажені почуттями, думами і кров'ю серця письменника-патріота, були неоціненними супутниками й натхненниками воюючого народу.

Слово письменників України звучало зі шпальт газет і журналів, лунало по радіо, полум'яніло на сторінках книжок, випромінювалось з агітлістівок. Голос письменника у військовій шинелі можна було почути в солдатських окопах біля Волги, в партизанських землянках на Чернігівщині, в Карпатах; промови видатних художників — ветеранів української літератури — лунали з трибун антифашистських мітингів представників українського народу та всеслов'янських мітингів у Москві.

Глибоке почуття любові до Радянської Вітчизни, віра в нашу перемогу, змалювання і оспівування героїчних подвигів воїнів на фронті, розпалювання ненависті до гітлерівського фашизму — ось що становило головний зміст і виповнювало всю атмосферу нашої творчості. Народ на війні — провідна тема, людина-воїн — провідний герой літератури тих незабутніх буремних років. Патріотичний пафос, гранична правдивість і щирість, висока художня майстерність багатьох творів українських письменників не тільки підносили їх надихаючу роль в час війни, але й забезпечили їм почесне місце в історії радянської літератури. Це передусім поетичні твори Павла Тичини «Похорон друга» і «Я утверждаюсь», М. Рильського «Слово про рідну матір»,

М. Бажана «Клятва», В. Сосюри «Лист до земляків донецьких» і «Любіть Україну», А. Малишка «Україно моя», фронтова лірика Л. Первомайського, новели й оповідання О. Довженка, Ю. Яновського, Н. Рибак, повісті В. Василевської «Райдуга» і «Просто любов», це книга памфлетів і радіокоментарів Я. Галана «Фронт в ефірі», знаменита «Зенітка» Остапа Вишні та інші.

Ніколи раніше художник не був так потрібен людям, як в часи великої битви проти фашистської чуми. Народ вимагав від літератури вагомих думок, яскравих образів, пристрасних і гнівних слів, прагнув знайти у письменницьких творах духовну силу, моральну опору, відчуті радість жаданої перемоги. І кожен письменник усвідомлював високість свого обов'язку перед читачем. Пам'ятаю, з якою відповідальністю працював я над п'єсою «Фронт», у якій хотілось змалювати постаті творців перемоги.

Письменники України, пройшовши з честю крізь вогонь визвольної війни, витримали суворий іспит. Наша література змужніла і завоювала нові висоти і, якщо висловлюватись по-воєнному, вийшла на оперативний простір. Впродовж двох мирних десятиліть, що минули від дня розгрому гітлерівського фашизму, українська література постійно і з усе більшою художньою яскравістю відтворює героїку Вітчизняної війни, розкриваючи не лише подвиги самі по собі, але й досліджуючи джерела нездоланності й величі радянського народу, розкриваючи могутню духовну силу будівників і захисників соціалізму.

Широко відомі не лише в Радянському Союзі, але й в багатьох країнах світу романи Олесь Гончара «Прапорносці» та «Людина і зброя», «Повість полум'яних літ» О. Довженка, роман М. Стельмаха «Велика рідня»,

повідь Ю. Збанацького «Єдина», поема А. Малишка «Прометей». Читачам полюбилися також партизанські поезії П. Воронька, фронтова лірика Я. Шпорти, повісті В. Некрасова «В окопах Сталінграда», В. Козаченка «Гарячі руки», романи В. Собка «Шлях зорі», Г. Тютюнника «Вир», Л. Первомайського «Дикий мед», В. Кондратенка «Курська дуга», роман у віршах Б. Палійчука «Твердиня», п'єси Л. Дмитерка «Генерал Ватутін» і Я. Баша «Професор Буйко», поеми О. Підсухи «Поліська трилогія» та І. Неходи «Хто сіє вітер». Всі ці та багато інших талановитих творів прози, поезії, драматургії у своїй сукупності як за охопленням подій і подвигів воєнного часу, так і за своїм художнім рівнем, пластичною виразністю зображених героїв становлять вже досить значний літопис незабутньої епохи Великої Вітчизняної війни. Хочу наголосити, що до цього літопису внесли вагомий вклад письменники повоєнного молодого покоління, яке вирросло, загартувало себе на фронті і в партизанських загонах, а тепер набуло художньої зрілості й майстерності.

Та які б нові видатні полотна про героїку Вітчизняної війни не з'явилися сьогодні, ніколи не застаріють художньо-документальні твори, написані літераторами України в солдатських шинелях у період 1941—1945 років. У цій книзі «Слово і подвиг» зібрана, звичайно, тільки частина оперативної роботи наших літераторів воєнної доби. В ній ми відчуваємо і гнів, і біль, і захоплення подвигами героїв, і прагнення до перемоги, і ту залізну волю радянської людини, що розгромила запеклого ворога. Нехай в нарисах, поезіях, статтях, кореспонденціях не все філігранно вирізьблено, але ніхто не заперечить їхню хвилюючу атмосферу, наступальну силу, документальну точність й історичну цінність.

Героїка подвигів захисників Вітчизни — основний зміст цього збірника; читаючи його, кожен може простежити й уявити той важкий і славний шлях битв і походів, який завершився розгромом ворога. Велич цієї книги в тому, що кожне слово писалося кров'ю серця в найсуворіші дні нашого народу. Пройдуть нові десятиліття, наша країна ще більше розквітне на шляхах до комунізму, але ніколи не згасне слава тих, хто здобув перемогу у Великій Вітчизняній війні.

1965 р

ЗА ВЕЛИКУ КУЛЬТУРУ НАШОГО НАРОДУ!

Дорогі товариші, делегати і гості з'їзду! З глибокою увагою і хвилюванням слухали ми доповідь Центрального Комітету Комуністичної партії України. Перший секретар ЦК КП України Петро Юхимович Шелест, а також делегати з'їзду в своїх виступах розкрили величну картину героїчної праці натхненної творчості українського народу. В братерській сім'ї радянських народів під керівництвом Центрального Комітету Комуністичної партії Радянського Союзу, як ніколи, розправив свої велетенські крила його творчий геній.

Не раз мене питали громадські діячі в Парижі і Римі, в Делі і на далекому Цейлоні: «Розкажіть, що являє собою Україна». Я називав тільки дві цифри: скільки стали Україна виплавляє на рік і скільки у нас студентів. І тоді мене зупиняли: «Більше можете нічого не говорити».

Вони розуміли велич України. Я бачив здивовані обличчя. Мені стискали руку, і в душі моїй розквітала національна гордість за рідний народ, за загартовану в боях Комуністичну партію України, честь і славу українського народу.

Бурхливий розвиток національної культури України яскраво свідчить про невичерпне джерело талантів в науці, літературі, мистецтві, професійному і народному. Преса ще не змогла зробити глибокого аналізу нових фактів, нових явищ, нових процесів, які народжуються в буйному розквіті української національної культури, ще яскраво не розказано народу про таке видатне явище нашої культури, як вихід Української Радянської Енциклопедії.

Лише кілька років тому в Президії ЦК КП України розглядалися питання про видання багатотомної Української Енциклопедії. Немало тоді було песимістів, які сумнівалися: а чи ж на часі ця справа, чи підніmemo ми її? Може, почати поки що з двох-трьох томів? Але Центральний Комітет партії повірив в свою інтелігенцію, Президія ЦК КП України схвалила сімнадцятитомне видання УРЕ. За сім років видано сімнадцять томів, в яких вміщено понад п'ятдесят тисяч статей п'яти тисяч восьмисот двадцяти авторів. Серед них учені, діячі літератури і мистецтва, імена яких відомі в усьому світі.

На яскравому фактичному матеріалі показано роль Української РСР у братній сім'ї радянських народів як суверенної національної держави, розквіт її політичного, економічного і культурного життя.

Українська Радянська Енциклопедія є справді першою енциклопедією українського народу, яка яскраво відображає його історичні та національні особливості, й водночас вона пройнята духом інтернаціоналізму, є універсальним зведенням наукових знань з усіх галузей життя всіх країн і всіх народів світу.

Велике гаряче спасибі всім діячам науки, літератури і мистецтва братніх республік, які допомогли нам створити першу Українську Радянську Енциклопедію.

Велике спасибі колективу, що працював над створенням УРЕ і з честю виконав відповідальне завдання, покладене на нього ЦК КП України і Радою Міністрів нашої республіки.

Українська радянська література і мистецтво вийшли на широкий шлях світової культури. Я не буду говорити про тріумфальний успіх в багатьох країнах світу прославленого Державного ансамблю танцю під керівництвом Павла Вірського, хору імені Григорія Верьовки та наших чудових зірок українського танцю і пісні,

яким захоплено аплодували на всіх континентах земної кулі. Мені хочеться більше сказати про літературу.

За останні роки за рубежем в перекладах на іноземні мови видано близько тисячі творів українських письменників. Я хочу відзначити великий успіх нашої літератури для дітей в країнах народної демократії, хоч, чесно кажучи, ми майже нічого не робимо для пропаганди української книги за межами нашої Батьківщини. А це треба робити. І не тільки тому, що наша література несе велику правду життя українського народу, а й тому, що вона є живим, яскравим свідченням розвитку української національної літератури в братерській сім'ї радянських народів.

Мені здається, що значним здобутком нашої літератури й культури є поява перекладу з старогрецької мови «Одіссеї» Гомера, зробленого українським письменником Борисом Теном. Є старогрецький вислів: «Гомер кожному — і юнакові, і дорослому, і старому — може дати стільки, скільки кожен візьме в нього». Цей вислів не застарів і сьогодні.

Як драматург, я не можу не сказати, бодай хоч трохи, про наше українське драматургічне мистецтво. Коли в 1934 році Художній театр імені Горького працював над моєю п'єсою «Платон Кречет», я мав щастя зустрічатись з корифеєм російської театральної культури В. І. Немировичем-Данченком. В своєму кабінеті Володимир Іванович одного разу ввечері сказав мені: «Дивно, дуже дивно, як міг український народ, культуру якого так жорстоко переслідував царський уряд, створити драматичний театр, в якому творили брильянти чистої води, такі актори, як Заньковецька, Саксаганський, Садовський, актор і режисер Кропивницький. Це був справжній подвиг у мистецтві. Вони своєю творчістю, своєю високою культурою принесли нам усім

справжню народність, глибокий реалізм. Заньковецька була вище знаменитої Сари Бернар. Ніколи не забудьте ваш великий національний театр, який так глибоко розкрив страждання, горе і красу душі українського народу. Це були не тільки великі актори, а й великі громадяни свого народу».

Я до сліз був схвилюваний цією розмовою. Та, на жаль, сьогодні навіть у фойє драматичних театрів України немає стендів, присвячених цим великим артистам.

А згадаймо видатних майстрів українського радянського театрального мистецтва Бучму, Юру, Шумського, Крушельницького, Мілютенка, Мар'яненка, Борисоглібську, їх велику творчість, їх неперевершену театральну культуру, яку теж сьогодні мало досліджують і мало пропагують. Є стара істина, товариші: той, хто не поважає свою рідну культуру, завжди буде пустоцвітом. Я згадав про великих митців, бо наша театральна молодь, студенти в театральних інститутах більше знають іноді про дуже сумнівні досягнення західної театральної культури і дуже мало вивчають свою, рідну велику спадщину.

Я не можу не сказати про столичний театр імені Івана Франка. Мені болить, що протягом останніх років театр працює фактично без головного режисера. Це все одно, що пустити в плавання корабель без капітана. Трупа театру імені Івана Франка — це колектив, який по праву може займати одне з перших місць серед найкращих театрів країни. І коли б наше Міністерство культури більше вірило молодим театральним кадрам, знайшло нарешті сміливого, талановитого режисера, то я і мої колеги драматурги Зарудний, Левада, Коломієць і всі актори сказали б вам щире спасибі, шановний міністр культури.

У братній сім'ї мов соціалістичних націй Союзу Ра-

дянських Соціалістичних Республік могутньо і пишно звучить прекрасна, багата і чиста українська літературна мова. Вона є дійовим засобом піднесення культури і освіти народу. Незмірно збагатилася жива усна мова українського народу, відійшов чи відходить у минуле розмовний примітивізм, літературна мова в наш час стала надбанням широких мас. Це є яскравим доказом високого рівня розвитку української літературної мови.

Глибоко люблячи свою рідну українську мову, наш народ високо цінує і шанує мову братнього російського народу, яка є могутнім засобом спілкування і єднання в нашій багатонаціональній сім'ї радянських народів.

Для вивчення української мови, піднесення її престижу багато зробили наші українські і російські радянські мовознавці. Трудно переоцінити велику працю, великий вклад, зроблений академіками Леонідом Булаховським і Максимом Рильським. Наукові працівники Інституту мовознавства Академії наук, очолювані академіком І. К. Білодідом, та працівники мовознавчих кафедр університетів і педінститутів України, доктори наук, професори Жовтобрюх, Жилко, Мельничук, Ващенко, Плющ, Медведєв, Ковалик та інші багато зробили для розвитку української мовознавчої науки, виховання викладачів української мови. Наші вчені-мовознавці виступають з доповідями про українську мову на багатьох міжнародних мовознавчих конгресах, сесіях.

Перед нашими мовознавцями стоять великі і відповідальні завдання. Більше уваги треба приділяти піднесенню культури української мови, боротьбі проти мовної недосконалості і тенденційних перекозень, поліпшенню викладання української, російської та іноземних мов у нашій середній і особливо у вищій школах. Адже

тут закладаються основи любові до рідної мови. Боротьба за її чистоту і культуру — це справа і науки, і освіти, і художньої літератури, і театру. На жаль, в українських і російських театрах нашої республіки культура мови поки що не на належній висоті.

Серед творчої молоді точаться гарячі дискусії, її хвилюють проблеми соціалістичного реалізму і романтизму. Вона робить переоцінку літературних і мистецьких цінностей, шукає нові шляхи. Одним словом, не була б молодь молоддю, коли б не вела гострих дискусій, і це треба тільки вітати, сміливо підтримувати все хороше, як підтримували в минулому комсомол і партія нас, коли ми були молодими.

Але є у нас молоді літератори, які твердять, ніби тільки вони розуміють, що біле, а що чорне. І ніхто більше. Це — дитяча гра в колумбів. Та хворість проходить, коли молода людина починає більше розуміти свою відповідальність перед народом, розуміти, що в наші часи ніякі відкриття не можливі без глибокого вивчення законів розвитку нашого суспільства, без засвоєння великої спадщини нашої культури.

Є одна тема, товариші, з котрої не можна вести дискусій в академічному тоні. Не так давно деякі американські сенатори сформулювали чітко і недвозначно головну мету підривної діяльності проти Радянського Союзу: вести пропаганду всіма засобами, не шкодувати грошей, щоб у майбутньому серед радянської молоді не було Матросових. Бачите, куди цілять скажені палії війни! Я про це кажу тому, що є у нас поодинокі молоді люди, у яких вуха попухли від слухання ночами хитрої і підступної антирадянської пропаганди по радіо.

Багато заіржавілих націоналістичних гачків з гнилими черв'яками розкидали в ефірі запеклі вороги: а може, знайдеться дурень, що клює. І знаходяться,

на жаль, такі, а потім базикають, повторюючи всіляку брехню, яка фабрикується в Західній Німеччині на долари, марки недобитих німецьких фашистів.

От з такими «молодими талантами», які гублять і честь, і совість, не цінують найбільше щастя в світі — належність до великої сім'ї радянських народів — у нас мусить бути одна розмова: схаменіться, бо коли поставлять вас перед народом, він може забрати радянський паспорт і сказати: «Ану, геть з нашої священної землі!»

Ми з гордістю можемо сказати, що наша молодь — це велике плем'я Матросових, «Молодої гвардії», Лялі Убийвовк, Якова Батюка, і ніяка підступна ворожа пропаганда не захитає її віру у партію Леніна, свою велику, багатонаціональну, єдину Радянську Батьківщину.

З'їзд — це велика історична подія в житті могутнього українського народу. Слава нашій партії! Слава нашому героїчному народу!

1966 р.

ГЕНІАЛЬНИЙ СИН УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Всі народи Радянського Союзу з величезною любов'ю і пошаною ставляться до полум'яних творців, які в темну, зловісну ніч царського свавілля піднімали прапор боротьби, підносили свій голос на захист трудового знедоленого народу від кріпосників, жорстоких деспотів.

Полум'яним борцем, революціонером-демократом був великий поет українського народу Тарас Шевченко. Це він разом з великими російськими революціонерами-демократами Герценом, Чернишевським і Добролюбовим кликав народ на боротьбу з самодержавством, за свободу і прогрес.

Художнім словом, всім своїм єством Тарас Григорович належав українському трудовому народові. Це Шевченко серед темноти і варварства висловив те, що йшло з глибини народних сердець, що сповнювало вірою мільйони пригноблених:

Не вмирає душа наша,
не вмирає воля.

Ця воля — щасливе сонячне життя, про яке мріяли мільйони, про яке мріяв Шевченко, — стала народним надбанням після Великої Жовтневої революції, здійсненої під проводом геніального вождя Володимира Ілліча Леніна.

Братерська дружба з кращими носіями визвольної думки великого російського народу окриляла Тараса Григоровича і формувала його інтернаціональну свідомість, загартувувала його в боротьбі з царизмом.

Вся величезна спадщина Шевченка, його поезія і про-

за, його щоденник, листи, починаючи з патетичних при-
страсних строф його геніальних поем до глибокої ін-
тимної лірики поета, — все пройнято і насичено любо-
в'ю до знедолених і ненавистю до експлуататорів.

Геніальні слова Шевченка кликали в бій проти ца-
ризму, проти панів українських, польських, російських:

...вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.

В героїчній поемі «Гайдамаки», в багатьох віршах Шевченко висловлював великий гнів народу до польських гнобителів. Шевченко ненавидів українських панів, лібералів, націоналістів, які намагалися відірвати поета від передових людей російського народу. Шевченко шукав і знаходив друзів серед передових людей України, серед передових людей Росії. Він глибоко поважав Герцена, Чернишевського, Добролюбова. В них він знайшов сподвижників, товаришів по боротьбі.

Великі російські революціонери-демократи ідейно були найближчими друзями Тараса Григоровича Шевченка. Передові люди російського народу бачили в Шевченкові геніального художника, виразника народних дум і сподівань.

Народні думи, сподівання і прагнення були для Шевченка тим джерелом, яке підтримувало в ньому полум'яний вогонь, що не згасав в його душі з юних літ до останніх хвилин тяжкого життя.

Народився Т. Шевченко 25 лютого (за ст. ст.) 1814 року в с. Моринцях на Звенигородщині. Дитинство провів у с. Кирилівці.

Син кріпака, в рідній Кирилівці ще хлопчиком щодня бачив він «неволю, роботу тяжкую», бачив, як матір

«ще молодою у могилу нужда та праця положили», як батько «не витримав лихої долі, умер на панщині», брати ж «на панщину ходили, поки лоби їм погодили».

Змалку Шевченко любив природу, мав нахил до малювання. Коли поміщик помітив велику обдарованість свого козачка, він вирішив у Петербурзі законтрактувати його на чотири роки до живописних справ майстра Ширяєва, щоб зробити з нього свого дворового художника. Це було в 1832 році.

У Ширяєва Шевченко вперше мав можливість учитися живопису. Наука ця була тяжка. Доводилось виконувати різноманітні малярські роботи. Про Ширяєва Шевченко згадує, як про деспота.

Маючи вільний час тільки вночі, Шевченко ходив у Літній сад і малював статуї. Там познайомився він з художником Іваном Сошенком. Сошенко познайомив його з визначними діячами української культури, які жили в Петербурзі, — Є. Гребінкою, В. Григоровичем, А. Мокрицьким та іншими. Останні представили Шевченка видатним діячам російської культури — В. Жуковському, О. Венеціанову, К. Брюллову. Всі вони високо оцінили художній талант Шевченка і поставили собі за мету визволити його з кріпацької неволі. Брюлов і Венеціанов після довгих переговорів з поміщиком Енгельгардтом вирвали у нього згоду на визволення Шевченка. За волю поета Енгельгардт зажадав 2 500 карбованців. Брюлов написав портрет Жуковського, портрет цей розіграли в лотерею і 22 квітня 1838 року купили Шевченка на волю.

«Общество поощрения художников» зарахувало Тараса Григоровича пенсіонером, і незабаром він став одним з найулюбленіших учнів і товаришів Брюллова. В його багатій бібліотеці Шевченко знайомиться з тво-

рами письменників, вивчає світову історію. Він цікавиться багатьма науками — зоологією, фізикою, фізіологією, вивчає французьку мову, відвідує петербурзькі театри.

Ще у Ширяєва Шевченко робить перші літературні спроби, починає писати українською і російською мовами. Поет пише «Причинну», «Мар'яну-черницю», «Утоплену». Він працює над драмою «Слепая красавица».

В 1840 році виходить з друку «Кобзар», а наприкінці 1841 року — героїчна поема «Гайдамаки». В 1842 році в журналі «Маяк» з'являється уривок із драми «Никита Гайдай», написаної російською мовою. Тоді ж Шевченко працює над російськими поемами «Слепая», «Тризна».

В 1843 році Шевченко приїздить на Україну. Він їде на Київщину, Чернігівщину, Полтавщину і на кожному кроці бачить розгнудану поміщицьку сваволю. Гіркі, жахливі картини постають перед очима поета. Жоден український поет не відобразив з такою ніжністю в своїй творчості любов до свого краю, до свого народу, до чарівної української природи.

Чого ж тужила душа поета серед квітучих садів, серед лук, де «соловейко сонце зустрічає», де «тихесенько вітер віє», де «лани мріють», у країні, що «повита красою»? Чому плакала душа поета кривавими сльозами? Послухаємо, що він каже у своїй гнівній, полум'яній революційній poemі «Сон»:

Он глянь,— у тім раї, що ти покидаєш,
Латану свитину з каліки знімають,
З шкурою знімають, бо нічим обути
Княжат недорослих; а он розпинають
Вдову за подушне, а сина кують,
Єдиного сина, єдину дитину,

Єдину надію! в військо отдають!
Бо його, бач, трохи! а онде під тином
Опухла дитина — голоднее мре,
А мати пшеницю на панщині жне.

В 1844—1845 роках в Петербурзі Шевченко зближається з учасниками гуртка Петрашевського. Їх соціалістичні утопічні ідеї і опозиційність до самодержавства, до кріпосного укладу були близькі Шевченкові.

В 1845 році у березні Т. Г. Шевченко закінчує курс Петербурзької Академії мистецтв. Радою Академії Шевченко був удостоєний звання некласного художника і, на прохання поета, 25 березня був відраджений на Україну для художніх занять.

Повернувшись на Україну, поет їде на рідну Звенигородщину. В 1845 році на Україні він пише видатні, сповнені революційно-визвольного пафосу твори: «Єр-тик» («Іван Гус»), «Сліпий», «Стоїть в селі Суботів». В селах Шевченко зустрічається з селянами, читає їм свої твори, пише поему «Кавказ», в якій у сатиричних рядках так характеризує долю народів у царській Росії:

А тюрм! а люду!.. Що й лічить!
Од молдаванина до фінна
На всіх язиках все мовчить,
Бо благоденствує!

І це «благоденствіє» Шевченко змальовує в поемі «Кавказ», як криваву колоніальну політику царизму:

За горами гори, хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію політі.
Отам-то милостивії ми
Ненагодовану і голу
Застукали сердешну волю
Та й цькуємо. Лягло костьми

Людей муштрованих чимало.
А сльоз, а крові? напоїть
Всіх імператорів би стало
З дітьми і внуками, втопить
В сльозах удов'їх.

Ім'я поетове не сходить з вуст народу. Його шанують і люблять за пристрасні, полум'яні рядки, які кликали до боротьби за волю і людське щастя.

В 1846 році в Києві поет зустрічається з членами Кирило-Мефодіївського братства і зближується з його радикальними представниками. Шевченка привертають опозиційні настрої «братчиків» у їхньому ставленні до кріпосництва.

«Коли я повідомив Шевченка про існування братства, — розповідає Костомаров, — він зразу ж виявив готовність приєднатися до нього, але поставився до його ідей з великою пристрасністю і крайньою нетерпимістю, що стало вже тоді причиною багатьох сутичок між мною і Шевченком».

Шевченка, який кликав до кривавої розправи з поміщиками, царськими сатрапами, з гнобителями, християнсько-євангельська тактика і програма Кирило-Мефодіївського братства не задовольняла. Він вимагав від «братчиків» справжньої революційної боротьби. Шевченко приходив на засідання «братчиків», читав свої полум'яні поезії і палко протестував проти лібералізму «братчиків».

Чим більше зростала слава поета на Україні, тим більше була занепокоєна поліція. І, за доносом студента Петрова про існування в Києві таємного товариства, де не раз читались явно «протизаконні» вірші Шевченка, в яких Україна закликала до повстання, було одержано наказ із Петербурга заарештувати всіх «братчиків» і негайно приставити їх в Петербург.

5 квітня під Києвом жандарми заарештували Шевченка і відправили до Петербурга. У донесенні Миколі I шеф жандармів підкреслював, що не такі серйозні ідеї «братчиків», як «обурливі твори» Шевченка.

На допиті Шевченко тримав себе мужньо. Царизм боявся судити поета, бо знав, що Шевченко був популярним і улюбленим поетом, навколо імені якого вже склалися в народі цілі легенди. Поета покарали без суду, заславши безстроково рядовим в Оренбурзький окремих корпус.

Відповідаючи слідчим, Шевченко говорив: «Будучи ще в Петербурзі, я чув скрізь зухвалості і нарікання на государя та уряд. Повернувшись у Малоросію... я побачив злидні і жахливе пригноблення селян поміщиками, посесорами й економами-шляхтичами, і все це робилося і робиться іменем государя та уряду».

40—50-і роки XIX століття характерні жахливим зuboжінням селянства. Навіть царський сатрап генерал-губернатор Бібіков в 1839 році змушений був визнати, що «тутешні поміщики і посесори управляють селянами не по-людськи».

Дедалі більший кріпосний гніт, розгнuzданість, жорстокість поміщиків призводили до масових повстань селянства. В 40-х роках по всій Російській імперії було до 400 селянських виступів, половина яких відбулося на Україні.

Шевченко на кожному кроці бачив голод, злидні і жахливе пригноблення селян поміщиками. Він бачив величезну смертність серед селян, самовбивства, він бачив подвійний гніт — національний і соціальний. Горе пригноблених, їх сльози і безправ'я породжували в душі поета полум'яні слова на захист народу. Серед чарівної природи української розігрувалась трагедія знедолених людей, про яку Шевченко писав пізніше на засланні:

Чорніше чорної землі
Блукають люди. Повсихали
Сади зелені, погнили
Біленькі хати, повалились,
Стави бур'яном поросли.
Село неначе погоріло,
Неначе люди подуріли,
Німі на панщину ідуть
І діточок своїх ведуть...

Великий пролетарський письменник Олексій Максимович Горький так характеризував «діяння» Миколи І: «Микола повісив Рилєєва, заслав на каторгу Одоєвського і Бестужева. За ці роки він віддав у солдати Шевченка, Полежаєва, загнав на Кавказ Лермонтова, довів до божевілья архітектора Вітберга, примусив тікати з Росії Герцена, Бакуніна, Печеріна, Долгорукова, затоптав десятки цінних і талановитих людей. В 1848 році він заслав у Вятку Щедріна, посадив у фортецю Юрія Самаріна, засудив до смертної кари, але помилував, заслав на каторгу Достоевського...» Царська Росія перетворилася в тюрму народів. Кращих синів російського, українського та інших народів Микола засилав у Сибір, на каторгу, в солдати, вшав.

Шевченкові була придумана страшна кара. Його заслали безстроково, і до цієї ухвали Микола І власноручно додав: «Під найсуворіший нагляд, з заборонаю писати і малювати». Про цей наказ Шевченко писав пізніше в своєму щоденнику — «Журнале»: «Если бы я был извергом, кровопийцей, то и тогда для меня удачнее казни не могли бы придумать, как сослав меня в отдельный Оренбургский корпус солдатом. Вот где причина моих невыразимых страданий. И ко всему этому мне еще запрещено рисовать. Отнять благороднейшую часть моего существования. Трибунал, под председательством самого сатаны, не мог бы произнести

такого холодного нечеловеческого приговора. А бездушные исполнители приговора исполнили его с возмутительной точностью. Август-язычник, ссылая Назона к диким гетам, не запретил ему писать и рисовать, а христианин Николай запретил мне и то и другое. Оба палачи».

Шевченків щоденник «Журнал», розпочатий в останній рік заслання (1857), є надзвичайно цінним документом у спадщині поета. Тут ми зустрічаємо багато свідчень, які допомагають глибше змалювати портрет великого поета, розібратися в його філософських поглядах, в його естетичних критеріях, в його ставленні до кріпосницької системи, до демократичних ідей, до видатних прогресивних діячів — політиків і літераторів Росії, України, а також країн Заходу.

Наведемо такий уривок з «Журналу»:

«Из всех изящных искусств мне теперь более нравится гравюра, и не без основания. Быть хорошим гравером — значит быть распространителем прекрасного и поучительного в обществе. Сколько изящнейших произведений, доступных только богачам, коптилось бы в мрачных галлереях без твоего чудотворного резца...

Прекрасное, благородное призвание — гравер... Мне кажется, что для нашего времени и для нашего среднего полуграмотного сословия необходима сатира, только сатира умная, благородная, такая, например, как «Приезд жениха» Федотова или «Свои люди — сочтемся» Островского и «Ревизор» Гоголя.

Наше юное среднее общество, подобно ленивому школьнику, на складах остановилось... На пороки и недостатки нашего высшего общества не стоит обращать внимания... Да и имеет ли какое-нибудь значение наше маленькое высшее общество в смысле национальности. Кажется, никакого. А средний класс — это огромная и,

к несчастью, полуграмотная масса, это половина народа, это сердце нашей национальности. Ему-то и необходима теперь не суздальская лубочная притча о блудном сыне, а благородная, изящная и меткая сатира».

Шевченко глибоко розумів, що потрібно суспільству, і він підносить, як прапор, такі геніальні твори, як «Ревізор» Гоголя, твори великого драматурга Островського, твори, які зривали машкару з поміщиків-феодалів, царських сатрапів, і показували народові весь жах і гнилизну царської системи.

Із цих рядків щоденника видно, що для Шевченка нація — це не дворянська верхівка, а народ. Він закликає художників віддати свій талант тільки народові. Робота гравера дає можливість масового впливу і пропаганди художніми образами мистецтва.

На засланні Шевченкові потрапили до рук книги з естетики польського філософа Карла Лібельта, який, перебуваючи під впливом Гегеля, прагнув створити власну філософську систему.

Ідеалістична філософія Лібельта викликала у Шевченка надзвичайно глибокі критичні думки з приводу прочитаного. Із рядків щоденника, які Шевченко присвятив Лібельтові, ми відчуваємо матеріалістичну основу світогляду Шевченка. Якщо в поетичних творах Шевченко виступає перед нами як глибокий реаліст, то в сприйманні об'єктивного світу світогляд Шевченка ґрунтується на матеріалізмі.

Познайомившись з книгами Лібельта, Шевченко зразу записує у щоденнику: «С Либельтом я немного знаком по его «Дево Орлеанской» и по его «Критике и философии». На первый взгляд, он мне показался мистиком и не практиком в искусстве. Посмотрим, что будет дальше: боюсь, как бы вовсе не раззнакомиться». І на шостий день, 10 липня, ми читаємо уже в щоденнику

про Лібельта: «...жестко, кисло, приторно. Настоящий немецкий суп-вассер... Либельт, он только пишет польски, а чувствует (в чем я сомневаюсь) и думает по-немецки или, по крайней мере, пропитан немецким идеализмом (бывшим — не знаю, как теперь). Он смахивает на нашего В. А. Жуковского в прозе. Он так же верит в безжизненную прелесть тощего немецкого, длинного идеала, как и покойный В. А. Жуковский».

І далі Шевченко згадує, як в 1839 році Жуковський, повертаючись із Німеччини, привіз твори Корнеліуса, Гесса та інших світил мюнхенської школи живопису. Він закликав Шевченка і Штернберга вчитися у них. Про цей випадок Шевченко пише так: «Мы увидели в этой огромной развернувшейся портфели длинных... безжизненных мадонн, окруженных тощими готическими херувимами. До какой степени, однако, помешались эти немецкие идеалисты-живописцы». Різко негативне ставлення Шевченка до творчості Корнеліуса і Гесса тоді образило Жуковського.

Читаючи книги Лібельта, Шевченко знову 11 липня пише: «Возвратившись на огород, я, по обыкновению, до обеда лежал под своей любимой вербою и читал Либельта. Сегодня и Либельт мне показался умеренным идеалистом и больше походил на человека с телом, нежели на бесплотного немца. В одном месте он (разумеется, осторожно) доказывает, что воля и сила духа не может проявиться без материи. Либельт решительно похорошел в моих глазах, но он все-таки школяр».

А 12 липня занотує в щоденник: «Либельт, например, весьма справедливо замечает и высказывает эту, правда, не совсем молодежавую истину кратко, изящно и ясно: что религия у древних и новых народов всегда была источником и двигателем изящных искусств. Это верно. А вот это так не совсем — он, например, челове-

ка-творця ставит вище натуры. Потому, дескать, что природа действует в указанных неизменных пределах, а человек-творец ничем не ограничен в своем создании. Так ли это? Мне кажется, что свободный художник настолько же ограничен окружающей его природою, насколько природа ограничена своими вечными неизменными законами. А попробуй этот свободный творец на волос отступить от этой вечной красавицы-природы, он делается богоотступником, нравственным уродом, подобно Корнелиусу и Бруни. Я не говорю о дагерротипном подражании природе. Тогда бы не было искусства, не было бы творчества, не было бы истинных художников, а были бы только портретисты вроде Зарянка».

Сучасник Шевченка художник Сергій Костянтинович Зарянка був відомий своєю манерою точно копіювати оригінал. Цим пояснюється негативне ставлення Шевченка до його творчості, бо Зарянка своє мистецтво підпорядковував дагеротипії, тобто фотографії.

Критикуючи Лібелята, Шевченко висуває цікаву проблему — художник і природа, заперечуючи ідеалістичне розуміння місії художника, відкидаючи твердження, буцімто художник є явище, що стоїть над природою.

Шевченко розглядає ставлення художника до природи на реальній основі. Художник не повинен відступати від природи. Природа — основа творчості художника. Але тут же поет застерігає від дагеротипії, яка виключає активну творчість людини-художника.

«Если бы эти безжизненные ученые эстетика, — пише Шевченко, — эти хирурги прекрасного вместо теории писали историю изящных искусств, тут была бы очевидная польза».

В передмові до другого видання «Кобзаря» Шевченко так визначає роль письменника: «Чтобы знать людей, нужно пожить с ними, а чтобы о них писать — нужно самому стать человеком, а не бумагомарателем. Вот тогда пишете и печатаете, и тогда ваш труд будет грудом честным».

Природа, жива людина, людина-борець, реальність були основою творчості Шевченка, його світогляду.

Шевченко був патріотом українського народу. Його гнівне слово, священна ненависть були звернені проти гнобителів. Але, виступаючи проти польських панів, проти царизму, він глибоко розумів сенс визвольних воєн, і не тільки українського народу, але й російського.

Він глибоко розумів спільність долі двох великих народів — російського і українського — у війні з Наполеоном. В повісті «Близнецы» Шевченко пише:

«Быстро приближался событиями чреватый 1812 год. А юному Сокире окончилось 19 лет со дня рождения. Наконец разрешился от бремени своими чудовищными чудами страшный 12-й год. Как жертва всесожжения, вспыхнула святая белокаменная. И из конца в конец по всему царству раздался клич, чтобы выходили и стар, и млад заливать вражескою кровью великий пожар московский. Достиг этот судорожный клич пределов нашей мирной Украины. Зашевелилась она, моя родная мать, зашевелилось охочеконное и охочепешее ополчение малороссийское. Не выдержал мой юноша, разбил псалтырь и гусли, бежал и в городе Пирятине записался в полк под началом пирятинского полковника Свечки... Назначив юноше первый удар, полковник Свечка с полком своим выступил из славного города Пирятина на супротивного галла и на двадесять язык. Когда кровавые события пришли к желанному концу и зубастого фран-

цузского зверя заперли в английскую конуру, то наше славное воинство разбрелось по хуторам и селам, сложив доспехи бранные, взялось за плуги и рала». Зубатим звіром назвав Шевченко інтервента Наполеона.

Шевченко був основоположником нової української літератури, великим творцем української літературної мови, яка корінням своїм сягала в живу народну мову. Котляревський, Квітка-Основ'яненко та інші в українській літературі щедро зверталися до народних казок, до пісень, але вони не змогли створити ту літературну мову, яка живила цілі покоління українських літераторів, була зразком для них.

Шевченко в українській літературі, як Пушкін в російській літературі, небачено розвинув літературну мову українського народу. В його творах українська мова вперше зазвучала з незвичайною силою. Шевченко своїм величезним талантом розкрив невичерпні багатства народної мови. Він досягнув чарівну музикальність українського слова. Велика простота його мови, точність, надзвичайна музикальність, мужнє звучання досі лишаються для радянських письменників України невичерпним джерелом і зразком великої роботи поета над словом. Шевченко любив народне слово, збирав і записував народні казки, пісні та легенди.

Він приніс в українську літературу нову тематику. Його творчість захоплює широтою діапазону, багатством жанрів і форм. В його творчості вперше з величезною силою зазвучали ідеї гуманізму, прогресу. Шевченко відкрив нові горизонти перед українською літературою. В його творах політична сатира (особливо в поемі «Сон») прозвучала з винятковою силою, як грізний вирок царизмові.

Народність великого поета не тільки в тому, що він блискуче знав народну мову і сміливо, як новатор,

вводив її в поезію, але й у тому — і це головне, — що Шевченко був володарем дум, що він у своїх творах поставив ряд найпекучіших, животрепетних проблем, які хвилювали народ, що в його твори прийшов новий герой, герой-борець, що в поемах своїх він показав силу, красу, гордість, непохитність, найвищу гідність, мужність і міць народу.

В поемі «Кавказ» Шевченко уподібнює народ легендарному Прометеєві:

За горами гори, хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію політі.
Споконвіку Прометей
Там орел карає,
Що день божий довбе ребра
Й серце розбиває.
Розбиває, та не вип'є
Живущої крові,—
Воно знову оживає
І сміється знову.
Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля.
І неситий не виоре
На дні моря поле,
Не скує душі живої
І слова живого.

Шевченко дивився далеко вперед. Його очі жадібно шукали ту силу, яка зруйнує безправ'я і деспотію. І він, велика людина свого часу, справжній володар дум народу, інтуїтивно її відчув. Повертаючись із заслання на пароплаві «Князь Пожарський», Шевченко слухає скрипаля і, схвилюваний його чудовою грою, записує в щоденник:

«Благодарю тебя, крепостной Паганини. Благодарю тебя, мой случайный, мой благородный: из твоей бедной скрипки вылетают стоны поруганной крепостной души

и сливаються в один протяжний мрачний, глибокий стон мільйонів крепостних душ. Скоро ли долетять ці пронизливі воплі до твого свинцевого уха, наш праведний, неумолимий, неублажний боже?

Під впливом скорбних, вопіючих звуків цього бідного вольноотпущенника парохід в нічному погребальному покое мені представляється таким-то величезним, глухо ревушим чудовищем з відкритою величезною пащею, готовим поглинути поміщиків-інквізиторов».

Матеріалізм Шевченка в критиці Лібелта, його висловлювання в інших місцях, критичний реалізм у творчості, його соціально-політичні висловлювання в даному місці про роль машини, яка поглине поміщиків і капіталістів, посилання на французьких енциклопедистів — все це давало привід деяким горе-теоретикам і вульгаризаторам доводити, що Шевченко був пролетарським революціонером, послідовним матеріалістом у нашому розумінні. Велич Шевченка, його літературна спадщина, його полум'яне серце борця-демократа, революціонера, його відданість трудовому народові, його героїчна боротьба проти царизму, проти поміщиків українських, російських, польських, його гнівні слова, як і все його подвижницьке життя, не потребують ніяких прикрас. Шевченко не був пролетарським революціонером і не міг ним бути. Він не був марксистом-революціонером і не міг ним бути, бо жив в епоху, яку так геніально показав нам у своїх творах В. І. Ленін, характеризуючи світогляд Чернишевського — ідейного друга великого українського поета, демократа-революціонера.

Ленін писав про Чернишевського: «Чернишевський був соціалістом-утопістом, який мріяв про перехід до соціалізму через стару, напівфеодальну, селянську общину, який не бачив і не міг у 60-х роках минулого століття бачити, що тільки розвиток капіталізму

і пролетаріату спроможний створити матеріальні умови і суспільну силу для здійснення соціалізму. Але Чернишевський був не тільки соціалістом-утопістом. Він був також революційним демократом, він умів впливати на всі політичні події його епохи в революційному дусі, проводячи — через перепони і рогатки цензури — ідею селянської революції, ідею боротьби мас за повалення всіх старих властей».

Шевченко, як і Чернишевський, не міг в той час бачити й розуміти, що тільки розвиток капіталізму і пролетаріату спроможний створити матеріальні умови і суспільну силу для здійснення соціалізму. Але своєю творчістю великий Кобзар наближав час революційної народної бурі.

Революційно-демократичний світогляд Шевченка, його ідейна дружба з російськими революціонерами-демократами викликали ненависть до нього з боку українських націоналістів, панів-лібералів. Коли Шевченко був звільнений із заслання і чекав у Нижньому Новгороді дозволу повернутися в столицю, Куліш відмовився приїхати до нього, а з Москви зимою 70-літній великий артист Щепкін на перекладних, ризикуючи здоров'ям і знаючи, як на це подивиться поліція, їде в Нижній, щоб провідати змученого засланням великого українського поета і окрилити його змучену душу теплим і благородним словом.

День приїзду Щепкіна Шевченко так відзначає в своєму щоденнику 24 грудня: «Праздникам праздник и торжество есть из торжеств. В три часа ночи приехал Михайло Семенович Щепкин». А 29 грудня ми читаємо в щоденнику: «Шесть дней, шесть дней полной, радостно-торжественной жизни. И чем я заплачу тебе, мой старый, мой единственный друже? Чем я заплачу тебе за это счастье? За эти радостные сладкие слезы? Лю-

бовью? Я люблю тебе давно. Да и хто, знаю тебе, не любить?»

Шевченко глибоко поважав і любив Пушкіна, Лермонтова, Щедрина, Гоголя. Досить згадати його відзив про «Губернские очерки» Салтыкова: «Как хороши «Губернские очерки»... благоговею перед Салтыковым. О Гоголь, наш бессмертный Гоголь. Какой радостью возрадовалась бы благородная душа твоя, увидя вокруг себя таких гениальных учеников своих».

Так же тепло і любовно ставився Шевченко до декабристів. Він побачив «Полярную звезду» Герцена за 1856 рік, другий том, на обгортці якого були портрети декабристів, і записав у щоденник: «Обертка, т. е. портреты первых наших апостолов-мучеников меня так тяжело, грустно поразили, что я до сих пор еще не могу отдохнуть от этого мрачного впечатления. Как бы хорошо было, если бы выбить медаль в память этого гнусного события. С одной стороны портреты этих великомучеников с надписью «Первые русские благовестители свободы», а на другой стороне медали — портрет неудобозабываемого Тормоза с надписью «Не первый русский коронованный палач».

Якими мізерними здаються нам спроби українських націонал-фашистів, які намагалися в своїх брудних писаннях відірвати Шевченка від його друзів — передових людей російської культури. Взаємна любов і повага між Шевченком і його друзями — прогресивними діячами російської культури, видатними літераторами — тривали протягом усього життя поета.

Ми не можемо не згадати сьогодні, в цей урочистий день 125-літнього ювілею, про те, як видатні російські літератори і художники допомагали Тарасові Григоровичу викупити його рідних із кріпосної неволі. «Комитет общества для пособия нуждающимся литераторам

и ученым» звернувся до поміщика, польського магната Флорковського, кріпаками якого були два брати і сестра Шевченка, з листом про викуп: «Ми, нижчепідписані, члени комітету Товариства літераторів та вчених, звертаємось до Вас з уклінним проханням, сподіваючись, що ви візьмете його до уваги...

Шановний і любий сочлен нашого товариства відомий всім російський поет Тарас Григорович Шевченко має серед кріпосних Ваших селян Київської губернії, Звенигородського повіту, в селі Кирилівці, двох рідних братів — Микиту та Йосипа і сестру Ярину. Він дуже бажає, щоб вони дістали волю, і горює в розлуці з ними. Не відмовте, шановний пане, великодушно виконати палке бажання Тараса Григоровича і відпустіть братів його і сестру на волю...

Якщо ви, шановний пане, пильним цим нашим щирим проханням, згодитесь відпустити на волю рідних Т. Г. Шевченка, але не інакше, як за викуп, то уклінно просимо вашого повідомлення: яку саме суму бажаєте ви одержати за них, щоб ми могли сповістити про це Т. Г. Шевченка...»

Цього листа підписали Тургенєв, Чернишевський, Анненков та інші.

Вільна Радянська Україна, святкуючи ювілей свого геніального поета, ніколи не забуде тієї щирої любові видатних російських письменників та митців, які допомагали Тарасові Григоровичу Шевченку та його сім'ї, викупили великого поета з неволі і підтримували його все життя. Вшановуючи світлу пам'ять Шевченка, ми з глибокою любов'ю згадуємо імена великих друзів Тараса Григоровича — передових прогресивних діячів російського народу.

В Нижньому Новгороді, чекаючи дозволу повернутися до Петербурга, Шевченко пише твори «Неофіти»,

«Юродивий», «Доля», «Муза», «Слава». «Неофіти» він присвячує Щепкіну.

25 лютого (за старим стилем) 1858 року Шевченко дістає дозвіл повернутися до Петербурга. Він їде через Москву, де зустрічається з Аксаковим і знайомиться з декабристом Волконським, який повернувся із Сибіру.

27 березня 1858 року поет повернувся в Петербург. З величезною пошаною зустрічають там поета літератори і художники.

В Петербурзі Шевченко стає близьким до «Современника», де об'єднуються представники російської революційної демократії: Чернишевський, Добролюбов, Некрасов, Михайлов, Курочкін та інші. На квартирі у Костомарова відбувається зустріч видатного грузинського поета Акакія Церетелі з Шевченком. В спогадах про Шевченка Церетелі пише: «Зустріч лишилася у мене світлим спогадом на все моє життя... Признаюсь, я вперше зрозумів з його слів, як треба любити батьківщину і свій народ».

В грузинській газеті «Сахалко» за 1914 рік є опис вечора в Тбіліському університеті, присвяченого століттю з дня народження Тараса Григоровича:

«Зустрінутий гарячими оплесками, виступив Акакій Церетелі. Він привітав присутніх українців з їх національним святом і з задоволенням згадав той час, коли він у Петербурзі мав можливість познайомитися з Тарасом Шевченком, серце якого палало щирою і безкорисливою любов'ю до народу... Потім Церетелі на знак поваги до гідного сина українського народу схилив коліна перед бюстом Тараса Григоровича Шевченка, а народ, присутній на зборах, вшанував вставанням пам'ять великого поета».

Шевченко в Петербурзі віддається не тільки літературній роботі, а й бере участь у виступах на користь

недільних шкіл. Він виступає разом з Бенедиктовим, Майковим, Достоевським, Полонським, Писемським, і публіка зустрічає поета палкими аплодисментами.

Відомий грузинський культурний діяч Д. Кіпіані, який бував на петербурзьких літературних вечорах, писав у листі дружині своїй 13 листопада 1860 року:

«Третього дня я був на (публічному) читанні літераторів у Пасажі. Читав Бенедиктов чудово. Наш Полонський тут тепер, чудовий поет. Майков — прекрасно, Достоевський, Писемський — так собі, Шевченко — поет і художник — блискуче... Зал був переповнений».

В жовтні 1858 року в «Колоколе» Герцена було надруковано листа до кріпаків Росії з закликом «гострити сокири й братися за діло». Шевченко познайомився з цим листом і в листопаді 1858 року закликав народ художнім словом:

...Добра не жди.
Не жди сподіваної волі —
Вона заснула: цар Микола
Її приспав. А щоб збудить
Хиренну волю, треба миром,
Громадою обух сталить,
Та добре вигострить сокиру —
Та й заходиться вже будить.

Через деякий час в тому ж герценівському «Колоколе» було вміщено листа «Русского человека» з закликом: «К топору зовите Русь». Чи потрібні коментарі до цієї спільності лозунгів великих демократів-революціонерів?

В 1859 році Шевченко їде на Україну, але, випереджаючи його, мчать кур'ери з наказом стежити за поетом, і в Петербург летять доноси, що Шевченко, зустрічаючись з народом, закликає боротися проти царя, попів і панів. В липні поета було заарештовано, і йому запро-

понували повернутися негайно до Петербурга. В Петербурзі Шевченко готує нове видання «Кобзаря». Революційні вірші Шевченка розповсюджують нелегально.

До останніх днів Шевченко кликав народ до боротьби за волю, до боротьби з самодержавством.

Його поетичне слово ще за життя переходить кордони. В Лейпцігу видається в 1859 році збірник віршів Шевченка і Пушкіна. В тому ж році з'являється перший переклад творів Шевченка болгарською мовою.

26 лютого (10 березня) 1861 року не стало геніального поета. Передчасна смерть була наслідком жахливого життя. Його вбив царизм.

О 5 годині 30 хвилин ранку спинилося полум'яне серце великого Кобзаря. Звістка про смерть Шевченка, як блискавка, облетіла Петербург, Москву, Україну. Поліція вжила всіх заходів до того, щоб не допустити демонстрації, але за труною поета йшло багато людей. Були виголошені палкі промови на Смоленському кладовищі над труною поета, незважаючи на присутність поліції. Схвильованою, сповненою любові до поета була промова Миколи Курочкина:

«Ще одна могила розкрилась перед нами. Ще одна чиста, чесна, світла особистість залишила нас, ще одна людина, яка належала до високої сім'ї обранців, яка виразила за народ найсвітліші його вірування, яка вгадала заповітні його бажання і виразила все це безсмертними словами, закінчила своє життя, сповнене боротьби... Не про багатьох можна сказати так, як про нього: він зробив за життя свою справу. Щастя в житті було не для нього, його чекає інше, посмертне щастя — слава».

Некрасов присвятив пам'яті Шевченка вірш:

...Так погибает по божьей милости
Русской земли человек замечательный...

В Лондоні в герценівському «Колоколе» виходить некролог на смерть Шевченка.

Із Петербурга через Москву друзі повезли тіло поета на Україну, виконуючи його заповіт.

Села і міста зустрічали труну з тілом Шевченка, а в Києві студенти і селяни за містом випрягли коней, самі впряглися в віз і повезли труну поетову. Коли на пароплаві везли до Канева тіло Шевченка, в той же день київський губернатор Гессе дав наказ пильно стежити за народом.

На Чернечу гору під Каневом з'їхалися селяни, тисячі людей прощалися з видатним сином українського народу. 10 травня 1861 року поета було поховано на Чернечій горі. Через кілька місяців селяни насипали високу могилу, поставили на ній дерев'яний хрест. З того часу не заростала стежка на могилу геніального поета. Ні поліція, ні жандарми, ніякі переслідування не могли зупинити тисячі й тисячі людей, які щороку навесні приходили на могилу поета, приносили квіти і з любов'ю читали його поезію.

Переслідування Шевченка з боку царських сатрапів не припинялися й після його смерті. Хто ж захищав великого українського поета, його поетичну спадщину, його світлу пам'ять, його благородний образ від царських сатрапів?

Шевченка захищала велика партія Леніна, партія робітничого класу.

В 1914 році царизм заборонив відзначити століття з дня народження Шевченка. Проти цієї заборони різко виступив орган більшовицької партії «Правда». Стаття «Крепостники и Шевченко» була спрямована проти чорносотенців і лібералів. Стаття йшла без підпису, редакційна. В ній зазначалося, що після першого видання

«Кобзаря» Шевченко став у ряди видатних національних поетів:

«...Адже він (Шевченко) зробив зразу два великі злочини: він, по-перше, вийшов із народу, з кріпаків-селян, і він, по-друге, виявився не просто поетом, а поетом-демократом, співцем пригнічених мас народу. За це в кріпосній Росії поет був у 1847 році арештований і зданий в рядові...

За що ж продовжуються гоніння проти Шевченка тепер? Та за те ж саме. Потомки кріпосників ставляться до народного поета, що вийшов із селян, з тією ж злобною ненавистю, як і їх пріснопам'ятні батьки.

Для більшої наочності кампанію почали організовані чорносотенці — друзі Пурішкевича. Пурішкевичі зажадали, щоб вшанування пам'яті Шевченка не було допущено, щоб пам'ятника не дозволили відкрити... І був розісланий відповідний офіційний циркуляр, який наказував так саме й зробити.

Пам'ять одного з найвидатніших народних поетів відзначена буде... заборонним циркуляром...»

Так писала «Правда».

Ліберали удали, що вони не погоджуються з циркуляром про заборону відзначити ювілей Шевченка, і написали про це статтю, але з їхнього маневру зриває машкару «Правда». «Правда» пише з цього приводу:

«Наші ліберали теж протестують проти цього. Але в їх протесті — добра частка холопства і раболіпства. Пурішкевичів намагаються вони усовістити вказівкою на те, що, розлючуючи українців, «ми» допомагаємо, мовляв, Австрії, яка на «сепаратистських струнах розіграє свою політику».

Не через це протестує проти гонителів Шевченка демократія, робітничий клас. Робітники протестують

через те, що в поведінці гонителів Шевченка бачать рештки кріпосницького варварства, всевладдя митрофанушок».

В день столітнього ювілею з'явилася знову стаття в «Правде» під заголовком: «Памяти Тараса Григорьевича Шевченко». В ній було дано біографію поета:

«...страдник-поет, який майже все своє свідоме життя прожив під забороною, більш ніж через півстоліття після своєї смерті, як і раніше, залишається під забороною».

Зразу ж після смерті Шевченка, коли ще не зів'яли вінки на його могилі, українські націоналісти не тільки відвернулися від великого поета, але брудними словами, сповненими чорної ненависті до революційної поезії Шевченка, називали його музу «п'яною музою».

Тільки більшовицька партія захищала Шевченка від чорносотенців, націоналістів, від тих, хто намагався сфальсифікувати і знищити поетичну спадщину великого українського Кобзаря.

Геній пролетаріату Володимир Ілліч приділяє особливу увагу питанням української культури, літератури і мови. В 1913 році Ленін указував шляхи розвитку української культури в її нерозривному зв'язку з культурою російського народу.

Ленін пише:

«...Коли мова йде про пролетаріат, це протиставлення української культури в цілому великоруській культурі, теж у цілому, означає найбезсоромнішу зраду інтересів пролетаріату на користь буржуазного націоналізму». (Ленін. Том 20, стор. 15).

І далі там же:

«Є дві національні культури в кожній національній культурі. Є великоруська культура Пурішкевичів, Гучкових і Струве,— але є також великоруська культура,

яка характеризується іменами Чернишевського і Плеханова. *Є такі ж дві культури в українстві...»*

Український народ знає «культуру» зоологічних націоналістів — петлюр, єфремових, донцових, шаповалів, наймитів іноземних хижаків, і український народ знає свою справжню культуру, зв'язану з імям геніального сина українського народу — Шевченка, видатних письменників Коцюбинського, Івана Франка, Лесі Українки.

В 1917 році в кривавій боротьбі під проводом великої партії Леніна впала тюрма народів — царська Росія. Український народ за допомогою великого російського народу визволився від поміщиків і капіталістів.

30 липня 1918 року Володимир Ілліч як Голова Ради Народних Комісарів підписує декрет про відкриття пам'ятників видатним діячам науки, літератури, мистецтва. Серед них стоять імена Тараса Григоровича Шевченка і українського філософа Сковороди. В Петрограді в урочистій обстановці було відкрито з ініціативи Володимира Ілліча перший у світі пам'ятник поетові-борцю, революціонеру Т. Г. Шевченкові.

Ім'я Шевченка було, є і буде дорогим для всіх народів Радянського Союзу. Про це свідчить велетенський розмах підготовки до 125-літнього ювілею, яка провадилась протягом року. Всі твори Шевченка вийшли величезними тиражами на Україні, а також всіма мовами братніх народів Радянського Союзу. Кращі поети Радянської Росії, Білорусії, Грузії, Вірменії, Азербайджану, Казахстану, Татарії, поети всіх братніх народів нашої Батьківщини переклали на свою рідну мову полум'яні вірші великого співця України.

По всій Україні, а також у столицях і містах наших братніх республік, на заводах, у колгоспах відбувались тисячі зборів, на яких читались доповіді про життя і творчість великого Кобзаря України.

Товариші, робота нашого пленуму в будинку радянського парламенту є благородним символом любові нашого народу до великих інтелігентів, прогресивних діячів минулих епох, є найяскравішим символом любові нашого народу до своєї інтелігенції, до своїх письменників — інженерів людських душ.

Вільний український народ сповнений сьогодні глибоких почуттів любові і щирої подяки нашій великій партії більшовиків за щасливе життя, за буйний розквіт національної формою і соціалістичної змістом культури.

Вічна ж слава поетові, який вийшов з народу і віддав усе своє життя, геній, свій талант на служіння трудовому народові.

Слава тим, хто допомагав поетові за життя в його тяжкій нерівній боротьбі.

Вічна слава великій партії Леніна, яка піднесла свій голос на захист поета від царських сатрапів і повернула українському народові його вірного сина в жовтні 1917 року.

Сьогодні, в цю урочисту хвилину, українські письменники разом з письменниками братніх республік, відзначаючи 125-літній ювілей свого великого поета, революціонера-демократа Тараса Шевченка, шлють Комуністичній партії палкий привіт і подяку за щасливе життя, за буйний розквіт братніх культур народів нашої великої Вітчизни.

СПЕКТАКЛЬ ВИСОКОЇ АКТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

8 червня о 12-й годині ночі закінчилась перша вистава «Царя Федора Иоанновича». Коло дверей театру понад 300 чоловік п'ятдесят хвилин чекало виходу артистів — виконавців вистави. Робітники, студенти, актори і режисери українських театрів зустріли бурхливою овацією народного артиста республіки Івана Михайловича Москвіна — виконавця ролі Федора. Він, стомлений, схвильований, вітав коло театру глядача столиці України від себе і від своїх товаришів акторів.

Це був справжній тріумф. Трудящі столиці виявили свою велику любов до майстрів драматичного мистецтва, до артистичного генія народного артиста Івана Михайловича Москвіна і до тих, хто своєю невтомною працею, шуканням і геніальним талантом створив кращий театр Радянського Союзу, — до народних артистів орденоносців Костянтина Сергійовича Станіславського і Володимира Івановича Немировича-Данченка.

Що ж чарувало нас на виставі, що примушувало нас з надзвичайною увагою і хвилюванням стежити за кожним рухом Івана Михайловича, за кожним словом? Точніше, ми забували про слово, а слухали велику симфонію інтонацій і пристрастей актора Москвіна. Тихі мелодії, прозорі й сонячні, непомітно переливалися в надзвичайно бурхливі акорди; великий композитор чарував нас дивною музикою людських почуттів.

Тут велика рівномірність, справжня висота майстерності й пристрасті, що є високою художньою завершеністю.

Актор Москвін створив образ не просто безвольного, безсилового святенника царя Федора, а розкрив перед

нами жахливий образ безмежної безвільності та безсилля людини, перетвореної на іграшку в руках Бориса. І навіть коли наростає протест у морі безвільності, то й він отруений блискучим жестом руки актора в сцені «я цар чи не цар». В останній сцені, де Федір доходить найбільшої межі протесту — душить руками прихильника Борисового перед Архангельським собором, — в цій сцені бачимо тільки яскраву нову форму тієї ж страшної безвільності...

Понад 600 раз грає Москвін роль царя Федора Іоанновича. Двадцятичотириохлітнім юнаком почав він грати цей образ, і сьогодні нам здалося, що вперше йде вистава, що ми на прем'єрі. Чому так? Чому зараз є молоді талановиті актори в багатьох театрах, які після тридцятих вистав втрачають усе, що було знайдено на репетиціях та прем'єрі, і не розкривають образу, не хвилюються, не живуть ним, а «відображають почуття» взагалі? Молодим акторам треба вчитися і довго вчитися у художників, як зберегти образ, як пронести його через усе життя і завжди відчувати прем'єру з її хвилюваннями та справжнім творчим піднесенням.

Народний артист республіки Костянтин Сергійович Станіславський прислав І. М. Москвіну спеціального листа 24 лютого на 600-у виставу МХАТу «Царя Федора Іоанновича». Цією п'єсою в 1898 році відкрився Московський Художній театр. Художній керівник МХАТу пише в листі:

«Грати протягом багатьох років епізодичну роль — великий труд, але грати таку роль, як Федір, протягом багатьох років, з таким темпераментом і нутром, віддаючи всього себе ролі, — це зворушення... Шістсот таких зворушень створюють подвиг. Ви вчинили такий подвиг... Від душі бажаю, щоб Ваш приклад був зразком для всіх наших молодих артистів».

Образ царя Федора І. М. Москвін проніс через усе життя. Вніс багато нового в нього. І до цього часу геніальний актор працює над образом і творче схвильований перед кожною виставою.

Ми не можемо не спинитись ще на одній істотній і надзвичайно цікавій рисі актора Москвіна — це велика мудрість художника, і особливо яскраво її видно в цій ролі, в ролі безсилового й безвільного Федора... Ми відчуваємо чітко розроблену партитуру рухів, великий внутрішній зв'язок між ними. В спектаклі образ найбезсилішої людини у виконанні І. М. Москвіна сценічно став найактивнішим, максимально насиченим внутрішньою дією. Про цей образ треба написати велику розвідку, як про чудовий зразок для багатьох поколінь молодих акторів.

У спектаклях художників нас завжди чарує те, що не помічаєш маленьких ролей, а відчуваєш насамперед великих акторів. У «Федоре Иоанновиче» невеличку щодо тексту роль виконує народний артист Тарханов, він виступає в одній сцені, але з якою високою майстерністю! Тарханов створив класичний образ, поява якого викликає у нас уявлення про давнє минуле.

Заслужений артист республіки Єршов у ролі Бориса захоплює великим вольовим піднесенням, його скупий рух, гострий розум, зовнішня стриманість, холодний блиск очей і буря пристрасті крок за кроком підносять образ на велику мистецьку височінь.

Але холодність, жорстокість у боротьбі, точний розрахунок у діях Бориса Єршов не раз прориває м'яким ліричним словом. Ми хвилинами відчуваємо Бориса на крилах мрій, в ім'я яких він з такою гостротою і силою веде боротьбу.

Це особливо виявляється в блискучій сцені з Іриною. Роль Ірини виконує заслужена артистка

республіки Ф. В. Шевченко. Образ Ірини Шевченко розкрила надзвичайно цікаво, з великою силою. Вона чудово розбирається в комбінаціях брата Бориса, в ній іде боротьба, і не тільки боротьба жіночого серця, вона осмислює державні справи, прекрасно розуміє нікчемність чоловіка і велич брата, але вона поміркованіша. Вона діє з своєрідним, обережним розрахунком. Заслужена артистка Шевченко дала складний малюнок Ірини. В сцені у Бориса ми особливо відчули її справжній великий темперамент, виявлений у тонкій художній формі.

В боротьбі за управління державою основною силою проти Бориса виступає князь Іван Петрович Шуйський — заслужений артист В. Х. Орлов. В ролі Шуйського Орлов дає на початку надзвичайно монолітну постать, він з великим мистецьким талантом розкриває далі виявлену Шуйським, який заплутався в тенетах Бориса, неспроможність у боротьбі з ним.

Художній театр, працюючи над трагедією О. Толстого «Царь Федор Иоаннович», відійшов від штампованих боярських староруських п'єс, він знищив театральщину та бутафорію і дав по-справжньому зовнішнє відчуття епохи. Тому так старанно розшукували керівники театру справжні історичні речі, відтворювали костюми і в художньому оформленні, світловому (незабутній вихід із свічками) і звуковому (дзвони, шуми) передали з великою мистецькою силою атмосферу, в якій розгортається трагедія.

Мені хочеться побажати Художньому театрові, щоб з такою ж старанністю, точно відображаючи епоху найхарактернішими деталями, до освітлення і звукового оформлення включно, що є справжнім психологічним фактором у даному спектаклі, театр підходив до п'єс, які відбивають нашу добу.

В цьому спектаклі ми бачили чудових акторів Худож-

нього театру, які виконували невеликі ролі, але створили галерею художніх образів з великим мистецьким смаком: заслужений артист Ліванов, заслужена артистка Степанова, заслужена артистка Зуєва, Петкер, Блитников.

Тридцять вісім років живе спектакль і житиме ще довго тому, що це справжнє велике мистецтво акторів і режисерів.

Ось чому шістнадцять раз підіймалась завіса в театрі і зал здригався від оплесків. Ось чому з такою любов'ю і теплотою трудящі столиці України вітали художників, майстрів кращого театру Радянського Союзу.

1936 р.

БЛИЗЬКИЙ І РІДНИЙ

Вільний народ Радянської України глибоко шанує творчість геніального поета грузинського народу Шота Руставелі, який залишив усьому прогресивному людству безсмертну поему «Витязь у тигровій шкурі». Серця українського народу сповнені гарячим почуттям любові і палкого привітання братньому грузинському народові, який крізь віки проніс безсмертний твір свого великого сина, в жорстокій боротьбі з переслідуванням церковної і світської влади зберіг геніальний твір Руставелі від темних сил феодалізму.

Шота Руставелі в творі «Витязь у тигровій шкурі» виступає великим гуманістом.

Поема звучить, як документ гострої політичної боротьби свого часу, як бойовий заклик, як полум'яна промова трибуна, що була кинута в маси мовою народу. Вірші Шота Руставелі були вогненними стрілами проти чорних реакційних сил феодалізму, проти фанатичної релігійної і національної боротьби.

Його поема — поема войовничого ренесансу, скерована на боротьбу з середньовіччям. З поеми видно, що автор її вийшов з народу і був найосвіченішою людиною свого часу, людиною безстрашної волі. Мандрівник, видатний політик, філософ, він увібрив у себе кращі здобутки культури свого часу. Полум'яний борець за новий тип людини, Руставелі ставить над усе людський розум, він славить життєдайне сонце, вогонь, життя, він піднімається до великих філософських узагальнень, і його герої — це представники найвищої культури свого часу. Його філософія випередила вчення великих гуманістів західноєвропейського Ренесансу. Протягом віків вірш великого сина Грузії окриляв на-

род: і в бою, і під час народних свят він ніколи не сховався з уст. Геніальна творчість Руставелі з великою любов'ю оберігалась народом понад сім століть, бо це — творчість живого серця. І ми через сім століть відчуваємо в безсмертній поемі його титанічні ритми... Не спинилось і не спиниться його серце ніколи, бо його живить народна мудрість. Це — світлий геній, який уславив людину, сонце, життя і ненавидів чорні сили середньовіччя, був полум'яним борцем, справжнім сином народу і великим громадянином світу.

Ось чому Руставелі близький нам, ми любимо його безсмертний твір, письменники вчаться у нього.

Народи колишньої царської Росії, визволені Великим Жовтнем, під керівництвом великої партії Леніна за двадцять років збудували могутню соціалістичну державу, яка стала щасливою Батьківщиною всіх прогресивних діячів минулих епох.

У країнах фашизму зоологічні бандити, варвари двадцятого століття нищать геніальні твори філософів, письменників, учених, композиторів, художників.

Тільки в Країні Рад уперше в історії людства посправжньому оцінено великих прогресивних діячів минулих епох, і їх твори стали вперше належати мільйонам трудящих.

Великий радянський народ під керівництвом партії більшовиків створив нову, найпередовішу в світі культуру — культуру соціалізму, де остаточно знищується грань між розумовою і фізичною працею.

Осяяні сонцем Радянської Конституції, щасливі, вільні народи Радянського Союзу стали єдиними спадкоємцями всіх культурних цінностей світу.

ГЕНІАЛЬНИЙ АРТИСТ

Коли перегортаєш сторінки порівняно невеликої літератури, що дійшла до нас, про стан українського театру до Великої Жовтневої соціалістичної революції або слухаєш оповідання старих майстрів сцени, які молодість свою провели в дореволюційному театрі, то диву даєшся, як у жахливих умовах царської деспотії могли розквітнути такі блискучі таланти — геніальні актори, як М. К. Заньковецька, брати Тобілевичі — П. К. Саксаганський, М. К. Садовський та І. К. Карпенко-Карий.

Тільки Жовтневою революцією під керівництвом більшовицької партії на чолі з Леніним було навіки знищено царизм, поміщиків і фабрикантів, здобуто волю всім народам колишньої царської Росії і забезпечено вперше в історії вільний розвиток культур великої сім'ї братніх народів нашої Батьківщини.

Великий радянський народ, який є єдиним спадкоємцем прогресивної культури минулих епох, глибоко шанує видатних діячів культури, що віддали свій талант на службу трудящим.

Геніальний актор української сцени Панас Карпович Саксаганський, який створив за десятки років діяльності невмирущі сценічні образи, своєю неперевершеною майстерністю служив зразком для молодих акторів, був прекрасною школою реалістичного мистецтва, блискучої сценічної техніки, благородної відданості мистецтву.

Радянський уряд високо оцінив творчість Панаса Карповича, нагородивши його орденом Трудового Червоного Прапора і присвоївши йому ім'я народного артиста Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

Не так давно П. К. Саксаганський пішов зі сцени, але нема дня, щоб до нього додому не приїжджали актори, письменники, піонери. Панас Карпович з радістю зустрічає молодь і в тихій бесіді передає величезний досвід своєї акторської майстерності. Маючи 80 років, він завжди, тепло посміхаючись, підкреслює, що серцем він молодий.

1939 р.

СВІТЛИЙ ТАЛАНТ

Чому наш Радянський уряд, Комуністична партія, наш великий український народ з гарячою любов'ю і глибокою пошаною згадують світле ім'я Лесі Українки?

Чому кращі письменники народів Радянського Союзу з великою любов'ю перекладають твори нашої поетеси і несуть її полум'яне слово своїм народам?

Тому що Лєся Українка в тяжкі часи царської сваволі віддавала свій могутній талант, багатицьку силу своєї музи трудовому народові, «шлях проклала ясний через темне бурливе море», своїм полум'яним словом боролась за волю і щастя усіх знедолених.

І народ устами своїх кращих синів вшанував її самим дорогим, високим, благородним і почесним ім'ям, назвавши Лєсю Українку другом робітників. «Лєся Українка, — писала більшовицька «Правда» в своєму некролозі на смерть поетеси, — стоячи поблизу визвольного суспільного руху взагалі і пролетарського зокрема, віддавала йому всі свої сили, сіяла розумне, добре, вічне. Ми повинні сказати їй спасибі і читати її твори... Лєся Українка померла, та її бадьорі твори довго ще будуть кликати нас до праці, до боротьби. Добра, вічна пам'ять письменниці — друзів робітників».

Друг робітників, поет революційної боротьби і героїчної дії, глибокої філософської визвольної ідеї і мужньої пристрасті — Лєся Українка після Шевченка знову піднесла нашу поезію до вершин світового мистецтва.

Глибока культура поетеси всебічно розвинула її талант. Лєся Українка знала вісім іноземних мов — французьку, англійську, німецьку, італійську, польську, латинську, грецьку, болгарську. В 15 років вона перекла-

дала твори Міцкевича, а пізніше Гюго, окремі твори Гоголя, Шекспіра, Гомера, Гейне. Вона любила й блискуче знала не тільки російських і прогресивних письменників Заходу, а також була глибоко обізнана із всесвітньою історією народів.

Ми знаємо в історії світової літератури не одного поета, творчість якого позначена високою культурою, добірністю форми, проте їх книги дедалі більше вкриваються порохом і цікавлять тепер тільки окремих дослідників літератури.

Чому ж Леся Українка так палко промовляє до нас і промовлятиме у віках своїм щирим і великим словом? Тому, що вона продовжувала великі безсмертні традиції геніального Шевченка, вона ввібрала в себе кращі зразки російської революційної поезії, тому що її світогляд формувався під життєдайним впливом прогресивних революційних ідей робітничого класу великого братнього російського народу.

Роль поета Леся Українка вбачає не тільки в активній революційній дії, а і в носінні нових ідей:

Ти блискавицею мусиш світити у тьмі,
Поки зорею рожевою край твій освітиться темний.
Треба шукати дороги тим людям, що ходять в ярмі;
Глянуть всі ті, що живуть у великій темниці,
Скажуть: «Се в нашій країні настала весна,—
Грають на небі зірниці ясні блискавиці,
Темна ще ніч, та вже хутко минеться вона».

(„Пілонічні думки“)

Будити народ до великих героїчних подвигів, світити йому серед темряви, вселяти віру в перемогу — ось у чому вбачала Леся Українка завдання поета і літератури.

Вона ненавиділа всією своєю істотою українських буржуазних націоналістів — зрадників народу, які своїми підлими отруйними ділами допомагали поміщикам і капіталістам нещадно визискувати і уярмлювати трудовий народ. Вона зривала огидну машкару з української буржуазії, з її письменників-декадентів, які своїми жалюгідними творами намагались отруїти народ, посіяти в ньому зневір'я в революційну боротьбу.

Леся Українка відчула рушійну силу революції в робітникові, вона писала: «Свідомий свого стану робітник — се такий робітник, що тямить своє право і не надіється ні на кого, окрім себе та своїх товаришів, таких самих, як і він, робітників (до робітників належать і ті, що роблять письменну працю, коли тільки вони не запродукують свого сумління багачам і тримаються купи з робітниками так, як трималися Маркс, Енгельс і багато інших...), свідомі свого стану робітники не повинні вважати на те, хто з них до якої віри чи народу належить. Робітник-німець, наприклад, не повинен вважати себе ліпшим від поляка, а поляк від росіянина, а росіянин від українця і т. д. ; а повинні триматись спільно, одностайно, бо у всіх у них один ворог — стан багачів, капіталістів, що користає з робітницької праці. Тим-то повинні бути для кожного робітника святими ці слова: «Робітники з усіх країн, єднайтесь», бо тільки тоді робітникам воля стане міцна, коли вона по всіх краях стане однакова, коли ніхто не зможе прийти збоку зруйнувати її... Робітники всіх країн, єднайтесь. Єднайтесь, як вільний з вільним, рівний з рівним. Чия правда, того буде й сила».

Леся Українка відчула велику і святую правду трудового народу. Поетеса боролася змалку з страшною хворобою, яка з кожним роком все більше й більше руйнувала її тіло, але не могла здолати її волю. Чия прав-

да, того буде й сила, — і в хворому тілі родилась велика сила — сила велетня, яку ми відчуваємо сьогодні і з гарячою любов'ю і пошаною схиляємо свої голови перед світлим образом великої поетеси українського народу, щирого друга робітничого класу.

1946 р.

ЗУСТРІЧІ

Для нас, радянських літераторів, Горький є неперевершеним зразком великого письменника, громадянина нашого часу. В Горькому сполучалися в цілісній, гармонійній єдності величезний талант художника, мудрість мислителя, велич борця, палкість політика і могутній творчий дух людини. Родоначальник радянської літератури, він був справжнім художником-трибуном революції, співцем народу, його боротьби і праці, провісником ідей нового, соціалістичного світу.

Увесь життєвий творчий шлях Горького — приклад самовідданого служіння народові, Батьківщині, революції, великій партії Леніна.

Нам, письменникам Радянського Союзу, сучасникам Горького, яким випало щастя починати свою творчу діяльність під його проводом, назавжди залишаться пам'ятними зустрічі й бесіди з ним.

Кожна зустріч з Горьким, кожне його слово, порада, побажання, сповнене великої щирості і мудрості, надихало нас, запалювало творчою пристрасстю.

Із справжнім батьківським піклуванням ставився Горький до нас, літераторів союзних республік, цікавився нашим життям, нашими творчими планами, роботою. Якою, пам'ятаю, зворушливою радістю світилися його очі, коли, вийшовши на трибуну I з'їзду радянських письменників в 1934 році, зустрінутий овацією всього залу, він побачив перед собою письменників національних республік, що зібралися в єдиний колектив.

Він бачив здійснення своєї довголітньої мрії — «союз свободних» — дружну багатонаціональну сім'ю радянських літераторів...

Мені довелося кілька разів зустрічатися і розмовляти

з Горьким. Ці зустрічі на все життя збереглися в моїй пам'яті.

Горький завжди говорив з якоюсь особливою і ніжною любов'ю про український народ, про українську літературу й фольклор:

— Ваші народні пісні і думи, ваші казки і прислів'я — це справжні перлини, — говорив він, — скільки в них душі, мудрості, краси. Народ — великий художник, дуже великий.

Горький співав з нами українські народні пісні, захоплювався їх співучістю та ліризмом.

Високо цінив Горький українську літературу.

— Вам, українцям, — сказав якимсь мені Горький, — є чим пишатися в своїй культурі. Яких могутніх людей дала ваша література, яку славу традицію! Шевченко, Франко, Леся Українка — це ж не тільки поети величезного таланту і невичерпної творчої енергії, — вони люди з великим людським серцем і розумом, з героїчною силою духу. У них є чого повчитися не тільки українцям.

Особливо тепло згадував Горький про свою дружбу з Коцюбинським:

— Яка чудова, душевна людина і який талант! Яка шкода, що так рано пішов він від нас.

Нас, літераторів національних республік, завжди дивувало глибоке знання Горьким літератури народів СРСР. Він жваво і повсякчасно цікавився кожним з нас, нашим ідейним і творчим зростанням, допомагав нам, радив, вчив і виховував.

Пам'ятаю, якимось, цікавлячись, над чим працюю я та мої товариші, він сказав:

— Мало ще, ще дуже мало зв'язані наші письменники з життям, з народом. Не бачать, які великі зміни відбулися у нас за роки радянського життя. От я

одержую багато, дуже багато листів від колгоспників, робітників, студентів... Які чудові люди — нові люди — вирости у нас... Народ — велетень. Кожна маленька людина стала великою, справжньою — повноцінним діячем і творцем... А от письменники наші не завжди це бачать, не завжди помічають нове, бо мало знають наших людей, їх діла, думи, настрої, їх духовні запити. — І раптом спитав: — А роз'їжджаєте ви багато? — І, немовби відповідаючи сам на своє запитання, додав: — Більше по кабінетах сидять наші письменники, мало їздять, мало радяться одне із одним. А це непростимо. А як їздять, то в м'яких або міжнародних вагонах. Правда ж? Я посміхнувся:

— Це правильно, Олексію Максимовичу.

— Оце й погано. Не в м'яких вагонах їздити б письменникам. Це, правда, зручно, та користі мало. Я в свій час багато ходив пішки, навіть занадто багато. Це, звичайно, не обов'язково, але коли вже їздити, то в третьому класі. Наскільки б збільшився життєвий матеріал для письменника і який матеріал!

Говорячи про творчі завдання радянських літераторів, Горький неодноразово і наполегливо нагадував нам:

— Потрібно більше хороших книг про наше життя, про народження нового чудового світу... Адже ми, письменники Союзу Рад, — свідки неповторного великого перетворення людства. І ми повинні відобразити це для поколінь. А який вдячний матеріал для художника дає наша епоха! Подивіться глибше, проникливіше, і ви побачите, скільки яскравих конфліктів, колізій, драматизму таїться в цьому матеріалі. Новий світ, який уже міцно утверджується в нашій країні, світ торжества свободи, розуму і праці, не просто приходить на зміну старому. Світ капіталу — страшний, нелюдський, звірячий світ — не тільки опирається й опиратиметься но-

вому, — він наступає і намагається за всяку ціну зламати нас. Це треба пам'ятати кожному. Боротьба розгоряється у великих міжнародних масштабах, і нам треба бути завжди насторожі. Ми повинні нещадно викривати міжнародну реакцію, звірячу суть капіталу, показати його справжнє, хижацьке обличчя, яке часто прикривається рожевою машкарою і славослов'ям професіональних «гуманістів». І в той же час літератори Союзу Рад, — продовжував далі Горький, — мусять показати, як у новій, радянській системі суспільного життя, всупереч усьому, народжується новий світ і нова людина — творець цього світу, якому чужі індивідуалізм, власництво, обивательщина, зазнайство і багато інших болячок капіталу. У нас уже багато таких людей і буде їх все більше, їх породжує наш соціалістичний лад. І ми, літератори, повинні цьому всіляко сприяти...

Горький закликав письменників до наполегливої роботи над зміцненням священної і нерушимої дружби народів, їх морально-політичної єдності:

— В дружбі цій, у єдності, в колективізмі, — говорив він, — наша сила, — пам'ятайте це, товариші.

...Дорогі і священні для нас заповіді Горького. Його творчість, його життя, його думки і діла назавжди залишаються для нас, радянських письменників, провідною зіркою до створення великої радянської літератури, гідної нашої героїчної епохи!

1946 р.

ТЕАТР ВИСОКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Чи мусить драматург працювати з театром? На це питання відповідали і відповідають по-різному.

Був час, коли театри дивились на авторський текст, як на канву для вистави, і тоді, звичайно, ніякої роботи з автором не проводили.

Це були формалістичні театри.

Вони просто в ім'я хибної ідеї знищували авторський задум, убивали слово, робили все, щоб просунути на сцену свої буржуазні ідейки. Чи могли передові драматурги працювати з таким театром? Безумовно, ні.

Драматурги боролися з такими театрами, режисерами й критиками, які підтримували буржуазно-естетські погляди формалістів на сцені. Формалісти зазнали поразки, вони збанкрутували.

Радянський театр ввібрав у себе кращі прогресивні традиції старого театру і, озброївшись методом соціалістичного реалізму, піднісся на небувалу височінь. Наш театр став народним, його цікавлять насамперед ідеї і проблеми, якими живе великий радянський народ.

Між радянською драматургією і радянським театром сьогодні немає ідейних розходжень. Наші цілі ясні, вони спільні. Це не значить, що між драматургом і окремими режисерами чи акторами не може бути творчих суперечок і дискусій.

Ми знаємо, що у нас ще не все гаразд. Ще є режисери й актори, які не позбулися до кінця формалізму. З ними треба добре сперечатися! Вони сваволять з текстом автора, в ім'я своєї хирлявої ідейки розривають тканину п'єси, намагаються втиснути велике життя, показане в п'єсі, в маленькі рамки своїх естетських уявлень. Оскільки таким режисерам все важче сваволити

з радянською п'есою, вони накинулись на західноєвропейський матеріал. І тут вони на диво вірні собі...

Вони не шукали кращих п'ес західної драматургії, вони не звернулись до трагедій Шекспіра, а віддали перевагу банальним п'ескам західноєвропейських драматургів.

З такими окремими діячами театру ми провадитимемо серйозну боротьбу.

Велика партія більшовиків, радянський народ озброїли радянське мистецтво найпередовішою в світі філософією ленінізму, високо піднесли прапор театрального мистецтва, і ми мусимо оберігати, як зіницю ока, наш театр від чужих впливів.

Драматург не може бути байдужим до долі театру, стояти осторонь. Творча праця драматурга не закінчується тоді, коли його рука ставить останню крапку в п'есі. В одному театрі досвідчені режисери і актори підкажуть нові думки і автор, прийнявши їх, виправить свій твір, це піде на користь загальній справі. В іншому — драматург, зустрічаючись з театральним колективом, допоможе йому розібратися в складних образах і проблемах нашої дійсності.

Радянський театр — це театр високої радянської літератури. Це не применшує значення театру. Тільки буржуазні формалісти хотіли посварити драматурга з театром. Ми це знаємо добре. Не будемо забувати уроків боротьби з естетствующими декадентами.

Ми стверджуємо наш театр, як театр високої літератури, не тому, що хочемо сказати — драматургія вище театру. Ні, тисячу раз ні! Ми стоїмо на цій позиції тому, що не уявляємо собі театру без великих ідей нашого народу, втілених у художнє слово п'еси, яку творчо розкриває театр — не ілюструє своїми засобами, а творить.

В історії театру були випадки, коли між драматургом і театром була повна гармонія, коли мета була загальною. Це були окремі випадки, і вони приводили до розквіту творчості письменника і художників театру — акторів.

Ближче стати одне до одного! В ім'я великої справи нашого радянського мистецтва поступатись дрібними образами й амбіціями, творити разом, допомагаючи одне одному, менше думати про те, хто з нас перший, головний — драматург чи театр, а глибоко розуміти, що перший і головний серед нас — передовий радянський трудивник і немає більшої честі, як служити своїм талантом великому радянському народові.

1947 р.

Іван Франко — один з найулюбленіших письменників України. Його славне ім'я стоїть поруч з іменами Шевченка, Коцюбинського, Лесі Українки. Вірний син України, глибоко і безмежно відданий інтересам свого народу, борець за його свободу і щастя, прапороносець його безсмертної творчої сили — таким знає Івана Франка український народ і за це шанує його із покоління в покоління. Твори письменника ввійшли в скарбницю української культури. Вірші поета, його проза, його статті — велика і грізна зброя в руках нашого волюбного народу. Все своє життя поет мріяв про той день, коли українські землі, коли його багатостраждальний народ будуть воз'єднані в одній українській вільній державі. Його полум'яні патріотичні твори чимало сприяли здійсненню цих споконвічних прагнень і сподівань українського народу.

В дні Вітчизняної війни твори поета-патріота звучать з новою силою і допомагають нам у боротьбі проти озвірілого і ненависного ворога, якого так люто і глибоко ненавидів Іван Франко. Схвильоване і мудре слово Франка служить братерській співдружбі народів нашої Радянської Вітчизни у боротьбі проти фашистських людоджерів. Твори великого письменника були, є і завжди будуть невичерпними джерелами полум'яного патріотизму, вірності народові, любові до Батьківщини.

Червона Армія визволила українську землю від коричневої чуми. Народи нашої великої Батьківщини, об'єднані ленінською дружбою, як один, стали на захист України і вигнали німецькі орди за межі землі, яку палко любив Іван Франко і яку оспівав з надзвичайною

силою. На могилу поета у Львові визволителі — бійці Червоної Армії — поклали квіти на знак любові й пошани до співця і великого громадянина землі української.

Окрилене слово Івана Франка супроводжує нас у ратних подвигах і в праці, у боротьбі за щастя і незалежність нашої Вітчизни.

Іван Якович Франко народився 27 серпня 1856 року в родині коваля в селі Нагуєвичах, Дрогобицького повіту, в Західній Україні — Галичині. В кузні батька збирались селяни, робітники промислів. В дитячу душу Франка глибоко запали гіркі слова про тяжке життя, непосильну працю. Він бачив бідняків, слухав їх сумні пісні, і в його душі на все життя збереглися образи знедолених людей, їх очі, в яких часто спалахував вогонь буйного протесту, їх руки, вкриті мозолями. І, мабуть, тому майже в усіх своїх творах Іван Франко так багато, й щоразу по-новому, описує руки робітника, бідняка-селянина.

Він полюбив працю змалку: небагато є письменників, які так оспівали б людську працю, як це зробив у своїх безсмертних творах Іван Франко.

Літературним джерелом, з якого він пив усе життя животворну вологу, був «Кобзар» Шевченка. Це — перша книга, яка в юнацькі роки справила на нього надзвичайне враження. Він вивчив майже весь «Кобзар» напам'ять.

Далі він знайомиться з творами Льва Толстого, Тургенева, Помяловського. Ще в шкільні роки він пише вірші, драми, повісті, перекладає з іноземних мов.

В 1875 році Франко закінчує гімназію в Дрогобичі і вступає до Львівського університету.

З величезним захопленням читає він твори Белінського, Чернишевського, Герцена, друкує в журналі

«Друг» переклад роману Чернишевського «Что делать?», знайомиться з «Капіталом» Маркса в оригіналі.

В той час Австрія віддала український народ Галичини на розправу польській шляхті, і та, вислужуючись перед Віднем, знищувала все прогресивне, придушувала найменші прояви революційної думки.

В 1877 році полетіли у Відень із Львова доноси, і Франка вперше заарештували й судили, як соціаліста. Поета кинули до в'язниці.

Після першого процесу Франко до кінця свого життя не міг звільнитися від поліцейського нагляду. Його заарештували знову. Але ні в'язниці, ні тяжке життя, ні наклепи українських «патентованих» націоналістів, для яких Франко був найстрашнішим суддею (він картав їх у своїх творах, статтях), — ніщо не могло зламати його. Він не зрадив свого народу.

В 1898 році, коли святкувався двадцятип'ятилітній ювілей літературної і громадської діяльності Івана Франка, письменник на величезну кількість привітань відповів:

«Як селянин, вигодуваний черством мужицьким хлібом, я вважав своїм обов'язком віддати все своє життя цьому простому народові. Вихований у суворій школі, я змалку засвоїв дві заповіді: перша — почуття святого обов'язку перед народом, друга — необхідність невтомної праці».

Після виходу з в'язниці Франко вивчає «Капітал» Маркса. Він вивчає економіку Галичини, побут робітників і пише твори про життя й боротьбу пролетаріату Галичини — «Воа constrictog», «Борислав сміється», «Бориславські оповідання». В цих творах він показує жорстоку експлуатацію робітників, виводить образи хижаків-капіталістів. Він перший серед українських письмен-

ників з величезною глибиною показав побут робітників на бориславських нафтових розробках.

В 1879 році Франко редагував польську робітничу газету «Ргаса». Ім'я його було популярним серед львівських українських, польських і єврейських робітників. Він разом з близькими йому людьми пише програму українських і польських соціалістів у Східній Галичині, перекладає XXIV розділ першого тому «Капіталу» на українську мову, а також кілька статей Енгельса на українську і польську мови.

В 1881 році Франко видає брошуру «Чого хоче галицька робітнича громада?».

В 1890 році вийшло його оповідання «В поті чола». Потім він випускає новим, доповненим виданням збірку «З вершин і низин», немовби підводячи підсумок двадцятилітній поетичній роботі. В 1893 році з'являється п'єса «Украдене щастя».

Під безпосереднім враженням революції 1905 року Франко створив свій найбільший поетичний твір — поему «Мойсей».

Помер Франко 28 травня 1916 року у Львові.

Перу Івана Франка належать, за неповними бібліографічними даними, 4637 творів, — тут і вірші, і проза, і драматургія, і наукові праці — історія, етнографія.

Він написав понад тисячу статей польською і українською мовами, переклав багато творів класиків російської, німецької, англійської, французької, чеської літератур, а також перекладав видатні твори з філософії і економіки.

Це була енциклопедично освічена людина, великий учений.

Але найбільша заслуга Франка перед українською літературою — його видатні художні твори: повість «Захар Беркут», цикл оповідань «Борислав», повісті

«Борислав сміється» та «Воа constrictor», а також його поетична спадщина.

Ліричні вірші Франка з циклу «Зів'яле листя» стоять на рівні шедеврів світової поезії.

Його знаменита поема «Мойсей» насичена революційним пафосом, любов'ю до народу.

Коцюбинський говорив, що в творчості Франка «люди поділяються на два табори — на гнобителів, проти яких він гострить, як меч, своє слово, і пригноблених, яким він віддає своє серце...».

Величезна літературна спадщина Франка ще мало вивчена. Тільки тепер великий колектив учених взявся за цю роботу. Готується повне видання творів Франка. Пишуться розвідки про його життя, діяльність, творчість.

Разом з Радянською Україною народи СРСР, об'єднані ленінською дружбою, вшановують пам'ять гідного сина українського народу, революціонера-демократа, великого письменника, який віддав усе своє життя трудящим.

1948 р.

СПІВЕЦЬ УЗБЕЦЬКОГО НАРОДУ

Ми відзначаємо велике свято багатонаціональної культури радянських народів-братів — п'ятисотліття геніального сина братнього узбецького народу Алішера Навої, одного з найталановитіших поетів старих часів, людини, яка уславила себе найрізноманітнішою діяльністю. Навої був видатним філософом, філологом, музикантом, державним діячем, а насамперед поетом. Людина, яка всю свою діяльність, всі найкращі витвори свого розуму і свого серця присвятила рідному народові, яка сама сказала про себе:

Людиною зове того народ,
Хто не лишає про народ турбот.

Пригадаймо, що ці слова були сказані п'ятсот років тому, в епоху похмурого середньовіччя, в епоху найжорстокішого феодального гніту, який панував тоді на батьківщині поета. І нам стане ясно, який світлий розум мав Алішер Навої, як далеко дивився вперед цей великий гуманіст.

В нашій країні, де існує ленінська дружба народів, культурні надбання кожного окремого народу належать всій багатонаціональній культурі нашої чудесної країни. На свято всіх радянських народів перетворились знаменні Пушкінські дні, коли наша країна відзначала століття з дня трагічної загибелі геніального російського поета Олександра Сергійовича Пушкіна. Представники всіх радянських республік з'їхалися до Києва навесні 1939 року, коли ми відзначали двадцятип'ятиліття з дня народження великого співця українського народу, нашого безсмертного Кобзаря — Тараса Шевченка. Так

само урочисто вшанувала вся наша радянська країна пам'ять геніального поета Грузії — Шота Руставелі, так само всенародним святом були дні, коли відзначалося восени минулого року вісімсотліття великого співця Азербайджану — Нізамі Гянджеві.

Олександр Пушкін, Тарас Шевченко, Шота Руставелі, Нізамі Гянджеві, Алішер Навої — все це немеркнучі світочі нашої багатонаціональної культури, які гордо підносяться над усім простором світу, які є втіленням духовної могутності, духовної величі наших народів, їх непоборного прагнення до правди і світла, до кращого майбутнього. Їм даровано історією безсмертя, величне і осяйне життя в віках.

П'ятсот років тому жив і творив Алішер Навої. П'ятсот років тому він висловив думки, які на багато століть випередили його час, думки, до рівня яких не піднятися і сьогодні деяким так званим «майстрам культури» за межами нашої Батьківщини. П'ятсот років тому висунув узбецький народ із свого середовища цього геніального поета, цього великого гуманіста. Хіба ж це не свідчить про надзвичайну духовну могутність узбецького народу, хіба це не підносить братній народ Узбекистану до найвищих щаблів світової культури!

Коли через століття оглядаєшся на бурхливе життя Навої, не можна не схилити голову перед пам'яттю цієї геніальної людини. Легендами, переказами повите славне ім'я Навої. І марно одну з найбільших іригаційних споруд, збудованих у роки героїчних п'ятирічок, узбецький народ назвав ім'ям героя поеми Навої — легендарного будівничого Фархада. Фархадбуд — ця велична назва промовляє про нову славу узбецького народу. Про його нове народження в сім'ї вільних радянських народів, про його безсмертя, про його нездоланність, про його непоборне прагнення побудувати разом

з усіма радянськими народами-братами в своїй країні комунізм.

Народність — найхарактерніша ознака творчості Навої, як і кожного справді геніального поета. В свій жорстокий час він свідомо віддав своє перо народові, намагаючись у своїх газетах, віршах, поемах найглибше і найповніше розкрити його безсмертну душу.

Навої писав:

Народ поет, а я писець при ньому,
Тому й близький народу я своїйому.

Століття показали, наскільки Навої «приближен к народу и взыскан им». Геніальний поет увійшов у наше сонячне сьогодні. Він сьогодні наблизений і сприйнятий всіма народами Радянської Батьківщини і в тому числі народами України — вірної сестри Радянського Узбекистану. Щиру данину любові і визнання приносить український народ пам'яті Навої. Поети Радянської України Павло Усенко, Микола Терещенко, Микола Ушаков виїхали на батьківщину Навої, щоб вітати узбецький народ від імені Спілки радянських письменників України в день великого свята п'ятисотліття Навої. Вони повезли з собою подарунок братам-узбекам — книгу Навої «Фархад і Ширін» у чудовому перекладі на українську мову нашого видатного поета Миколи Бажана, який багато і плідно попрацював над тим, щоб донести безсмертне слово Навої до українського читача. Внаслідок успішної праці Миколи Платоновича Бажана український народ має змогу читати Навої на своїй рідній мові і завдяки цьому глибше пізнати цього чудового поета і братній узбецький народ, який дав нам Навої.

Торжеством ленінської національної політики, святом дружби вільних радянських народів є нинішні юві-

лейні дні Навої. Москва і Київ, Мінськ і Тбілісі, Єреван і Баку — всі республіки і всі народи нашої неосяжної Батьківщини дружно вітають сьогодні братній узбецький народ. Думкою ми всі зійшлися сьогодні під живодайним південним сонцем Узбекистану, на святі на честь великого узбецького поета. Прапор дружби народів, прапор партії Леніна єднає нас!

1948 р

НАШ БЕЛІНСЬКИЙ

Минуло сто років з дня смерті геніальної людини, великого сина братнього російського народу, революціонера-демократа Віссаріона Григоровича Белінського, але серце його не могли вбити ні жорстокий царизм, жандарми й кріпосники, ні сама смерть. Могутні удари, величні ритми його серця відчуваємо ми через багато десятиліть у благородному, пристрасному слові, в його безсмертних творіннях.

Володимир Ілліч Ленін писав: «Безмежна відданість Революції і звернення з революційною проповіддю до народу не пропадає навіть тоді, коли цілі десятиліття відділяють посів від жнив». Ось чому з такою любов'ю і пошаною згадуємо сьогодні світлий образ нашого великого попередника і бойового союзника — Віссаріона Григоровича Белінського.

З кожним роком все яскравіше, все глибше розкривається перед нами геніальна творчість «неистового» Віссаріона.

Палкий патріот, борець проти насильства, друг трудящих, керівник літератури, борець за високі принципи ідейності, народності і реалізму, Белінський був справжнім російським богатирем, безстрашним революціонером-демократом.

В «Листі до Гоголя» він так характеризував кріпосницьку Росію: «Жахливе видовище країни, де люди торгують людьми, не маючи на це і того виправдання, яким лукаво користуються американські плантатори, стверджуючи, що негр не людина».

«Ми живемо в страшний час», — писав Белінський.

Але ні дике насильство царизму, ні кривава розправа миколаївської реакції з кращими синами російського

народу не зламали віри Белінського в свій великий народ, в його історичну місію, в його світле майбутнє. Серед темної ночі спалахнули яскравим полум'ям його пророчі слова: «Заздримо внукам і правнукам нашим, яким судилося бачити Росію в 1940 році, яка стоятиме на чолі цивілізованого світу, даватиме закони і науці, і мистецтву й прийматиме благоговійну дань поваги від усього освіченого людства».

Тільки безмежна любов, глибоке розуміння історії свого народу, орлиний погляд крізь десятиліття, віра в богатырську силу російської нації могли родити в його серці такі слова: «Любити свою Батьківщину — значить палко бажати бачити в ній здійснення ідеалу людства, в міру сил своїх сприяти цьому».

З величезною любов'ю, ніжністю і глибокою повагою говорив Белінський про український народ: «Україна — країна поетична і оригінальна вищою мірою. Українці обдаровані незрівняним гумором, в житті їх простого народу так багато людського, благородного».

Ми, українці, сьогодні, в день столітнього ювілею великого сина російського народу, схиляємо голови перед світлим образом Віссаріона Григоровича Белінського. Україна ніколи не забуде, як в найжорстокіші часи царської сваволі, коли за ґратами в'язниць були українське слово і пісня, Белінський відчув у поневоленому царизмом українському народі незбориму силу в єднанні з російським народом, відчув його велике і славне майбутнє. Це він сказав: «З'єднавшись навіки з єдинокровоною їй Росією, Україна відкрила до себе двері цивілізації, освіти, мистецтву, науці... Разом з Росією їй належить тепер велике майбутнє».

Від глибини серця ми виголошуємо в стародавньому Києві — столиці Радянської України:

— Честь і слава вічно живому, полум'яному сину

братнього російського народу — Віссаріонові Григоровичу Белінському.

Основоположник російської революційної демократії, Белінський був разом з тим основоположником російської матеріалістичної естетики. Він геніально розробив теоретичні принципи реалістичного напрямку в російській літературі.

Белінський був великим і оригінальним мислителем-матеріалістом свого часу. Він по праву вважається одним із творців російської класичної філософії XIX століття. Глибоко революційними і філософськими ідеями насичені класичні твори Белінського. Він один з перших у Росії почав боротьбу проти реакційної теорії «чистого мистецтва».

«Починаючи з Белінського, всі кращі представники революційно-демократичної російської інтелігенції не визнавали так званого «чистого мистецтва», «мистецтва для мистецтва», були поборниками мистецтва для народу, його високої ідейності і суспільного значення», — так говорить А. О. Жданов. Белінський боровся за служіння мистецтва суспільним інтересам.

«Уже з Белінського, геніального батька новішої критики і літератури... бачимо в зароді ті чисто реалістичні погляди, котрі так ясно і глибоко розробили його наслідники», — так оцінює творчість Белінського класик української літератури, революціонер-демократ Іван Франко.

Белінський глибоко ненавидів безликих космополітів, яких він звав «бездушними істотами, не гідними називатись священним іменем людини».

Які близькі тепер нам ці почуття Белінського.

У нас є чим пишатися перед усім світом, ми горді буйним розквітом національних культур народів Радянського Союзу.

Белінський не міг і мріяти про такий могутній розквіт культури нашої Батьківщини, яка перетворилась у найпередовішу країну в світі під керівництвом великої партії Леніна.

Сьогодні разом з усіма народами — братами нашої неосяжної Батьківщини — Україна шанує пам'ять великого сина російського народу, революціонера-демократа Віссаріона Григоровича Белінського.

Ми висловлюємо почуття глибокої вдячності і гарячої любові до нашого славного брата, великого російського народу, найвидатніші сини якого в далекі, минулі часи допомагали українському народові боротися за свою честь і волю.

1948 р.

ТЕАТР-ПРАПОРОНОСЕЦЬ

Шановні товариші!

В ці ювілейні дні Художнього театру ми всі пишаємося величезними здобутками мхатівців. Це свято не тільки великої російської культури, це свято українського народу, народів братніх республік, це свято всієї прогресивної світової культури.

Я мав можливість бути в багатьох країнах світу. Коли я зустрічався з прогресивними іноземними діячами мистецтва і у Чехословаччині, і у Польщі, і у Франції, і в Англії, і в Америці, і в інших країнах, багато питань вони ставили саме про наш Художній театр ім. Горького. Книга Станіславського відома в усьому світі. Нема жодної людини, що думає про мистецтво, яка б не вивчала цю книгу. Вона стала великим маяком для всієї прогресивної культури світу. З якою гордістю доводилось мені розповідати про МХАТ, як уважно люди слухали, розпитували про видатних акторів.

Ми, українці, особливо пишаємось тим, що це і наш театр, бо видатні українські митці вчилися у Станіславського, Немировича-Данченка, у мхатівців.

Нам пощастило, що українські видатні діячі культури завжди були пов'язані з кращими представниками великої російської культури. Ми пишаємося цим.

Ми пишаємось з того, що вчилися у великих представників російської культури.

Український народ йшов за кращими представниками російської культури. Це свідчить про величезну прогресивну силу і нашого українського народу, про розуміння тих великих завдань, які стоять перед нашим українським народом. Починаючи від Шевченка, цей зв'язок весь час зміцнювався і зміцнювався.

В дні святкування ХХХ річниці Великої Жовтневої соціалістичної революції ЦК ВКП(б) привітав нас і сказав, що український народ перший в дні Жовтневої революції пішов за російським народом. Я з гордістю згадую про це.

Поділюсь з Вами деякими спогадами про мої зустрічі з видатними діячами МХАТу. З Володимиром Івановичем Немировичем-Данченком я багато разів зустрічався і в театрі, і вдома.

Я дуже схвильовано слухав тут доповідь тов. М. К. Йосипенка, де він так яскраво розповідав про діяльність Немировича-Данченка, і який цілком влучно відмітив, що реалізм російського театру — це безпрецедентне явище в історії світової культури. Володимир Іванович сказав про Саксаганського, що це найчистіший брильянт. А його висловлювання про Заньковецьку! Він сказав, що таких актрис, як Заньковецька, буває в століття дві-три. І сказав це старий майстер, який бачив кращих акторів світу. І цих слів забути ми не можемо. В цьому саме дружба великого російського народу з українським народом. Вони бачили все, що підіймалось талановитого на Україні, і підтримували це. Наші люди весь час вчилися у кращих представників російської культури.

До моїх рук сьогодні потрапив лист, я прочитаю його. Це лист Станіславського, який він писав у 1911 р. українському вченому Кримському. А ви знаєте, який був 1911 рік. Станіславський пише:

«Дорогой Агафангел Ефимович!

Я пишу Вам это письмо в ответ на Ваше прекрасное письмо, в день 50-летия со дня смерти Т. Г. Шевченко. Великий сын украинского народа поднялся на сверкающие вершины поэзии, его горячее сердце билось удар в удар с сердцами лучших людей России, мечтавших

о золотых, счастливых днях для народа. Произведения Шевченко переживут века и вечно будут будить в сердцах людей благородные великие чувства.

Я вспоминаю, с каким благоговением впервые прочитал на русском языке «Кобзарь», трудно было без волнения читать это изумительное по своей художественности, яркости и сочности языка и патетике произведение. В нем была вся душа Шевченко, его мысли, его идеи, его сердце. Я преклоняюсь перед Шевченко — поэтом, последовательным борцом за счастье человека.

В Шевченко я вижу и осязаю всю красоту человеческой души, это подлинный певец своего народа.

Мы, русские люди, глубоко сочувствуем страданиям украинского народа и верим, что солнце новой счастливой жизни засияет над Украиной и ее истерзанное сердце раскроется во всей прелести, шелесте золотых украинских полей, в могучем народном творчестве, в талантах его прекрасного свободолюбивого народа.

Я горячо люблю украинскую музыку. Если Чайковского мы называем чародеем русской музыки, то Лысенко — этого чудесного и пленяющего красотой своей музыки композитора, мы смело можем назвать солнцем украинской музыки.

Такие украинские актеры, как Кропивницкий, Заньковецкая, Саксаганский, Садовский — блестящая плеяда мастеров украинской сцены, вошли золотыми буквами на скрижали истории мирового искусства и ничем не уступают знаменитостям Щепкину, Мочалову, Соловцову, Неделину. Тот, кто видел игру украинских актеров, сохранил светлую память на всю жизнь.

Да живет долгие века народ, который дал миру бессмертного Шевченко.

Вот, дорогой Агафангел Ефимович, вкратце то, что я сегодня мог высказать для Вашего литературно-рукописного альманаха о Шевченко.

Жму крепко Вашу руку.
С глубоким уважением

К. Станиславский

Ось, товариші, вам лист. З цього листа ви бачите приклад зворушливої дружби між великими представниками нашого народу. Які широкі погляди були у Станіславського, Немировича-Данченка, у кращих представників великої російської прогресивної культури. Це лише один з прикладів, але завдяки цьому можна відчувати, чому такий театр переміг, чому Ленін сказав в перші дні революції, що необхідно цей театр зберегти для народу, чому з таким піклуванням ставляться до цього весь наш радянський народ.

Революція піднесла театр на неосяжну височінь, і загриміло його ім'я далеко за межами нашої Батьківщини; його найкращі керівники Станіславський, Немирович-Данченко та інші не могли навіть мріяти про ту височінь, на яку піднесли театр Ленін і партія.

Згадую свої зустрічі з Художнім театром. У 1934 р., коли написав п'єсу «Платон Кречет», з величезним хвилюванням ішов до Володимира Івановича. За годину до призначеного часу приїхав я на вулицю, де його дім. Мене весь час турбувало, що неодмінно щось трапиться і я можу спізнитися. Тому я виїхав значно раніше і ходив завулками, хвилювався і весь час поглядав на годинник. Рівно о 6-й годині я постукав до квартири, мені відкрила якась жінка, і одразу ж мене запросив до себе Володимир Іванович. Я зайшов до його кабінету, привітався.

— Садитесь...

Я сів на маленький диванчик.

— Нет, нет, Вы садитесь здесь.

Я пересів у крісло.

— Вы волнуетесь? — спитав мене Володимир Іванович.

— О-очень, Владимир Иванович...

— А Вы не волнуйтесь! Вот здесь, в этом же кресле читали мне свои пьесы Горький, Чехов. Вы не волнуйтесь...

Після такої заохочувальної репліки я розгубився зовсім. Розкриваю п'єсу й читаю невиразно: «Кречет...»

— Кажется, там имя есть, — зауважує Володимир Іванович.

— Ах, так, так, Платон...

Потім я кажу Володимирі Івановичу:

— Пробачте, ще нема перекладу п'єси російською мовою, і тому я змушений читати її рідною мовою.

— Ничего, ничего, ведь я Данченко, я должен понимать украинский язык!

І справді, за весь час читання п'єси він перепитав мене лише два-три слова.

Я не буду говорити тут про враження від п'єси, але в кінці нашої зустрічі Володимир Іванович сказав мені:

— Принимаем, благословляю Вас, завтра прочитаете пьесу на группе актеров.

Я весь час ходив на репетиції. Місяців півтора-два вони сидять за столом, я читаю, і вони мене атакують запитаннями. Я виходив з кожної репетиції дуже втомлений. Ніхто так, як мхатівці, не вникає глибоко в ідеї письменника. Письменник приніс кусок життя в художньому творі, і ці великі майстри перетворюють його в дійсне життя. На деякі запитання я навіть не міг відповісти зразу, я говорив: «Подумаю, завтра відповім».

Володимир Іванович багато розпитував мене про наш

український театр, він глибоко розумів лірику нашого народу.

Я згадую, коли я приїхав з фронту на два дні до МХАТу. Я відчув, що це справжні бійці, які по-бойовому працювали над п'єсою «Фронт». Особливо напружено працювали Хмельов, Москвін і інші. Хмельов сказав мені:

— Передайте фронтовикам, як ми хочемо бути справжніми солдатами.

І це було дійсно так. Спектакль «Фронт» був підготовлений в рекордно короткий строк, високої ідейно-художньої якості. Горлов Москвіна не був схожий на жодного Горлова інших театрів, де мені доводилося бачити цей образ, тобто найбільше був схожий саме на тип того Горлова, якого я змалював у своїй п'єсі «Фронт».

Велике спасибі Художньому театрові, що так багато дав нам, радянським драматургам. Хочеться зробити все можливе, щоб дати твори, достойні цієї великої сцени, цих великих майстрів.

Честь і слава Художньому театрові!

1948 р.

ХРИСТО БОТЕВ

Христо Ботев — найвидатніший з болгарських революціонерів, поетів і публіцистів національно-визвольної боротьби ХІХ століття.

Коротким був життєвий шлях воїна-поета, але не кількістю прожитих років вимірюється життя людини, а тим, що зробила вона для волі, незалежності і щастя свого народу. Якщо з цього погляду ми подивимось на шлях Христо Ботева, то він предстане перед нашими очима у всій своїй величній красі, сповнений боротьби й горіння, мужності й революційної самовідданості.

«Той не вмирає, хто з криком «свобода» у битві поляже», — писав Христо Ботев, і ми сьогодні бачимо, як справдилися ці пророчі слова поета.

«Геніальний поет боротьби за народну свободу і національну незалежність Христо Ботев, — говорив Димитров, — був найталановитішим і найдалекогляднішим вождем болгарського національно-визвольного руху минулого століття. Демократичну і республіканську справу Христо Ботева і наших відродженців продовжує наш народ в особі його політичних, громадських, господарських та культурних організацій, і ця справа восторжествувала в перемозі Вітчизняного фронту 9 вересня 1944 року, у здійснюваній тепер зовнішній і внутрішній політиці вітчизнянофронтового уряду...

В теперішній боротьбі за демократію, за народну республіку і національну незалежність, за прогрес і піднесення нашої нації Христо Ботев, — говорив далі Димитров, — це прапор, який все вище й вище майоритиме над новою демократичною Болгарією».

Велика російська література була тою духовною силою, яка сприяла визріванню революційної свідомості Христо Ботева. Пушкін і Лермонтов, Гоголь і Некрасов, Белінський і Чернишевський, Добролюбов і Писарев — ось славні вчителі великого представника болгарської революційної демократії. На українській землі — в Одесі і Миколаєві — формувались його мрії про визволення Болгарії з-під ярма турецьких яничарів. Під безпосереднім впливом російської революційної демократії визріла ідея революційної боротьби народних мас, яка являє собою наріжний камінь життя і творчості Христо Ботева.

Тільки двадцять віршів лишилося нам з поетичної спадщини Христо Ботева, але в кожному з них жевріє іскра його невмирущого революційного життя, його напручуд цільного характеру, в якому відбилися кращі національні риси його народу. Коли думаєш про Христо Ботева, мимоволі в уяві постає безсмертний образ горьківського Данко, який вирвав своє палаюче серце з грудей, щоб освітити людям дорогу серед темної ночі. Ось воно палає, це гаряче, чесне серце, і день у день яскравішим стає його полум'я, бо збувається те, про що мріяв поет, — його народ виходить на широкий вільний шлях.

Чимало творів Христо Ботева переклав з болгарської мови на українську поет-академік Павло Тичина. Це серйозний вклад у нашу культуру. Наш читач тепер має можливість познайомитися з безсмертними творами Христо Ботева і через них відчутти всю велич і красу душі болгарського народу.

Слава багатостраждальному, героїчному болгарському народові, який у ХІХ столітті породив великого поета-революціонера Христо Ботева і дав нам у ХХ столітті

великого борця проти фашизму — нашого славного друга, безстрашного лицаря комунізму Георгія Димитрова!

Хай живе і процвітає дружба слов'янських народів, дружба між українським і болгарським народами!

1949 р.

Ми зібралися в Полтаві, стародавньому місті України, овіяному немеркнучою славою, щоб відзначити століття з дня народження класика української літератури Панаса Яковича Мирного.

Окрилена і керована великою партією Леніна, Радянська Україна славить ім'я Панаса Мирного як вірного сина трудового українського народу, мужньої і непохитної людини, яка сонячно несла в своєму серці велику правду народу. І ця правда життя заповнила барвисті й пристрасні сторінки невмирущих творів письменника. Вона, ця в лика народна правда, стала в творчості нашого класика тією чудовою силою, що кликала народ на боротьбу з світом гноблення і виisku.

На полях нашої сонячної України, в містах і селах, на заводах і шахтах вирує творче життя. Нашадки героїв Панаса Мирного стали повноправними господарями свого життя, натхненними зодчими нового світу, де праця і розум людини сягають до не бачених ще в світі вершин.

Письменник-патріот Панас Мирний чесно і віддано служив своєму народові, і тому твори його живуть, житимуть і ніколи не втратять своєї сили. Вони завжди вчитимуть любити Батьківщину, ненавидіти ворогів волі і щастя народу.

Те, що ми, письменники України, проводимо пленум правління Спілки з участю колгоспників, робітників і трудової інтелігенції в Полтаві, має високе символічне значення. В Полтаві вічним сном сплять героїчні сини російського і українського народів, хоробрі воїни, які розгромили шведських загарбників. Славу й красу Пол-

тави талановито оспівав великий Пушкін. Полтава мужньо боролась із зловісними силами фашизму в роки Вітчизняної війни. Полтава в роки післявоєнної п'ятирічки множить свою безсмертну славу. Саме тут, в цьому славному місті, і зібрались ми, щоб у цей знаменний день сказати всім радянським людям, читачам чудових творів Панаса Мирного, про те виняткове значення, яке мали і мають для народу правдиві книги великого письменника.

На Полтавщині народився і виріс, змужнів і набрав сили чудовий талант Панаса Мирного. Він був справжнім реалістом, який вірно і глибоко, правдиво і зворушливо розкрив у своїх творах тогочасну дійсність українського села. Його світогляд, близький і зрозумілий мільйонам трудящих мас, сформувався і зміцнів, набрав монолітної сили під впливом великих російських революціонерів-демократів Чернишевського, Добролюбова, Салтикова-Щедріна. Як негасаючий смолоскип, ніс у серці своєму і в книгах своїх Панас Мирний велику пристрась Шевченкового вогненного слова.

У Тараса Шевченка вчився Панас Мирний, під впливом творчості великого Кобзаря і мислителя він став справжнім патріотом, який найвищим і найкращим покликанням своїм вважав служіння народові.

Великий патріот Панас Мирний своїми творами викрив і розгромив сумнозвісні «теорійки» буржуазних націоналістів про «безбуржуазність» української нації. Книги Панаса Мирного — «Хіба ревуть воли, як ясла повні», «Голодна воля», «Повія», «Лихо давнє і сьогочасне» — стали пристрасним і глибоко правдивим звинувачувальним документом проти класу гнобителів і визискувачів. І те, що в боротьбі народу за волю, за правду, за повалення світу визиску і гноблення твори

Панаса Мирного були чесною і мужньою зброєю, — велика заслуга письменника-реаліста.

Велика партія Леніна повела народи нашої Батьківщини в бій за правду і волю. Велика партія Леніна принесла волю українському народові, визволила його навіки від визиску та гноблення, і вперше в своїй історії український народ возз'єднав свої землі в одну вільну, квітучу соціалістичну державу.

Панас Мирний був завжди в одних лавах з трудовим народом. Саме тому вороги народу — буржуазні націоналісти і безрідні космополіти — всіма силами намагались принизити, замовчати його видатні твори. Але всі ці спроби виявилися жалюгідними й нікчемними. Його книги викривали й засуджували світ гноблення та визиску, його книги оспівували сміливих і чесних патріотів рідного народу, для яких воля народу була найвищим ідеалом. Тому романи і повісті Панаса Мирного правдиві й суворі. Тому в книгах письменника немає місця підсолоджуванню дійсності, всупереч саме такій тенденції у книгах ліберально-буржуазних літераторів. Тому твори Панаса Мирного — це саме життя. Це дійсність, суворі й жахливі дійсності, яка запалювала серця мужніх синів і дочок народу закликком до боротьби. Тому представники народних мас у творах Панаса Мирного — це люди відважні й чесні, люди, які мріють про волю і борються за волю.

Радянський читач високо цінить саме ці особливості, властиві творчості Панаса Мирного. За це честь і хвала вірному синові трудового народу Панасу Мирному, який у темні зловісні роки царизму був непохитним і нескореним борцем за справедливість і волю. Творчість Панаса Мирного по праву займає одне з перших місць серед найвидатніших творів світової культури. І дуже жаль, що наші літературознавці і критики не

розкрили перед нашим читачем всю широчінь і глибину творчості Панаса Мирного.

Час сплатити цей борг перед нашим читачем. Час показати всю велетенську силу творчого таланту Панаса Мирного і розкрити все те, що заважало письменникові піднятися в другій половині його життя до вершин тих ідей, які через грози й бурі освітили вперше в історії людства шлях всім трудящим світу під керівництвом титана нашої епохи — Леніна.

Настав час, коли книги Панаса Мирного пішли широко в світ і стали надбанням мільйонів. На багатьох мовах народів Радянського Союзу виходили і виходять з друку твори Панаса Мирного.

Настав час, коли нащадки знедоленого і скривдженого Чіпки господарюють на своїй квітучій землі, провадять велику державну роботу, перетворюють світ і своїм життям дають приклад трудящим за межами Соціалістичної Батьківщини. Про величні героїчні подвиги простих радянських людей могутньої Української Радянської держави не міг і мріяти наш Панас Мирний.

Настав час, коли сини і дочки Полтавщини, нащадки земляків Панаса Мирного, натхненною працею своєю добилися всенародної слави. Це — час соціалізму. Це — час торжества ленінської правди. Народи нашої Батьківщини, об'єднані великою дружбою, керовані непереможною партією більшовиків, створили першу в світі соціалістичну державу.

Наша соціалістична держава стала маяком для трудящих усього світу. Вона стала дороговказом на шляху боротьби за волю і щастя.

Ніхто і ніщо не в силі перешкодити нам у будівництві комунізму. Тому що сили визволених народів непереможні і невичерпні. І саме тому, що класик нашої української літератури Панас Мирний у далекі й тяжкі

часи, коли визиск і темрява панували на нашій землі, підніс свій пристрасний голос за волю і правду, оспівав невмирущу й нескориму силу трудового народу, написав книги, сповнені любові до народу, — саме тому ми так шануємо й цінімо видатного письменника.

1949 р.

ВЕЛИКИЙ ПУШКІН

Всі народи могутнього Радянського Союзу свято шанують пам'ять великого Пушкіна. Не заросла народна стежка до нерукотворного пам'ятника поета-титана, вона стає все ширшою, все величнішою. Сьогодні ім'я Пушкіна називає в нашій країні «всяк суций в ней язык», всіма мовами братніх радянських народів звучать безсмертні вірші геніального співця великого російського народу.

Від усієї душі вітаємо ми братній російський народ, який дав такого видатного сина і надихнув свого геніального співця могутньою силою поетичного вислову дум, сподівань і поривань народних. Слава і шана нашому кровному братові — великому російському народові, з надр якого вийшов і якому повністю віддав свій могутній талант великий Пушкін.

Сьогодні різноманітна і багатобарвна творчість Пушкіна належить усім народам Радянського Союзу. Ім'я Пушкіна підноситься серед імен найгеніальніших письменників світу. Він — справді народний, справді національний поет великої Росії. Йому судилося стати народним поетом саме в такому розумінні, яке він визначив, заявивши, що народність у поезії це є «спосіб висловлювань думок і почуттів», властивих народові. Пушкін був виразником дум і кращих почуттів свого народу. «Шевченко, Пушкін, Міцкевич — люди, які втілюють дух народу з найбільшою красою, силою і повнотою», — писав буревісник революції Олексій Максимович Горький.

Геній Пушкіна неосяжний, як море, незорий, як безмежні простори нашої Батьківщини. Геніальний поет, прозаїк, драматург, літературний критик, редак-

тор — він, за виразом Чернишевського, «перший підніс у нас літературу на ступінь національної справи».

Значення Пушкіна виходить далеко за межі літератури. Ця геніальна людина зуміла охопити своїм орлим поглядом всі сторони російського буття. Він читав минуле свого народу, як розкриту книгу. Він бачив попереду неозору далечинь майбутнього. З надзвичайною прозорливістю визначив роль Пушкіна в історії вітчизняної культури його геніальний собрат і наш земляк Микола Васильович Гоголь, який сказав: «При імені Пушкіна зараз виникає думка про російського національного поета. Насправді, ніхто з наших поетів не вищий від нього і не може більше називатися національним: це право рішуче належить йому. В ньому, немов у лексиконі, вмістилось усе багатство, сила і гнучкість нашої мови. Він більше від усіх, він далі розсунув її межі і більше показав увесь її простір. Пушкін — явище надзвичайне і, може бути, єдине явище російського духу; це — російська людина в остаточному її розвитку, в якому вона, можливо, з'явиться через двісті років».

Пушкін любив Росію і російський народ, як справжній і щирий патріот. Глибоку огиду і ненависть викликали у нього ті безрідні космополіти і псевдопатріоти його часу, ті бездушні істоти, які молилися на Західну Європу, по-мавпячому запозичали її звичаї, цурались рідної мови, не читали російських книг. Про них з ненавистю і сарказмом писав великий поет: «Деякі люди не турбуються ні про славу, ні про бідування своєї Вітчизни, її історію знають тільки з часів князя Потьомкіна, мають деяке уявлення про статистику тільки тієї губернії, де містяться їх маєтки...»

Цьому псевдопатріотизмові поет протиставляв полум'яну любов до Батьківщини, справжній патріотизм, суть якого він блискуче визначив у таких словах: «Тільки

революційна голова, подібна до Орлова або Пестеля, може любити Росію так, як письменник тільки може любити мову. Все потрібно творити в цій Росії і в цій російській мові».

Без революційного пориву не уявляв собі великий поет наш справжнього патріотизму. Він не уявляв собі любові до Батьківщини без палкого прагнення бачити її вільною, щасливою і могутньою. За таку Батьківщину він воював своїм поетичним словом, всім життям своїм у тяжкі роки режиму Миколи Палкіна, в роки, коли всю Росію стискала холодна, кощава рука аракчєєвих, бенкендорфів, дубельтів, усіх тих «наперсників розпусти», катів «Свободи, Генія і Слави», які вбили Пушкіна.

В словах Пушкіна про справжню любов до Батьківщини ми пізнаємо автора оди «Вольність», «Послання в Сибір», інших його революційних віршів, друга декабристів, співця свободи. Страшна доля спіткала «апостолів свободи» — декабристів, та Пушкін залишився вірним їх ідеалам і на повний голос заявив про це в своїх невмирущих творах.

Безрідні космополіти і буржуазні націоналісти намагались відняти у нас великого поета, зобразити його тільки учнем західноєвропейських письменників. Радянський народ з обуренням відкинув це безглузде базікання. Ще тоді Пушкін говорив, що Європа щодо Росії завжди була такою ж «необізнаною, як і невдячною». Він глибоко розумів, що панівна верхівка Європи цікавилась Росією тільки з погляду можливості її завоювання і поневолення російського народу. Цій Європі Пушкін дав гідну відповідь у ряді своїх патріотичних віршів, зокрема у відомій поезії «Наклепникам Росії», яка так по-сучасному звучить сьогодні, після того, як радянський народ скинув «тяготєющий над царствами кумир», коли знову ми «нашей кровью искупили Европы воль-

ність, честь и мир» і коли знову панівна верхівка ряду європейських країн платить нам за наш історичний подвиг жорстокою невдячністю. Але сьогодні не ми одні відповідаємо імперіалістам. Сьогодні їм відповідають гнівним словом і боротьбою трудящі всього світу.

Великий син великого народу ніколи не був учнем Західної Європи. Хіба Європа підказала йому такі титанічні образи, як Борис Годунов чи літописець Пімен? Хіба на європейських просторах виник образ Євгенія Онегіна? Хіба в Європі народилися й вирости такі глибоко поетичні натури, як Тетяна, Ліза, Маша? Хіба Європа дала нам Ленського, цього чистого і світлого юнака?

Ні, всі ці образи могли народитися і народилися тільки в Росії. Європа тут була безсила щось підказати Пушкіну.

В якій іншій країні був за тих часів поет, який би дорівнював Пушкіну розмахом таланту, всеосяжним розумінням людської душі, чарівною людяністю, що становлять такі характерні риси його духовного обличчя?

Пушкін був першим великим реалістом у російській літературі. В цьому він випередив усіх європейських письменників свого часу. Він прокладав шлях реалізові не тільки художніми творами, але й своїми висловлюваннями про творчий метод літератури, і ми дивуємось тепер, як він глибоко розумів усі переваги і значення реалістичного методу для розвитку літератури.

За часів Пушкіна ще не існував термін «реалізм». Але як точно формулює він принципи реалізму в таких, скажімо, словах: «Істина пристрасті, правдоподібність положень у передбачуваних обставинах — ось чого вимагає наш розум від письменника».

Від драматургії Пушкін вимагав «правдоподібності положень і правди діалога», від прози — знову-таки

правдоподібності, а також «думок і думок, бо без них блискучі вирази нічому не служать», від поезії він вимагав «суми ідей значніших, ніж це звичайно заведено».

Отже, переводячи це на мову сучасних понять, творчі принципи Пушкіна — це глибокий реалізм у поєднанні з високою ідейністю.

Ось чому ми називаємо Пушкіна завжди живим і дали йому ім'я нашого «вічного сучасника».

Український народ пишається тим, що поезія Пушкіна звучить сьогодні в кожній колгоспній хаті, в будинку кожного робітника. Великою і вічною подякою платить Україна російському поетові за ту любов, яку він завжди виявляв до українського народу. В своїй безсмертній «Полтаві» Пушкін оспівав споконвічну єдність російського і українського народів. Українські міста Київ, Одеса, Дніпропетровськ, Тульчин, село Кам'янка на Кіровоградщині і досі зберігають пам'ять про перебування там великого російського поета. Його зір чарували українське небо, тиха українська ніч, гарячі південні зірки України. Його обличчя овіювали українські вітри. Українські кобзарі співали йому свої пісні та думи. Донині в українських селах живуть легенди і оповідання про поета.

Під впливом пушкінської музи формувався могутній талант нашого безсмертного Кобзаря — Т. Г. Шевченка. Великий Каменяр Іван Франко вважав пушкінські вірші «ідеалом чистоти, сили і художності», відзначаючи, що у Пушкіна, «як у правдивого художника, навіть буденна дійсність стає прекрасною, освітленою внутрішнім світлом люблячої людської душі».

На всю нашу поезію, на всю нашу українську літературу, на весь розвиток нашої української культури мав великий вплив О. С. Пушкін.

Ми розгромили жалюгідні теорії українських буржуазних націоналістів, які «доводили», що Пушкін не впливав на українську літературу. Ми з презирством відкинули цей брудний наклеп на нашу українську культуру. Ми, українські радянські письменники, пишаємось тим, що учимось у великого Пушкіна, пишаємось тим, що сьогодні вірші Пушкіна звучать українською мовою в перекладах Максима Рильського, Павла Тичини, Миколи Бажана, Андрія Малишка, Володимира Сосюри та інших радянських поетів. Ми пишаємось тим, що українські радянські композитори невтомно працюють над втіленням пушкінської поезії в музичні образи. Ми пишаємось тим, що наше образотворче мистецтво вплело багато чудових квітів у вінок всенародної любові до Пушкіна.

Більше ста років тому прозвучали пророчі слова Пушкіна:

Мій друже, вір, зійде вона,
Зоря принадливого щастя,
Росія збудиться від сна
І на руїнах самовластя
Напишуть наші імена!

Високо сяє над світом п'ятикутна зірка свободи і щастя, піднята генієм людства — великим Леніним. Могутній, непереможний радянський народ побудував у своїй країні соціалізм, перетворив батьківщину великого поета в квітучий сад. Ми йдемо до комунізму, до якого веде нас партія більшовиків.

І ми, вільні діти нашої вільної Вітчизни, складаємо високу шану поетові, що всім своїм еством поривався назустріч прийдешнім дням свободи.

Вічна слава безсмертному Пушкіну — геніальному співцеві великого братнього російського народу!

НАРОДНИЙ ПИСЬМЕННИК

Великі письменники-гуманісти своєю творчістю виходять за національні межі. Вони дорогі всім цивілізованим народам і особливо радянському народові, який є законним спадкоємцем передової, прогресивної культури людства.

Видатний єврейський письменник Шолом-Алейхем (Шолом Рабінович, народився в Переяславі в 1859 році, помер в Нью-Йорку в 1916 році) рідний і близький Україні не тільки тим, що тут він жив, творив, з великою любов'ю змальовуючи українську природу. Він рідний і близький нам насамперед тому, що своє серце, свою любов, свій блискучий талант віддав трудовому знедоленому народові.

Коли ми згадуємо ім'я Шолом-Алейхема, то навіть у людей суворої вдачі з'являється посмішка на вустах, бо мало хто з письменників з такою майстерністю володів таємницею трагікомедійного письма.

В найтрагічніших колізіях Шолом-Алейхем знаходив теплий, сонячний, всеперемагаючий гумор, бо він вірив у силу людини, в свій високообдарований народ. Але не тільки цим чарують нас твори Шолом-Алейхема. Силу його таланту треба шукати в його винятковій любові до трудящої людини. В праці бачив Шолом-Алейхем красу людини, красу її серця, її душі. Він ненавидів тупих, жорстоких експлуататорів — єврейську буржуазію.

З великою любов'ю, ніжністю оспівував він єврейський трудовий народ, бідноту, знедолених, шукачів правди і свободи. Я спиняюсь тільки на образі Тев'є-молочника. Скільки в ньому сили, мужності, людяності. Яким би тяжким не було його життя, які б чорні хмари

не збиралися над його сивою головою, Тев'є мужньо йде важким, тернистим шляхом життя.

Не тільки ліризм і трагікомедійність, а й надзвичайної сили пафос боротьби за людську правду, за правду трудового народу, за його мужність, за щастя знедолених — ці сторони таланту Шолом-Алейхема дали невмирущу силу його творчості. Цю силу відчув у творах Шолом-Алейхема геніальний Горький, який написав йому зворушливого листа:

«Широ шановний собрате. Книгу Вашу одержав, прочитав, сміявся і плакав — чудова книга. Переклад, мені здається, зроблений уміло і з любов'ю до автора, хоч подекуди почувається, що російською мовою важко передати сумний і сердечний гумор оригіналу. Я кажу — почувається.

Книга мені дуже подобається, — ще раз скажу — чудова книга.

Вся вона іскриться такою славною, доброю і мудрою любов'ю до народу, а це почуття таке рідкісне в наші дні.

Міцно тисну руку.

М. Горький

Капрі. 21. IV. 1910».

По всьому світу розкиданий єврейський народ. У буржуазних країнах навіть після такої трагедії, яку пережили євреї, зазнавши нелюдських мук і страждань від фашистських розбійників, «єврейське питання» і досі є розмінною монетою в руках буржуазних дипломатів.

Тільки в Радянському Союзі геніальний вождь наш Ленін, велика партія більшовиків об'єднали всі народи в братерській дружбі, яка навіки закріплена в Конституції. Разом з усіма народами нашої Батьківщини

єврейський народ бився під час Великої Вітчизняної війни за свою рідну радянську землю, за свою культуру, за своє щастя. На грудях кращих синів і внуків Тев'є — ордени, Зірки Героїв Радянського Союзу.

Єврейський народ знайшов правду, щастя і свободу в Радянській державі.

1959 р.

З великим інтересом прочитає кожен, хто любить театр, цю книгу одного з найвидатніших акторів не тільки української, але й всесоюзної сцени, майстра нашого найпередовішого в світі театрального мистецтва.

Юрій Васильович Шумський був не тільки великим артистом, але й великим громадянином своєї Батьківщини.

«...від того, що саме ми показуємо й як саме показуємо, залежить, чи виконуємо ми своє призначення радянського актора — вихователя народу, чи ні. А якщо це так, то хіба може радянський актор бути байдужим до того, що саме він грає і як саме він грає, які саме п'єси складають репертуар його театру?»

Так глибоко розкриває Шумський мету радянського актора — вихователя народу.

Він усе життя боровся за справжню творчу атмосферу в театральному колективі й ненавидів безпринципних артистів і режисерів, які високу місію радянського актора перетворюють на ремісництво та всеядність.

Знайомлячись з літературною спадщиною Юрія Васильовича, ми все глибше розуміємо його велику, неповторну реалістичну творчість.

Народність мистецтва Юрія Васильовича Шумського можна порівняти з народністю творчості великого нашого земляка геніального російського артиста Михайла Семеновича Щепкіна.

«У драматурга, актора, у всіх працівників мистецтва та ж мета, що й у письменників. Ми служимо народові, і ми лише тоді маємо право перед своїм сумлінням і перед суспільством сказати, що чесно виконуємо свій обов'язок, якщо всім своїм творчим життям боремося

разом з народом за передові ідеали людства, за ідеї комунізму».

Як хороше було б, щоб ці слова Юрія Васильовича Шумського були викарбувані на фасаді Київського ордена Леніна академічного театру імені І. Франка, якому він віддав свої кращі роки творчості, і на фасаді будинку Спілки письменників України, з якою Юрій Васильович був зв'язаний творчо як пристрасний пропагандист художнього слова багатьох поетів і прозаїків.

Юрій Васильович завжди боровся за те, щоб радянська драматургія була провідною в репертуарі театру. Він був справжнім великим другом українських драматургів.

Глибоко вивчати творчість Ю. В. Шумського мусять не тільки студенти театральних інститутів, але й усі актори й драматурги України, мистецтвознавці й критики.

Творчість Шумського, її справжня народність, глибина й яскравість буде наснажувати не одне покоління працівників українського радянського мистецтва.

1964 р.

НЕВГАСИМИЙ ФАКЕЛ ЯНА РАЙНІСА

В ці дні до талановитого, могутнього латиського народу, який дав світові Яна Райніса, привернута увага всіх народів Радянського Союзу.

Століття від дня народження Яна Райніса — це не тільки світле свято латиської національної культури, це свято всіх радянських народів-братів, бо великий син Латвії своєю безсмертною творчістю вніс неоціненний вклад у світову культуру.

Великі поети, художники народжуються в часи найбільших історичних змагань і напруження сил народу. Вони стають голосом народу, його ніжною материнською піснею і громовим дзвоном, його совістю; вогненним словом вони викрешуть в серцях мільйонів невгасиму жадобу боротьби за національне й соціальне визволення, за свободу і щастя. Саме таким ми уявляємо, за це ми любимо справді народного поета-революціонера, борця за дружбу народів, славетного сина Латвії Яна Райніса.

Тепло, з великою симпатією, по-братньому ставився Райніс до українського народу. Він називав Тараса Шевченка народним поетом. Він глибоко цікавився і захоплювався героїчною боротьбою українського народу проти російського царизму та його сатрапів.

Ян Райніс близький і дорогий трудящим України. Його твори переклали на українську мову М. Рильський, М. Бажан, М. Терещенко, Л. Первомайський, І. Вирган, Д. Павличко та інші наші поети. П'єси Райніса з успіхом ішли в театрах Львова, Одеси, Вінниці, Чернівців, Херсона та інших міст України. До ювілею в Києві українською мовою видано у серії «Перлини світової лірики» книжку поезій Яна Райніса.

Гаряче, по-братньому українці зустрічали в цьому році нащадків Райніса — талановитих письменників Латвії. Декада латиської літератури на Україні була святом братніх літератур. Вона збагатила наших читачів, допомогла нам яскравіше відчувати й пізнати красиву душу латиського народу — будівника світлого комуністичного суспільства.

Багато капіталістичних країн можуть позаздрити латвійському народові, який за роки Радянської влади під керівництвом Центрального Комітету Комуністичної партії Латвії виростив і дав крила для польоту славної плеяді талантів у науці, в літературі та мистецтві. Яскраве сузір'я визначних майстрів латиської національної культури здобуло велику симпатію і глибоку повагу українського народу.

Художні творіння Яна Райніса — безсмертні!

Безсмертний народ, який дав світові великого Райніса!

1965 р.

ЛІТОПИСЕЦЬ РОБІТНИЧОЇ ТЕМИ

Творчість видатного радянського кінорежисера Леоніда Лукова була мені дуже близькою не лише тому, що він ніколи не відходив від гострих проблем, які хвилювали наш народ, а й тому, що мені довелося працювати в юнацькі роки з ним на Київській студії, де ми потоваришували. Я завжди згадую цей період з великою радістю, бо ми тоді разом з іншими комсомольцями знаходились біля джерел української радянської кінематографії.

На Київській кіностудії було організовано юнацький сектор (керував ним я), і там комсомольська молодь пробувала свої сили. Молоді митці не тільки робили фільми, але брали участь в гарячих творчих дискусіях як на студії, так і на різних активах у місті. Це були справжні романтики, які ходили в латаних штанах, але бачили прекрасне майбутнє.

Луков був душею юнацького сектора. Він умів об'єднувати навколо себе здібну молодь. Розвинене почуття гумору, талановитість Леоніда Лукова вже тоді були оцінені в нашому колективі.

Окремі старі майстри Київської кіностудії часто кепкували над комсомольськими починаннями й мало вірили в успіх наших планів. Я ніколи не забуду молодого Лукова, який виходив на трибуну в поношеному піджачку, без галстука і вступав в запальну полеміку з вже відомими режисерами, що були одягнені в закордонні костюми і гольфи й повторювали досить тривіальні істини.

Минуло небагато часу, і ці майстри з повагою почали ставитись до Лукова, який створив свої перші фільми. Заслуга молодого режисера виявилась в тому,

що він звернувся до теми робітничого класу й протягом всього свого творчого життя ніколи її не полишав. Про Лукова можна сказати, що він був справжнім співцем робітничого класу. Його фільми «Я люблю», «Велике життя», «Це було в Донбасі», «Олександр Пархоменко», присвячені героїчному Донбасові, а також картини «Два бійці», «Рядовий Олександр Матросов», «Олеко Дундич» увійшли в історію радянської кінематографії. Цілий загін тепер вже відомих акторів — лауреатів різних авторитетних премій — зобов'язані Лукову не тільки як майстрові, в якого вони вчилися, але й, власне, своїм творчим народженням в кіно.

Коли думаєш про Леоніда Лукова, то передусім згадаєш його чарівну усмішку, відчуваєш його добре серце талановитого художника, його винятковий демократизм, чуйне, дбайливе ставлення до людей.

В мене було і є багато друзів у кінематографії, але двоє — Леонід Луков та Ігор Савченко — були особливо близькими по творчим уподобанням, по художньому світобаченню. Ці майстри внесли у радянське кіномистецтво великий, неоціненний вклад.

Мені здається, що не можна вперено йти вперед у радянському кіно, не вивчаючи глибоко яскравої, неповторної спадщини видатних майстрів кінематографії, серед яких творчість Леоніда Лукова займає одне з перших місць. Великий Довженко, Ігор Савченко, Леонід Луков — це постійні вчителі й наставники творчої молоді, які кличуть до сміливого художнього дерзання, до нових пошуків і відкриттів в сучасному кінематографі.

Ігор Савченко, видатний майстер української і всієї радянської кінематографії, прожив мало, але встиг зробити багато значного й нев'янучого на ниві любимого мистецтва. Його фільми «Дума про козака Голоту», «Вершники», «Богдан Хмельницький», «Південний вузол», «Тарас Шевченко» увійшли назавжди в скарбницю кращих набутків мистецтва екрана. В них Савченко проспівав могутню, темпераментну пісню-гімн рідному народові, його героїзмові, мудрості й ніжності.

З особливою силою розгорнувся талант Ігоря Савченка при створенні фільму «Богдан Хмельницький». Його захопила ця велика патріотична тема, він повністю віддавав свої художницькі зусилля втіленню на екрані цієї героїчної народної епопеї. Він працював з почуттям високої відповідальності, прагнучи розгорнути події і образи сценарію на кінополотні з належною масштабністю й людинознавчою глибиною. Його ставлення до історичного матеріалу було науково сумлінним, образно конкретним, глибоко емоціональним. Савченко вмів блискуче поєднати в єдиному руслі талант таких видатних акторів, як Мордвінов, Жаров, Мілютенко, й творчі можливості всіх інших учасників фільму для створення справжньої монолітної кіноепопеї. Він був творцем українського національного кінематографа, що служить великим соціалістичним ідеалам.

Савченко — це художник-епік, поет-лірик, в його творчості органічно злились монументальна історична правда і поетична закоханість у народ, любов до рідної землі, до Радянської Батьківщини. Хоч і не все доладне й переконливе у фільмі «Тарас Шевченко», але в цілому цей фільм сповнений синовньої любові до

великого Кобзаря, яскравий образ якого під керівництвом Савченка вдало відтворив Сергій Бондарчук. У цьому фільмі є епізоди, що вражають своєю художницькою силою, темпераментом, емоціональністю постановника.

Савченко мав геніальну здібність впливати на людей, умів слухати людей. Мабуть, ці дві обставини і спричинилися до тієї третьої, що Савченко так влучно добирав акторів, а також учнів, в яких він вірив, яких дбайливо плекав і виховував.

Творчість Ігоря Савченка, перейнята революційним пафосом, любов'ю до України, виповнена сміливим художнім новаторством,— гідний приклад для молодих митців багатонаціонального радянського кінематографа.

1966 р.

ГОРДІСТЬ НАШОГО ТЕАТРУ

Багатогранний, могутній талант Мар'яна Михайловича Крушельницького створив шедеври акторського й режисерського мистецтва. Його творчість увійшла в історію українського театру, нею будуть пишатися майбутні покоління митців, до неї будуть припадати, як до чарівного джерела, молоді актори й режисери.

Моя багаторічна дружба з корифеєм нашого рідного національного театру давала мені велику творчу насолоду.

Безсмертні образи, створені його трагікомедійним талантом, завжди були і будуть гордістю нашого великого радянського багатонаціонального мистецтва.

Мар'ян Михайлович був справжнім другом драматургів. Як рідко хто з митців, він умів з притаманним йому тактом вказати на наші недоліки і підтримати все хороше, що ми робили.

Глибина його аналізу була неперевершена. Це була людина великого серця й енциклопедичних знань свого рідного й світового мистецтва.

Ми завжди багато говоримо про новаторство й національну форму. Мені хочеться сказати: вивчайте творчість Крушельницького — актора й режисера, справжнього новатора, який блискуче поєднав у своїй творчості реалізм й революційну романтику.

Коли театр був його дружиною, то музика була його коханкою. За багато років я не зустрічав режисера, який би так глибоко відчував українську пісню й музику.

Творчість М. М. Крушельницького глибоко поважали й любили кращі митці Росії й усіх братніх народів. Багато добрих слів на його адресу я чув від них.

На все життя в моєму серці залишиться чудовий образ Мар'яна Михайловича Крушельницького — чесного, вимогливого друга, великого артиста, який став нашою національною гордістю.

1967 р.

В минулому, 1961 році трудящі нашої великої Радянської Батьківщини, все прогресивне людство за рішенням Всесвітньої Ради Миру широко відзначили 100-річчя з дня смерті геніального сина українського народу, полум'яного поета, революціонера-демократа Тараса Григоровича Шевченка. В 1964 році відзначатиметься 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка. До цього знаменного ювілею, який буде великою подією в культурному житті трудящих України, всіх братніх народів нашої Соціалістичної Вітчизни, вже тепер всюди розгорнулась діяльна підготовка.

З метою увічнення пам'яті великого Кобзаря, в інтересах дальшого розвитку української радянської літератури, музики, образотворчого і театрального мистецтва, кінематографії уряд Української РСР у травні 1961 року прийняв постанову про встановлення щорічних премій імені Т. Г. Шевченка, які будуть присуджуватись за видатні досягнення в галузі літератури і мистецтва. Нагородженим буде вручатись золота медаль і диплом лауреата премії імені Т. Г. Шевченка.

Сьогодні, 9 березня, в день народження геніального українського поета і художника, в пресі публікується постанова Урядового республіканського Комітету про присудження премій імені Т. Г. Шевченка 1962 року.

Серед удостоєних високих, почесних нагород — широко відомі в республіці і далеко за її межами діячі української радянської культури поет-академік П. Г. Тичина, автор багатьох великих творів О. Т. Гончар, а також популярний композитор-пісняр П. І. Майборода.

Великому майстрові слова, продовжувачеві шевченківських традицій в українській літературі П. Г. Тичині

премію імені Т. Г. Шевченка присуджено за «Вибрані твори» в трьох томах. В цих книгах зібрано основні твори поета майже за п'ятдесят років його літературної діяльності. Важко переоцінити значення творчості П. Г. Тичини для всього післяжовтневого розвитку української радянської літератури. Поезія П. Г. Тичини відзначається високою культурою слова, глибиною філософського мислення, вмінням автора тонко відчувати пульс епохи і крізь призму власного бачення світу передати найглибші почуття і думи своїх сучасників.

Премію імені Т. Г. Шевченка присуджено талановитому українському письменникові-прозаїкові О. Т. Гончару за роман «Людина і зброя». Цей новий твір вийшов у світ не дуже давно, але вже встиг завоювати широке коло читачів, витримав кілька видань і перекладений на російську та інші мови народів Радянського Союзу. В романі «Людина і зброя» О. Т. Гончар відтворив картини життя радянської молоді, її героїчну боротьбу з жорстоким ворогом — фашистськими окупантами — в період Великої Вітчизняної війни. Життєва правда, високі художні якості нового роману О. Т. Гончара дають право віднести його до ряду визначних творів української радянської прози.

Немає сумніву, що широка громадськість схвально зустрине також присудження премії талановитому композиторові П. І. Майбороді за його «Вибрані пісні». До збірника ввійшли твори композитора, які здобули загальне визнання, зокрема його пісні на слова А. Малишка, М. Рильського, Т. Масенка, серед них такі, як «Пісня про Україну», «Пісня про рушник», «Пісня про вчительку», «Ми підем, де трави похилі» і багато інших.

Встановлення і присудження премій імені Т. Г. Шевченка — ще один яскравий вияв торжества ленінської національної політики, батьківського піклування рідної

Комуністичної партії про дальший розвиток національної формою і соціалістичної змістом української радянської культури. Натхненні рішеннями історичного XXII з'їзду КПРС, постійною допомогою, величезною увагою і підтримкою Комуністичної партії, її ленінського Центрального Комітету, діячі української культури віддадуть усі свої творчі сили, талант і натхнення великій справі побудови комунізму в нашій країні.

1962 р.

СЛОВО ПРО ЛАУРЕАТІВ

Серед удостоєних в 1963 році премій імені Т. Г. Шевченка — видатний український радянський поет Володимир Миколайович Сосюра. Не тільки в республіці, але й далеко за її межами широко відома творчість цього своєрідного, тонкого лірика, пристрасного співця нашої чудової радянської дійсності.

В його збірку «Ластівки на сонці» ввійшли найкращі поетичні твори. Ця високохудожня книга є справжнім ліричним літописом життя нашого сучасника, закоханого в рідну землю, в натхненну творчу працю на благо Соціалістичної Вітчизни.

Понад сорок років талановитий поет іде в ногу з добою, оспівує душевну красу радянської людини, відгукується на всі животрепетні події і явища в житті Радянської Батьківщини. Героїка громадянської війни, відбудовчий період, пафос п'ятирічок, безсмертні подвиги нашого народу у Великій Вітчизняній війні, самовіддана боротьба за виконання й перевиконання грандіозних планів семирічки, безприкладні польоти радянських космонавтів, боротьба за мир і дружбу між народами — все це дістає схвильоване художнє відображення в поезії В. Сосюри.

В збірці «Щастя сім'ї трудової» надруковані ліричні поезії В. Сосюри, створені протягом останніх років. В поемі під тією ж назвою, присвяченій XXII з'їздові КПРС, поет звеличує розквіт рідної Вітчизни, з любов'ю пише про трудівників семирічки, які своєю працею наближають той час, коли «промінням щедрим сяять буде комуністичне сонце для усіх».

Шевченківською премією відзначено роман «Вир», написаний передчасно померлим талановитим художни-

ком слова Григорієм Михайловичем Тютюнником. В творі зображено життя колгоспного села напередодні і в перший період Вітчизняної війни. Роман «Вир» уже знайшов дорогу до широкого радянського читача, став однією з найпопулярніших книг.

Звання лауреата Шевченківської премії удостоєний композитор Георгій Іларіонович Майборода за створення хвилюючої, високохудожньої опери «Арсенал». Написана на матеріалі героїчної боротьби київських арсенальців за перемогу Радянської влади, опера завоювала визнання глядачів і дістала високу оцінку громадськості.

Радісно, що В. Сосюра, Г. Тютюнник, Г. Майборода стали Шевченківськими лауреатами напередодні великої дати — 150-річчя з дня народження нашого Кобзаря, що відзначатиметься в березні наступного, 1964 року. Митці Радянської України створять нові високохудожні твори, гідні нашої великої епохи, віддадуть всі свої сили, здібності і талант благородній справі побудови комуністичного суспільства.

1963 р.

УДОСТОЄНІ ВИСОКОЇ ВІДЗНАКИ

Сьогодні, 9 березня 1964 року, український народ, трудящі братніх республік Радянського Союзу, прогресивне людство всього світу відзначають знаменну дату — 150-річчя з дня народження Тараса Григоровича Шевченка.

В цей святковий Шевченківський день у пресі публікується постанова Урядового республіканського Комітету про присудження премій імені Т. Г. Шевченка 1964 року. Щорічне присудження премій імені Т. Г. Шевченка є яскравим проявом повсякденного піклування Радянського уряду і Центрального Комітету Комуністичної партії Радянського Союзу про дальший розвиток національної за формою і соціалістичної за змістом української радянської культури.

В цьому році в зв'язку з 150-річчям з дня народження великого Кобзаря присуджено не три, як це було в попередні роки, а чотири премії.

Великий син українського народу Т. Г. Шевченко був поборником і співцем дружби народів, братерського єднання всіх трудящих. Він з великою любов'ю ставився до російського народу, міцно дружив з передовими його представниками, любив російську мову, написав нею деякі поетичні і чимало прозових творів. Широка громадськість з великою радістю зустрине повідомлення про те, що серед удостоєних премій імені Т. Г. Шевченка видатний російський письменник і громадський діяч, голова Радянського Комітету захисту миру Микола Семенович Тихонов. Очолюючи Всесоюзний Ювілейний Комітет по відзначенню 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка, М. С. Тихонов доклав багато зусиль і енергії для популяризації творчості Т. Г. Шевченка

та інших українських письменників у російських перекладах.

Почесного звання лауреата Шевченківської премії удостоєний видатний український поет Андрій Самійлович Малишко за створення ним книги лірики «Далекі орбіти».

Ім'я Андрія Малишка — широко відоме не тільки в нашій країні, а й далеко за її межами. В своїх численних збірках поезій, поемах і піснях поет достойно продовжує традиції великого Кобзаря в українській радянській літературі, оспівує ратні і трудові подвиги радянського народу.

Нова збірка талановитого поета привернула увагу читачів своєю ідейною цілеспрямованістю, образністю і глибокими філософськими роздумами. В книзі «Далекі орбіти» чимало схвильованих рядків присвячено образу безсмертного Леніна.

«Далекі орбіти» — це книга великої поетичної сили, задушевна пісня нашої сучасності. Вся вона проникнута глибокою вірою у торжество найпрекраснішого на землі ідеалу — комунізму.

Як і в багатьох попередніх збірках, в книзі «Далекі орбіти» видатний поет яскраво і правдиво відтворює величний образ Кобзаря.

Шевченківська премія в галузі образотворчих мистецтв присуджена одному з найвидатніших українських художників-графіків Василю Іллічу Касіянчу.

З творчістю В. Касіяна тісно пов'язаний розвиток українського радянського мистецтва графіки, утвердження соціалістичного реалізму, ленінських принципів партійності й народності в мистецтві.

Високого звання лауреата премії імені Т. Г. Шевченка В. Касіян удостоєний за багаторічну мистецьку творчість на шевченківську тематику, зокрема за

виконані ним художні роботи — естампи «Тарас Шевченко», «Шевченко з казахським хлопчиком», «Народ і слово Шевченка», офортні ілюстрації до «Кобзаря» (видання 1963 року), ілюстрації до роману О. Іваненко «Тарасові шляхи».

Трудящі республіки схвально зустрінуть звістку про присудження Шевченківської премії одному з найстаріших українських композиторів, достойному продовжувачеві славних лисенківських традицій в музиці Станіславу Пилиповичу Людкевичу. Видатний композитор удостоєний високої відзнаки за написані ним загальновідомі музичні твори — вокально-симфонічну кантату «Заповіт» і симфонію-кантату «Кавказ» на однойменні твори Т. Г. Шевченка.

Протягом всієї своєї творчої діяльності С. Людкевич завжди приділяє велику увагу музичній інтерпретації Шевченкової поезії і розкриттю її величних образів.

Присудження Шевченківської премії Станіславу Людкевичу — заслужена шана його могутньому таланту, самовідданій і багаторічній праці в галузі музичного мистецтва.

У відповідь на батьківське піклування Комуністичної партії і Радянського уряду про дальший розвиток літератури і мистецтва митці Радянської України докладають всіх зусиль, щоб створити нові високохудожні твори, гідні нашої великої епохи.

1964 р.

Як відомо, премії імені Т. Г. Шевченка були встановлені урядом Радянської України чотири роки тому в соті роковини з дня смерті великого Кобзаря.

Сьогодні публікується в пресі постанова Урядового республіканського Комітету по преміях імені Т. Г. Шевченка про присудження високої нагороди новій групі діячів літератури і мистецтва Радянської України.

Серед удостоєних премій імені Т. Г. Шевченка — видатний український радянський поет і громадський діяч Микола Платонович Бажан. Ім'я поета-академіка Миколи Бажана відоме не тільки в нашій країні, а й за її межами. Його поезії, позначені високим громадянським пафосом і монументальністю письма, давно вже ввійшли до скарбниці української радянської соціалістичної культури. Широкі кола читачів знають також Миколу Бажана як блискучого перекладача з братніх літератур і активного громадського діяча. Протягом кількох років він очолював Ювілейний комітет по вшануванню пам'яті Т. Г. Шевченка. Під його безпосереднім керівництвом успішно завершено багатотомне видання Української Радянської Енциклопедії.

Нова поема Миколи Бажана «Політ крізь бурю», за яку він удостоєний Шевченківської премії, — видатне явище в українській радянській літературі за минулий рік. З властивою йому психологічною глибиною та художнім узагальненням поет змальовує образ молодої радянської дівчини Оксани. Події відбуваються в досить складних ситуаціях: батьки Оксани в період культу особи були безпідставно репресовані, однак юна героїня зберігає в своєму серці беззавітну любов до

партії, до народу і в перші ж дні війни іде на великий подвиг в ім'я своєї Батьківщини.

Поема «Політ крізь бурю» написана чудовою, барвистою мовою, карбованим бажанівським віршем. Вона вже перекладена російською мовою і знайшла дорогу до всесоюзного читача.

Шевченківською премією відзначено двотомний роман талановитої львівської письменниці Ірини Вільде «Сестри Річинські». Це видатний твір про життя в західних областях України протягом кількох десятиліть аж до їх воз'єднання в єдиній Українській Радянській державі.

Письменниці вдалося глибоко, реалістично зобразити різноманітні верстви суспільства, намалювати цілу галерею людських образів і характерів, показати широку панораму народного життя і революційної боротьби на західноукраїнських землях.

Роман «Сестри Річинські» є одним із кращих надбань української радянської прози.

Звання лауреата Шевченківської премії удостоєний прославлений балетмейстер, художній керівник Державного заслуженого ансамблю танцю Української РСР Павло Павлович Вірський.

Не буде перебільшенням сказати, що Павло Вірський своїм виключним, щедрим талантом підніс українську радянську танцювальну культуру до рівня найкращих зразків світового мистецтва.

Концертна програма ансамблю танцю, створена П. Вірським в минулому році, відзначається динамікою і життєрадісним оптимізмом, філософською узагальненістю і емоційною силою, національною самобутністю.

Завдяки видатному митцеві, балетмейстеру Павлу Вірському, який створив високохудожній репертуар,

мистецтво українських танцюристів здобуло світову славу, ним захоплювались глядачі Англії, Польщі, Австрії, Чехословаччини, США, Мексики, Канади, Франції та багатьох інших країн.

По-справжньому новаторська творчість П. Вірського збагатила й піднесла українське хореографічне мистецтво на нові вершини.

1965 р.

ТВОРЦІ ХУДОЖНЬОГО ЛІТОПІСУ

Як відомо, список кандидатур, висунутих на здобуття премій імені Т. Г. Шевченка, був опублікований у пресі на початку січня цього року. Протягом двох місяців громадськість республіки широко обговорювала романи, повісті, поетичні збірки, музичні твори і твори образотворчого мистецтва, висунуті на здобуття Шевченківської премії. Після уважного вивчення матеріалів та їх всебічного обговорення Урядовий Комітет виніс постанову про присудження премій 1966 року за видатні досягнення в галузі літератури і мистецтва.

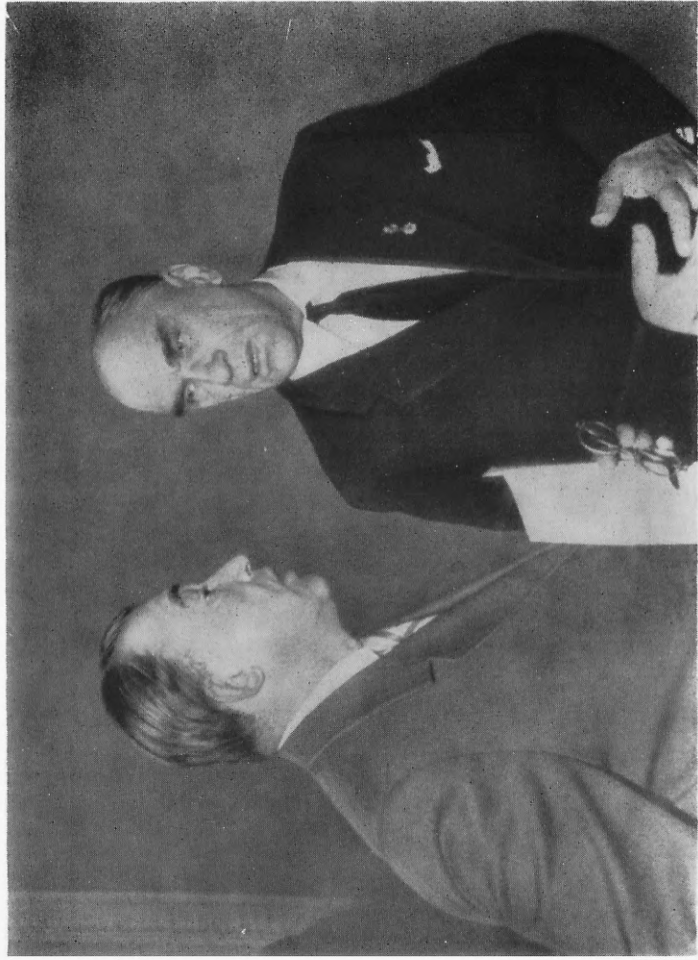
Серед удостоєних премії імені Т. Г. Шевченка — видатний український радянський письменник, один із зачинателів української радянської літератури Петро Йосипович Панч. Його повість «На калиновім мості» охоплює період від кінця дев'ятнадцятого століття аж до наших днів. Хоча новий твір Петра Панча і належить до біографічного жанру, але в ньому автор, як справжній майстер слова, відтворює яскраві картини народного життя, детально зупиняється на визначних подіях полум'яної історії нашої Батьківщини.

Нову повість Петра Панча можна сміливо назвати художнім літописом життя нашого сучасника старшого покоління. В ній розповідається про буремні роки громадянської війни, про героїчні звершення радянського народу у Великій Вітчизняній війні, про пафос мирного будівництва. В книзі читач знайде цілу галерею влучних портретів письменників, з якими зустрічався і працював Петро Йосипович. Глибоке знання життя і нашої радянської дійсності дало змогу авторові створити хвилюючу книгу, яка вже знайшла дорогу до широкого читача.

Звання лауреата Шевченківської премії в галузі об-

*О. Корнійчук і Герой Радянського Союзу П. Попович.
Київ. Фото 1962 р.*

О. Корнійчук і польський письменник Ярослав Івашкевич. Варшава. Фото 1964 р.

разотворчого мистецтва за створення циклу художніх робіт удостоєна українська народна художниця із с. Болотня, Іванківського району на Київщині Марія Оксентіївна Примаченко. Вона — класик нашого українського народного мистецтва, яке так шанував Тарас Шевченко і яке давало йому насагу у творчості.

За роки Радянської влади народне мистецтво набуло широкого розвитку, стало складовою і невід'ємною частиною нашої соціалістичної культури. Давно минули ті часи, коли народні митці залишалися безіменними.

В наш час буйно розквітають творчі індивідуальності, і переконливим свідченням цього є самотутнє, сонячне мистецтво Марії Примаченко. Вона почала з того, що в молодості розмальовувала в селі хати односельчан і колгоспні будівлі. В 1936 році її талант був помічений. З того часу вона бере постійну участь у республіканських, всесоюзних і міжнародних художніх виставках. Марія Примаченко своєю творчістю уособлює кращі народні традиції, велику художню культуру народу.

Твори з циклу «Людям на радість», над яким вона працювала понад п'ять років, здобули визнання не тільки у нашій країні, але й за рубежем. Її успіх — це успіх всього українського образотворчого мистецтва.

Марія Примаченко відома не тільки як художник, але й як громадський діяч. В своєму рідному селі вона створила студію, де навчає школярів і колгоспну молодь, передає їм свою майстерність.

Трудящі Радянської України схвально зустрінуть звістку про присудження премії імені Т. Г. Шевченка одному з найстаріших українських радянських композиторів Льву Миколайовичу Ревуцькому. Він удостоєний звання лауреата премії імені Т. Г. Шевченка за створення Концерту для фортепіано в супроводі симфонічного

оркестру. Перейнявши творчу естафету з рук великого Лисенка, Л. М. Ревуцький пішов далі шляхом народності в мистецтві. У згаданому Концерті для фортепіано видатний композитор майстерно передає народно-пісенні мотиви й інтонації, захоплює своєрідним національним колоритом.

Концерт для фортепіано Л. Ревуцького — монументальний твір, якому притаманні лірико-філософські роздуми, високо гуманістична наснага художніх образів.

Присудження Шевченківської премії Л. М. Ревуцькому — заслужена шана самовідданій і багаторічній праці композитора в галузі музичного мистецтва.

1966 р.

НАЙВАГОМІШЕ І НАЙДОСТОЙНІШЕ

В 1967 році присудження Шевченківських премій відбулося напередодні знаменної події в житті радянського народу — 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції. Слід відмітити, що на здобуття премії було представлено цілий ряд високохудожніх, талановитих творів найрізноманітніших жанрів. В галузі літератури було висунуто вісім кандидатур, в галузі музики — три кандидатури, в галузі образотворчого мистецтва — десять кандидатур, в галузі кінематографії і театрального мистецтва — дві кандидатури. Цей факт говорить про те, що минулий рік на ниві української радянської культури був досить врожайним.

Перед Комітетом постало не легке завдання — відібрати все те найвагомніше і найдостойніше, що було створено нашими митцями протягом останнього часу. І тут на допомогу членам Урядового Комітету прийшла широка громадськість. Твори літератури і мистецтва, які були висунуті на здобуття премії імені великого Кобзаря, два місяці активно обговорювались на сторінках преси, передавались по радіо і телебаченню. Крім того, до Комітету надійшла значна кількість листів від трудящих Радянської України, з братніх республік, а також із-за кордону. Всі ці відгуки про висунуті кандидатури, пропозиції про доповнення і зміни були старанно вивчені в ході розгляду й обговорення творів.

Звання лауреата Шевченківської премії удостоєний один із зачинателів української радянської літератури відомий український письменник, автор багатьох прозових творів Іван Леонтійович Ле за створення великого історичного роману в трьох книгах «Хмельницький». Новий роман Івана Ле — це широке епічне

полотно, над яким автор працював майже двадцять років.

Червоною ниткою через весь роман проходить ідея братерства й інтернаціонального єднання трудового народу. Велике пізнавальне значення роману «Хмельницький» полягає також в тому, що він виховує гаряче почуття любові до рідної Батьківщини і ненависті до її ворогів, віри в силу і непереможну волю народу, любов до героїчного минулого наших предків, показує складність і основні тенденції тогочасного суспільного життя.

Роман «Хмельницький» написаний яскравою, соковитою мовою. Він уже знайшов дорогу до широкого кола читачів і перекладений російською мовою.

Широка громадськість з радістю дізнається, що лауреатом Шевченківської премії 1967 року є одна з найстаріших українських живописців і графіків народний художник УРСР Олена Львівна Кульчицька.

Понад шістдесят років Олена Львівна активно працює в галузі живопису, естампної графіки, ілюстрації і декоративного мистецтва. Вся творчість талановитої художниці нерозривно пов'язана з життям українського народу, з його боротьбою за соціальне і національне визволення. Багато років присвятила О. Кульчицька педагогічній діяльності в середніх школах Перемишля і Львова, а згодом — як професор у Львівському поліграфічному інституті імені І. Федорова.

Загальнонародне визнання здобули її картини «Діти на леваді», «Жнива», серії акварелей «Народна архітектура західних областей України», офорти «Берізки», «Татарське лихоліття», ліногравюри і гравюри на дереві «Українські письменники», «Гуцульщина», «Легенди гір і лісів», «Довбуш», «Головач», серії «Краса Радянської

України», «Багатства Радянської України», ілюстрації до творів Коцюбинського, Франка тощо.

Твори Олени Кульчицької зберігаються в багатьох музеях Радянської України і художніх музеях братніх радянських республік, вони користуються широкою популярністю за кордоном. Своєю високоталановитою гуманною багаторічною творчістю О. Кульчицька внесла значний вклад в скарбницю світового образотворчого мистецтва.

Премією імені Т. Г. Шевченка відзначено художній кінофільм «Гадюка», створений відомим українським кінорежисером Віктором Іларіоновичем Івченком. Нова робота В. Івченка, здійснена на Київській кіностудії художніх фільмів ім. О. П. Довженка, стала ще одним свідченням високого обдарування митця, його вірності громадянській темі, вміння глибоко розкрити художніми образами велич боротьби людини за революційні ідеали, за торжество правди і справедливості на землі. Фільм «Гадюка» дістав широке визнання громадськості і преси. Тільки в минулому році його дивилося в республіці 6 мільйонів глядачів, а по Радянському Союзу — понад 30 мільйонів, що є яскравим свідченням великої популярності кінотвору.

1967 р.

ВІС-НА-ВІС З ГЛЯДАЧЕМ

Те, на що романістові можна витратити й сорок друкованих аркушів, драматург повинен укласти в два з половиною. Таких обмежень не знає жоден вид мистецтва. І взагалі прозаїкам легше, ніж драматургам. Якщо тираж розійшовся, якщо про книгу добре відгукнулась преса, можна вважати, що все склалося благополучно. Інша справа — драматург... Сцена — велика трибуна, і автор п'єси залишається на ній око в око з глядачем... Чим старшим я стаю, тим більше боюсь кожної своєї прем'єри. Знайомі можуть в антракті з найщирішою посмішкою говорити, що їм п'єса сподобалась, що вони вважають постановку вдалою. Але коли в залі погасне світло, коли артисти промовляють зі сцени знайдені тобою після роздумів слова, а глядачі в цей час розмовляють і кашляють, — знай, що це місце тобі не вдалось, що б не говорили добросерді до тебе товариші, що б не написав рецензент.

Та буває навпаки: глядачі аплодують у тому місці, яке драматургу здавалось незначним. І в цьому полягає одна з найцікавіших особливостей театру. Жоден, навіть найдосвідченіший драматург ніколи не зможе завчасно сказати, як саме буде сприйнята ця чи інша репліка в його п'єсі і п'єса в цілому. Глядач завжди пов'язує те, про що говорять герої вистави, з тим, чим живе він сам, про що він думає, що переживає... Театр — школа життя. Про високу місію театрального мистецтва, про те, щоб театр не був пустою забавкою для обраних, а став великою народною школою життя, зі сцени якої ясніше видно і велике піднесене почуття, і огидний прихований порок, про театр-трибуну мрія-

ли Шекспір і Мольєр, Пушкін і Гоголь, Гольдони і Ромен Роллан, Островський і Салтиков-Щедрін, Белінський і Герцен, Котляревський і Шевченко, Кропивницький і Карпенко-Карий — всі кращі представники світової прогресивної театральної культури.

Сучасність — душа театру. Для жодного з видів мистецтва не стоїть так гостро питання про зв'язок з життям, як для драматургії. В останній час у нашій пресі з'явилися статті, автори яких, буцімто ратуючи за посилення зв'язку з життям, на ділі заважають цьому зв'язку, можливо неумисне. Вони твердять, що літературні твори повинні бути сучасними, але не злободенними. А чому ми повинні боятися злоби дня? Адже злоба дня — це і є те, що хвилює сьогодні народ, те, на що спрямовані зусилля мільйонів. І хіба не честь для письменника допомогти у вирішенні цих злободенних питань?

Ті, хто цурається злободенності, на доказ своєї правоти часто наводять слабкі, невдалі, кон'юнктурні твори, яких у нас, на жаль, ще немало. Та вони ніколи не наводять у приклад слабких, невдалих творів, яких також немало, або, вірніше, набагато більше, що написані на теми, дуже далекі від сьогоднішнього життя. Це вони сором'язливо замовчують. Та повернемося до питання про злободенність... А як же бути з Маяковським, твори якого були суто злободенними? Як бути з класиками, ну, скажімо, з Мольєром, з Бомарше, та з багатьма іншими старими і сучасними письменниками? Гірко помиляються літератори і художники, яким здається, ніби їх творінням забезпечено безсмертя, якщо вони відкидають злободенну тему, якщо вони обирають предметом своєї творчості питання, далекі від сучасного життя, або такі, що хвилюють не мільйони людей, а дають естетичну насолоду вузькому колу «обраних». Велике життя

мистецького твору слід шукати в іншому — у вирішенні найважливіших, центральних проблем дійсності, а вірніше, у правді життя, в народності художнього твору. А народність передбачає перш за все глибокий, органічний зв'язок з сучасністю. Цим і пояснюється постійний гарячий, живий інтерес читачів і глядачів до сучасної теми.

Проте в історії мистецтва бувало, що певний твір не знаходив одразу свого читача, глядача, і тільки з часом ставала зрозумілою його справжня цінність. Але не слід витлумачувати ці випадки за правило, особливо в нашій країні, де книга має читачів більше, ніж будь-де у світі, де кіно, театр мають справді масового, досить вимогливого й культурного глядача. На жаль, у цьому відношенні у нас іноді допускається дивна непослідовність. Якщо критикові художній твір не сподобався, видався йому невдалим, він, підтверджуючи себе, говорить: «Народ не сприймає цієї вистави...», «цей збірник віршів не читають...» Якщо ж критикові п'єса сподобалась, а спектакль все ж провалився або якщо роман справив на нього велике враження, а роман все-таки не читають, то критик тут же виносить безапеляційний висновок: «Цей твір настільки глибокий і складний, що народ його ще не розуміє, треба вести виховну роботу...» Звичайно, серед читачів і глядачів немало ще людей з відсталими, міщанськими смаками. Смаки треба формувати. Але в цілому, якщо народ «не дивиться», «не читає», то слід звинувачувати автора і його твір, а не глядача, читача.

Керівники деяких театрів скаржаться, що глядачі нині погано відвідують спектаклі Толстого, Островського, Горького. Я в це не вірю. Погано відвідують ті спектаклі, які зроблені по-ремісницьки, холодними руками, або ті спектаклі, що йдуть тривалий час, з року

в рік, втрачаючи свіжість, а їх не обновляють, або вводять нових виконавців без підготовки, без репетицій... Візьміть такі постановки, як «Плоды просвещения» в Художньому театрі, «Власть тьмы» у Малому, «Гамлет» в театрі імені Маяковського, «Король Лір» в театрі імені Франка. Не випадково на ці вистави важко дістати квитки. Нова постановка старої п'єси повинна бути кращою, ніж попередня. Ось тоді працівникам театру не доведеться скаржитись на глядачів.

Зрозуміло, драматургові наших днів буває обидно зізнатися в тому, що він написав твір слабкий. Тоді він намагається втішити себе тим, що, мовляв, і на виставах Островського чи Карпенка-Карого нема аншлагів. При цьому він не хоче думати про те, що Островського чи Карпенка-Карого погано поставили, а до його п'єси глядач байдужий тому, що вимагає від сучасного драматурга більш глибоких ідей, більш глибоких образів.

Слід категорично заперечити проти тверджень деяких критиків про відставання театру від інших видів мистецтва. Сучасна радянська п'єса має найбільшу кількість глядачів, для радянського театру пишуть п'єси визначні драматурги, імена яких знають мільйони людей. В останній час у нас зросли такі талановиті, такі перспективні молоді драматурги, як Розов, який відзначається свіжим, яскравим голосом, як Зарудний, п'єси якого знаходять все ширший відгук повсюди в країні, та інші. Треба, щоб театри посилили зв'язок з драматургами, активніше їх підтримували, були щирими, справжніми товаришами у спільній важкій праці.

Серед деякої частини театральних діячів існує думка, що для поліпшення спільної роботи театру і драматурга кожен автор мусить бути зв'язаний з якимось одним театром. Я не можу з цим погодитись. Мені здається, що такий зв'язок може бути виправданий тільки

в класовому суспільстві, де між театрами точиться постійна ідейна боротьба. В наших умовах такий розподіл був би штучним і звужував би можливості як драматургів, так і театрів. Але для того, щоб драматург глибше вивчав закони сцени, щоб він був ближче знайомий з акторами, режисерами, — вважаю, це вельми потрібно. Варто здійснити такий зв'язок також і між театром і критиком. Треба, щоб критики з такою ж глибиною, з якою вони займаються історією театру, взялись за аналіз сучасного театрального мистецтва, допомагали театральному колективу шукати цікавий репертуар, в якому найбільш яскраво розкриються акторські обдарування.

Я зараз працюю над новою п'єсою. Мені хочеться розповісти в ній про наших сучасників, про людей, я б сказав, особливої активності, про людей, сповнених усвідомлення своєї відповідальності перед усім світом за мир і щастя людства, за його майбутнє.

Що стосується «техніки» моєї письменницької праці, то пишеться мені завжди важко. Просиджую за столом довгі години, але буває так, що на листку паперу, що лежить переді мною, так і не з'явиться жоден рядок. Та мене це не лякає. Я більше боюсь тоді, коли пишеться надто легко. Якщо пишеш легко — значить ти ідеш шляхом найменшого опору. І мені не раз доводилось викидати багато сторінок, які надто легко писались. Але все-таки, хоч і буває трудно, я вважаю, що писати треба багато. Але, звичайно, не обов'язково видавати чи ставити на сцені все, що ти написав. Гляньте на полиці бібліотек: як багато написано нашими видатними попередниками. А працювали вони у більш важких умовах, ніж наші сучасники. Нам, письменникам нової доби, треба писати твори, які б активно допомагали учасникам комуністичного будівництва.

РОЗДУМИ, СПОГАДИ, ДІАЛОГИ

Громадська функція письменника — то давня традиція літератури і російської, і нашої, української. Але вперше літератор тільки в наш час здобув почесну змогу прилучитися до справ державних не лише словом, а й ділом. Не можна сказати, що громадська діяльність одриває письменника від робочого столу. Я вважаю її безпосереднім і, коли хочете, необхідним продовженням, практичним продовженням того, що творить літератор за своїм письмовим верстаком. Крім того, й самий робочий стіл видовжується... мало не до розмірів нашої планети! Літератор — насамперед громадський діяч, бо інакше — що таке взагалі література?!

...Де ж грань між формалізмом і необхідними місцетву соціалістичного реалізму пошуками нових форм? Грані такої нема. Ні, не бачу. Бо формалізм — то не пошуки. Зрештою й сама назва «формалізм» дещо умовна. Бо в розціцьковані шати форми вкладається певний зміст.

Розмови про форму — надто зручний засіб напускати туману. Буваючи часто за кордоном, я надивився на ці хитромудрі маніпуляції всіляких літературних «фахівців». Коли вони хочуть применшити значення літераторів, котрі є окрасою народів (я маю на увазі не лише наших письменників), одразу ж висувається теза: в них застаріла для атомного століття форма, вони занадто віддані одній ідеї. Як бачите, од непрозорих натяків на форму аргументаційна побудова призводить до зовні невинного — вірність одній ідеї, більше нічого не додається і не розшифровується. А хіба не ясний підтекст — якій ідеї?!

Військові знають: якщо атака по фронту, в лоб, не приносить успіху (останнім часом так і є), то вдаються до обхідного маневру, — його й починають з форми. Але і в одному, і в другому випадку мета і об'єкт атаки не змінюються. Це просто питання тактики.

Коли ступаєш крок, треба знати, куди й навіщо. Якщо пошуки чесні, якщо шукають осмислено й на користь народові — таким пошукам немає меж. Бо й життя глибше од уяви людини.

Наш випробуваний метод, соціалістичний реалізм, — не лінійка, яку треба прикладати до творів і вимірювати межі для пошуку «од сих до сих». Навіть за часів культу, скажімо, театри були неоднакові: хіба що сліпі не розрізняли обличчя Малого театру чи Художнього, Вахтангова або Маяковського, театру Франка чи харківський імені Шевченка, їхні театральні форми. Не соцреалізм сковував їх, і навіть культ не зміг повністю загальмувати їхній зріст.

Формалізм — це насамперед брак змісту, і ніякі пошуки нової форми не врятують митця, коли він не розуміє, що творить і для кого.

Одначе слід бути вельми обережним, бо дехто кожному свіжу, незвичну, яскраву форму і в літературі, і в театрі схильний оголосити формалізмом.

Таланти не з'являються на світ готові, — вони створюються. Сміливість приходить у боротьбі, і дерзає митець лише тоді і знаходить тоді лиш, коли ставить перед собою велике завдання, має велику ціль і хоче принести велику користь нашому поступові. Пригадайте античну скульптуру. Хіба усі греки були такі прекрасні? Що — це був народ без сизооких і взагалі погворних? О ні, в своїх комедіях вони висміювали людські вади, і як блискуче вони це робили! Але прагнули вони насамперед показати найкраще, виховували

в народу почуття до величної краси душі та діла людини.

Пригадую давній курйоз.

Колись в одному українському театрі, де працювали видатні актори, йшла одна з тих речей, модних на той час, де на догоду експериментатору-режисеру актори рухалися, наче заводні іграшки, й наганяли на зал якусь немислиму нудьгу.

У середині другого акту молодий плечистий червоноармієць не втримався й прогук з гальорки:

— Та грайте кінець кінцем веселіше!

Цю репліку треба пам'ятати усім драматургам та діячам театру.

...Літературне поповнення у нас на Україні останніх років в основному йде в поезію, менше — в прозу, ще менше — до драматургії. Так, мабуть, було завжди. Погляньте на будь-яку з літератур. В кожній завжди було і є багато поетів, менше — прозаїків і зовсім мало драматургів, саме драматургів, а не людей, що пишуть п'єси, — таких завжди було чимало. В чому ж, справді, річ? Мені здається, що пояснення криється ось у чому. Драматургічне письмо — надто складний вид творчості.

Обмеженість у часі вимагає надзвичайної концентрації письма. Інакше не вкладеш багатства життєвого матеріалу і думок. У два з половиною аркуші безсмертного «Ревізора» закладено стільки, що стачило б не на один великий роман.

Далі. З найрізноманітнішого арсеналу літературних засобів драматургові видано лише один інструмент — діалог. Такий діалог, який має глибокий підтекст. У театрі найважливіше не тільки те, що кажуть, але й те, що стоїть за тим, що кажуть...

Справжній театр — це велика громадська трибуна. Справжній драматург — це трибун.

Час од часу в пресі гуляє думка: кіно уб'є театр... По-моєму, суперечка безплідна. Екран не може дати того, що сцена, — живу людину, її дихання. Кіноактор зіграє раз і назавжди. І перед об'єктивом, а не перед глядачем. Фільм однаковий на будь-якій аудиторії, і його «радіолокатор» не ловить живої емоції залу.

А в театрі саме це — дихання залу, його вплив, його пульс — перетворює талант на геніальність, а середні здібності актора — на талант.

Я завжди втішаю працівників кіно, котрі особливо кохаються на цій проблемі: гарне житиме і у вас, і у нас без виписування безстрокових полемічних паспортів на безсмертя, погане помре. Тому треба менше про те, хто кого, а більше — про якість.

Кіно, звичайно, має величезну перевагу: свій твір воно негайно виносить до мільйонів.

...По-моєму, театр може розвиватися тільки тоді, коли дбайливо ставиться до творчості драматурга. Ну й, певна річ, вносить у спектакль свій досвід, і мистецький, і життєвий. Але знову ж таки — йдучи од драматурга, а не всупереч йому. На довгій дорозі пошуків од рукопису до глядача відправним пунктом повинен бути авторський задум.

Художницькі концепції Художнього театру, Малого й театру Франка мені найближчі.

Я дуже радий, що моя творча доля як драматурга тісно сплелася з цими колективами. Блискуча плеяда акторів і режисерів, у чиїх обличчях, голосах, жестах, у чийій думці оживали виношені тобою образи, — хіба це мало для драматурга? У ланцюгу «автор — театр» актор — остання ланка, і від нього зрештою залежить, як вступить у дію ще довший зв'язок «автор — глядач». Актор несе у п'єсу весь комплекс своїх спостережень над життєвими явищами — все це не може не створю-

вати для автора несподіванок. Але для того, щоб стати «співавтором» драматурга, що конче необхідно для хорошої гри, він повинен глибоко розкрити задум та проблему не тільки «як», але й «чому» і «для чого».

Україна виростила багато видатних акторів. В першу чергу мені хочеться назвати Бучму. Це справді геніальний актор... Так, так... Я питав колись у Москві — теж виконавця Макара, поважного актора, народного артиста Союзу: «Чому ви в «Діброві» не робите паузи, як Бучма?» Він признався: «Олександрє Євдокимовичу, три хвилини без жодного слова... це нелюдськи важко — стільки жити на сцені! Я не можу...»

І Шумського... Завжди, коли я його бачив, у мене виникала чомусь одна й та сама асоціація — Щепкін. Здається, досконало знаєш п'єсу, а Шумський відкриває перед тобою такі грані, такі нюанси, що дивуєшся... А видатні майстри української сцени, як Гнат Юра, Мар'яненко, Крушельницький, Ужвій, Пономаренко?.. Чудесні книги можна написати про їхню творчість!..

...Чому я став саме драматургом? Я до нестями любив театр... Коли було надруковано мої перші оповідання, критик Коряк у книзі, де аналізував твори кількох десятків початківців, звернув увагу на мій діалог. Він порадив авторові, який вдало будує діалог, спробувати сили в драматургії. Поміж двадцятьма-тридцятьма письменниками роздивився й дав пораду, та таку, що вплинула на всю дальшу творчу долю початківця! Це був поштовх: перший! Він цілком збігався з моїми театральними уподобаннями. І я сів за першу п'єсу. Це була п'єса «На грані». І для мене це була, так би мовити, грань. Чи вийде щось путяще?

П'єса готова. Несу її до міськкому комсомолу і читаю на засіданні бюро (тоді комсомоліві й на такі діла часу стачило!).

«А знаєш, Сашо, добре! — почув я. — Тільки хто ж її поставить? Жоден професійний театр не візьметься за комсомольську п'єсу». — «А раз так, — запропонував хтось, — потрібно для Сашкової п'єси створити театр!»

І що б ви думали? Створили!

Понесли ми п'єсу в дитячий театр — але ж вона явно не для дітей! Я читав її режисеру Деевій та актору Соломарському. Вони захопилися п'єсою, і при дитячому театрі з'явився театр для робітничої молоді. Першу п'єсу ставила Деева, головну роль молодого робітника блискуче грав Соломарський.

Потім я поїхав на канікули на станцію Христинівку і написав другу п'єсу. «Кам'яний острів».

У Києві я з приятелем-студентом жив на Дмитрівській вулиці. Якось вертаємось додому, а хазяйка каже:

— До вас приходив американець.

— Який американець?

— Такий шикарний чоловічина, при шляпі. Увесь двір збігся. От його записка.

Читаю: «Чув, що ви написали п'єсу. Зайдіть, будь ласка, до мене. Гнат Юра».

Хазяйка була розчарована. Йї марились багаті американські дядечки — і раптом... артист!

Посміялися ми, а другого дня беру під пахву три зшитки «в арифметику» і — до Юри. Жив Гнат Петрович у двох маленьких кімнатках. Одна з них, що правила, певно, за кабінет, і стала для мене сценою: я прочитав Юрі п'єсу.

Він вислухав. Схилив голову. Мовчить. І коли подивився на мене, з надзвичайною швидкістю промовив:

— Не хвилюйтесь, мені подобається.

Уявляю, яке у мене було обличчя.

— Залиште, — каже, — передрукуємо.

— Та хіба друкарка розбере?

Забираю зшитки. Юра глянув на мене, хитрувато так. Мабуть, по мені побачив, що не маю чим платити друкарці, і додав:

— Не хвилюйтеся — за наш рахунок!

І от найперша моя прем'єра...

Юра зустрічає мене сердитий... З'ясовується: вже час завису піднімати, а робітники сцени зникли кудись, хильнувши, а всю п'єсу побудовано на обертовому колі.

Нічого не вдієш. Ліземо під сцену: Юра, я і головний адміністратор. Впрягаємось у вірówki — тоді механізмів у театрі не було, — Юра пошепки лається, але тягнемо. Пішла вистава...

Чи треба казати: дебютант так старався, аби успішно пройшла п'єса, що наприкінці другого акту до крові долоні бив. Мовчу й тягну з невимовною радістю, бо точно знаю, що мистецтво вимагає жертв.

Коли чуємо: кінець, і викликають нас на сцену — кланятися.

Глянув я на хрещеного мого франківського батька — Гната Петровича. А він на мене. Й зареготали. Ми брудні, в павутинні, спітнілі — як на люди вийти?

Ну, добре, думаємо. Зате ніхто не скаже, що автор і постановник над виставою не попотіли... Коли я згадую це, мені завжди хочеться знову й знову гаряче подякувати корифею української сцени Гнату Петровичу Юрі за все добре й велике, що зробив він для мене, драматурга, і для всіх колег по перу. Ось так я впрягся в драматургічну лямку, так і тягну...

1965 р.

НАС ВИРОСТИВ НАРОД

Дорогі друзі і товариші!

Мій день народження — двадцять п'яте травня. В цей день я перебував у столиці Фінляндії — Хельсінкі, де брав участь у роботі Міжнародного Комітету по підготовці майбутнього Всесвітнього Конгресу прихильників миру, який відбудеться в липні цього року. Як бачите, зі мною трапилось, як з героєм моєї п'єси «Платон Кречет», — гості ждали, а іменинника не було. День народження Платона тоді відклали: так тепер і мій день народження перенесли на сьогодні, 2 червня. Нічого не вдієш: боротьба за мир — це найголовніша справа в наші часи.

Сердечно дякую усім за те, що завітали до рідного нам театру імені Івана Франка з нагоди мого шістдесятиріччя. Я надзвичайно зворушений увагою громадськості до мене, до моєї творчої і громадської роботи. Я глибоко схвилюваний тим, що цей день відзначається в театрі, де видатний художник сцени Гнат Юра дав життя багатьом моїм п'єсам. Драматург не існує без театру. Мені випало велике щастя спільно працювати з славетними майстрами українського театрального мистецтва — Амвросієм Бучмою, Юрієм Шумським, Наталією Ужвій, Дмитром Мілютенком, Мар'яном Крушельницьким... Мене завжди наснажувала творча співдружність з кращими режисерами і акторами України, Російської Федерації та інших братніх республік. В цей день я низько вклоняюсь їм за велику радість, яку вони своїм талантом принесли мені.

Кожний з нас, хто працює в літературі і мистецтві, сильний своїми зв'язками з колективом, тією братньою підтримкою, яку колеги і брати по творчості подають

тобі. Багато років я перебуваю в середовищі, в дружньому колі славної письменницької родини України і всього Радянського Союзу. В цьому моя радість і натхнення. Складаючи братам по перу свою подяку, я думаю про те, що всім нам, письменникам України, треба напружено працювати, творчо дерзати, щоб бути гідними нашої великої літератури, увінчаної іменами Тараса Шевченка й Івана Франка, Лесі Українки і Михайла Коцюбинського.

Мене, драматурга, і всіх моїх друзів — літераторів та працівників театру — ростив наш великий український народ, по-батьківському виховувала наша Комуністична партія. Багато щастя в моєму творчому житті приніс мені наш найпередовіший у світі глядач, який умів прощати недоліки моїх п'єс і своєю теплотою, людяністю, сердечністю та високою принциповістю керував моєю творчістю. В цей день прийміть, дорогі глядачі, мою глибоку подяку і любов. Я завжди в боргу перед вами. Сподіваюсь новими творами сплатити цей борг, бо жити я збираюсь ще... Ех, не буду говорити скільки років, щоб не налякати моїх критиків.

Радянський народ — це дійсно народ-герой, народ — великий будівничий, народ — керманіч комунізму. Побудувавши соціалізм, він відстояв свою свободу і щастя у битвах Великої Вітчизняної війни, засвідчивши перед усім світом свою мужність і стійкість, самопожертву і героїзм. Для усіх нас нема вищого покликання, як будувати комунізм і відстоювати мир на землі. У післявоєнний період мені довелося брати участь у численних заходах всесвітнього руху прихильників миру, бути в багатьох країнах планети, і всюди я бачив, що народи не хочуть війн, вони прагнуть миру, добра, процвітання. Дозволю собі послати сьогодні знову найсердечніші

побажання успіхів і здоров'я всім моїм колегам по участі в роботі Всесвітньої Ради Миру.

Будемо ж робити все для того, щоб ні ми, ні наші діти й онуки ніколи не дивились з тривогою у небо! Запевняю рідний народ, Ленінську партію, що всі свої сили віддаватиму великій справі побудови комунізму в нашій країні.

1965 р.

ЗМАГАННЯ... БЕЗ СУПЕРНИКІВ

Відповіді на запитання редакції
газети «Советская культура»

На рекламному стенді в центрі Хрещатика — два анонси поряд. В театрі імені Івана Франка — прем'єра — драма Олександра Корнійчука «Розплата». На екрані кінотеатру «Україна» — «А тепер суди», новий фільм довженківців за сценарієм Олександра Корнійчука. Афіші про дві прем'єри могли з'явитися поруч волею випадку. Та чи випадкове «змагання» театру і кінематографа в творчості О. Корнійчука? В якому з мистецтв пошуки більш захоплюючі, яке з мистецтв забезпечує художнику більш відчутний контакт з своєю добою? Словом, як на прикладі свого багатого життєвого і творчого досвіду розглядає О. Є. Корнійчук проблему «хто — кого?»!

Вирок театру? Думаю, хвилюватися не варто. Якщо вже театр, цей рідкісний довгожитель, дійшов до нас у віці тисячоліть й до того ж без палиці, то геронтологи знайдуть «еліксир безсмертя», а загинути йому не дадуть.

«Хто кого?..» Не нова проблема. Скільки пам'ятаю себе в мистецтві, стільки чую про неї. Дискусія завмирає, виникає, а суть одна: «Театр чи кіно?», «Кіно чи театр?» Надумане, по-моєму, питання. В усякому випадку, мені битися над його вирішенням не доводилось. Все відбувалося без глибокодумних дилем, природніше й простіше.

В комсомольські роки прагнував на Одеській кінофабриці. Писав перші сценарії. І писав п'єсу «Загибель ескадри». Її, а потім «Платона Кречета». «Правду» прийняли до постановки в Києві, у Москві. Зустріч з чудовими майстрами радянської сцени, участь в їх творчих пошуках... І одразу ж услід за цим — зйомки

«Богдана Хмельницького», співдружність з Ігорем Савченком.

До 25-річчя Жовтня я задумав п'єсу про радянських металургів. І збирав матеріал для сценарію про Івана Богуна, народного героя XVII століття. Як бачите, і п'єси, і сценарії — іноді майже паралельно — пишу і тепер. На моєму робочому столі вони не суперники. Якщо й змагаються, то цілком мирно. Не дивлячись на всі бурі атомної доби.

Атомна доба! Саме до її неблаганної ходи частіше всього апелюють ті, хто схильний передікати близький кінець театраль-ного мистецтва. Мовляв, надто стрімко живе, мислить, почуває сучасний світ. Театрові, чия основа мінлива, «некерована» (емо-цій!), за новими швидкостями не встигнути. Кінематограф куди перспективніший, в ньому, мовляв, і розмах, і динаміка, і місткість інформації. Нарешті, технічний прогрес постійно збагачує худож-ню мову екрана. А театр, скільки не модернізуй техніку сцени, по суті своїй незмінний.

Цілком вірно. Незмінний. І цим великий. Зовніш-ньо змінюючись, театр завжди — у своїх кращих зраз-ках — зберігає свою народну сутність. Свою виховну місію.

«За що люблять драматургів? За правдиву сповідь, за добру пораду і за те, що розумнішими й кращими вони роблять громадян своєї землі», — це Еллада, п'яте століття до нашої ери, Арістофан.

«Що розвивається в трагедії? Яка мета її? Людина і народ. Доля людська, доля народна», — це наш Пуш-кін. Про театр як про високу кафедру, велику народну школу мріяли Гоголь і Салтиков-Щедрін, Шевченко і Леся Українка, Герцен і Белінський. Майстрам радян-ської культури припало щастя здійснити прагнення на-ших «вічних сучасників», створити справді народний театр. Для його розвитку наш уряд, Комуністична пар-тія не шкодують ні сил, ні коштів.

Атомна доба... Що говорити, її ритми, темпи іноді приголомшливі, вони весь час нарастають. Але саме сьогодні, в епоху найбільшої промислової революції, людині, як ніколи в минулому, важливо глибоко пізнати себе. Щоб не перетворитися в автомат, зберегти трепет і неповторність почуттів, вогонь думки і мрії. Щоб відчутти свою особисту відповідальність — незалежно від професії, від місця в суспільстві — за долю світу. Допомогти людині в цьому покликано мистецтво. І передусім — театр. Бо по силі емоціонального впливу на глядача він неповторний.

Читаю роман, дивлюсь на скульптуру, картину — існують при цьому лише автор і я. А в театрі є серце актора, моє глядачеве серце і ще тисяча сердець тих, хто в залі, хто навколо мене.

Роздуми, почуття, послані зі сцени в зал, нарастають в геометричній прогресії. Кожна вистава — потрясла вона чи розчарувала — зріднює й об'єднує людей, які годину тому були чужими одне одному. Могутня це сила — співпереживання. Пам'ятаю гастролі МХАТу в довоєнному Києві. Дванадцять годин ночі. Сотні киян — всі, хто був на спектаклі «Царь Федор Иоаннович» — чекають біля приміщення театру на акторів. Появляється Іван Михайлович Москвін. Буря овацій. Артиста підхоплюють на руки, несуть від театру до готелю.

Москвін на той час виступив у «Федорі» близько шестисот разів. І все ж ми були присутніми на прем'єрі. Цар Федір, вся вистава захоплювали неповторністю, живим подихом.

Живий подих, тепло, биття людського серця. В цьому — нев'януча молодість, вічна сила театру.

Шістсот виступів Москвіна в ролі Федора Костянтин Сергійович Станіславський назвав подвигом.

«Нелюдський труд...». Так один з відомих артистів МХАТу визначив гру Амвросія Бучми — прекрасного майстра української сцени — у спектаклі «Макар Діброва». Вірніше, навіть не весь спектакль — трихвилинну сценічну паузу. Старий шахтар держить в руках напівзотлілий піджак загиблого сина-партизана. Не вимовлено жодного слова. Гранично скупі міміка, рухи артиста. Але багатство душі людини, яку не зламає й найбільше горе, передане так, що на очах в сотень людей закипають сльози. І це щовечора. На кожному спектаклі Бучма віддавав образу всього себе. Щоразу на очах глядачів образ-відкриття народжувався заново.

В кінематографі інакше. Фільм може бути показаний в перший і в сотий раз, сьогодні і через десять років. Це залишається все той же фільм...

Правда, кінематограф бере у театру свого роду реванш. Об'єктиву доступна особлива зіркість. Він уміє «спіймати» найменший порух душі й продемонструвати водночас багато відтінків переживань доброго десятка дійових осіб. У здатності вловлювати, наближати до глядача найпотаємніше в людині — велике надбання кіно.

Отже, переваги за мистецтвом кіно визнаються?

Я люблю кіномистецтво, вважаю його найближчим родичем театру. На жаль, робота драматурга в кіно не завжди вдячна. Буває, після того, як сценарій завершено, детально обговорено і схвалено, автора тільки й починають підстерігати досадні раптовості.

В театрі п'єса — непохитна основа спектаклю. А сценарій часто розглядається лише як привід для фільму. Надто багато постановників намагаються в кіно думати за драматурга — «підправляють» задум, сюжет, характери.

Воля режисера прийняти сценарій чи відкинути. Та вже якщо прийняв, будь ласка, йди за автором. Відкривай підтекст, шукай засоби виразності. Адже вони безмежні...

В моєму уявленні письменник і режисер — це однодумці, між ними мусить бути повне порозуміння, в них одна позиція в житті, у мистецтві. Художником-однодумцем, співавтором був для мене Ігор Савченко. Власне, на зйомках «Богдана Хмельницького» співавторами були всі — і оператор Юрій Екельчик, і актори. Це не значить, що на площадці панували спокій і тиша. Ще які загорялися суперечки! Та основного задуму ніколи не піддавали сумнівам. Обговорювались засоби, якими краще його виразити.

Але ж фільм «Богдан Хмельницький» було задумано, коли однойменна п'єса йшла в десятках театрів, від академічного Малого до народних колективів Грузії. Твір вже мав мільйонну аудиторію. Що стало причиною екранізації? Очевидно, приваблювала можливість підкреслити масштабність подій, їх пафос? Картини Запорозької Січі, битва під Жовтими Водами, штурм замка... Сцена в таких випадках тіснувата?

В ті роки — напередодні Великої Вітчизняної війни — у світі наростало напруження. Фашизм все більш одверто загрожував свободолюбству й прогресові. В радянських письменників, якій би темі вони не присвячували свої твори, була одна мета: міцнити могутність Батьківщини, надихати на патріотичний подвиг.

Події, пов'язані з воз'єднанням України з Росією, повіствували про доблесть народну, про могутність народного братства. Не дивлячись на трьохсотлітню давність, ці події сприймалися дуже сучасно. Тому виникла думка знову звернутися до «Богдана Хмельницького» — вже на екрані.

Щодо «тіснуватої сцени»... У свій час деякі худож-

ники, які оформлювали «Загибель ескадри», прагнули спорудити натуральні есмінці, встановити на них «справжні» гармати, витрачали вагони дощок, ледве не центнери фарби. Але ні образу ескадри, ні дихання моря не виникало. І тоді вони нарікали: «Тісно. Для цієї п'єси потрібна гігантська сценічна площадка». Та ось в театрі Червоної Армії, де сцена була за розміром дуже маленька, для декорацій були використані лише деякі елементи корабля. Правда, відібрали їх дуже точно, знайшли основне. І на глядача повіяло романтикою моря...

Якщо творці вистави справжні реалісти, якщо вони прагнуть осмислити, а не по-рабському скопіювати життя, сцена при найграндіознішому задумі й широкому матеріалі не стане тісною. В той же час найширший екран буде здаватися гнітюче вузьким, якщо позбавити події й характери узагальнення, глибини. Звичайно, кіно має можливість показати розмах баталій, масових сцен. Але погонишся при цьому тільки за видовищністю — і розмах виявиться чисто зовнішнім.

Патетика зображення в «Богдані Хмельницькому» поєднувалась з правдою характерів, з умінням Савченка злити долю людську й долю народну. Фільм цей — дума про народ-герой. Він не міг стати таким без яскравих образів, створених Мордвіновим, Андрєєвим, Жаровим, Хвилею.

Майже 25 років відділяють створення фільмів «Богдан Хмельницький» і «Загибель ескадри». Але, як видно, ваше ставлення до завдань екранізації залишилось незмінним. І той, і цей фільми — зовсім не просто фіксація, повторення п'єси. В них у порівнянні з театральними постановками появився місткий новий матеріал. Чи існує принцип, за яким цей матеріал ви добираєте?

Закони кінематографа настільки своєрідні, що самі наштотвхують драматурга на пошуки. Екран дає неви-

черпні можливості для розвитку ситуацій, в які потрапляють герої. Тому й після війни мені неодноразово хотілось повернутися до роботи в кіно. Виникало немало тем, немало імен можливих постановників. Все це цікаві майстри. Але увяйти себе з кимось з них в «дуеті» не вдавалосьь.

І все ж «дует» склався. Чим же привернув вас режисер Володимир Довгань? З усіх кандидатур, що пропонувались для постановки «Загибелі ескадри», він був найбільш молодим і найменш відомим...

Почасти привернув саме цим. А вирішив все фільм «Три доби після безсмертя». Це сувора і романтична картина. Свідчення того, що режисеру зрозумілий і близький стиль письменника Костянтина Кудівського, що постановникові дорогі не кіноефекти, а краса людської душі.

Джерела легендарної самовідданості героїв революції... Нас з Довганем в роботі над «Загибеллю ескадри» вони хвилювали в першу чергу. В сценарії дійсно з'явилися нові персонажі, епізоди. Їх мета — підкреслити соціальний зміст конфлікту. Тісніше пов'язати подвиг чорноморців з життєстверджуючою правдою сьогоднішніх днів.

Чи можна вважати, що кінематограф дозволив збагатити й вашу п'єсу «Сторінка щоденника», екранний варіант якої закінчено недавно на студії імені О. П. Довженка?

Передусім відмовимось від терміну «варіант». Фільм «А тепер суди» (знімав його той же Володимир Довгань) — самостійний твір. І на цей раз правда людської долі, невіддільної від своєї доби, була в основі пошуків. І, знаєте, кінематографічним пошукам багато в чому допоміг театр. Сцена або збагачує, або збіднює п'єсу,

але завжди викликає роздуми. Екран допоміг їх втілити. На перший план вийшов образ Іларіона Грози. Трагічні його втрати, жорстокі життєві удари впали на нього, але так вже закроена звичайна радянська людина — її не спустошити, не озлобити.

Людина-трудівник — ось і вища цінність, і володар життя. Про неї треба писати і в п'єсах, і в сценаріях. Для неї треба творити й на сцені, і в павільйонах кіностудій.

Люди, які намагаються довести, що театр відділений від кіно непереборною перешкодою, або глибоко помиляються, або, м'яко кажучи, слабо розбираються в мистецтві. Протиставляючи сцену кіноекрану або телебаченню, вони роблять погану послугу розвитку нашої культури.

В істотному, визначальному у суті й долі мистецтва сцена мало чим відрізняється від екрана. Форма різна, але ж форма — лише засіб втілення задуму, засіб спілкування художника з глядачем.

До речі, це не звільняє від необхідності постійних пошуків нових форм. Не виправдує тих, хто готовий оголосити формалізмом перший-ліпший свіжий прийом. Формалізм — нехтування змісту, відсутність думки, схилення перед формою, що перетворена в самоціль. Зовсім інша справа — пошуки нових художніх засобів, які служать новій значній думці.

І театр, і кінематограф радянського народу повинні бути змістовними й багатобарвними, як саме наше життя. Партія неустанно вчить підтримувати й розвивати в мистецтві все справді талановите, спрямоване на служіння народові. Радісно, що й на сцені, й на екрані ми спостерігаємо багатство творчих почерків, щедрість художніх дерзань.

Та, на жаль, дерзання бувають різні. Буває, похвер-

цює часом драматург туманним образом або сюжетом-головоломкою, приголомшить кінорежисер хаосом монтажу, оператор — акробатичними стрибками камери — і досить, щоб іменуватися «новатором». Таке «новаторство» нічого спільного з мистецтвом не має. Це штукарство, фокусничання.

Отже, якщо вдумливо розглянути істотні процеси мистецтва, між театром і кінематографом легко визначиться спільність. Вона — у високій ідейній місії, у напрямку творчих пошуків. Жодне мистецтво не може відійти від правди поведінки людини в тому чи іншому середовищі, ситуації, тобто від правди дійсності, від суті звершень, що відбуваються в ній, від благородного обов'язку художника виховувати у кожній людині почуття моральної відповідальності за себе, за товариша, за долю Вітчизни і народу.

1967 р.

||

В ІМ'Я ЩАСТЯ І СВОБОДИ ТРУДЯЩОГО ЛЮДСТВА

Товариші! В цьому чудовому палаці Верховної Ради, де зібрались ленінці — більшовики України, я чув у доповіді товариша Хрущова глибокий аналіз нашої економіки, політики, величезну перспективу могутнього розквіту нашої країни.

Виступи делегатів були перейняті одним бажанням, як найкраще будувати наше життя.

Починаючи від великих філософських узагальнень до металу, вугілля, овочів, предметів ширвжитку, книг, культури — здається, немає найдрібнішої деталі життя людини, яку б не згадали тут, і все це йшло під однією ознакою — боротьби за щастя і розквіт нашого народу. Усе для нього, усе в ім'я вільної людини.

Імперіалісти організували досягнення найвищої техніки, щоб нищити мільйони людей, культурні цінності.

Прикриваючись пишними словами про гуманізм, демократію, вони посилають на землю тисячі бомб, руйнують міста, села, музеї, цінності людського розуму.

Буржуазія ще раз продемонструвала своє варварство, зірвала машкару і показала своє звірине лице.

Товариші! Під час минулої імперіалістичної війни, коли почали обстрілювати з далекобійних гармат Париж, буржуазія передусім врятувала не цінності культури, не тисячі картин, які були в Луврі, не те, що створили геніальні скульптори. Вона вивезла далеко за Париж і сховала під землею в залізобетонні сховища свої книги-рахунки рантє, щоб часом не влучили в них снаряди, щоб вони не згоріли, щоб не сплутати своїх рахунків. Не картини геніальних художників у Луврі, не

скульптури й бібліотеки з унікальними книгами, рукописами, які піднімають перед людством завісу в тисячоліття минулого, а книги рантє. Ось що найбільше цікавило буржуазію.

Буржуазія насамперед думала про вивезення золота. Ми знаємо, що й пілсудчики, які хвастали польською буржуазною культурою, зробили те саме. Міністри передусім захопили золото і залишили справжні цінності культури. У Львові серед бруду в темному коридорі ми знайшли рукописи геніального польського письменника Міцкевича. Так само втік голландський, так само втік норвезький уряд, захопивши золото, а те, що створив високий розум народу, — було кинуте напризволяще.

Буржуазія, як про неї говорив Горький, її культура потребує серйозної переоцінки.

Я вам прочитаю одну цитату з доповіді Горького на І з'їзді письменників:

«Є повна підстава сподіватися, що, коли історію культури буде написано марксистами, ми переконаємося, що роль буржуазії в процесі культурної творчості дуже перебільшена, а в галузі літератури — особливо сильно, і ще сильніше — в галузі живопису, де буржуазія завжди була роботодавцем і тим самим була законодавцем.

Культура капіталізму — не що інше як система прийомів фізичного і морального розширення і зміцнення влади буржуазії над світом, над людьми, над скарбами землі, енергією природи. Сенсу процесу розвитку культури ніколи не розуміла буржуазія, як необхідність росту всієї маси людства».

Тільки партія Леніна підносить культуру всієї маси нашого народу. Тільки ми поставили перед собою найбагородніші завдання — знищити протилежність між розумовою і фізичною працею. І це блискуче здійснює-

тяться. Наша радянська інтелігенція — це не тільки літератори, лікарі, інженери, це тисячі партійних активістів, це десятки тисяч стахановців, це тисячі завідувачих хатами-лабораторіями, які глибоко розуміють Дарвіна, Тімірязєва, Мічуріна, блискуче продовжують агробіологічну науку в велетенській сільськогосподарській лабораторії — на наших соціалістичних ланах.

Доповідь Центрального Комітету більшовиків України розкрила перед нами прекрасну картину величезної творчості українського народу, його неосяжну силу, його непохитну віру і відданість великій справі Леніна.

Історичними успіхами в боротьбі за побудову вільного щасливого життя ми зобов'язані нашій великій більшовицькій партії.

Розквіт нашого сільського господарства, розквіт промисловості підніс на нову височінь культурний рівень нашого народу і створив всі умови для буйного піднесення науки, мистецтва, літератури. Наша культура стала найпередовішою культурою в світі.

За останні два роки на Радянській Україні відбулись події, які ввійшли в історію не тільки українського народу, а й в історію всіх народів Радянського Союзу. Насамперед це визволення наших єдинокровних братів — українців і білорусів, яких віками пригночували польські феодали і капіталісти.

...У визвольній боротьбі наших єдинокровних братів разом з частинами героїчної Червоної Армії брали участь найкращі представники нашої інтелігенції, письменники, артисти — як бійці, працівники газет.

Я не маю змоги перерахувати імена всіх інтелігентів, які своїм гарячим словом, своїм пером допомагали нашій Червоній Армії у боротьбі за визволення трудящих Західної України.

Товариші, з виступів делегатів з'їзду — працівників західних областей — ми чули, як за короткий час робітники, селяни, інтелігенти на вільній землі збудували щасливе життя. Ми знаємо, що там проходить складний процес класової боротьби. Буржуазні націоналісти — польські, українські, єврейські — намагаються підірвати соціалістичне будівництво. Визволений народ чинить справедливий суд — бореться з тими, хто раніше допомагав польським панам пригнічувати трудящих Західної України.

Дуже приємно відзначити той факт, що навіть представники найстарішого покоління української інтелігенції, яким їх консервативність, нерозуміння класової боротьби заважали рішуче стати в передові лави радянської науки, навіть вони за останні два роки активно включились у будівництво нашої, радянської соціалістичної культури.

Строкатою дорогою була дорога до соціалізму старих українських інтелігентів. Вони несли в собі важкий тягар буржуазної психології. І сьогодні ми можемо сміливо сказати, що найстарше покоління української інтелігенції рішуче переборює в собі елементи буржуазної психології, націоналізму, консервативності і стає активним учасником будівництва нашої, соціалістичної культури.

Українська Академія наук з її багатьма науково-дослідними інститутами, на чолі яких здебільшого стоять старі академіки, за ці два роки своєї творчої праці по праву може пишатися великою кількістю відкриттів і наукових досліджень, що ввійшли в золотий фонд нашого соціалістичного будівництва. Особливо радісно відзначити, що наша молода інтелігенція в Академії наук становить велику силу; вихована нашою партією,

вона стала основною рушійною силою на науковому фронті.

Творчість наших найкращих поетів, прозаїків, драматургів, критиків відома нашому народові. Їхні твори любить наш читач і мільйони дітей. У школах учні виховуються на художньому слові наших найкращих поетів, прозаїків і драматургів. І не тільки в українських школах виховуються діти на цих творах, але найкращі твори наших сучасних радянських письменників України введені в підручники в РРФСР та в інших братніх республіках.

Досягненнями нашої радянської літератури пишається наш народ, і вона по праву стала тепер поруч з найпередовішою літературою Радянського Союзу, з літературою великого російського народу.

Зміцнюються творчі зв'язки українських письменників з письменниками великого російського народу, з письменниками білоруськими, грузинськими, азербайджанськими, казахськими, літераторами всіх братніх народів Радянського Союзу. Найкращі твори класиків братніх народів і сучасних письменників перекладали й перекладають на українську мову українські письменники. Вони роблять велику культурну справу, яка зміцнює нашу ленінську дружбу народів, яка знайомить наш український народ з великою духовною культурою наших братніх народів і цим підносить нашу культуру на вищий рівень.

Піднеслась, змужніла і збагатилася за останні два роки наша українська радянська література. Вона поширила свій тематичний, жанровий, художній обрій, ще більше сповнилась життєдайними соками соціалістичного гуманізму, високої комуністичної ідейності, ставши в перші лави літературного загону великого Радянського Союзу.

Об'єднані спільним методом соціалістичного реалізму, наші письменники, інженери людських душ, звернулись до найрізноманітніших тем і проблем нашої соціалістичної дійсності, до історичного минулого нашої Батьківщини, до невичерпного джерела фольклору, до прекрасних діянь, мрій і прагнень нашого народу, до наших чудових людей — не знаних до цього часу в історії героїв. Саме тут знаходили і знаходять наші письменники своє натхнення, матеріал для своїх творів.

Наша українська радянська література має за останні роки безперечні досягнення. Але ці досягнення аж ніяк не дають права на благодушне самозаспокоєння. Треба прямо сказати, що наші письменники, для яких партія і уряд створили всі умови вільної творчої праці, оточивши їх повсякденною увагою і піклуванням, ще не стали на рівень суворих і високих вимог соціалістичної сучасності.

В історичних документах, в ухвалах ЦК ВКП(б); в доповіді першого секретаря ЦК КП(б)У глибоко і всебічно відбито і узагальнено складні процеси, які відбуваються в нашому колгоспному селі. Нам, письменникам, яскраво показують, як глибоко уміє партія входити в суть процесів нашого соціалістичного будівництва, бачити все те, що, на жаль, залишається здебільшого осторонь письменницького ока. А хто, як не письменники, інженери людських душ, закликані відтворити в художніх образах складні зрушення в економіці і психології наших людей.

Є у нас літератори, у психіці яких консерватизм інколи переважає над почуттям нового, соціалістичного. Вони розводять «теорійки» про те, що українська мова органічна тільки для тих, хто вийшов із села. Отож тільки вони — справжні письменники, справжні українські інтелігенти.

Ці горе-літератори не люблять нових слів, які створив наш народ. Вони далі української сільської стріхи не йдуть. В своїх творах романтизують колишнє село, і навіть коли пишуть про людей сьогоднішнього дня, про наших колгоспників, то вкладають в них почуття людей старого села, і розмовляють у них колгоспники так, ніби живуть вони на старому українському хуторі старим, дореволюційним життям. Герої у них і досі цвиркають крізь зуби, рухаються поволі, все до чогось приглядаються. Для таких літераторів солом'яна стріха, мазниця, очкур, долівка, неодмінний дід — своєрідний «філософ» старого українського хутора — правлять за поетичний матеріал.

Вони вважають себе романтиками, але романтизм їх має мало спільного із справжнім революційним романтизмом, який виходить з реальності нашого життя, який запліднюється величезними процесами соціалістичного будівництва, мріями передових людей нашої соціалістичної країни.

Вони бояться реалізму, бо бути реалістом — це значить знати життя, це значить не сидіти в кабінеті, а бути більше серед народу, вчитися у нього, жити найпередовішими ідеями нашої Батьківщини.

Передові літератори Радянської України чудово розуміють, що література не тільки є дзеркалом життя, а що вона є могутнім чинником, який впливає на психіку людини, окрилює її на боротьбу за побудову комуністичного суспільства.

Велика партія Леніна, створивши колгоспний лад, озброїла найпередовішою технікою наше село, і наш український селянин став найпередовішим селянином у світі. І не очкури, рогачі, постолі та інші причандали старого тяжкого життя приваблюють українського

селянина. Він любить найскладніші машини, найпередовішу агронауку, найпередовіше мистецтво.

Наша партія збагатила нашу мову, покликавши до життя нові прекрасні слова, які несуть у собі величезний прогрес, найпередовішу в світі культуру. Слова, якими пишається наш великий радянський народ, слова, які народились на полях і заводах Радянської України і які стали за один рік відомими всім народам Радянського Союзу і трудящим усього світу, слова, які розуміють без перекладу, бо вони залишаються на всіх мовах такими, якими вони народилися в масах, слова, які піднімають наш народ до нових висот, в яких ми бачимо нашу силу, нашу неосяжну волю до перемоги, — ці слова: стахановець, кривоносовець, п'ятисотенниця, тисячниця, ланкова, бригадир, мічурінці. В цих словах величезний реалізм, велика революційна романтика наших днів, і для нас очкури, постолі — це те, що ми здали в архів, а солом'яна стріха і долівка незабаром діждуться того часу, коли наша велика партія, наш великий народ розквітаються з ними і назавжди. Скоро прийдуть ті дні, коли в музеях стоятимуть хати під солом'яними стріхами і в тих хатах лежатимуть твори тих літераторів, які в наші часи оспівують солом'яну стріху.

Відірваність від життя, як про це справедливо і своєчасно застерігав письменників Горький, не тільки не може сполучатися з високим званням інженера людських душ, але вона небезпечна і згубна для художника.

Наша радянська література — література особливого типу. Наш радянський письменник — художник особливого типу. «Держава пролетарів, — говорить Горький, — повинна виховати тисячі відмінних майстрів культури, інженерів душ... Це ставить нас не тільки в традиційну

для реалістичної літератури позицію «суддів світу і людей», «критиків життя», але надає нам право безпосередньої участі в будівництві нового життя, в процесі «зміни світу».

Маючи найпередовішу і найпрогресивнішу в світі теорію суспільного розвитку — теорію Маркса — Енгельса — Леніна, наші письменники мають тим самим ясний дороговказ до розуміння і усвідомлення дійсності. Вони можуть не тільки глибше своїх попередників бачити сучасне й минуле, але реально уявляти й майбутнє. Це дає нам, митцям, могутню силу художнього передбачення.

Хочу ще спинити вашу увагу, товариші, на питанні нашої літературної мови.

Батьком української літературної мови ми вважаємо Тараса Григоровича Шевченка. Уперше в творах Шевченка українська мова забриніла з величезною силою. Він, як Пушкін у російській літературі, створив справжню літературну мову українського народу. В ній Шевченко своїм величезним талантом розкрив невичерпні багатства народної мови, досягнув і, як ніхто, відчув чудову, чарівну музику українського слова.

Класики української літератури продовжували велику традицію Шевченка. Вони збагачували нашу мову, вони йшли шляхом Шевченка, вбираючи і вводячи в літературу повноцінне слово, створене народом.

Які процеси відбуваються зараз на мовному фронті? Радянські літератори збагатили нашу українську літературну мову. Наша літературна мова виростає з глибин народної творчості. Ми прекрасно розуміємо застереження Олексія Максимовича Горького, що не може бути в російській літературній мові мов «нижегородської» чи воронезької, а мусить бути єдина літературна російська мова. Так само й на Україні. Українська

літературна мова, яка вбирає в себе в цілому народну мовну творчість, мусить бути єдиною літературною мовою, яка щоденно збагачуватиметься все новими словами, які творить народ і його літератори.

Свого часу українські буржуазні націоналісти намагались відірвати нашу українську літературну мову від братньої російської мови, знищити нові слова, які народилися в нашому житті, відкинути нашу мову далеко назад, ввести в мову надумані слова. Вони вводили навмисно багато полонізмів. І коли передові літератори запротестували, коли почався процес очищення української мови, буржуазні націоналісти відчули, що їх карта бита, вони почали шкодити з другого боку. Вони швидко перефарбувались і в правильному процесі, в правильній боротьбі за очищення української мови від полонізмів, буржуазні націоналісти і великодержавники, які зімкнулися з ними, почали викидати з української мови під знаком нібито боротьби з полонізмами справжні слова, створені українським народом.

Нам треба бути дуже пильними, треба дати по руках тим, хто веде шкідливу роботу на мовному фронті, і спинити тих, хто через свою некультурність не розуміє глибоких історичних процесів, які відбувались на мовному фронті.

Могутній український народ, об'єднаний ленінською дружбою з народами всього Радянського Союзу, об'єднаний волею нашої партії, буде чудовий палац для трудового людства, ім'я якому комунізм. Велич і красу цього історичного велетенського будівництва бачить увесь світ.

Яке щастя бути більшовиком, бути сином великого радянського народу, бути творцем, жити не тільки сьогоднішнім прекрасним днем, а жити ще кращим майбутнім.

Ніколи досі українська радянська культура не переживала такого високого піднесення і творчого розквіту, як зараз. Згадайте хоча б велике всенародне свято з нагоди 125-ліття з дня народження Тараса Григоровича Шевченка. Увесь Радянський Союз, письменники народів Радянського Союзу і в першу чергу літератори великого російського народу вшанували найкращими перекладами твори видатного поета українського народу. У Києві і в Каневі стоять чудові пам'ятники з бронзи та граніту, і тисячі людей щодня з пошаною дивляться на свого геніального поета.

...Більшовики України, справжні патріоти своєї землі, найпередовіші, найкультурніші, найкращі люди українського народу, віддаючи всю свою енергію, силу, колосальну працю на благо нашого українського народу, окрилені мудрим керівництвом великої партії, завоювали непохитний авторитет і невичерпну любов до себе могутнього українського народу.

Я бачу крізь десятиліття той час, коли на земній кулі не буде більше воєн, не буде класів, коли в єдиному комуністичному колективі людина — цар природи — досягне найвищого гармонійного розвитку. І ця людина створить гімн, який для неї буде найбільшою святинєю; це буде гімн про каменярів — фундаторів людського щастя, про нашу партію, про благородних рицарів — більшовиків нашої епохи!

Слава ж нашій великій Партії!

1940 р.

ДРУЖБА НАРОДІВ — ВЕЛИКА СИЛА У ВІТЧИЗНЯНІЙ ВІЙНІ

Червоноармієць Кочерга в перервах між боями написав:

«Полтавчанин Шаповал, москвич Сидоров, білорус Литвинов, рязанський колгоспник Зеленін героїчно билися проти сильного противника за свою Вітчизну. Ми діяли в тісному контакті з піхотою, яка також показала зразки хоробрості. Не раз піднімалися піхотинці в атаку на фашистських мерзотників. Але пси-рицарі гірше вогню боялись штикового бою. Російський штик вони добре знають».

У цих коротких рядках, як в одній краплині, відбивається вся велетенська сила єднання народів нашого великого Радянського Союзу, непохитна воля до перемоги над гітлерівськими знахабнілими бандитами.

Усі народи нашої багатонаціональної Батьківщини піднялися, як буйне колосся на колгоспних ланах, за велике праве діло — на боротьбу з озвірілими фашистськими варварами.

Кривавий блазень Гітлер прорахувався. Він сподівався, що йому пощастить підлим методом розпалювання національної ненависті і нацьковування народів один на одного, шпигунством і провокацією досягти блискавичних успіхів. В своєму шаленому засліпленні він не помітив, що народи Радянського Союзу монолітні, нероздільно віддані нашій єдиній великій Батьківщині, спаяні нерозривною лєнінською дружбою. Ця дружба народів Радянського Союзу освячена кров'ю робітників і селян, інтелігенції в їх боротьбі проти німецьких окупантів у роки громадянської війни. Ця дружба освячена творчою працею, яка під проводом великої партії

Леніна створила вільне, щасливе життя для всіх народів Радянського Союзу.

Досить глянути на квітучі колгоспні поля України, на її гіганти заводи, на університети, школи, щоб зрозуміти: всі сили віддасть народ на захист Батьківщини, не допустить уярмлення вільної і щасливої Української республіки.

Братерська дружба народів України, Росії, Білорусії, Грузії зародилась у далекі минулі роки, вона міцніла і була нищівною силою в боротьбі з ворогами, коли нашим землям загрожували інтервенти. Під час навали шведів російський народ разом з українським і білоруським розгромив ворога під Полтавою. Український народ не пішов за зрадником Мазепою, козачі полки мужньо билися за рідну Україну. Так було і під час навали Наполеона.

Протягом усієї своєї історії, в період великих випробувань російський, український і білоруський народи гуртувалися в єдину могутню силу, громили ворога і завжди перемагали.

Народи Радянського Союзу знають, що фашизм знищив національну честь німецького народу, втягнув його в криваву авантюру, поневолив чехів, поляків, французів, сербів, норвежців, бельгійців, датчан, голландців, греків та інші народи. Фашизм у ХХ столітті відроджує рабство, топче брудним чоботом свободу народів, національну гідність, національну культуру, перетворює вільних людей на безправних рабів Третньої імперії.

Але поневолені німецьким фашизмом народи не тільки не скорились, а щодня, щохвилини ведуть запеклу боротьбу проти гнобителів.

Ми знаємо, що боротьба проти гітлерівської навали на нашій землі буде тяжкою, вона вимагатиме від нас жертв, вимагатиме від кожного громадянина Радянської

країни величезного напруження, витривалості, стійкості. Народи Радянського Союзу чудово розуміють, що в цій війні попереду багато серйозних випробувань. Проте народи нашої країни величні в своїй мужності і безстрашні в своєму героїзмі, бо героїзм, мужність і безстрашність народились у великій правоті нашої справи.

Ми знаємо, що в боротьбі проти німецького фашизму нас підтримує все прогресивне людство, трудящі всього світу. Робітничий клас Німеччини ненавидить фашистську авантюру.

Народи Радянського Союзу, об'єднані непорушною дружбою, під керівництвом великої нашої партії підуть на які завгодно жертви, щоб відстояти свою улюблену Батьківщину від гітлерівської навали, щоб закінчити нав'язану нам війну цілковитим розгромом і знищенням фашизму.

1941 р.

ГІТЛЕР — ЛЮТИЙ ВОРОГ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Фашистська кліка Гітлера, напавши на Радянський Союз, сконцентрувала величезні сили на кордоні України. Розбійницька фашистська кліка вирішила, що досить кількох днів — і Червона Армія не витримає, а найбагатша радянська республіка — Україна — стане здобиччю звироднілих орд фашистсько-німецької армії.

Про Україну фашисти мріяли давно. Не тільки в розбійницькій гітлерівській книзі «Моя боротьба» написано про експансію на Схід, вийшло багато фашистської літератури з планами загарбання України. З'явилися навіть такі книги, в яких гітлерівські писаки говорили німецькому народові, що українці нібито тільки й чекають війни і самі охоче одягнуть на свою шию фашистське ярмо, стануть добровільно рабами фашистських розбійників. А що ж вийшло? Після перших днів війни Гітлер замість переможного маршу по Радянському Союзу став захлинатися в крові німецьких солдатів. Він втратив уже не менше мільйона вбитими, пораненими і взятими в полон. Замість обіцяного німецькій армії українського пшеничного хліба, сала, цукру фашистські п'яні орди зустріли нищівний удар, величезний опір не тільки Червоної Армії, а й усього українського народу поголовно. Українці разом з братнім російським народом та іншими народами Радянського Союзу піднялись, як один, на священну визвольну війну, і в кожному будинку, в кожній хаті виголошена була священна клятва: краще смерть, ніж фашистське рабство. Український народ — слов'янський народ. Гітлер

найлютіший ворог слов'янських народів, а значить українського народу.

Фашисти з перших днів війни зразу зрозуміли, що вони мають справу не тільки з Червоною Армією, а й з усім 200-мільйонним великим радянським народом. Хвалькуваті верховоди Німеччини, які вкрай забрехалися, бо звикли до перемог не так зброєю, як провокацією, шпіонажем і продажністю правителів у ряді країн, переконалися, що кожна мирна хата, кожний будинок на Україні — фортеця, а ліси — грізна сила, звідки блискавично налітають партизани і громлять не тільки обози, а й цілі частини.

Це змушене визнати командування німецьких фашистів у своїх листівках.

Фашистські листівки розкидаються над лісами та глибокими ярами на зайнятій українській території. Зміст цих листівок такий:

«Українці, бій закінчений. Ми перемогли. Навіщо ви стріляєте нам у спину, нападаєте на наші обози, вбиваєте наших солдатів? Це неблагородний вчинок. Виходьте з лісів, припиніть стрільбу: неблагородно стріляти з лісу, нападати вночі на наші частини, це не війна, а бандитизм. І ми за це будемо поголовно розстрілювати».

Ми знаємо, що Гітлер тепер особисто займається редакцією зведень і пропаганди, — фабрикація Геббельса його вже не задовольняє, і він сам заскиглив десятками тисяч листівок. Кривавий блазень заговорив про благородство, людожера захвилювали етичні норми.

— Ой, які неблагородні українці, не хочуть на свою шию одягати ярмо рабства! — Людожер Гітлер загрожує: якщо партизани не припинять стрільби, їх чекає розстріл. Але українські партизани на його листівки від-

повідують: «Ні, Гітлере, скажений собака, ми битимемо тебе і твою орду вдень і вночі, в лоб і в спину доти, доки не розгромимо всю твою вовчу зграю». Кривавий кат Гітлер оголосив хрестовий похід проти Радянського Союзу, але українському народові це п'яне марення німецьких фашистських загарбників знайоме. В 1918 році німецькі окупанти теж говорили про «цивілізацію»; тепер живуть на Україні десятки тисяч селян, у яких збереглися рубці на спині від німецьких шомполів.

Командуючий німецькими окупаційними військами на Україні Гофман говорив: «Україну вигадав я», а фон Мумм йому вторив: «Український рух можемо використати, а потім його відкинути». Це вони так говорили про своїх «союзників», поневолювачів українського народу, про гетьманців, які створили каральні загони на Україні під німецьким командуванням. Німці тоді хотіли посадити на шию українському народові як «правителя» одного з численних дегенератів дому Габсбургів. Але український народ з допомогою великого російського народу повстав проти окупантів. Славні сини України Щорс, Боженко і тисячі інших героїв повели проти німців полки, і запалала Україна в смертельній боротьбі з окупантами. Німців били з кулеметів, гвинтівок, кілками, косами, знищували, як скажених псів, і хвалена німецька армія разом з синками поміщиків і куркулів — гетьманцями — була розгромлена і вигнана за межі України.

Український народ пам'ятає, не забув і досі, скільки добра тоді награбували і вивезли з України німецькі окупанти.

Відчувши величезну силу і безмежну ненависть українського народу до себе, гітлерівська кліка взяла в обоз петлюрівську та націоналістичну погань і вирішила:

знайдуться ж в українському селі хати, які відчинять двері петлюрівцям-диверсантам. Не вийшло з цього нічого і ніколи не вийде. Колгоспники, чоловіки та жінки, знищують мерзенних бандитів.

Український народ при братній допомозі російського народу вперше в своїй історії завоював свободу, збудував могутню, багату Українську державу, свою національну культуру, своє передове сільське господарство, передову індустрію, створив квітуче життя, яке виростило сотні тисяч Героїв Праці — робітників, колгоспників, агрономів, інженерів, лікарів, зодчих, працівників мистецтва і літератури. Український народ виростив і багато безстрашних героїв Вітчизняної війни — льотчиків, танкістів, артилеристів, піхотинців.

І цю нашу велику рідну Україну Гітлер хоче тепер перетворити в свою колонію!

Криваві фашистські пси знайдуть могилу на Україні. Український народ знає, що йому загрожує смертельна небезпека.

Нас і на мить не похитнуть перші лиходійські успіхи гітлерівських полчищ. Ми правильно оцінюємо обстановку. Зухвалий, самовпевнений ворог знайшов на українській землі велику ненависть народу, а замість хліба — знищені посіви, замість сала — свинячий гній, замість солодкого чаю — зруйновані колодязі.

Ворог шаленіє. Він розстрілює мирне населення, заганяє в сараї жінок і дітей радянських службовців, які не встигли евакуюватися, і спалює їх. У одного фашистського льотчика знайшли фотоапарат. Проявили плівку, і на ній виявились шибениці. Цей гітлерівський «цивілізатор» з садистською методичністю зняв у різних ракурсах десятки шибениць. Біля них стоять німецькі офіцери і регочуть. Ні, український народ, якого Гітлер

мріє зробити холопом, знає, добре знає, що таке фашистська культура!

Український народ глибоко розуміє всю велич боротьби з фашизмом. Український народ знає, що він бореться, не шкодуючи життя, не тільки за себе, а й за інші поневолені фашизмом народи.

1941 р.

ВИЗВОЛИМО ЛЮДСТВО ВІД КРИВАВОГО ФАШИСТСЬКОГО КОШМАРУ

Брати слов'яни! Німецькі розбійники уже два роки розоряють давні слов'янські землі, руйнують міста, палять села.

Гітлер вирішив знищити вільні миролюбні слов'янські держави, перетворити нас у рабів. Це не загроза, це не божевільне маячення німецьких фашистів. Це продуманий до деталей людоджерницький план Гітлера.

Брати слов'яни! Перед нами смертельна небезпека. Фашисти вже замучили і вбили три мільйони поляків. Кров сотень тисяч чехів, сербів, словаків, гуцулів, хорватів, черногорців, словенців, кров шести тисяч замучених і вбитих тільки в одному українському місті Львові, кров убитих в боях з фашистською армією кращих синів російського, українського, білоруського народів та інших народів великого Радянського Союзу, море сліз замучених дітей, жінок закликає нас, слов'ян, об'єднатись проти спільного ненависного ворога Гітлера і його фашистських орд.

Не вперше німецькі розбійники пробують вогнем і мечем завоювати нашу державу, відібрати наші багаті землі, наші славні міста, квітучі села, знищити нашу велику культуру і перетворити нас на своїх рабів.

З глибини серця геніального поета українського народу Тараса Григоровича Шевченка вирвались сповнені священного гніву слова проти німецьких поневолювачів.

Поет виступив на захист чеського народу, на захист усіх слов'ян. Шевченко глибоко розумів, що німецькі

поневолювачі завжди мріяли роз'єднати сім'ю слов'ян і знищити слов'янські народи поодиночі.

Але в грізні хвилини велика сім'я слов'янських народів піднімалась, як один, проти навали німецьких варварів, і вони знаходили свою могили на слов'янських землях. Так було в далекому минулому, так було в 1918 році, коли українці, росіяни і білоруси рішуче вигнали німецьких інтервентів з своєї Батьківщини. Волелюбний український народ піднявся, як один, на бій з фашизмом. Росіяни, українці, білоруси пліч-о-пліч з іншими народами великого Радянського Союзу уже завдали нищівного удару добірним арміям Гітлера і впрах розвіяли міф про непереможність німецької армії. Земля горить під ногами фашистських орд. Їх б'ють доблесні частини Червоної Армії, їх б'ють славні партизани вдень і вночі, не даючи їм на мить перепочинку ворогові.

У кожній хаті, в кожному будинку поклялися українці краще вмерти, ніж стати рабами ненависного Гітлера. Ворог ішов за нашим багатим урожаєм, але не море золотої пшениці зустрів він на загарбаних територіях України, а спопелілу землю і люту ненависть народну. Там, де ступив кривавий чобіт фашистів, він зустрів пустку. Ми не пошкодували свого багатства, здобутого великою працею нашого народу. Ми знаємо, що перемога німецького фашизму — це загибель нашої вільної Української держави, це загибель нашої національної культури, це ганебне рабство і загибель нашого народу.

Брати слов'яни! Від імені 40-мільйонного українського народу я закликаю вас об'єднатися на священну боротьбу проти нашого найлютішого ворога німецького фашизму та його васалів.

Український народ глибоко вірить, що в цій боротьбі всі слов'янські народи — рівноправні брати, — об'єд-

навшись, швидко завдадуть нищівного удару гітлерівським ордам і визволять усе людство від кривавого фашистського кошмару. Ми знаємо, що перемога не приходить сама. Так створімо ж ворогові нестерпні умови! Де б не з'явився набряклий від крові чорний павук фашистської свастики, його потрібно розчавити.

Не встояти фашистам та їх васалам перед нашими великими слов'янськими народами!

Ми переможемо тому, що з нами велика Червона Армія, тому, що з нами всі героїчні слов'янські народи, тому, що з нами все передове людство світу.

Український народ палко вітає об'єднання всіх народів для спільної боротьби проти нашого найлютішого ворога — гітлерівської Німеччини.

Український народ віддасть усі свої сили для досягнення найшвидшого розгрому ворога всього людства — німецького фашизму.

Смерть фашизмові!

Хай живе велика сім'я вільних, рівноправних слов'янських народів, об'єднана на священну боротьбу з розбійницькою навалою німецького фашизму та його васалів.

1941 р.

ДЕНЬ ПЕРЕМОГИ НАСТАНЕ!

До тебе звертаюсь я, моя рідна земле українська, до тебе, розтерзаний і нескорений Київ, до тебе, старий Дніпро, до синіх вод твоїх, до грізних гір і до найвищої, найкращої, найдорожчої нам, що прийняла батька нашого Тараса. До вас, любі брати і сестри!

Щоранку, коли сходить сонце, я дивлюсь на тебе, стародавній Києве. Я бачу чорних круків, фашистського звіра, який бродить і топче кривавим чоботом твою стародавню землю. Я бачу, як палають очі у братів киян. Я знаю і вірю, що цей вогонь не згасить ніякі катування, розстріли і шибениці. Ні, не зламали і не зламають вороги богатирської сили на землі богатирів. Ніколи українці не будуть рабами німецького ката.

У рідному Донбасі, на підступах до Москви і Ленінграда б'ються брати росіяни, українці, білоруси, б'ються всі народи нашої Батьківщини за ваше визволення, за наші рідні землі, за велику справу Леніна.

Вже сотні тисяч підлих грабіжників знайшли свою могилу на нашій землі. З кожним днем б'ємо ми ворога все дужче й дужче. Незабаром настане день, коли зустрине брат брата, сестра сестру, матері дітей своїх на вільній щасливій землі. Цей день настане швидко. Ми наблизимо його своєю волею, життям своїм, бо українці проголосили священну клятву: знищити всіх фашистів, що прийшли на землю нашу як окупанти. Громами прокотився по селах і містах України заклик Й. В. Сталіна, і усміхнулась нескорена земля українська, розкрились могили на славному Запоріжжі, на дніпрових кручах, у степах чорноморських, і запалав над ними священний негасимий вогонь, і знову побачили в ту ніч Шевченкові діти грізну бойову булаву славного Богдана,

перначі Кривоноса, Богуна і славних рицарів України, а над Дніпром залунав орлиний клекіт Тараса: «І вражою злою кров'ю волю окропіте!»

Лютує ворог. Шибеницями, ріками крові жінок, дітей, стариків загасити хоче священний вогонь боротьби, але ворогові не загасити його, бо серце у кожного вбитого українця не спиняється доти, доки не передасть свій вогонь живому братові своєму!

Сини і дочки України склали найкращі пісні про рідну матір, яка благословила сина у похід на бій за Батьківщину, про матір, яка чекає дні і ночі переможця, про матір, яка проклинає зрадника і зачинає перед ним двері. Із своєї давнини цей звичай, як святиня, живе в нашому народові. І сьогодні я бачу, як ти, рідна мати, благословляєш своїх молодих синів та дочок і як сама стаєш до бою за сплюндровану землю, за честь і волю.

Брати і сестри, поневолені фашистськими загарбниками! Боріться на кожному кроці, щохвилини знищуйте окупантів, не зважайте на накази німецького командування, не виконуйте їх. Щодня спитай себе: що ти зробив для перемоги? Множте лави народних месників — партизанів, допомагайте їм. Нещадно знищуйте підлих запроданців — жовто-блакитних бандитів, які допомагають гітлерівським катам надівати ярмо рабства на шию нашого народу.

Українці — героїчні бійці Червоної Армії! Міцніше стискайте зброю в своїх богатирських руках. Кожен знищений вами ворожий танк, кожен знищений вами розбійник — це новий крок до визволення своєї рідної землі, своїх братів і сестер. Робітники і робітниці наших українських заводів! Більше кулеметів, танків, гармат, кожне ваше нове зусилля — це крок до перемоги.

Українці! Немає у нас зараз іншої думки, іншого бажання, як перемога над лютим ворогом, який несе загибель нашому народові, нашій культурі, нашій державі.

Українцю! Де б ти не був, віддай усього себе на боротьбу за рідний край.

Нехай сторіками потече ворожа кров!

Смерть німецьким окупантам! Ніякої пощади ворогові!

1941 р.

З ЛЕНІНИМ В СЕРЦІ

До Саратова залишалась година їзди, та пробитися не було ніякої можливості. Вітер ніс хмаровища снігу, дорогу замело, і машина стояла, уткнувшись у кучугуру. Мовби з-за гігантської білої завіси, з'явилась перед нами жінка. Вона оглянула дорогу і зникла в степу. За годину вона з'явилась знов, за нею на дорогу вийшла корова, друга, і невдовзі біля машини зупинилась велика череда. До жінки підійшли дві дівчини. Корови обступили їх, опустивши голови. Дівчата про щось сперечалися з жінкою.

Я підійшов до них.

— Звідки худобу гоните?

— З Полтави, — відповіла дівчина.

Я глянув на корів, і важко було повірити: худоба була в такому стані, ніби тільки зараз її вигнали з теплих колгоспних ферм у поле. Жінка підійшла до однієї з корів. Вона довго її обдивлялась, любовно гладила рукою. Дівчата з рожевими від холоду обличчями силкувались диханням зігріти свої закоцюблі руки. Вони розповіли мені, що жили в колгоспі під Полтавою, де над Ворсколю зігнулись столітні верби, що в їхньому селі найвищі й найкрасивіші тополі, що йдуть вони вже третій місяць за Волгу, у визначену їм місцевість, що ці корови — гордість всієї Полтавщини, а тітку Марину, завідувачу фермою, знають навіть у Києві.

— Скільки років тітці Марині?

— Шістдесят два роки, — відповіла дівчина.

Я підійшов до Марини. Вона вкрила корову своїм кожухом, обняла за шию і щось шепотіла. На грудях в Марини блищав орден Леніна. За кілька хвилин Ма-

рина пішла вперед, спираючись на палицю, за нею рушила вся череда і зникла в хмаровищах снігу.

Марина зігнала череду й попрощалась з рідним селом у сонячний день, коли спілі сливи від легкого повіву гарячого вітру падали з гілок, але їх ніхто не збирав. Завмер колгосп імені Леніна, відходила остання машина. До неї несли прапор колгоспу і в квітах, на вишитих рушниках бронзовий бюст Леніна. Бронзовий бюст стояв перед правлінням колгоспу, але його зняли, щоб ворог не міг поглумитися над пам'ятником великої людини, якій український народ зобов'язаний своєю свободою, своїм щастям.

Натовп стояв мовчки, але коли поставили бюст на машину, хтось заривав, і полились сльози у всіх. Не плакали люди, побачивши за останні дні багато горя, та в цю хвилину не стримались. Голова колгоспу хотів щось сказати, але від хвилювання не зміг, він тільки махнув рукою, і рушила машина. Довго бігли люди за машиною, ковтаючи пилюгу і сльози.

Німці думали, що вдасться їм швидко знайти на Україні зрадників, українських квіслінгів й отруїти народ шовіністичним ядом. Гітлер знав з свого досвіду, що націоналістична пропаганда, натравлювання одного народу на інший давали німцям більше, ніж броньовані дивізії. Але ця надія Гітлера лопнула. Не квіслінгів знайшов він на Україні, а тисячі партизанських загонів, народну ненависть до нападників.

Фундамент Української держави заклав геніальний Ленін. Ні терор, ні звірства німецького розбійника не поставили і не поставлять український народ на коліна. Ніхто не вирве з наших рук переможного прапора Леніна.

Гітлер збагнув, що не погасити йому священне почуття дружби українського і російського народів. Ве-

ликий російський народ і його великий син геній людства Ленін допомогли брату своєму українському народові вийти з віковичного гніту і створити свою вільну, квітучу державу. Озвірілі фашисти зрозуміли, що тільки смерть, фізичне винищення всіх українців могло б розірвати узи братства з великим російським народом, з усіма народами нашої Батьківщини. Та українці живуть і будуть жити! Українці поклялись: ще до того, поки старий Дніпро розіллється по зелених лугах, розгромити ворога, щоб бурхливі весняні води Дніпра-Славути зміли назавжди німецьку нечисть.

З орденом Леніна на грудях, з Леніним в серці шістдесятидвохрічна селянка Марина крізь дощ, бурю, мороз, заметіль йшла більш як тисячу кілометрів, рятуючи народне добро від грабіжників. І скоро повернеться Марина з своєю чередою в колгосп, і знову серед квітів буде стояти бронзовий бюст В. І. Леніна в колгоспі його імені.

1942 р.

«Чому ви пишете про всіх — про танкістів, льотчиків, піхотинців, кавалеристів — і майже ніколи про зенітників?» — докірливо спитали нас веселі хлопці в землянці на вогневій позиції батареї.

І дійсно, чому так мало пишуть про зенітників?

В землянці тепло, затишно. На полицях — книги... «Війна і мир» Толстого, «Севастопольські оповідання» і томик Спінози. Всі гостинні господарі землянки мають середню освіту, багато з них — вищу. Майже всі — молодь. Вони почали рух під Львовом, там прийняли бойове хрещення під зливою ворожих бомб, які попадали на батарею, потім захищали Київ, збивали ворожі літаки в Броварах. На фронті вони з перших днів війни, готові біля гармат у першу-ліпшу хвилину битися з піратами, які налітають.

Зенітки збили тридцять чотири німецьких літаки. Але ж це не все. Деякі ворожі літаки, будучи пошкоджені осколками снарядів, встигли втекти і впасти вже на своїй території. Скільки раз наші зенітки змушували тікати фашистських «Мессершміттів» і «Юнкерсів»! Скільки раз вони рятували від бомб наші частини, будинки в наших містах!

— Хто у вас тут найкращий боєць? — питаю командира Гавриленка.

— Хто найкращий? Та важко відповісти. Якби ви мене спитали, хто найгірший, я теж не знав би, кого назвати. Всі вони, як бачите, хлопці — один в один.

Тут присутній розвідник Богунов, який ні разу не пропустив ні один ворожий літак — зразу піднімає тривогу. Тут присутня гарматна обслуга сержанта Смотрицького, яка не має жодного промаху.

Більшість зенітників батареї — українці. Однак тут є люди з Орловської області, з Москви. Дев'ятнадцятирічний воронежець Богданов на батареї всього два місяці, але він уже дістав звання ефрейтора.

Молоді зенітники відкрили в своєму середовищі не тільки бойові таланти. В стінній газеті, яка висить на стіні землянки, вміщені вірші Богданова. Зенітник Бараненко чудово грає на баяні. Українську народну пісню підхоплюють і орловець, і москвич.

Затишно і весело в землянці. Раптом тричі блимає світло електричної лампочки. Тривога. Майже одночасно лунають постріли. Вибігаємо і ми з землянки. Високо в небі летить німецький літак. Зовсім близько коло нього в повітрі з'являється чорна хмарка від розриву снаряда. Зараз же біля батареї падає металічний бомбо-тримач. Фашистський розбійник, як видно, ґрунтовно пошкоджений. Ворожий літак іде на зниження, потім знову набирає висоту. Звідкись здалека чути постріли. Це б'ють інші зенітні точки.

Від'їжджаємо з батареї. За нами залишається землянка, за нами залишаються гармати і веселі бойові хлопці, які вдень і вночі охороняють наші міста, пильні, відважні, готові в усяку хвилину вступити в бій з повітряним фашистським піратом.

1942 р.

З величезною глибиною, пристрасністю і любов'ю відобразив Тарас Шевченко горе, страждання, сльози і гнів знедоленого селянина-бідняка, який загинув від голоду й непосильної рабської праці на поміщицькій землі. На багатющих землях роботящий український селянин з ранку до ночі гнув свою спину і не міг врятувати себе, свою сім'ю від голоду, а праця ставала все каторжнішою, і злидні, здавалося, навік оселилися в кожній хаті.

Змалювавши страшну картину вічного гніту і страждання українського селянина, його найкращий син, Тарас Григорович Шевченко, вірив, що настане час і заговорить Дніпро і сотнями рік потече в синє море ворожа кров. Шевченко передчував, звідки прийде визволення, і тому на схилі віку написав у щоденнику: «Пароход в нічному погребальном спокоїствии мне казался огромным, глухо рокочущим чудовищем с раскрытой огромной пастью, готовый проглотить помещиков-инквизиторов».

Ці знаменні слова горіли золотом на чорному граніті над могилою поета, коло пам'ятника, створеного вільною Радянською Україною.

Вперше за всю свою багатовікову багатостраждальну історію український селянин став у сім'ї вільних радянських народів повним господарем своєї землі. Вперше український селянин розігнув свою спину, підвів голову і спокійно дивився в майбутнє.

Машини замінили тяжку працю. Найновіші досягнення агрономічної науки знищили страх землероба перед стихійними силами природи. Всі народи Радянського Союзу пишалися творчою працею українського

селянина. Імена кращих землеробів стали відомі далеко за межами Радянського Союзу. Кожен рік приносив дедалі більше радісних успіхів. Україна пишалася чудовими плодами своєї праці, завоюванням світових рекордів, пишалася своїм багатомільйонним селянством, що обрало навіки єдиний шлях до щастя — шлях колгоспний, який дав небачений розквіт людської праці, знищив навіки голод, злидні і непосильну рабську працю. Рік у рік український селянин переконувався, що земля, на якій із покоління в покоління працювали діди та прадіди, тільки при колгоспній праці почала давати небачені врожаї, і назвали стару землю українці оновленою землею.

Навіть люті вороги українського народу — бандити гітлерівських орд, які поневолили Європу, коли вдерлися в межі України, — здивувалися, побачивши українську пшеницю і жито. Вони писали в своїх щоденниках і листах, що в жодній країні нічого подібного не бачили і не уявляли собі, що можуть бути такі врожаї.

Загарбавши більшу частину української землі, німецькі фашисти слідом за своєю голодною грабармією послали тисячі так званих сільськогосподарських офіцерів, материх колонізаторів наводити вогнем і мечем порядки на окупованих землях. В західних областях України створено 570 великих поміщицьких маєтків. Селян зігнали з землі і перетворили на німецьких рабів. З Волині, Поділля і з Київської області 400 тисяч українських селян німці вивезли на сільськогосподарські роботи в Німеччину, яка стала величезним ринком рабства. Там гинуть від голоду і каторжної праці сини України, Білорусії, Польщі, Чехії, сини поневолених слов'янських народів.

Щодня надходять вісті, що все нові й нові тисячі українців силоміць вивозять німці в Німеччину на рабські роботи.

Недавно Гітлер призначив кривавого прусського ката Еріха Коха своїм намісником на Україні. Цей материй фашистський бандит, одержавши призначення в грудні 1941 року, написав листа до своїх друзів по банді, які перебували в армії: «Я, як рейхскомісар, взяв на себе таку багату на викопні і від природи благословенну Україну, щоб згідно з волею фюрера відкрити її і зробити корисною для Європи. Це складне і почесне завдання, бо тут мова йде про величезну роботу по заселенню, якого не знає людська історія...»

Гітлерівський кат Кох вирішив відкрити «невідому» Україну і почати роботу по заселенню, тобто вивезти частину українського селянства в глиб Німеччини, частину винищити, а решту перетворити на рабів німецьких поміщиків і куркулів. Чим більше Червона Армія б'є німецьких розбійників, тим більше Гітлер і компанія розпалюють у німецьких солдатів низькі почуття, штовхаючи їх на грабунки і обіцяючи після війни зробити кожного бандита, що відзначився, рабовласником на українській землі.

Кох пише в цьому ж листі фронтовикам із Пруссії: «Таким чином, це довір'я фюрера дає мені можливість забезпечити господарське майбутнє кожного із вас зокрема. Тепер я маю можливість виконати свою обіцянку в такому обсязі, який раніше ніхто, напевне, не міг вважати можливим. Я використовую кожного із вас згідно з його бажанням і здібностями, не питаючи ні про гроші, ні про ім'я, а згоду вірності основам націонал-соціалізму».

Лист Еріха Коха, гаулейтера із Східної Пруссії,

є ніщо інше як типова, нічим не прихована бандитська розмова начистоту, яка показує, що є основа націонал-соціалізму. Еріх Кох з волі Гітлера вирішив заселити Україну грабіжниками, попереджаючи їх про головне, що грошей буде багато, а за розбій не каратимуть. Так звертається отаман банди до своїх бандитів, щоб піднести їх дух і припинити їх відступ.

Гітлерівські отамани формують у Німеччині із фашистської молоді банди під гучною назвою «солдатів-фермерів». Аксман, який виступив напередодні Нового року, заявив, що гаслом гітлерівської молоді на 1942 рік має бути сільськогосподарська служба на Сході. Він сказав: «На східних територіях потрібні люди, які розуміють місію Німеччини». Сопливі гітлерівські молокососи йдуть на полювання рабів на Україну, виконувати криваву рабовласницьку політику фашистської Німеччини.

В українських селах німці під загрозою розстрілу запропонували селянам знести зерно для весняних посівів. Селяни знають, що Німеччина котиться до голоду і німці хочуть вивезти насіння, тому всякими засобами саботують наказ німецького командування. Гітлерівський правитель Розенберг наказав обробляти землю «кооперативними товариствами». А потім, після урожаю, обіцяє виділити землю тим, хто особливо відзначився перед німецьким командуванням, тобто карним елементам, петлюрівсько-білогвардійській мерзоті. Так гітлерівці хочуть насадити собі на допомогу в кожному селі кількох куркулів, а все селянство позбавити землі і примусити його працювати на поміщицьких фільварках.

Ще не зійшов сніг з полів, ще річки скуті кригою, а вже збільшується не щодня, а щогодини кількість народних месників — партизанів. Чекають весни україн-

ські селяни, чекають не для посіву, а для молотьби. Молотитимуть проклятих окупантів так, що й кісток своїх не зберуть фашисти.

Український народ знає, що з давніх часів німецькі імперіалісти зазіхали на багату Україну. В 1918 році гетьманські каральні загони роз'їжджали по селах у широких синіх штанах і жупанах. На підкладці гетьманських жупанів було клеймо: «1905 рік. Цейхгауз Відень». Уже в 1905 році німецькі імперіалісти нашили жупанів і тільки в 1918 році нарядили в них куркульських синків гетьманців.

Німецькі імперіалісти завжди мріяли про підкорення України. Тому з таким гнівом обрушився на них великий Шевченко в поемі «Єретик», ставши на захист пригноблених німцями братів слов'ян — чехів.

Лютий німецький звір убивствами, шибеницями хоче знищити в українців надію на свободу, поставити їх на коліна. Та легше вирвати з грудей серце українця, ніж зробити його рабом.

Чим яскравіше світить сонце, тим дужче гуде Україна.

Від села до села летить радісна звістка зі сходу, знає народ, що його сини-богатирі громлять фашистські орди. Знає і готується до всенародного повстання в тилу ворога, до священного бою за свою честь, волю і землю, за свою національну культуру, за зневажену могилу великого Шевченка.

Проклятим фашистським розбійникам український народ відповідає словами Шевченка:

Уб'ють, заріжуть вас, душевбивці,
і із кровавої криниці
собак напоять.

Наближається весна, наближається час священного
народного суду над поневолювачами.

Розкуються незабаром
заковані люди.
Настане суд,
заговорять
і Дніпро, і гори.
І потече сторіками
кров у сине море.

1942 р.

УКРАЇНСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ МІЦНО ЗВ'ЯЗАНА З СВОЇМ НАРОДОМ

«Той, хто виходитиме з Харкова шляхами, які ведуть на схід, південний і північний схід, той буде розстріляний. Ті, хто вірять фальшивим чуткам, вилазять на дахи будинків і годинами дивляться на схід, ті зніматимуться з дахів зброєю...» Такою мовою окупанти розмовляють з українським народом.

А в селах вішають, убивають людей без звернення. Вся Україна залита кров'ю. Але не зламаний дух народу. Все частіше гримлять партизанські постріли, шляхи України стали шляхами смерті для німецьких окупантів.

Розшматована, але не скорена Україна бореться за свою землю, волю і честь.

У ці великі дні сильним, мужнім патріотичним голосом прозвучала відозва української інтелігенції до свого народу. Сто двадцять один підпис діячів науки, мистецтва, літератури — передових людей України — це свідоцтво глибокого, нерозривного зв'язку української інтелігенції з робітниками та селянами, єдності радянського народу, вихованого партією Леніна.

Відозва — найкраща відповідь гітлерівській зраї, яка думала, що серед української інтелігенції знайдуться зрадники, що інтелігенція в тяжкий час залишить свій народ і зрадить Радянську владу. Прорахувались підлі розбійники. Тяжкі дні, які нависли над Україною, ще дужче, ще міцніше зв'язали інтелігенцію з своїм народом. Ще більше, ніж до війни, вона віддає всі сили, всі кращі почуття своїй країні. Українській інтелігенції довелось пережити особливо тяжкі дні, довелось кинути палаючі міста, в яких вони жили, працюючи

в прекрасних лабораторіях, майстернях, театрах, довелося залишити свою рідну землю. Але це не зломило нікого, не породило сумніву і песимізму, а запалило в серцях священний вогонь ненависті до підлого ворога, полум'я непохитної віри в перемогу і потяг до боротьби за рідний край.

Академія наук Української РСР вивезла всі цінності і на території братнього народу працює з потроєною енергією. Плодотворно працюють українські професори. Функціонують українські театри, оточені любов'ю братніх народів. Звучать чудові українські пісні і слова; не сумнівом і смутком, а полум'яним заклик до боротьби з поневолювачами перейнятий кожний рядок українського письменника. Талановита молодь і вкриті сивиною поважні діячі культури стоять в одній шерензі борців за визволення рідного краю, за його світле майбутнє.

Підла ставка Гітлера на роз'єднання українського народу з його великим російським братом ганебно провалилась. Українська інтелігенція, вихована на великих традиціях усього волелюбного народу, віддає йому до кінця всі свої сили, талант і життя. Радянська влада, партія Леніна створили інтелігенції такі умови життя і творчості, піднесли її на таку височінь, як ніде в іншій країні. І в часи великого випробування інтелігенція чесно виконує свій обов'язок перед народом, державою і партією.

Не знайшов і не знайде Гітлер зрадників серед української інтелігенції. Вона гідна свого народу, гідна українських селян, що б'ються в партизанських загонах, гідна українських робітників, що борються на загарбаній німцями території і кують перемогу на заводах, вивезених з України.

Багато інтелігентів України у перший же день війни

вступило до лав Червоної Армії. Багато хто з них б'ється в партизанських загонах. Ім'я сільського учителя Героя Радянського Союзу Тимофія Шашла, імена сотень героїчних лікарів, інженерів, учителів, агрономів, вірних синів Вітчизни, залишаться назавжди на сторінках історії великої визвольної війни.

У боротьбі, в будівництві зростала й міцніла українська інтелігенція. Вона ніколи не зійде з обраного нею раз і назавжди шляху, нікому не вирвати з її рук великого прапора Леніна, який гордо несе вона разом із своїм героїчним народом.

1942 р.

ВЕСНО УКРАЇНО!

— Батьки наші виходили ранньою весною в поле. Вони стежили, як піднімається птах, як пливуть хмари, довго тримали на долоні землю, вдивлялись в неї, згадували усі прикмети, що з'являлись в найбільш врожайні роки, питали старих дідів, а чи буде весна доброю до людей, чи змилується над важкою кривавою працею, чи будуть в жнива дзвінки пісні над ланами, а чи сльози та прокльони.

Просили люди у неба тепла, а коли воно кидало спеку — люди проклинали небо. Просили у неба дощ, а коли день у день лив дощ — люди проклинали його. Любили весну і боялись її, славили весну і лаяли, бо від її щедрості залежало все.

Так було, але більше не буде. Нехай пече сонце — не страшно. Ви подивіться, як глибоко орють трактори, як багато випила земля води, бо снігові верстви не лягають більше в ярах, ми встеляли ними поле. А он, де синіє ліс, там кінчається наша земля. Багато, правда? І все це за три дні і три ночі буде зорано, засіяно, і врожай буде, приїздить в жнива, побачите: як ліс, стоятиме пшениця.

Вона посміхнулась, замовкла. Я довго дивився на неї, на все життя я запам'ятав її молоде лице, насмішкуваті голубі очі, тонкі брови і важку чорну косу, яку вона поправляла, схиливши набік голову. І в цю хвилину я зрозумів, чому народ ще в глибині віків створив ніжну пісню про весну-дівчину, що здолала зимову ніч і посміхнулась людям, поцілувала їх ніжним теплим подихом вітру і крилатою піснею розбудила землю. Я згадав тебе, коли йшов полями на схід, а на заході горів найкращий в світі сад, ім'я якому — Україна.

Я зустрів тебе, коли з далекої голодної пустелі повзли криваві звірі по твоєму золотому полю.

Ми довго дивились на захід, де дим все чорнішав, піднімався вгору все вище і вище, хотів закрити сонце. Я заплакав, але ти витерла мої сльози і сказала:

— Згадай, з вогнем приходили сюди не раз, але у вогні й гинули, а сад ще буйніше розквітав. Загинуть і ці, а сад наш цвістиме, аж поки не стомиться сонце...

Ішли дні важкі, в кривавій січі родилися титани і вславили навіки священну нашу землю.

І знову я зустрів тебе, молоду, прекрасну. І голос твій весною залунав над погорілим садом.

Ти вийшла ще молодша і дужча. Ти взяла в руки сонце, ти ідеш на захід, і відступає ніч, і оживають дерева, поля, незнаним квітом вкриваються вони.

Ти ідеш — і всміхаються богатирі-зореносці, ідуть вперед, і падає скривавлений ворог.

Ти ідеш — і летять орли партизани...

Ти ідеш — і ріки чорніють від трупів ворожих.

Повзуть скривавлені звірі в свою голодну німецьку пустелю, сичать, вгризаються в землю, хочуть спинити твою звияжну ходу, але не спинити їм тебе, краса землі Радянської, Весно Україно, бо несеш ти світ-сонце, ім'я якому — Перемога!

*Південний фронт,
1942 р.*

УКРАЇНСЬКІ ПАРТИЗАНИ

У Радянському Союзі Українську республіку називають чудовим квітучим садом. Їй присвячують нахненні рядки поети всіх національностей нашої великої Батьківщини. Розкішна, багата природа, села в садах, безкраї степи, вкриті золотом пшениці у зріст людини, напрочуд гарні тополі і тихе зоряне небо, яке відбивається у дзеркальній поверхні незліченних ставків і багатководних рік... Україна, з іменем якої зв'язане багате, квітуче життя волелюбного творчого народу, розшматована зараз, але не скорена розбійницькими ордами німецького фашизму.

Німецькі загарбники давно мріяли про багаті українські землі. У 1918 році вони прийшли з вогнем і мечем на наші землі. Але нащадки славних запорожців, нащадки Хмельницького, Богуна, Кривоноса, нащадки великого Шевченка взяли зброю — і Україна запалала в огні повстань. Ударили на німців Богунські, Таращанські полки, ударив Щорс, Пархоменко — і тікали хвалені німецькі генерали із своїми полчищами від українських селян із Полтавщини, Чернігівщини, Київщини, від робітників Донбасу. З допомогою російського народу українці визволили свою землю від гнобителів, відбилися від німецької навали. Сотні пісень склав народ про славних героїв партизанів, про жахливі муки матерів, батьків і дружин, про дикі розправи німецьких окупантів з українським народом. Ці пісні передавались від батьків до дітей, і не було на Україні дитини, яка б не чула із вуст матері ім'я славного Щорса, безстрашного Пархоменка.

Росло молоде покоління, будувало нове вільне жит-

тя, будувало прекрасні міста, багаті села, величезні заводи, глибокі шахти. Україна пишалась буйним розквітом національної культури, науки, мистецтва, літератури. Возз'єднана в єдину могутню Українську Радянську державу, у праці і щасті збирала вона багатіючі врожаї і з кожним роком усе вище й вище підносила матеріальний і культурний рівень свого життя.

Німецькі фашисти давно зазіхали на багаті українські землі. Нападаючи на Радянський Союз, вони думали, що їм легко вдасться розбити дружбу українського народу з його братом — російським народом, з усіма народами Радянського Союзу. Їм здавалося, що на Україні швидко знайдуться зрадники, з допомогою яких легко буде надіти ярмо рабства на шию українського робітника, селянина, інтелігента. Але з перших же днів німецькі окупанти відчули всю силу ненависті волелюбного народу, відчули його удари. Українці героїчно билися і б'ються в лавах Червоної Армії.

В тилу у ворога, на окупованій території, як леви, б'ються партизани, завдаючи нищівних ударів німецьким розбійникам. У перший місяць війни гітлерівці скидали з літаків над українськими лісами листівки. В цих листівках вони писали: «Не стріляйте нам у спину. Це небажально. Виходьте із лісів. Червона Армія вже знищена». Німецькі звірі, які знищували села і міста, заговорили про благородство. Але скоро тон їх листівок змінився наказом: «Смертна кара кожному, у кого знайдено буде зброю, смерть його сім'ї, його родичам». За кожного вбитого німецького солдата фашисти розстрілювали десятки й сотні невинних людей, спалювали села, у містах розстрілювали кожного третього, що жив на тій вулиці, де падав забитий кулею месника німецький розбійник. Але ні терор, ні катування й небачена жорстокість не зломали духу народу, який

вирішив краще загинути в бою з ворогом, ніж стати німецьким рабом.

Партизанський рух на Україні все більше й більше набуває масового характеру. Важка й сувора була в цьому році зима. Важко було партизанам удень і вночі в завірюху, в бурю, в сорокаградусні морози перебувати в лісах та ярах, але тяжкі випробування не зупинили їх. Усю зиму билась партизани, підривали мости, переправи, пускали під укіс німецькі поїзди з боєприпасами, нападали на аеродроми, знищували каральні загоони. Важко було оперувати в невеличких українських лісах, які просвічувалися взимку наскрізь, та й їх боялися фашисти. А великі ліси на Чернігівщині від початку війни і досі належать і належатимуть виключно славним партизанам.

Тільки подув весняний вітер, не встиг ще розтанути сніг на полях, як потяглися із сіл юнаки, дівчата і старики в партизанські загоони. Чекали партизани весни, чекали зеленого листя, буйної трави. Німці відчували наростаючу грізну партизанську силу; вони відчували її на своїй шкурі, бо з кожним теплим подувом весняного вітру все міцнішали удари, все частіше пускались під укуси поїзди, все більше гинуло від партизанських куль німецьких солдатів. Німці заповнили оголошеннями всі села і міста, вони загрожували населенню поголовним винищенням, а один німецький генерал умудрився видати наказ, який складався із 10 параграфів, але в ньому 34 рази повторювалися слова «смертна кара».

Німці створили велику мережу каральних загонів, дрібних і великих, проти чернігівських партизанів вони кілька разів кидали дивізії угорських солдатів, німецькі полки, але завжди повертались битими із чернігівських лісів.

Надійшла весна, її сміливо можна назвати партизанською весною на Україні. Тільки за останні зимові місяці українські партизани знищили: 23 549 гітлерівських розбійників, 525 офіцерів, 4-х генералів, зірвали 1283 вагони з боеприпасами і солдатами, знищили 134 танки, 22 гармати, 153 кулемети і міномети, зірвали 176 мостів, взяли трофеї: 9 гармат, 208 кулеметів, 192 автомати, 57 мінометів, 1500 гвинтівок, 80 мотоциклів, 353 пістолети, 140 тисяч снарядів, 18 повних снарядних ящиків, 1800 мін, 30 ящиків з мінами та багато іншого озброєння. Це бойова робота окремих загонів, та коли врахувати, яких ударів завдають усі партизанські загоны України і партизани-одинаки, то можна сказати: немає жодної хвилини без пострілу у ворога на окупованій німцями території України.

Радянський уряд відзначає високою нагородою славних борців за свободу української землі. Одним із останніх указів присвоєно звання Героя Радянського Союзу партизанам: С. А. Ковпаку, І. І. Копенкіну, О. Ф. Федорову, О. М. Сабурову, нагороджені орденами й медалями 202 партизани.

Українські партизани дедалі більше створюють німецьким окупантам неможливі умови. У квітні партизани пустили під укіс тільки на одній колії 6 німецьких ешелонів з солдатами, боеприпасами та озброєнням. Хоч як намагалися гітлерівці охороняти колію, яка йшла на фронт, партизани все-таки підкрались темної ночі до колії і завдали їм удару.

Два тижні удень і вночі солдати німецького залізничного батальйону ремонтували бронепоїзд «Адольф Гітлер», пошкоджений авіабомбою. Закінчивши ремонт і побоюючись нападу партизанів, німці тримали в великому секреті день відправки бронепоїзда на фронт. До колії, де стояв бронепоїзд, на багато кілометрів

нікого не підпускали. Та як тільки вирушив уночі бронепоезд, штаб партизанського загону видав наказ негайно знищити його. На дев'ятнадцятому кілометрі від станції під залізничну колію партизани заклали великі фугасні міни. Колгоспний коваль Н., колгоспники Остап і Микола, партизанські сапери Д. і З. спокійно пропустили дрезину, що їхала попереду бронепоезда, а коли підійшов бронепоезд, підпалили шнур. Стався величезної сили вибух. Безформними кусками металу лежав бронепоезд, поховавши під собою всю команду. Бронепоезд «Адольф Гітлер» більше не існував.

Гримить невмирущою славою партизанський загін імені Пархоменка на Донбасі. Він знищив багато танків і живої сили ворога. З кожним днем ростуть нові партизанські загони. В окупованих районах Харківської області молодий партизанський загін під командуванням С. тільки за один місяць знищив 9 німецьких офіцерів, 60 солдатів і повністю озброївся спорядженням ворога. 20 квітня об'єднані загони визволили від німців на Полтавщині 5 сіл. Робітник Т. в бою біля села О., Полтавської області, вогнем із свого кулемета знищив 20 фашистів, підпалив німецький склад з боєприпасами. Дочка колгоспника Т. недавно прийшла в партизанський загін. Вона навчилась добре стріляти із гвинтівки і автомата, не раз ходила в розвідку. Ця відважна дівчина в кількох боях знищила із автомата 60 німців.

На початку травня три об'єднаних партизанських загони в районі С. завдали нищівного удару по ворожих комунікаціях. Німці кинули 32-й і 46-й угорські полки проти партизанів. Озброєні танками і танкетками, ринули вперед угорські полки грабіжників, але їм недовго довелось шукати партизанів. Партизани самі знайшли їх. Навальним ударом вони примусили тікати хвалене фашистське воїнство, взяли в полон 100 солда-

тів, захопили 24 кулемети, 3 гармати, 5 мінометів, 60 ящиків з мінами, 138 гвинтівок, 600 тисяч патронів. Переляканий угорський офіцер майор Ванегі писав у своєму донесенні німецькому генералові: «Прошу командування вислати на зміну угорським військам німецькі частини. Я не можу стримувати сильний натиск партизанів, оскільки ми понесли величезні втрати. А ті солдати, що залишилися, дуже бояться озброєних партизанів».

Не раз доводилось німцям знімати з фронту цілі частини і кидати їх у бій проти партизанських загонів.

На Україні є райони, в яких німцям не вдалося знищити Радянську владу. Вони повністю контролюються партизанами. Чим буйніше починає зеленіти українська земля, чим більше вкриваються листям ліси, тим більше зростає кількість партизанів. Зараз німці все більше і більше відправляють чоловіче населення України на каторжні роботи в Німеччину. Тільки із західних областей України протягом місяця відправлено 100 тисяч чоловік на роботу. Десятки і сотні тисяч наших людей відправлені із Полтавської, Київської, Дніпропетровської та інших областей України. Німці виганяють чоловіків на каторгу в глиб Німеччини: бояться, щоб вигнанці не втекли до партизанських загонів. Німці роблять усе, щоб роз'єднати чоловіків і жінок, припинити зростання українського населення, знищити волелюбний слов'янський український народ. Фашистські людоджери з німецькою методичністю виконують криваву гітлерівську програму винищення слов'ян.

Б'ється український народ, не шкодуючи свого життя з німецькими окупантами. Незламна його сила, бо він вірить у перемогу, він бачить її. Він наближає день перемоги своїми богатирськими ударами.

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В НАДРАХ СВОЄЇ ДЕРЖАВИ

Всі волелюбні народи знають про жахливі страждання Польщі, поневоленої фашистськими ордами. Польський народ мужньо зносить люті муки, страти й тортури, криваву сваволю німецьких розбійників. Він не схилив голови перед окупантами, він героїчно бореться за свою волю, честь і батьківщину.

Здавалося, що саме в цей найтяжчий для польського народу час усі кола польського суспільства об'єднані одним національним почуттям, однією священною ідеєю — вигнати німецьких окупантів, визволити свою многотраждальну батьківщину, яка сходить кров'ю. Та виявляється, що зараз є велика група польських емігрантів в Англії і Америці, які не тільки не думають про страждання і нестерпні муки польського народу, а, навпаки, щосили намагаються розхитати єдиний фронт боротьби волелюбних народів проти фашизму. В тяжкі дні боїв під Сталінградом усі волелюбні народи з величезним захопленням і хвилюванням стежили за велетенською битвою героїчної Червоної Армії з німецькими ордами, а польська газета, що виходить у Лондоні на доброму англійському папері, «Польска вольчонца» писала так:

«Ще недавно в Англії лунали гучні голоси, вимагаючи відкриття другого фронту. Вимогу другого фронту слід розглядати, як дешеvu демагогію».

Ще цинічніше висловилаь «Мисль польска» у вересні 1942 року:

«Навряд чи форсування наступу на європейському

континенті в цьому році відповідає нашим національним інтересам».

«Мисьль польску» та її авторів — гонористих шляхтичів — абсолютно не турбує те, що кожен день німецької окупації в Польщі уриває життя тисячам невинних жертв, веде до загибелі польський народ. Вони дуже турбуються про те, щоб, боронь боже, не відкрився другий фронт. Які ж у цих панів національні інтереси? Газета «Мисьль польска» пише в програмній статті Тадеуша Белецького:

«Вступ СРСР у Європу створить передумови повсякчасних конфліктів. Росія — євразійська імперія, а не європейська».

Пан Новаковський говорить про права Польщі на Дніпро і Чорне море. Його підтримує пан Мацкевич.

«Дзеннік польський» у листопаді 1942 року публікує звіт про з'їзд поляків в Едінбурзі, де під керівництвом генерала Желіговського створено союз північно-східних областей:

«Його правлінню доручено зв'язатися з представниками Волині, щоб провести єдину кампанію оборони наших східних областей».

Професор Владислав Вельгорський у «Вядомостях польских» твердить:

«Всі поляки однаково розуміють потребу зберегти те, що ми маємо в нашому володінні на Сході... Для кожного з нас стало святим обов'язком право боротьби за непорушність наших східних кордонів».

З ким хоче битися на Сході пан Вельгорський? З німцями, які терзають польський народ? Ні! Він чекає в Лондоні, щоб Червона Армія розбила німців, а потім він приїде з Англії із «святим правом боротьби» проти Радянської України, проти радянського українського народу.

Цю саму думку ще відвертіше розвиває голова Національної Польської Ради в Лондоні Станіслав Грабський у журналі «Ютро польске», де він говорить, що «Польща перебуває між двома загарбницькими державами».

Кажуть, що історія — учитель життя, але польським панам-шляхтичам не щастить протягом століть. Вони нічого не навчились. Ми, українці, добре знаємо їхні вовчі апетити. Вони дзвонять щодня про східні кордони, про свої права на споконвічні українські землі. Вони ніколи не визнавали українського народу, його високої національної культури, мистецтва, науки, мови, літератури. Вони й досі не помічають, що існує могутній, талановитий сорокамільйонний український народ, який за роки Радянської влади створив прекрасну державу, де тільки один завод імені Дзержинського виплавляв сталі і чавуну за рік більше, ніж усі заводи Польщі. Вони не помітили, що Україна виросла в першокласну індустріальну країну, яка дала тільки сільському господарству 75 тисяч тракторів і тисячі інших складних машин. Вони не помітили, що український народ створив свою Академію наук, де працюють сотні видатних учених, імена яких відомі всьому культурному світові, що український народ виростив і виховав у своїх університетах такі кадри інтелігенції, яким може позаздрити будь-яка європейська країна.

Грім і блискавку мечуть вони на Радянську Росію. Вони хочуть створити враження, що не існує вільного Союзу Радянських Соціалістичних Республік, в якому Українська республіка є рівною серед рівних братніх республік.

Вони твердять, що існує тільки Росія і вся справа в ній, що треба від Росії добиватися поділу українських земель, не питаючи, що думає про це вільний україн-

ський народ. Ці пани забули, що навіть за давніх часів, коли більша частина українських земель перебувала в ярмі польської шляхти, ніколи не припинялась героїчна боротьба українського народу за свою волю, рідну мову, землю, честь і державу.

Тисячі кращих синів України полягли в цій боротьбі з ненависною польською шляхтою, і їхня кров не пропала марно.

Прийшов час, підніс руками народу булаву великий гетьман України Богдан Хмельницький, і у вогні великої визвольної війни очистились береги Дніпра від окупантів. І тоді з тієї землі, де тепер містяться редакції панів-шляхтичів, великий Олівер Кромвель поздоровив гетьмана Хмельницького з перемогою.

Але й тоді український народ не переносив свою ненависть до польських гнобителів на весь польський народ. Він бачив страждання польського селянина, який не раз від переслідування шляхти шукав притулку в Січі Запорозькій. Вождь польських горян, які боролися проти шляхетського пригноблення, Кость Наперський розповсюджував маніфести Хмельницького до польського народу. Мовчить про це офіційна польська історія, але про це розповідають документи і навіть польська художня література. Польський письменник Тетмайер у своїй книжці «Легенда Татр» поетично описав ці зв'язки двох народів, які борються проти шляхетського пригноблення.

Передові представники польської культури завжди були близькими українському народові. Ми любимо Словацького, який оспівав красу українського степу, Залеського, який створив свої «Думки» на основі української народної пісні. Ми глибоко шануємо великого поета польського народу Адама Міцкевича, твори якого переклав на українську мову один з найкращих поетів

сучасної України Максим Рильський. Ми пам'ятаємо слова великого Шевченка, який з тугою згадував про той давній час, коли з братами — вольними ляхами — жив українець.

Багато сил віддав польському робітничому рухові видатний український поет Іван Франко.

Ми завжди розуміли, що польському високообдарованому героїчному народові, який створив великі пам'ятки культури, завжди були далекі і чужі загарбницькі зазіхання ідеї чванливих поміщиків.

Століттями провадив український народ уперту боротьбу за свою волю. В цій боротьбі склався його воїнничий національний характер. Він глибоко шанує волю інших народів, бо він добре знає, що таке пригноблення і безправність.

У війні проти німецьких окупантів український народ бореться з нечуваним героїзмом. Разом з братніми народами Радянського Союзу українці в лавах Червоної Армії, у партизанських загонах показують чудеса хоробрості, мужності, стійкості. Лється кров українського народу за свою Батьківщину, за визволення від фашистських варварів пригнобленої Польщі, Югославії, Чехословаччини та інших катованих фашизмом народів. У дні тяжкої боротьби, коли український народ напружує всі свої сили, коли гинуть його кращі сини і дочки в боротьбі з фашистським катом України і Польщі, там, у затишних кабінетах Лондона, польські «політики» пани-шляхтичі, немов чорні круки, поглядають на скривавлену українську землю і думають відірвати західні області України, знову глумитися з українського народу, знову провадити зв'язчі пацифікації на селах, розстрілювати робітників Львова, Дрогобича, піддавати нелюдським тортурам кращих синів України в концентраційному таборі Березі Картузькій.

В щотижневнику «Відомості польські» в травні 1942 року було надруковано лист Едмунда Домбського, в якому він пише:

«Треба довести до відома англійської громадськості, що населення Львова зовсім не чекає з нетерпінням повернення радянських військ. З них досить спогадів про 1939—1940 роки. Вони чекають повернення тільки польської армії».

Можна допомогти панові Домбському пригадати і 1939 рік, і 1940 рік. Як господарювали польські шляхтичі до вересня 1939 року в Західній Україні? Факти, кажуть, уперта річ. А вони дуже сумні для панів домбських.

Вісімдесят вісім процентів української землі перебувало в руках польських поміщиків. П'ятдесят процентів селянських господарств не мали коней. На всі західні області було всього 139 початкових українських шкіл. Неписьменність населення на Волині доходила до 69 процентів. Цілі райони, як, наприклад, Красненський, Лопатинський і багато інших, не мали жодного медичного закладу. Навіть у великому Львові було всього чотирнадцять лікарень і не було жодної амбулаторії, доступного родильного будинку, жодних ясел і безробітних налічувалось п'ятдесят тисяч і повій десять тисяч.

А що сталося за рік після воз'єднання українських земель в єдину Українську Радянську державу? Селяни одержали мільйони гектарів землі. За шість місяців було ліквідоване безробіття. У Львові одержало роботу понад 50 тисяч чоловік, у Дрогобичі — 24 тисячі чоловік, у Тернопільській області — 11 тисяч чоловік.

У Львові в 1940 році налічувалось 43 лікарні, 30 поліклінік, 67 амбулаторій, 5 родильних будинків. Проституція по всіх містах була ліквідована. У всіх областях Західної України за один рік було відкрито 106 нових

лікарень, 20 родильних будинків, 330 поліклінік і амбулаторій, 108 дитячих ясел. Тільки за один рік ми навчили писати й читати рідними мовами 440 тисяч дорослих неписьменних. У Львівському університеті читались лекції українською і польською мовами. Працювали польські гімназії, польський театр. Видавались українські і польські газети, журнали, книги, підручники.

Тільки несосвітений дурень може повірити вам, пане Домбський, що Львів і населення західних областей України чекає з Лондона вас і ваших друзів, що українці західних областей захочуть повернутися знову до неписьменності, безробіття, безземелля, до національного і соціального пригноблення, кривавих пацифікацій і жорстоких мук у в'язницях і концтаборі Березі Картузькій. Ні! Населення західних областей України відповість бундючним польським шляхтичам, які нічого не навчились, старовинною українською приказкою на всі їх істеричні вигуки: «Не тратьте, куме, сили та спускайтеся на дно!»

Долю українського народу, його держави і його землі вирішує і вирішуватиме тільки український народ!

Шляхтичі думають, що в українського народу не повинно бути своєї держави, що український народ має тільки одно єдине «право» — бути поділеним між різними державами.

Чому? На яких підставах? Чим український народ гірший за будь-який інший народ, об'єднаний у надрах своєї держави?

1943 р.

Велике випробування випало на долю України в цій війні. Німці хотіли закабалити український народ, повернути на рабів його вільних синів.

Але в найтяжчі дні, коли всю українську землю полонили орди гітлерівських розбійників, зранена, скривавлена Україна не схилила своєї гордої голови перед німецькими катами. Чим більше шматував її ворог, чим більше удосконалювався він у знущаннях з народу, тим завзятіше билися її сини за свою Вітчизну. Чорна ніч німецької окупації не змогла загасити в серці українців священного полум'я боротьби, великої віри в своє визволення, бо український народ знає, що за його свободу, за його рідну землю, за його слово і пісню б'ються сини всіх народів-братів непереможного Радянського Союзу.

Німці споруджували надзвичайні укріплення, будували залізну лінію дотів і фортець, гарячково поспішали відокремити українську землю від Росії, від усього Радянського Союзу; але українці знали, що в тяжкому горі і муках їх не залишить рідний брат — російський народ, з яким на віки вічні об'єдналися його шляхи три століття тому в славному місті Переяславі на великій козацькій раді.

Настав день торжества. Доблесна Червона Армія визволяє українську землю від німецьких загарбників. Великий прапор Батьківщини піднято знову над стародавніми містами української землі — Переяславом і Полтавою.

Переяслав! Скільки в цьому слові рідного і близького серцю українця. Тут великий гетьман України

Богдан Хмельницький із своєю військовою старшиною і представниками народу та козаків вирішив долю України. У Переяславі визначилась історична доля нашого народу, яка забезпечила йому національну і державну незалежність. Переяслав — колыска, де народився братній нерушимий союз українського та російського народів.

8 січня 1954 року сивоусі лицарі Запорожжя ударили у військові литаври і урочистий гук переяславських дзвонів сповістив вихід гетьмана Богдана Хмельницького з послами російського царя на площу до народу та козаків, які зібралися на історичну раду. Бойові прапори полків розвівав дніпровський вітер. Перед Хмельницьким стояли представники козацьких полків, які вкрили себе невмирущою славою у кривавій січі за незалежність матері України: переяславці, ніжинці, чигиринці, корсунці, чернігівці, білоцерківці і посланці всіх куренів і полків війська України.

В своєму зверненні до війська і народу Хмельницький нагадав про тяжке пригнічення українського народу польською шляхтою, він зачитав кривавий список кричущих злочинів, заподіяних нею на Україні. «Шість літ живемо ми, — сказав гетьман, — у безнастанних війнах і кровопролиттях з нашими ворогами, які хочуть знищити нас, нашу церкву, щоб ім'я руське не згадувалося на нашій землі...»

Тут, у Переяславі, гетьман Хмельницький прийняв історичне рішення, вказав Україні шлях — шлях братерства і вічної дружби з великим російським народом.

Через великі випробування пронесли народи-брати цю святую дружбу, незважаючи на гніт і сваволу ненависного їм царизму. На полях жорстоких битв українці поряд з росіянами захищали рідну землю від чужозем-

них навал. Століттями ділили вони радість і горе, бо твердо вірили в своє світле майбутнє.

Учора столиця нашої Батьківщини Москва салютувала доблесним визволителям славної Полтави.

Полтава! Скільки пісень і дум склали про тебе український і російський народи. Полтава — символ торжества непереможної російської зброї.

На заклик Петра I у грізний для Батьківщини час піднявся український народ, посадив на коней своїх кращих синів. Полки українських козаків не пішли за зрадником гетьманом Мазепою, вони разом з російськими братами віддали свою кров в ім'я великої перемоги над чужоземними інтервентами.

Народ свято береже в своїх серцях заповіти великого Богдана Хмельницького. Шлях, накреслений ним у Переяславі, дав свої плоди під час історичної Полтавської битви, коли український народ відвернувся від Мазепи і на ратному полі пішов пліч-о-пліч з російськими братами, знищуючи іноземних загарбників.

Ця дружба народів яскравим полум'ям горіла в серцях Шевченка і Чернишевського, які кликали Русь до боротьби проти ненависного царизму, під гнітом якого жорстоко терпіли українці, росіяни та інші народи царської імперії.

Ця скріплена кров'ю дружба народів передавалась із покоління в покоління і в велику епоху Леніна піднеслась на нечувану височінь. Український народ уперше в сім'ї радянських народів відчув так глибоко, так повно радість свободи.

Як не намагалися гітлерівці, вони не змогли вогнем і мечем вирвати свободу із серця українського народу, не змогли і не зможуть. Україну не залишили в тяжку годину її брати-народи й на мить. У цьому велика

непереможна сила України, в цьому щастя українського народу.

Кожний день приносить нам нові перемоги над озвірілими фашистами. Визволяються від німецького гніту і сваволі історичні міста України, в яких зароджувалась і міцніла свята дружба народів-братів.

В цій дружбі черпає сили український народ, самовіддано б'ючись за Батьківщину, за велику справу Леніна.

Слава радянським містам Переяславу і Полтаві!

Слава богатырям народів-братів — доблесним воїнам Червоної Армії!

1943 р.

ЗОЛОТІ ВОРОТА ПЕРЕМОГИ

До тебе, рідний Києве, змучений у німецькій неволі, обагрений кров'ю кращих синів Батьківщини, звернені наші серця. Сонце свободи зійшло над тобою, і знову червоний прапор перемоги майорить у блакитному київському небі.

Двадцять шосту річницю Великого Жовтня столиця Радянської України зустріла вільно і радісно, разом з усією нашою Батьківщиною. Київ! Скільки рідного і близького в цьому сонячному слові для серця кожного радянського патріота.

Ти — колиска нашої свободи і державності. Ти — символ великого і славного слов'янського братерства.

Із сивої глибини віків сторінки стародавніх літописів зберігають безсмертну славу Київської Русі.

Багато грабіжників зазіхало на багатство і могутність стольного міста Києва. Вони приходили до тебе з вогнем і мечем і гинули на твоїх площах, біля твоїх стін, на стрімких берегах Дніпра. В народі ти завжди був символом непохитності, непереможності і вічної слави.

Біля твоїх Золотих воріт цілував священну землю великий Богдан Хмельницький, який приніс тобі перемогу. Через Золоті ворота увійшов він з військом України і коло стародавньої Софії під дзвони на площі підніс гетьман свою булаву на схід, показуючи шлях до братерства і свободи.

Твою чарівну красу, Києве, твої тополі й каштани, блакитне небо і яскраві зірки оспівали Шевченко і Пушкін.

Про тебе народ склав найдорожчі нашому серцю думи та пісні, прославляючи твоїх чудо-богатирів, їх безсмертні подвиги в ім'я незалежності і свободи Русі.

Славу твою, Києве, несли в віках стародавні і вічні кобзарі, світлі посланці народної правди і мудрості.

Київ радянський! Славна столиця України, квітучий сад, місто веселих пісень і творчої праці — таким знала і любила тебе вся наша велика Вітчизна.

Від передгір'їв Паміру до берегів Баренцового моря спогад про тебе викликав радісну посмішку і тепле почуття братерської любові...

Але я пам'ятаю і інший Київ.

Я бачив тебе у вересневі дні 1941 року. Барикади на твоїх вулицях і площах. Протитанкові рови. Громові удари гармат стрясали твою землю. Ворог стояв біля воріт. І твої сини та дочки разом з бійцями Червоної Армії завзято билися проти озвірілого і ненависного ворога.

Два роки ти був закутий у німецькі кайдани. Смерть, руїни, голод і страти принесли гітлерівські кати, але ти не скорився, ти боровся, ти, окривавлений і зраний, відповідав німцям кулею, гранатою, бомбою. Ти не схилив, Києве, своєї сивої гордої голови перед ворогом. Ти знав, що народ думає про тебе, про твоє визволення. Ти знав, що вся наша Батьківщина не залишить тебе. За тебе, Києве, за твою свободу на смерть билися сини великої радянської сім'ї. Їх священною кров'ю завойована твоя свобода.

Вічна слава героям, що віддали життя за столицю Радянської України! Український народ ніколи не забуде їх. Із покоління в покоління передаватимуться їх імена, вони вічно житимуть у наших серцях, безсмертні, рідні.

Слава вам і земний поклін, богатирі великої битви
за Київ!

Крилатий вітер з Дніпра розвіває над вільним Киє-
вом червоний прапор і несе по всій країні славу ви-
зволителів.

Ідуть крізь стародавні київські Золоті ворота дні
щастя і перемоги.

1943 р.

ЧОМУ ХВИЛЮЄТЬСЯ ВАТІКАН

19 січня в Римі була опублікована енцикліка папи в зв'язку з 350-літтям переходу церкви Закарпатської України до католицизму. Енцикліка ділиться на три частини. В першій розповідається історія унії, в другій перераховуються усі «вигоди» від неї, і в третій частині папа проливає сльози над сучасною долею Закарпатської України. Він закликає закарпатських українців до каяття і обіцяє їм випросити у бога кращі дні. Всі нещастя Закарпатської України папа вбачає у здійсненні споконвічної мрії українського народу про возз'єднання.

За енциклікою папи виходить, що кращі дні Закарпатської України були ті, коли роками і століттями угорські магнати жорстоко експлуатували український народ, нищили його культуру, мову і навіть за самі слова «Русь» чи «Україна» гноїли у в'язницях сотні й тисячі людей.

Папа римський у своїй енцикліці звертається не до українців із Закарпатської України, а до рутенців. Слово «рутенець» видумане колонізаторами, щоб назавжди відірвати від своєї матері України Закарпатську Україну, щоб легше було поневолювати народ, який крізь віки ніс у своїй скривавленій душі невмирущу надію на возз'єднання з єдинокровними братами.

Папа говорить про вигоди від унії, які одержали закарпатські українці. Він згадує в енцикліці, що було збудовано багато храмів, але не згадує про те, якими методами запроваджувалась унія на Україні. У нас є невмирущий свідок — народна творчість, яка завжди була і буде дзеркалом душі народу.

У піснях і думках українського народу немає трагіч-

ніших нот, як розповідь про унію, впроваджувану вогнем і мечем польських магнатів, вогнем і мечем угорських кріпосників. Народна творчість — живий свідок жахливої жорстокості, з якою придушували магнати повстання народу проти унії. Ця жорстокість може дорівнювати тільки звірствам німецьких фашистів.

Українці не забули своєї історії, вони добре знають, як папи благословляли катів українського народу, як лилася кров на нашій землі, як на вогнищах горіли жінки, діти, кращі сини України. Українці ніколи не забудуть, як папа благословляв фашистські банди Муссоліні у кривавий похід на радянську землю і як вони на Україні разом з німецькими катами нищили наше добро, убивали й мучили наш народ.

Українці не забудуть, як Ватикан закликав у священний похід фашистських людожерів проти нашої Батьківщини ще за багато років до війни. Ми добре розуміємо, чому під час цієї війни папа жодного разу не виступив проти Гітлера і його банди.

Ми розуміємо, чому папа мовчав і не підняв свого голосу на захист мільйонів католиків Польщі, Франції та інших країн, яких німці палили в печах Освенціму, нищили в газових камерах, у концентраційних таборах.

Про це папа мовчить, бо його не так цікавлять релігійні справи і душі віруючих, як політика чорної реакції, що знаходить теплий притулок у Ватикані.

Всіма способами намагається Ватикан стримати справедливий гнів народів проти фашизму, за всяку ціну врятувати його недобитків, об'єднати чорну реакцію всього світу.

Папа проливає сльози в енцикліці над долею возз'єднання народу Закарпатської України в єдиній Українській державі, бо Радянська влада висушила сльози народу Закарпатської України, принесла йому волю,

щастя, навіки визволила його від іноземних загарбників, перетворила на господаря власної землі.

Якщо в історичній частині енцикліка являє собою таке перекручення відомих історичних подій, на яке були здатні тільки гітлерівські фальсифікатори, то її заключна частина — це шалена атака проти суверенності Радянської України, проти права українського народу будувати своє життя, свою державність так, як він це вважає за потрібне.

У вогні однієї з найзапекліших воєн український народ разом з народами великого Радянського Союзу не тільки відстояв свою державу від фашистського звіра, але взяв активну участь у визволенні від фашизму інших народів. Внаслідок героїчної боротьби здійснилась споконвічна мрія українського народу про возз'єднання всіх земель. І нині Радянська Україна по праву посідає почесне місце в Організації Об'єднаних Націй. Разом з демократичними державами вона докладає всіх зусиль, щоб остаточно викоренити найбільшу небезпеку для людства — фашизм, щоб на основі співробітництва всіх волелюбних народів був встановлений міцний і тривалий мир.

Сумні роковини насильницького впровадження унії в Закарпатській Україні глава Ватикану, як того й треба реакційним силам, обрав для атаки проти Радянської України. Міжнародна реакція не може і не хоче погодитися з тим, що 40-мільйонний український народ на найдемократичніших основах буде на своїй возз'єднаній землі вільне життя, відроджує з попелу зруйновані і спалені фашистами міста та села. Реакція мріє про те, щоб українські землі були знову розшматовані, а народ уярмлений іноземними загарбниками. Папа Пій XII і виступив неприхованим підголоском цих чорних сил. От у Ватикані й вигадуються брутальні нісенітниці

про Радянський Союз і фабрикується спеціальний документ, урочисто названий енциклікою, щоб ревізувати кордони Радянської України. Ватікан і міжнародна реакція прагнуть відштовхнути суверенну демократичну державу Радянську Україну від участі в міжнародному житті, ізолювати її. А це — підлий удар по співробітництву волелюбних народів.

Ніякими підступами главі Ватікану не вдасться перешкодити воз'єднаному українському народові будувати своє щасливе життя в сім'ї радянських народів і вносити свій вклад у справу дружнього співробітництва всіх демократичних країн світу.

Енцикліка папи Пія XII цінна тільки тим, що нею Ватікан ще раз продемонстрував усьому світові свою запеклу реакційність і ворожість проти нашої Радянської Батьківщини.

1946 р.

ЗА ЄДНІСТЬ І ДРУЖБУ СЛОВ'ЯН І ВСІХ ВОЛЕЛЮБНИХ НАРОДІВ

Дорогі брати слов'яни!

Я щасливий передати вам від героїчного українського народу щире, палке вітання. У титанічних боях з німецькими розбійниками ми, українці, жертвували всім і в ім'я перемоги віддавали своє добро, кров і життя кращих синів та дочок. Ми начертали на своїх прапорах: «Краще смерть, ніж німецьке рабство!»

Мені припала велика честь бути з перших днів війни в лавах Червоної Армії. Я бачив грандіозні битви, коли день перетворювався на ніч від вибухів бомб і ніч на день від велетенських пожеж. Тяжко нам було. Смертельно тяжко. Але ніщо не могло похитнути нашу віру в перемогу. Ми йшли у бій за честь і волю Вітчизни, ми билися за честь і волю пригноблених фашизмом народів Європи.

...Величезну трагедію пережив український народ. На його золоті ниви, в його блакитне небо, в його пишні сади прийшли з вогнем і мечем німці, австрійці, угорці, румуни, італійці, іспанські легіони, лавалівські банди. Нема тепер на Україні сім'ї, в якій не було б убитих або покалічених. Тільки в лавах Червоної Армії, б'ючись за велику справу всіх волелюбних народів світу, полягли смертю хоробрих понад півтора мільйона українців. Їх могили на берегах Дніпра, під стінами стародавнього Києва, коло великого Сталінграда, під Варшавою, Прагою, Бухарестом, Віднем, Будапештом, під Берліном...

Майже немає такого місця в Європі, де б не лилася кров росіян, українців, білорусів, кров слов'ян за честь, демократію, волю народів світу.

Ми вірили в перемогу і перемогли, бо в нашій слов'янській душі горів священний вогонь боротьби проти фашизму за спільну, велику справу людства — визволення народів від фашизму.

Тепер стало модним писати про особливості слов'янської душі. В Києві мені доводили американські та англійські журналісти, що у нас, у слов'ян, душа особлива, що її важко збагнути. «Чому ви здіймаєте галас, з фашизмом же все покінчено, і назавжди. Вам ніхто тепер не загрожує».

Мені хочеться відповісти на це: не шукайте в нашій душі якихось особливостей, притаманних тільки душі слов'янина, а головне, не нав'язуйте нам те, чого у нас нема. Ви краще придивляйтеся до фактів. Ось вони: тільки на території України за час гітлерівської окупації німці знищили, замордували, розтерзали 3 178 000 українців, росіян, євреїв. 3 178 000 загинуло в нелюдських муках. У німецьке ярмо гільки з України було вивезено 2 023 000 чоловік. 714 міст України лежать у руїнах. 10 мільйонів людей залишилося без притулку. 16 150 промислових підприємств, де працювало 2,3 мільйона робітників, знищені. Розграбовано 27 910 колгоспів.

Досить цих цифр, щоб кожна чесна людина зрозуміла, чому наша слов'янська душа так гостро реагує на те, що зараз рештки кривавого німецького та італійського фашизму не тільки не роззброєні й не викорчовані, а й знаходять собі підтримку серед реакційних кіл світу.

Душа українців не може бути спокійною, бо на Україну протягом останніх 30 років чотири рази вдиралися агресори.

Чотири рази на берегах Дніпра струмками лилася кров нашого народу.

Душа слов'янина не може бути спокійною, коли знову піднімають голови палії війни і намагаються розірвати узи дружби між радянським і американським народами.

Не за реакційні панславистські ідеї, а за прогресивні ідеї дружби рівноправних слов'янських народів боремося ми. За мир, за щасливе співробітництво з усіма демократичними народами земної кулі. Не слов'янську стіну будуємо ми, а закладаємо всесвітній фундамент дружби і миру. От що об'єднує нас, що зміцнює нашу віру в краще майбутнє, що дає нам силу бачити крізь хмари, як усе вище піднімається сонце дружби між націями, народами, племенами, між мільйонами простих людей, які віддали все для перемоги.

Від імені українського народу я висловлюю нашу радість, що в цій війні проти фашизму ми, українці і поляки, стояли разом на смерть у боях проти спільного ворога. Ми навіки поховали рештки неприязні між нами.

Вічна дружба, глибока повага, почуття братерства між українським і польським народами освячені нашою кров'ю за спільну велику справу. Великий російський народ допоміг нам, усім слов'янським народам скинути ярмо німецького рабства. Без його допомоги ми не могли б цього зробити. Ось чому в наших серцях така велика любов до великого слов'янського брата — російського народу.

Ми глибоко віримо, що доля миру, на який так чекає скривавлений світ, залежить від доброї волі 240 мільйонів волелюбних слов'ян і 140 мільйонів демократичних американців.

Ми, слов'яни, які перенесли на собі найтяжчі удари фашистських полчищ, бажаємо закласти такий фундамент миру, якого б у майбутньому ніхто не міг зруйну-

вати. Ми боротимемося за справедливий мир для всіх волелюбних народів, як би і чим би не намагались залякати нас, борців за мир, нові імперіалісти — палії війни — з своїми старими фашистськими друзями.

Ще ятяться рани світу. Їх не затягли ще навіть перші рубці. Ще гинуть з голоду сотні і тисячі людей. Ще живуть у землянках і бродять знедолені сироти навколо могил своїх батьків. Ще не висохла земля від кривавих рік. Ще здригаються стіни тисяч госпіталів від стогону поранених і покалічених, а вже зловісно виють гієни про нову війну.

Будьмо ж пильними!

Будьмо ж мужніми борцями за мир у всьому світі!

Будьмо ж гідними мільйонів кращих людей світу, які полягли смертю хоробрих за нас, за наших дітей, за наше краще майбутнє!

1946 р.

ЯК МЕНЕ ЗУСТРИЛИ У «ВІЛЬНІЙ» АМЕРИЦІ

Коли мене запросили до Америки на Слов'янський конгрес, я з радістю погодився. Мені, радянському письменникові, хотілось познайомитися з життям і побутом великої заокеанської країни, передати американському народові щирі привітання від моєї великої Батьківщини.

Як тільки в США стало відомо про приїзд радянської делегації, на моє ім'я стали надходити численні телеграми – різні громадські організації запрошували мене бути їхнім гостем, виступити з доповіддю про радянську літературу.

На всі запрошення я відповів згодою. Мені хотілося зустріти якнайбільше людей, послухати їх і розповісти їм правду про нашу Батьківщину.

Із Москви ми полетіли літаком через Берлін і Лондон. Через два дні теплоход «Куїн Мері» взяв курс на Нью-Йорк. Мені дуже хотілося побачити Америку з океану – повіті серпанком туману хмарочоси великого міста і славнозвісну статую Свободи, яку я знав тільки із американських фільмів. Але в дорозі капітан теплохода одержав радіограму, яка сповіщала, що в Нью-Йорку застрайкували портові робітники. Нашому теплоходові довелося змінити курс. Він пішов до канадського порту Галіфакс.

Із Галіфакса до Нью-Йорка ми їхали поїздом. Коло готелю, в якому ми мали зупинитися, зібралось кілька тисяч американців. Вони хотіли зустріти нашу делегацію на вокзалі. Багато разів, але безрезультатно довідувались вони телефоном, коли прибуде наш поїзд.

Так через виняткову «точність» американської залізниці не відбулася зустріч радянської делегації.

На ранок мене запросили в радянське консульство. Мене чекало там багато листів. Із різних громадських організацій дзвонили телефоном — просили виступити у них.

«Коли ви приймете всі запрошення, вам доведеться виступати протягом двох місяців двічі на день, — сказав мені консул. — Я розумію, що це велике навантаження, але одна організація «постаралась» увільнити вас від цих виступів».

Таке зворушливе піклування про мене виявив департамент юстиції. Цей департамент ще за кілька днів до мого приїзду надіслав на моє ім'я листа, в якому попереджав, що коли я не зареєструюся як агент іноземної держави і не дам... відбитка своїх пальців, то мене притягнуть до кримінальної відповідальності.

Такий самий лист надійшов і на ім'я Ванди Василевської, яка збиралась приїхати разом з нами.

Ні, не може бути! Американці, з якими я зустрічався в дні війни в Москві, багато розповідали мені про американську демократію. Вони запрошували мене в свою країну, підкреслюючи, що я буду там бажаним гостем. Вони хвалили мою п'єсу «Місія містера Перкінса», називали її твором, який допомагає взаєморозумінню і зближенню наших народів.

Я знову перечитав листи:

«Дорогий містер Корнійчук! Літературні збори відбудуться в понеділок увечері... Головуватиме професор Колумбійського університету Ернест Дж. Сімсон.

У нас виступлять три американських промовці, передові люди в галузі літератури. Ми складемо програму так, що Ваша промова з трансляцією займе приблизно

годину, залишиться година для запитань і обговорення...»

«Дорогий доктор Корнійчук! Запрошуємо вас взяти участь в одній із надзвичайних конференцій, яка відкривається в Принстонському університеті.

Принстонський університет, як вам відомо, святкує 1946 року своє двохсотліття... Одно із шести наших зібрань для Вас буде особливо цікавим, головна його тема — гуманність — для Комітету «Гуманітарних традицій» буде особливо бажаною і закріпить нашу віру в те, що ця конференція зміцнить культурну віху в прогресі американської освіти.

Широ Ваш Дональд А. Стауффер, директор конференції «Гуманітарної традиції майбутнього століття».

«Гуманітарні традиції майбутнього століття!» Як це благородно звучить! Та ось переді мною чорним по білому, по-американськи діловито, коротко і ясно написано: зареєструйтесь як агент, інакше ми посадимо вас у в'язницю, зробить відбиток ваших пальців, інакше у в'язницю. А якщо ви зареєструєтесь і спробуєте де-небудь виступити, до вас негайно підійде молодчик із поліції: «Слухайте, ви — агент іноземної держави, поліцейську карету подано».

Подзвонив дзвоник. Консул узяв трубку:

- Вас питають. Просять, щоб ви виступили завтра...
- Ні, — перебив я, — дайте мені машину.
- Куди ви збираєтесь їхати?
- Хочу побачити статую Свободи.

Через півгодини я був у порту. Далеко, спиною до Америки, стояла статуя Свободи. На набережній сотні моряків: вони ходили, міряючи десять кроків уперед, десять — назад. У кожного в руках щит, на якому написано: «ми страйкуємо, ми вимагаємо людських умов життя...»

Увечері в залі «Медісон-сквер-гарден» зібралося 20 тисяч чоловік.

Коли наша делегація зійшла на трибуну, всі встали, палко вітаючи гостей із Радянської країни. В ці зворушливі хвилини ми забули про листи департаменту юстиції. Ми відчули, що найганебніший наклеп на Радянський Союз не може похитнути великий авторитет радянського народу в очах американського народу. Коли головуючий прочитав привітальну телеграму глави Радянського уряду Слов'янському конгресові, то здавалося, що завалиться стіни від овацій і вигуків 20-тисячного мітингу. Ми пережили незабутні хвилини.

Після попередження департаменту юстиції я повідомив усі громадські організації, які просили мене виступити, що, оскільки за законами американської демократії гостей із Радянського Союзу за виступи збираються засадити до в'язниці, я змушений через ці незалежні від мене обставини, на жаль, відмовитися від люб'язних запрошень.

Текст повідомлення, одержаного від департаменту юстиції:

«Вашінгтон, 25, Дистрикт Колумбія.

Містер Олександр Корнійчук!

Делегація Всеслов'янського комітету СРСР через Американський Слов'янський Конгрес 205 ІСТ 42 вулиця (кімната 1816). Нью-Йорк, шт. Нью-Йорк.

Дорогий містер Корнійчук!

18 вересня 1946 року. Департамент юстиції написав Вам, сповіщаючи про вимоги закону щодо реєстрації іноземних агентів від 1938 року з поправками, і запропонував Вам зробити висновок з визначенням того, які обставини впливають для Вас із цього закону. Слідом за цим нашому повіреному Черлзу Рехту, есквайру 10 ІСТ 40 вулиця Нью-Йорк шт. Нью-Йорк, були

вручені анкети, щоб Ви заповнили їх відповідно до вимог закону в частині реєстрації.

Ваше становище як члена делегації, що репрезентує іноземну організацію, і діяльність, яку Ви провадите з часу Вашого в'їзду до Сполучених Штатів, поширює на Вас, як на агента іноземної держави, положення закону, що стосується реєстрації. Проте й досі департамент не одержав Вашої заяви про реєстрацію, хоч від початку Вашої діяльності тут минуло понад десять днів. Зараз я звертаю Вашу увагу на те, що додержання вимог закону про реєстрацію іноземних агентів конче обов'язкове і що невиконання їх ставить Вас під дію санкцій, установлених для його порушників.

Отже, доти, доки департамент не одержить від Вас негайної відповіді за формою, належним чином заповненої і вичерпуючої реєстраційної заяви, я примушений буду зробити висновок, що Ваша навмисна відмова додержувати закону є порушенням тих його вимог, за які кримінально караються.

Щиро Ваш Н. Т. Елліфф, начальник секції реєстрації іноземних агентів».

Свою діяльність в Америці я обмежив тим, що на мітингах Нью-Йорка та в інших містах передавав у трихвилинному виступі сердечний привіт американському народові від радянського народу і подяку за допомогу в дні війни з фашизмом.

Я вирішив скоритися законам країни, в якій я перебуваю. А за привіт і подяку, як каже наше прислів'я, не карають. Однак трапилось навпаки. Я одержав ще одного грізного листа:

«...департамент юстиції написав Вам, щоб Ви обов'язково зареєструвались як іноземний агент, причому Вам запропонували зробити це негайно, щоб уникнути притягнення в примусовому порядку...»

А через два дні прийшов третій лист, в якому мене попереджали, що згідно з законами мені загрожує два роки тюрми і тисяча доларів штрафу.

Мені зробилося, делікатно висловлюючись, трохи душно у «вільній» Америці, і я вирішив негайно повернутися додому.

Перед від'їздом ми поїхали до Гайд-парку покласти вінок на могилу Франкліна Рузвельта. Ми схиляли голови перед прахом великого сина американського народу, ідеали якого сучасні правителі Америки поховали в день його смерті. Нас запросили оглянути будинок, в якому жив небіжчик президент, і музей. У музеї зібрані подарунки, піднесені Рузвельту майже з усіх країн світу. На стінах багато фотографій: Рузвельт нагороджує американськими орденами солдатів і офіцерів союзних армій. Але немає жодної фотографії, де б президент нагороджував радянських льотчиків, моряків. На центральному місці фотографія — Рузвельт і Черчилль. Немає нічого, що нагадувало б про великий Радянський Союз.

Я спитав служника музею:

— Чому немає фотографії Рузвельта і Сталіна? Їх історичні зустрічі відомі ж усьому світові.

Він відповів:

— Спочатку були, а потім їх чомусь зняли.— І почервонів.

Навіть у такій святині американського народу, як музей Рузвельта, брудні лапи американських фашистів знищили все, що відбивало найбільше, найвеличніше в історії волелюбних народів світу в дні величезних випробувань.

Ні загрози департаменту юстиції, ні поширюваний на мою адресу оскаженілий наклеп реакційних газет не могли так образити мене у «вільній» Америці, як

огидна фальсифікація історії в музеї Франкліна Рузвельта.

Такі тепер порядки у «вільній» Америці. Так зустрічають там письменників, представників народу, який бився пліч-о-пліч з американським народом за мир, демократію і свободу.

1947 р.

Прибувши до стародавнього польського міста Вроцлава за день до відкриття Всесвітнього Конгресу діячів культури на захист миру, ми, радянські делегати, зразу ж довідалися, що такі делегати, як Хакслі і деякі інші служаки англо-американської реакції, докладають усіх сил до того, щоб спрямувати Конгрес по шляху, далекому від тих високих цілей, які стоять перед інтелігенцією всього світу в боротьбі за міцний мир, проти паліїв нової війни.

Пани хакслі і їм подібні прагнули до того, щоб на Конгресі, в якому брали участь делегації 45 країн, не говорили про війну та про загрозу війни, а коли вже зайде мова про це, то щоб не називалися імена тих, хто загрожує світові, бо це, мовляв, буде втручання у політику, у справи інших держав. Вони захищали таку «позицію»: була війна, вона знищила багато культурних цінностей, зараз ці цінності треба відбудувати, треба об'єднатися всім інтелігентам у дружбі, терплячості незалежно від поглядів, ідеології, вірувань.

Ясно, що з такою програмою ні ми, ні делегації інших країн погодитись не могли. Та й взагалі, чи варто з'їжджатися з усього світу, щоб провадити подібні вегетаріанські розмови в той час, коли не вгамовуються палії нової війни, коли фашисти знову піднімають голову, коли знову падають бомби на мирні народи, коли земна куля оперізується новими, вдосконаленими фортецями.

Я не можу не згадати тут про перший Конгрес інтелігенції на захист культури від фашизму, який відбувся в Парижі 1935 року. Я теж був там делегатом і пам'ятаю, як деякі англійці, французи, американці заперечували проти наших виступів, в яких ми, радянські

делегати, намагались розкрити ворожі підступи фашизму. Вони говорили, що Гітлер не наважиться воювати, напасти на Францію, на Англію, що війни не може бути, що треба тільки боротися з писаниною Розенберга, з арійськими теоріями, неополітиками. Як бачимо, деякі «діячі культури» не зробили ніяких висновків із уроків історії і сьогодні поводяться так само, як і 13 років тому.

Доповідь О. Фадеєва, в якій на весь зріст було показано визвольну роль радянського народу, викрито і названо міжнародних імперіалістів, з величезним інтересом вислухали представники всіх країн світу. І тільки одинаки — представники світової реакції, делегати типу Хакслі, Тейлора та інших — дуже нервово реагували на неї. Коли О. Фадеєв закінчив свою доповідь, усі делегати Конгресу встали. В залі виникла бурхлива, довготривала, нестихаюча овація на честь Радянського Союзу, радянської делегації. Нам аплодували представники 45 народів, і ніякі тейлори і хакслі неспроможні були зупинити їх.

Серед виступів діячів культури інших країн привернула увагу змістовна доповідь французького делегата Марселя Пренана. Пренан розгорнув страшну картину американської експансії у Франції. Він розповів, що французька велика буржуазія продається і тепер, як колись продавалась німцям. Пренан закликав інтелігенцію усього світу до боротьби проти паліїв нової війни і заявив, що він вірить і знає, що інтелігенція може зробити багато, коли вона об'єднається в усьому світі і піде разом з народом.

Схвильовано і щиро звучав полум'яний виступ письменника Амаду із Бразилії. «Я виступаю від імені тих, хто бореться за мир і свободу в Бразилії, — казав він. — Голлівуд показує нас, бразильців, життєрадісними ко-

ричевими людьми. Але наш колір — колір крові. Не нам належать багатства країни. Феодали, трести, монополії — ось їхні господарі. Ми — колонія Сполучених Штатів. Наш президент — губернатор Сполучених Штатів. Так не тільки в Бразилії. В Чілі — те ж саме. Там Гонсалес теж переслідує прекрасного поета Пабло Неруду, змушеного ховатися. Імперіалізм Сполучених Штатів забирає у Бразилії все — сировину, бази. В 1947 році Другий Конгрес бразильських письменників визначив борг літераторів, поставив перед ними завдання боротьби за мир. І ми боремося за мир, ставлячись з презирством до всіх труднощів, небезпек, переслідувань. Мою квартиру поліція грабувала багато разів, забирала архіви, бібліотеки, вивозила книги класиків, іноземних письменників. Бразильці не раз у своїй історії виганяли агресорів, і тепер треба вигнати агресора».

Амаду гаряче закликав інтелігенцію всього світу іти разом з народом, приєднатися до боротьби проти паліїв війни, за мир і демократію.

На Конгресі виступив і англійський історик Тейлор. Його виступ був відверто дражливий і нічим не відрізнявся від тисячі тих статей, які щодня друкуються в херстівській пресі і в реакційних англійських газетах. Особливо багато говорив він про так звану свободу слова в Англії і США. Коли Тейлор закінчив свою промову, знайшлися такі (їх було небагато серед англійських, американських і деяких інших делегацій), які намагалися йому аплодувати.

Але ці поодинокі оплески потонули серед вибуху обурення, викликаного цим виступом. Я бачив, що багато людей дивляться на нашу делегацію, чекаючи, що хто-небудь із нас зараз встане і відповідь Тейлору.

Але на трибуну зійшов невисокий на зріст негритянський поет і сказав так: «Я люблю англійську мову,

вона стала моєю рідною мовою. Як благородно звучать по-англійському слова — свобода слова, свобода друку... Я хотів би, містер Тейлор, щоб уперше за століття в англійських колоніях настала свобода особи, справжня свобода слова, свобода друку...» Не всі люди на Конгресі знали англійську мову, але всі відчули душу тієї людини, яка говорила від імені чорних.

Потім на трибуну один за одним сходили інші делегати. Делегат Індії розповів про той гніт, який панує в англійських колоніях. Про «капіталістичні свободи» нам переконливо розповів представник Мадагаскару і представники інших країн та народів. «Хто-хто, але англійці не мають права говорити про свободу слова доти, доки в їх колоніях знущуються над мільйонами людей», — сказав делегат Індії.

Велике враження справили на учасників Конгресу виступи радянських делегатів товаришів І. Еренбурга і Д. Заславського...

...Цікавий був виступ члена американської делегації, видатного артиста — негра Пенкі. Він сказав: «Я — негр, представник Сполучених Штатів, поет і співак. Я пишаюсь тим, що належу до американського підданства, але я говоритиму про 13 мільйонів негрів, американських громадян другої категорії. Я обурений з того, що я громадянин другого сорту. Я пишаюсь своєю чорною шкірою».

Радянська делегація встала і влаштувала йому овацію, а наш приклад наслідували всі учасники Конгресу.

«Я обурений, — продовжував Пенкі, — з того, що примушений щоночі думати, де мені переночувати, — негрові ж не можна жити в готелях для білих». Він розповів нам про те, що його, як видатного артиста, запрошують на концерти до всіх міст, але ніде не дозволяють жити в готелях, у яких живуть білі. «Мене, — каже він, — об-

межують у репертуарі, мені не дозволяють виконувати творів класиків, а примушують співати тільки негритянські пісні. Мені платять менше, ніж багатьом бездарним, але білим артистам. Бачачи страждання свого народу, я і вступив до партії Уоллеса».

Представник Індонезії сказав: «Ми ненавидимо колонізаторську систему імперіалізму, під якою б машкарою вона не ховалася».

Представник французької Західної Африки заявив: «Ми не віримо у формальне право, нині на світі є мільйони людей, позбавлених елементарних людських прав. Проти них спрямований кулеметний вогонь, і міжнародна юрисдикція не обговорює цього. Зараз, коли ми говоримо про мир, англійські літаки бомбардують мирні села».

Всі ці і багато інших виступів на Конгресі свідчать про те, що в свідомості передової інтелігенції світу відбулось велике зрушення. Ленінська правда проникає в усі куточки земної кулі. Ми були свідками цього величного факту.

Нам довелося чути антирадянські напади панів Хакслі і Тейлора, але вони становили меншість навіть у власних англійських і американських делегаціях. Щодо цього показовий виступ англійського професора-біолога Холдейна. Він також відповідав Тейлору. Холдейн сказав чітко і недвозначно: «Американський імперіалізм — це реальність». Заперечуючи проти наклепницької заяви, ніби в Радянському Союзі так само готуються до війни, він заявив: «Якщо Радянський Союз будуватиме бази в Англії, щоб бомбардувати Америку, тоді я назву його імперіалістичним. Зараз справа стоїть інакше: війна йде від Америки, американці будують бази в Англії. Англійський народ теж не хоче війни, її хоче реакційна кліка імперіалістів. Так приймемо ж ухвалу — боротися

проти війни і проти тих, хто несе війну», — з таким закликом звернувся Холдейн з високої трибуни Конгресу до всіх його учасників й інтелігенції усього світу.

Я, як представник радянської делегації, входив у Комісію по складанню Маніфесту діячів культури на захист миру. В цій Комісії, як і на Конгресі, розгорнулась гостра боротьба, яка закінчилась поразкою англо-американських реакційних елементів і перемогою всіх прогресивних делегацій Конгресу.

Увесь Конгрес переважною більшістю голосів прийняв Маніфест. Це була величезна перемога передової, кращої в світі інтелігенції. В американській делегації із 32 делегатів проти резолюції голосувало тільки 7 чоловік, в англійській із 42 делегатів тільки 3 чоловіка солідаризувалося з паном Тейлором. Загальний підрахунок голосування по всіх делегаціях такий: 371 — за, 11 — проти, 9 — утрималось.

Як не намагалися американські, англійські та інші імперіалісти отруїти народ, підкупити доларами інтелігенцію, але даремно. Кращі люди йдуть за нами, відстоюють мир і демократію.

Ні грішми, ні брехнею не можуть заглушити імперіалісти того благородного почуття народів світу, яке спрямоване до нас, до Радянського Союзу. Я особисто відчув це в Америці ще в 1946 році. Мою руку тиснули сотні робітників, інтелігентів, службовців. Вони просили не читати їхніх газет, називаючи статті цих газет брудною брехнею. Вони говорили: «Знайте, що ми, американці, з величезною симпатією ставимось до Радянського Союзу і любимо його». Те саме було і у Вроцлаві, так само після закінчення Конгресу до нас підходили письменники, інженери, вчені і, тиснучи руки нашим делегатам, передавали привіт нашому народові.

Польська громадськість, польський уряд тепло, по-

дружньому приймали нас, радянських делегатів, на своїй відродженій після війни землі.

Після закінчення Конгресу члени нашої делегації зустрічалися з громадськістю Польщі. Я був у Кракові, виступав у Товаристві польських письменників, виступав у Варшаві. Мене багато розпитували про все, зокрема про українську радянську культуру, цікавились діяльністю українських радянських письменників. Я розповів, що ми готуємося до нашого II з'їзду письменників, поділився даними про величезне творче піднесення на всіх ділянках культурного фронту України, про ті видатні твори, які дали народові українські письменники під час війни і після війни, про зростання нашої талановитої молоді.

Я з величезною гордістю розповів про роботу наших учених, художників, композиторів, письменників, про їхню творчість, і польські письменники, так само як і присутні на Конгресі письменники інших країн, просили передати українським діячам культури їх сердечний привіт і побажання великих творчих успіхів.

Делегати Конгресу просили також передати всій радянській громадськості запевнення, що вони, незважаючи на всю складність і трудність боротьби за мир, провадитимуть її і далі ще з більшою стійкістю і самовідданістю, що вони вчитимуться у радянського народу благородного, чесного служіння справі миру. Ми, з свого боку, запевнили їх, що високо нестимемо прапор боротьби проти імперіалістів, послідовно і непримиренно боротимемося за мир у всьому світі, як це й годиться нам, синам великого радянського народу, синам великої партії Леніна.

1948 р.

НА СТОРОЖІ МИРУ

Цього вечора в Жовтневому залі Будинку спілок зустрілись видатні представники радянської науки, літератури, мистецтва, діячі профспілок, керівники антифашистських Комітетів жінок і молоді.

В урочистій обстановці відкрив нараду письменник Микола Тихонов. У своїй вступній промові він висловив палке бажання і волю широкої громадськості нашої Батьківщини заснувати Підготовчий Комітет по скликанню в Москві Всесоюзної Конференції прихильників миру.

Цей благородний почин, без сумніву, знайде найширший відгук у серцях всіх радянських людей, які показали всьому світові свою незламну волю в боротьбі з темними силами паліїв війни, в боротьбі за мир в усьому світі.

Минуло не так багато часу після Конгресу діячів культури на захист миру, який відбувався у Вроцлаві. Я пригадую, з якою силою прозвучали там виступи радянських делегатів. Вони нагадали представникам інтелігенції всього світу знамените звернення великого пролетарського письменника Олексія Максимовича Горького: «З ким ви, майстри культури?»

Якими жалюгідними були виступи деякого з делегатів США та Англії, які старались відвернути Конгрес від головного питання, що хвилює все людство, — боротьби за мир, боротьби проти паліїв війни. Коли цих американських та англійських делегатів не підтримав Конгрес, вони стали просити, щоб у жодному документі не було згадки про те, в якій саме країні готують змову проти народів світу. Дехто з них навіть погрожував, що згадка в Маніфесті вроцлавського Конгресу про те, що головні палії війни перебувають у США та Англії, мов-

ляв, дуже образить американську та англійську інтелігенцію і вона не прибуде на наступний Всесвітній Конгрес прихильників миру.

Так твердили окремі «майстри культури», які називали себе прогресивними діячами Америки і Англії. Та ось відкрився Всесвітній Конгрес прихильників миру в Парижі, який репрезентував 600 мільйонів простих людей світу. Він зібрався в період, коли агресивні плани англо-американського імперіалізму знайшли свій найповніший вияв у Північноатлантичному договорі і рух мільйонних мас проти цього документа війни набрав найширшого розмаху.

На паризький Конгрес з Америки та Англії також прибули великі делегації. І на цьому Конгресі вже не довелося сперечатися ні з ким з американців або англійців, не довелося наполягати на тому, щоб було зазначено адресу, де, в якій країні готують нову війну торговці зброєю, де творять кайнове діло проти людства головні палії війни...

Про це розповіли Конгресові самі американські делегати. Вони не тільки вказали адресу, назвавши свою країну, вони відкрили нові й нові злочини верховодів Уолстріту проти народів світу і проти американського народу.

В їхніх словах звучали гіркота і сором за свою країну, яку палії війни перетворюють в оплот реакції, маркобісся та людиноненависництва.

Паризький Конгрес прихильників миру був не тільки звинувачувальним актом, який прикував до ганебного стовпа американських і англійських імперіалістів та їх лакеїв, але й грізною пересторогою в тому, що сили миру ніколи не вдасться спинити.

Делегати Європи, Африки, Азії, США, Латинської Америки, делегати з далеких островів обох півкуль говорили з глибоким хвилюванням і величезною любов'ю

про радянський народ, який стоїть на чолі борців за мир. Вони називали нашу країну провідною зіркою для всіх народів світу, немеркнучим маяком, який освітлює шлях людству, народом-героєм, який врятував цивілізацію від фашизму, народом-богатирем, який підніс над світом великий прапор боротьби проти паліїв війни, вселив усім простим людям впевненість у своїх силах, у великій і непохитній справі миру в усьому світі.

Делегати гаряче й пристрасно заявили з високої трибуни паризького Конгресу, що всі намагання імперіалістів США та Англії побудувати залізну завісу навколо Радянської країни приречені на провал; до яких би підлих методів наклепу і провокації не вдавались палії війни, їм не приховати великої правди радянського народу, не похитнути любові й поваги всіх народів світу до країни соціалізму.

Сьогодні немає перепон крилатому слову радянської людини.

Конференція прихильників миру в Москві приверне увагу народів світу, вона увіллє нові могутні сили в спільну справу священної боротьби людства за мирне життя біля кожного домашнього вогнища, за майбутнє наших дітей, за національну незалежність народів, за зміцнення дружби між народами, яка ґрунтується на принципах доброї волі, взаємної поваги і співробітництва.

Всесоюзна Конференція прихильників миру буде новою могутньою демонстрацією незламної волі радянського народу відстояти справу миру між народами, справу миру в усьому світі.

Наполеглива і послідовна боротьба радянського народу за мир — могутнє і невичерпнє джерело сили і безстрашності народів світу в боротьбі з паліями війни.

ПРО ЩО ДУМАЮТЬ ПРОСТІ ЛЮДИ

Перед моїм від'їздом до Франції мене відвідала група селян мого виборчого округу.

Вони прийшли просити моєї допомоги в справі збудування клубу. Голова колгоспу розгорнув проект. На цьому проекті був зображений прекрасний двоповерховий будинок з колонами.

— Ми виділили на збудування клубу мільйон карбованців з коштів нашого колгоспу, — сказав з гордістю голова. — Навколо ділянки, де буде збудований клуб, ми засадили 8 гектарів деревами. Вишні і кипариси вже вирости на цілий метр, а біля кожної вишні і кожного кипариса ми посадили дубок.

— Чому ви так зробили?

Голова відповів, посміхаючись:

— Ми так міркуємо: через п'ятдесят або сто років ні вишень, ні кипарисів цих уже не буде, а під дубами люди збиратимуться й через сто років і скажуть нам спасибі.

Я глянув на голову — обличчя його було спокійне, ніби він говорив про звичайнісінькі речі. Я дивився на його штучну руку, на нагороди, які прикрашали йому груди, — медалі «За оборону Ленінграда», «За взяття Берліна», польські і чеські ордени, заслужені ним у країнах, які він пройшов з боями і де він у передостанній день війни втратив руку, і думав:

«Цілих чотири роки в грязюку і сніг йшов він в атаку по обпаленій землі. Він не лічив днів, не помічав, як минали місяці і роки.

Він жив однією думкою, одним бажанням — визволити свою Батьківщину, визволити світ від коричневої чуми. І от тепер, покалічений, передчасно посивілий,

він буде не на роки, навіть не на десятки років. Він думає про грядущі покоління, і він хоче, як господар землі радянської, щоб його спом'янули добрим словом ті, хто прийде відпочити в холодку величних дерев, посаджених його руками».

На протязі чотирьох годин, перебиваючи одне одного, мої виборці розповідали мені про свій план перетворення їх рідного села.

І коли, прощаючись, я сказав моїм відвідувачам, що дістав запрошення Постійного Комітету прихильників миру приїхати в Париж, я помітив, як раптом змінилися обличчя моїх друзів. Я зрозумів, наскільки моя фраза, яка нагадує про загрозу війни, була не в тон нашій дружній розмові.

— Щасливої дороги! Передайте привіт радянських селян прихильникам миру, — схвильовано сказав мені голова. Помовчавши, він спитав мене спокійним, рівним голосом: — А ваш Комітет веде точний облік всіх паліїв війни? — І не чекаючи відповіді, додав: — Це дуже важливо. Запишіть їх всіх, ні одного не пропустіть. Адже, якщо вони почнуть війну, люди в усьому світі повинні будуть знати всіх, хто цю війну готував. Ну, а ми їх розшукаємо за всіма морями та океанами.

В його рівному і спокійному голосі я почув незламну певність в силах свого народу і в силах всіх простих людей світу.

Через чотири дні я летів у напрямі до Парижа.

...Літак приземлився в Парижі. Друзі і знайомі прийшли зустріти мене. Сотні листів і телеграм щодня приносили добрі вісті у Постійний Комітет прихильників миру.

По всій земній кулі прокотилася хвиля руху за мир.

Цей рух сильний не тільки всезростаючим числом своїх прихильників, — він сильний насамперед тим, що

істина — за ним, він сильний благородною вірою у можливість запобігти війні.

Він непереможний, бо на чолі прихильників миру стоїть великий Радянський Союз, який підніс прапор миру і братерського співробітництва між народами.

Але було б серйозною і небезпечною помилкою недооцінювати сили наших ворогів. Вороги миру добре розуміють, що без людей ні одна військова база нічого не варта. Ось чому чим ширше розростатиметься рух прихильників миру, тим частіше засилатимуть палії війни в наші ряди своїх агентів, провокаторів, щоб спробувати підірвати дух найменш стійких людей, спробувати отруїти їх свідомість думкою про неминучість війни. Вони хочуть посіяти серед нас невіру в свої сили, залаякати нас неіснуючими архібомбами, здатними нібито знищити цілі континенти.

Весь цей психоз розрахований на людей слабонервних і малодушних. Але є факти ще мерзеннішої, ще більш провокаційної діяльності паліїв війни.

В Парижі один з прихильників миру сказав у розмові зо мною:

— Треба, звичайно, говорити про мир, але боротися за мир і закликати мільйони до цієї боротьби немає рації, — все одно війна між Радянським Союзом і Сполученими Штатами неминуча. — І щоб підлестити мені, він додав: — В цій війні Радянський Союз завдасть поразки капіталізму, принаймні в Європі, і капіталізм впаде. І чим швидше це станеться, тим краще і для нас, і для вас.

Я відповів на це, що такі висловлювання, безсумнівно, були б з захопленням зустрінуті паліями війни, які заплатили б доларами за кожне з цих слів. Мій співрозмовник образився і почав запевняти мене, що він тільки не закриває очей на факти.

Тільки після довгих суперечок він погодився зомноу, що це шкідливе міркування. Ми повинні прямо і чесно сказати всім тим, хто так думає,— чи буде то рядовий боєць руху прихильників миру, чи керівний діяч,— що подібні слова — це слова паліїв війни.

Ми повинні роз'яснити їм, що це — підла провокація, яка застосовується, щоб зірвати нашу роботу, щоб підірвати найважливіші позиції нашого руху; ми повинні роз'яснити, що наша активна боротьба за мир може запобігти війні. Мирне співробітництво між Радянським Союзом, Сполученими Штатами та іншими капіталістичними країнами не тільки можливе, як нас учить великий Ленін, але воно стало реальним фактом і в мирні роки, і в роки війни проти фашизму, спільного ворога всього людства.

Ми повинні бути надзвичайно пильними перед лицем усіх маневрів противників миру, нещадно викривати їх фаталістичні «теорії», ворожі справі миру. Ми повинні розбити ці «теорії» неминучості війни, «теорії» неможливості тривалого мирного співробітництва між капіталістичними країнами і Радянським Союзом та країнами народної демократії.

Неминуча не війна, а мир. Бо сили миру незмірно більші, ніж сили війни.

Мир неминучий тому, що сили простих людей значно зросли з часу їх боротьби проти фашизму.

Мир неминучий тому, що на чолі сотень мільйонів прихильників миру стоїть могутній радянський народ, який вказав усім народам світу ясний шлях, що веде до миру, дружби й співробітництва.

РАДЯНСЬКИЙ СОЮЗ — ПРАПОРНОСЕЦЬ МИРУ

Товариші депутати! В день повернення з Москви до Франції делегації Постійного Комітету Всесвітнього Конгресу прихильників миру я був у Парижі. Там у цей час проходив національний з'їзд прихильників миру Франції. Десять тисяч людей стояли щільно один коло одного в старому виставочному залі. Коли вийшов на трибуну керівник організації «Борці за мир» Франції Ів Фарж, який повернувся з Москви, і, піднявши високо над головою документ, одержаний в Радянському Союзі, сказав: «Є відповідь Москви», — в залі пролунав такий вибух овацій, що, здавалося, вся Франція почула в цю хвилину, як з глибини серця тисяч простих людей вирвалися палкі слова: «Хай живе прапорносець миру в усьому світі Радянський Союз!»

Англо-американські імперіалісти витрачають мільярди, щоб через пресу, радіо, підкупом і шантажем, наклепом і провокацією отруїти свідомість людей, розпалити нову війну. Але народи світу зрозуміли злочинні цілі нових претендентів на світове панування.

Не приховати англо-американським паліям війни нашу світлу правду, героїчну боротьбу радянського народу за справу миру в усьому світі! Вище за найвищі гори підніс над землею непереможний прапор миру великий наш народ. І під цей прапор стали сотні мільйонів людей усіх племен і націй, усіх кольорів шкіри, усіх релігій і переконань, проти катів людства — імперіалістів, які хочуть знищити держави, нації, культури, перетворити на рабів Уолл-стріту весь світ.

Але немає тепер на земній кулі такої країни, де б

не підіймалися хвилі великого руху прихильників миру. Ні суди, ні тюрми і найжорстокіші переслідування не можуть зломити бойового духу борців за мир. Стокгольмська відозва — заборонити атомну бомбу і оголосити злочинцем той уряд, який першим застосує її, — знайшла якнайширший відгук в усьому світі.

Кілька днів тому в Лондоні на бюро Постійного Комітету прихильників миру віце-президент Постійного Комітету негр д'Арбусьє показав нам сотні листів, які він привіз із Африки. На них були відтиски пальців під Стокгольмською відозвою. Він сказав: «95 процентів у нашій країні неписьменні. Під Стокгольмською відозвою письменний негр пише прізвища і проти них неписьменні прикладають пальці замість підпису. Але тому, що чорнила немає, то негри роблять червону фарбу з рослин і ставлять відтиски пальців, а в тих районах, де зовсім немає письменних, негри на довгих палицях роблять зарубки, і такі палиці з зарубками є документами африканських борців за мир».

Не можна було без хвилювання дивитись на ці документи з Африки. Жорстоко переслідувані колонізаторами, встають пригноблені народи Африки на боротьбу проти паліїв війни.

І з жалем, після виступу д'Арбусьє, сказав видатний прогресивний американський діяч знаменитий співак Поль Робсон: «Негритянські священики в США відкрили храми для мене, щоб я там співав, бо в усій Америці ніде мені не дають можливості найняти зал». Поль Робсон розповів, що, незважаючи на найжорстокіше переслідування американським урядом прихильників миру, прогресивних діячів, рух прихильників миру в США зростає, міцніє, і під Стокгольмською відозвою американський народ поставить мільйони своїх підписів.

Кампанія по збиранню підписів під вимогою забо-

рони атомної бомби охопила тепер майже всі країни земної кулі. Вона йде на всіх континентах, ламає всі перепони, тому що прості люди світу зрозуміли, де готується змова проти життя. Вони зрозуміли, що мир сам не приходить, за нього треба боротись.

Наша Батьківщина стоїть на чолі всіх народів у великій і священній боротьбі за мир в усьому світі, за співробітництво і добру волю між народами.

З цієї високої трибуни я хочу сказати всім прихильникам миру в усьому світі, що ми, радянські люди, не жаліли і не пожаліємо своїх сил у боротьбі за мир в усьому світі. Ми — будівники нового суспільства, і для нас немає більшої радості й щастя, як споруджувати світлий будинок комунізму. Будувати, створювати, творити, любити життя, виховувати дітей, виховувати покоління нових будівників і творців — цим живе радянський народ. І на всі підступи паліїв війни, які готують смерть і руйнування, ми відповідаємо: «Ми не просимо миру, ми завоюємо його спільними зусиллями всіх прихильників миру, спільними зусиллями всіх патріотів своїх націй і народів в усьому світі».

Сили миру незмірно більші від сил війни! Сили миру здатні приборкати імперіалістів! Стокгольмська відозва — це грізна пересторога англо-американським паліям війни та їх спільникам. Якщо палії війни ризикнуть розв'язати злочинну війну і застосувати атомну бомбу, то їх будуть судити і засудять не трибунали юристів і дипломатів, а всі народи світу.

Хай живе мир в усьому світі і дружба між народами!

ДАТИ ТВОРИ, ДОСТОЙНІ НАШОГО КРИЛАТОГО ЧАСУ

Ще не так давно точились дискусії серед працівників літератури і мистецтва, чи є в нашому радянському житті конфлікти, якою може бути доля романтики в соціалістичному реалізмі?

Знайшлись критики, письменники, театральні діячі, які твердили, що немає конфліктів у нашому житті, а звідси виникла так звана «теорія» безконфліктності.

Але не тільки серед літераторів поширювалась ця шкідлива теорія. Скільки вийшло кандидатських і навіть докторських дисертацій наших філософів, економістів, які розглядали життя в ідилічних тонах! Автори цих робіт і великої кількості статей, що публікувались в солідних журналах, ховалися за цитатами класиків марксизму і нічого не говорили про ті складні і глибокі процеси, які відбуваються в нашому багатогранному житті, особливо в сільському господарстві, колгоспному будівництві.

Ви пам'ятаєте, товариші, ще недавно вироблялись кінофільми, в яких наші колгоспники тільки співали і гуляли. На екрані гнулися столи від смажених гусей, качок, рум'яних поросят, і, як правило, в таких фільмах, романах були дрібні, вигадані конфлікти. Такі твори часто піднімались на щит нашою літературною пресою, і деякі з них навіть одержали Сталінські премії.

Деякі наші лектори, пропагандисти брали на віру цю ідилічну творчість і дзвонили про такі твори годинами, а слухачі в колгоспах, у містах спочатку мирно дрімали на таких доповідях і лекціях, а потім просто перестали на них ходити. В нашій поезії з'явилася злива застольних віршів, а в музиці — легкі маршові мотиви

без роздуму, без тонкої душевної інтонації. Одне слово, в таких музичних творах ви не знайдете високих, благородних традицій російських і українських класиків, і не до вічно живого джерела народної творчості припадали такі творці, коли писали, а швидше до веселих «джерел» у скляній оправі. Тому така легкість пера і так багато в піснях «тру-ля-ля»...

Я про це говорю не тому, що у нас немає хороших творів в музиці, літературі, театральному мистецтві. Я прошу зрозуміти мене вірно. Про творчість письменників, про здобутки нашої літератури докладно говорив товариш Бажан. У нас є композитори, художники, артисти, яких знає народ. Знають Ревуцького, Данькевича, Козицького, Лятошинського, художників Хмелька, Яблонську, Пузиркова, Григор'єва, Глущенко, Пащенко, творчість таких майстрів сцени, як Мар'яненко, Бучма, Юра, Ужвій, Шумський, Крушельницький, Сердюк, Добровольський, Чистякова, Романов, Карташова, і багатьох інших талановитих літераторів, композиторів, художників, артистів, творчість яких є надбанням нашої української радянської культури.

Але, товариші, хорошого від нас ніхто не відбере. А сьогодні мені хочеться поставити питання: чому сталося так, що всі ми — творчий актив літератури і мистецтва — навіть у своїх кращих творах не розкрили глибоко художніми засобами ті складні процеси життя, на які вказав нам усім ЦК КПРС на останніх історичних пленумах?

Це сталося тому, що ми багато говоримо про соціалістичний реалізм, а життя не вивчаємо. Все чекаємо, що хтось нас за руку візьме і поведе в життя, до колгоспників, робітників, у лабораторії вчених. Пишемо і говоримо про життєдайну силу народної творчості, а самі

вивчаємо її з тоненьких збірників Інституту фольклору, не черпаємо її з гуші народу.

Ми — літератори, композитори, художники, артисти — легко забуваємо славні традиції наших великих класиків, що не могли навіть уявити своє творче життя без зустрічі з народом. Я не буду говорити про геніальних Шевченка і Горького, а навіть дворяни і поміщики Тургенєв і Глінка більше мали зустрічей з трудовим народом, з селянами за один рік, ніж деякі наші видатні письменники і художники за десять років.

Вони їздили по країні, щоб почути живе народне слово, пісню душі і серця, збирали дорогоцінні скарби і переплавляли їх у гарячих, схвильовуючих почуттях від побаченого і пережитого у своїй великій, і глибоко національній, і широкій, як море, творчості.

У книгах і музиці класиків ми, та й не тільки ми, а й майбутні покоління будуть завжди відчувати боротьбу і любов, пристрасть, печаль і радість, пісню і сльози, світлий гуманізм благородної душі народних героїв і їх авторів.

Не пробачення чекає від нас партія, наш народ, що ми не помітили, спізнались, лакували дійсність. Від нас, творчих працівників літератури, мистецтва і науки, чекають партія і народ високої принциповості, партійності, невтомної праці, рішучості і сміливості, чекають творів, які б допомогли партії в її велетенській боротьбі за світле майбутнє, за комунізм.

Яка доля романтики в соціалістичному реалізмі? — сперечались літератори, працівники мистецтва. А наша партія, ЦК КПРС на останніх пленумах розкрили такі джерела народної енергії, скерували нашу волю на боротьбу за таке щасливе життя радянської людини, щоб вона не колись, а сьогодні відчула плоди соціалізму. На заклик партії вже 400 тисяч юнаків і дівчат просять

О. Корнійчук серед акторів театру ім. Ів. Франка — учасників вистави «Сторінка щоденника». Фото 1964 р.

О. Корнійчук, П. Тичина, А. Головко, В. Касіян. Київ. Фото 1966 р.

послати їх на освоєння цілинних і перелогових земель, щоб 13 мільйонів гектарів підняти за два роки. Який велетенський порив і творчий розмах! Хіба можна підрахувати, скільки і яка доля романтизму і романтики в серцях юнаків і дівчат, яких окрилила партія? І летять вони, мов чудесні весняні птаці, в безкраї степи Казахстану, Сибіру... В добру путь! — говорить їм увесь радянський народ.

Десятки тисяч юнаків і дівчат на заклик партії пішли в колгоспи, МТС України, але, на жаль, за ними ще не вирушили працівники літератури, науки і мистецтва ні на автомобілях, ні в міжнародних вагонах.

А йде весна, і починається велика битва за врожай, за виконання рішень партії, за всенародне щастя. Той, хто не буде в перших рядах народу цієї весни, той знову через рік-два буде каятись, що не встиг за життям, але, я думаю, їм вже більше ніхто не повірить.

Я не кажу, щоб поїхали всі творці, але хоча б половина, хоча б третина, та все ж таки поїхали б.

Велика честь для кожного творчого працівника взяти участь у всенародній боротьбі за круте піднесення нашого сільського господарства.

У звітній доповіді ЦК КП України яскраво змальовано досягнення і недоліки в нашій партійній і державній роботі. За цифрами ми побачили величній труд робітників, колгоспників, нашої радянської інтелігенції.

Дорогі товариші! Дозвольте вам сказати, що в грудях всієї нашої української інтелігенції б'ються гарячі серця, ми, як ніколи, бачимо свої недоліки; одне бажання в наших серцях — іти разом з народом у передових лавах, дати твори, які були б достойні нашого крилатого часу. І ми це зробимо, бо ще ніколи за всю свою історію не була така багата на таланти наша українська радянська

інтелігенція, як і інтелігенція всієї нашої Батьківщини, вихована і випестувана Комуністичною партією на великих ідеях марксизму-ленінізму.

Треба сказати, що рідко бувають в історії народів такі щасливі роки, як цей рік для українського народу. Ми йдемо до великого національного свята — 300-річчя возз'єднання України з Росією, що перетворилось в національне свято всіх народів нашої Батьківщини.

На протязі віків допомагав великий російський народ своєму рідному братові українському народові в боротьбі проти польської шляхти, турецьких султанів, численних ворогів, які терзали тіло України, заливали кров'ю нашу рідну землю. Але вистояли наші братні великі народи проти спільних ворогів, і сьогодні Радянська Україна під керівництвом Комуністичної партії Радянського Союзу, за допомогою союзного уряду, великого російського народу і всіх народів-братів нашої Вітчизни перетворилась у могутню радянську республіку, яка самою тільки своєю важкою індустрією випередила давно всі капіталістичні європейські держави.

Проявом величезної любові братнього російського народу до своєї сестри України є те, що в ці знаменні дні нам передана Кримська область — перлина нашої Батьківщини.

Ми сердечно вітаємо всіх делегатів Криму і просимо передати трудящим Криму, що український народ допоможе, щоб ця перлина мала прекрасну оправу, яка створиться з нашої разом з вами колективної праці. Український народ пошле своїх кращих синів у Чорноморський флот, де служили їх діди і прадіди разом з братами росіянами під командуванням великих російських флотоводців і створювали славу великому російському флотові на Чорному морі!

Ми будемо берегти, як зіницю ока, героїчні традиції

боротьби севастопольців-чорноморців з ворогами нашої Вітчизни.

Кілька днів тому в Польській Народній Республіці на II з'їзді Польської об'єднаної робітничої партії перебувала делегація Комуністичної партії Радянського Союзу. Мені припала велика честь бути в складі цієї делегації, тому дозвольте поділитися з вами тими хвилюючими враженнями, які залишилися в моєму серці від перебування в братній нам Польщі на з'їзді Польської об'єднаної робітничої партії.

Трудно передати вам, з якою любов'ю, щирою повагою, якими гарячими почуттями зустрів з'їзд делегацію КПРС. 1200 делегатів влаштували бурхливу овацію на честь нашої партії, ЦК КПРС, на честь великого радянського народу. І це щире і гаряче почуття до народів Радянського Союзу, до нашої партії ми відчували не тільки в бурхливих оваціях під час виступів делегатів, а і в кожній промові на з'їзді.

Слухаючи звітну доповідь Болеслава Берута, виступи делегатів протягом восьми днів, ми дізнались не тільки про велике будівництво у Польщі, але в кожній доповіді і промові відчували найглибшу сердечну вдячність ЦК КПРС, союзному урядові, народам Радянського Союзу за неоціниму допомогу польському народові, який твердо став на шлях соціалізму під керівництвом своєї Об'єднаної робітничої партії.

Дозвольте мені навести одне місце із звітної доповіді товариша Берута: «Ми несемо в своїх серцях найщиріше почуття пошани і любові до всіх борців за справу соціального і національного визволення Польщі, які з безприкладним ентузіазмом віддавали кожен хвилину свого життя справі перемоги свободи і соціалізму. В ім'я цієї священної справи густо зросили нашу землю кров'ю свого серця радянські воїни, ламаючи хребта

гітлерівській потворі, несучи свободу нашому народові. Ми будемо зміцнювати і поглиблювати золоту нитку спільних традицій свободи і прогресу, які на протязі історії зв'язували наш народ з народами російським, українським і білоруським. Це повинно поєднуватися з викорчовуванням негідних традицій шляхетсько-магнатського, а потім поміщицько-капіталістичного утиску наших братів — українців і білорусів. Тому ми з почуттям дружби й солідарності приєднуємось до свята українського й білоруського народів, які приходять до 300-річного ювілею визвольної боротьби українського народу і його воз'єднання з братнім російським народом».

Талановитий польський народ, який дав світові Коперніка, Міцкевича і Шопена, безстрашного революціонера-комуніста Фелікса Дзержинського, устами товариша Болеслава Берута висловив щиро вдячність радянським народам за все добре і велике, що вони зробили для свободи і щастя польського народу.

Нова демократична Польща простягнула руку дружби, сердечної приязні до нашої Вітчизни. Український народ з радістю приймає це гаряче почуття дружби, сердечної приязні польського народу. Віднині наші кордони між Україною і Польщею стали навіки кордонами миру і непохитної дружби.

Дружба між польським, російським, українським і білоруським народами є великим прикладом для всіх народів, які перебувають під ярмом капіталізму. Капіталізм не може існувати без розпалювання ворожнечі між народами. Тільки робітничий клас, його авангард — партія, яка керується великим ученням марксизму-ленінізму, тільки така партія може подолати все, що роз'єднувало народи на протязі віків, і встановити непорушну дружбу з своїми сусідами. Так вперше в історії сталося в новій Польщі.

Там, на з'їзді, я ще глибше, ще гостріше відчув, як вчаться у великого радянського народу будувати світле життя трудящі країн народної демократії.

Але наша Вітчизна — не тільки світлий маяк для трудящих всього світу, але й непереможна сила миру, і все більше стають народи, нації, племена земної кулі під прапор миру і демократії.

Слава нашій рідній Комуністичній партії, яка є серцем, честю і совістю народу!

Слава Центральному Комітетові КПРС — бойовому генеральному штабові нашої партії!

1954 р.

ПОКЛИКАННЯ ПРАЦІВНИКІВ КУЛЬТУРНОГО ФРОНТУ

Дорогі товариші делегати! Коли слухаєш звітну доповідь Центрального Комітету КП України, в якій широко розкрита велична картина трудових досягнень українського народу, коли слухаєш виступи делегатів з'їзду, в яких на переконливих фактах показано матеріальне і духовне зростання нашого народу, серце сповнюється великою радістю і гордістю за нашу бойову, могутню сім'ю комуністів України, за наш народ, який під керівництвом Центрального Комітету КПРС переможно йде на радість трудящих всього світу по світлому шляху, який заповів нам великий вождь і вчитель Володимир Ілліч Ленін.

...Народи-брати нашої Вітчизни, керовані ЦК КПРС і союзним урядом, йдуть до ХХ з'їзду своєї рідної партії з величезними здобутками творчої праці, з історичними перемогами в боротьбі за мир в усьому світі.

...Жодна країна в світі за всю історію людства не мала такої кількості вірних друзів народів, яку має наш Радянський Союз. Це величезна перемога ленінської зовнішньої політики нашого Центрального Комітету, Президії ЦК КПРС і союзного уряду, це величезна перемога всього багатонаціонального радянського народу, який, не шкодуючи сил, будує першу в світі комуністичну державу.

...Кожен з нас визнає, що братерські почуття щирої дружби, любові й поваги до нашої Вітчизни великих народів, що стали на шлях соціалізму в Європі і Азії, множать наші сили, розширюють перед нами нові обрії, і ми ще глибше відчуваємо всю велич благородної праці

кожної доярки і шахтаря, металурга і вченого, партійного працівника і воїна нашої армії, службовця і літератора — усіх радянських людей, які своєю невтомною боротьбою за комунізм, за мир в усьому світі, своїм героїчним трудом чесно заслужили цю любов і повагу, вічну дружбу і братерство великих і малих народів світу.

Згадайте, товариші, адже не так давно Україну з заходу оточували капіталістичні держави, якими керували ворожі нам уряди. А тепер наші сусіди — вільні братні республіки країн народної демократії. Ми заклали з ними фундамент вічної дружби, але цю дружбу треба кріпити щодня, щогодини, пам'ятаючи про наших спільних ворогів, які з шкури лізуть, щоб вбити клин між нами. Ми немало зробили, щоб навіки закріпити братерську дружбу з нашими добрими сусідами як на Заході, так і на Сході, але ми могли б зробити набагато більше, коли б глибше знали, як живуть і працюють наші сусіди. Нам є чому повчитися у них і їм у нас для взаємної користі.

Дружба тільки тоді розквітає на повну силу, коли вивчаєш культуру народу, його історію, знаєш і глибоко поважаєш його національні традиції.

Треба, товариші, чесно сказати, що наші сусіди більше знають про нас, ніж ми про них. Коли приїдеш у Польщу, Чехословаччину, там завжди питають, чому в магазинах радянської книги в Варшаві і Празі вони не можуть купити книг українською мовою. Там нас перекладають з російської мови. А ви знаєте, товариші, що означає переклад з перекладу. Там скаржаться, що інститути Академії наук УРСР, Українське Товариство культурного зв'язку з закордоном, наші культурні заклади або не відповідають на листи зовсім, або відповідають з величезним запізненням, формально.

Я хочу підкреслити, що наше Товариство культурного зв'язку з закордоном добре справляється з роботою по прийому іноземних делегацій, але, на жаль, дуже мало робить у справі розширення культурних зв'язків з нашими сусідами. Ми не знаємо жодної крупної пропозиції, яку б це Товариство, Міністерство культури розробили і подали на розгляд Центральному Комітету і уряду.

Відповідальні працівники Товариства культурного зв'язку з закордоном, Міністерство культури УРСР не радяться з кращими представниками інтелігенції. Мабуть, вони вважають, що відповідальний чин може замінити колективний розум. І це не тільки торкається справ культурного обміну з братніми народами. Я впевнений, що коли б міністр культури і його велика група заступників зрозуміли, що не можна керувати культурним фронтом великої країни, не прислухаючись до голосу тих, хто творить цінності духовної культури, то доповідач не критикував би так гостро Міністерство культури УРСР.

Я хочу спинитись ще на одній важливій проблемі — на проблемі виховання нашої молоді. Секретар ЦК ЛКСМУ товариш Дрозденко, на жаль, мало говорив про це у своєму виступі. Велика правда в тому, що наша молодь у своїй переважній більшості достойна найкращої хвали, і ми пишаємося нашими юнаками і дівчатами, які показують зразки самовідданої праці на заводах, в колгоспах, в лабораторіях і установах. Але серед деякої частини молоді є явища, які нас турбують, і про них чомусь ми мало говоримо. А це неправильно. Часто ми чуємо, читаємо в газетах про хуліганство, про грабунки. Часом ці злочини роблять учні дев'ятих і десятих класів. Ми відповідаємо за молодь, ми мусимо поставити перед собою питання: чи все ми робимо, що

потрібно, щоб наша молодь була такою, якою вона повинна бути?

Чому серед молоді поширюється хуліганство? Чи можна обвинувачувати тільки молодь? Ні, винні в цьому і батьки, і вчителі, і комсомол — ми всі. Треба подумати над причинами зла і над засобами, які використали б це зло.

Все більше нашої молоді закінчує середню школу. Але не всі можуть поступити у вищі учбові заклади. А між тим, ще й досі існує в свідомості старе поняття, що середня освіта — це тільки ступінь до вищої. Ще й досі переважає більшість випускників десятирічкі думає тільки про інститут. А між тим з кожним роком збільшується кількість молоді, яка, закінчивши середню школу, не може потрапити в інститут. Багато молодих людей сприймає це як велику образу, вважає уже в останніх класах школи, що немає ніяких перспектив. А від цього один крок, щоб підпасти під вплив гультяїв. Якщо більш глибоко подивитись на цю справу, то виявляється, що часто в прагненні до інституту криється міщанське презирство до фізичної праці, тим більш безглузде, що висока техніка сьогоденної праці все більш і більш ліквідує різницю між працею фізичною і розумовою.

У вихованні нашої молоді велика роль належить літературі, театру, кіно. Молодь схильна до романтики — і треба дати їй цю романтику — справжню, творчу, виховну. Треба, щоб у нас більш з'явилося творів про героїв революції, про боротьбу робітничого класу з царизмом, про героїв Жовтня, про героїв Вітчизняної війни — про тих простих і героїчних людей, які винесли на своїх плечах всі труднощі боротьби. Ми всі, а передусім література, кіно, театр, повинні показати глибоку романтику наших днів не нудно, не повчаючи, як ми,

на жаль, дуже часто це робили і робимо, а цікаво, гаряче, захоплююче.

Ми робили багато помилок. Ми частували нашу молодь Тарзаном — і одержали нестрижені зачіски стиляг; ми частували їй безглуздими трофейними картинками — і дівчата почали гримуватися під голлівудських зірок; ми годували її сіренькими нудними книжками, та і наша пропаганда була не на висоті, тому і дочекалася невеселих результатів.

Я впевнений, що тепер все більше і більше буде видаватися хороших цікавих книжок, що наші театри і кіно також активно допоможуть виховувати радянську молодь хвилюючими виставами і фільмами.

Щодо театрів, товариші, треба відверто сказати — вони сьогодні у нас у скрутному стані. І не можна звинувачувати в цьому лише режисерів, акторів, драматургів, як це часто у нас робиться, хоч найбільша відповідальність лежить на них, безперечно. Театрам треба допомогти, і перш за все повинно допомогти Міністерство культури УРСР, яке, відверто треба сказати, дуже мало робить, а інколи виявляє просто незрозумілу байдужість до часто катастрофічного становища, в якому опинилось сьогодні чимало наших театрів. Театрам повинна допомогти партійна організація, повинен допомогти Центральний Комітет КП України.

Сцена — це могутній виховний засіб; слово, що йде зі сцени, доходить до глибини серця, і тому репертуар наших театрів — це наша спільна справа, наша спільна турбота. Ми винні, що театральні зали нерідко пустують і театр не відіграє тієї ролі, яку він повинен відігравати у вихованні і молоді, і дорослих.

Ми останні роки плануємо прибутки з театрів, літератури. А великий Ленін говорив, що на книжках, які виховують народ, соромно заробляти. Я думаю, що

і на театрах ми не можемо заробляти. Ціни на квитки ще високі. Треба знизити ціни на театральні вистави, насамперед для школярів і студентів.

Товариші! Я глибоко впевнений, що деякі труднощі на культурному фронті, труднощі в справі виховання нашої молоді ми швидко подолаємо, коли всі з щирим серцем візьмемось за цю справу.

Закінчуючи свою промову, я хочу сказати, що українська радянська інтелігенція сьогодні, як ніколи, згуртована навколо нашої рідної партії, навколо нашого колективного вождя і учителя — ЦК КПРС. З величезним творчим піднесенням українська інтелігенція іде до ХХ з'їзду партії пліч-о-пліч з народом, повна сили, великих прагнень і творчої наснаги.

1956 р.

СОТНІ МІЛЬЙОНІВ ПРОСТИХ ЛЮДЕЙ ПРАГНУТЬ МИРУ

Дорогі товариші депутати! Ми з великою увагою і задоволенням вислухали заяву міністра закордонних справ від імені уряду Радянського Союзу на запит групи депутатів. Те, що сказав міністр, ще раз підтвердило позицію нашого уряду, який веде невтомну боротьбу за роззброєння, заборону зброї масового знищення і припинення дослідів термоядерних вибухів.

Неодноразові заяви нашого уряду, Центрального Комітету Комуністичної партії, конструктивні пропозиції радянських представників в ООН, голос нашої громадськості, широка діяльність Радянського Комітету захисту миру глибоко виражають найсокровенніші почуття не тільки нашого народу, але й народів усієї земної кулі, які прагнуть жити в такому світі, де людина може спокійно будувати своє життя без постійної загрози війни, смерті й розрухи.

Гонитва озброєнь все зростає, все більше накопичуються різні види зброї і збільшується кількість атомних і водневих бомб, а це, треба сказати прямо, не віддаляє, а наближує небезпеку атомної світової війни. Сьогодні ми також знаємо, що не лише атомна війна загрожує людству непоправним лихом, але й самі випробування атомної і водневої зброї небезпечні для здоров'я й життя людей всієї земної кулі. Ось чому ми, радянські люди, гаряче підтримуємо зусилля нашого уряду і нашої партії, які прагнуть, наперекір злостивій впертості імперіалістичних кіл, врятувати людство від руїнницьких дій атомної й водневої зброї.

В цьому благородному прагненні ми не одні. З нами

країни народної демократії. З нами все частіше об'єднують свої зусилля проти гонитви озброєнь нейтральні країни Європи й Азії. З нами незліченні мільйони простих людей всього світу. З нами видатні вчені Заходу й Сходу. З нами всі чесні громадські й політичні діячі, яким не байдужа доля своєї нації, держав і народів.

Ось що говорить великий вчений Франції Президент Всесвітньої Ради Миру Фредерік Жоліо-Кюрі: «Зараз поставлено на карту долю всього людства... З кожним днем посилюється величезна небезпека, яку являє для людства накопичення атомної зброї, всіх видів водневих бомб і телекерованих снарядів...» Жоліо-Кюрі гаряче закликає народи змусити уряди прийти до згоди відносно проведення ефективних заходів по роззброєнню і, не відкладаючи, заборонити випробування і використання атомної і водневої зброї. Він твердить, що «неспокій, який охопив народи при повідомленні про проведені випробування ядерної зброї, настільки великий, що настав слушний момент, коли ціною нових зусиль ми зможемо домогтися їх заборони».

Ви знаєте, товариші депутати, що місяць тому в Берліні Бюро Всесвітньої Ради Миру звернулося з відозвою до всіх народів світу: зажадати припинення випробувань атомної й водневої зброї. Радянський Комітет захисту миру, всі прихильники миру Радянського Союзу, — а це значить всі народи нашої неосяжної Батьківщини, — гаряче підтримують цей заклик. Ми, радянські прихильники миру, в щасливому стані: нам не треба змушувати наш уряд, бо він сам є першим і постійним ініціатором роззброєння, ініціатором заборони термоядерної зброї. Наш уряд, Центральний Комітет нашої рідної Комуністичної партії провадять невтомну

боротьбу за світлу ідею мирного співіснування народів з різними державними системами, за розширення торговельних і культурних зв'язків, за конструктивну ідею мирного розв'язання будь-яких конфліктів, що виникають. Цю велику, гуманну, справедливую боротьбу уряду і Центрального Комітету, нашої партії гаряче й одно-стайно підтримує весь радянський народ.

І, незважаючи на потоки брехні, поширюваної ворогами миру, наш великий вклад в священну справу миру, наша правда все глибше проникають в серця людей у всіх куточках земної кулі, окрилюють їх надії і все тісніше об'єднують навколо непереможного священного прапора миру.

Мені, представникові Всесвітньої Ради Миру, доводиться досить часто зустрічатися з різними громадськими діячами багатьох країн. Недавно я побував у Лондоні. Я зустрівся з деякими членами парламенту — лейбористами, з вченими, паціфістами, квакерами, священниками, письменниками, артистами. Незважаючи на різні точки зору моїх співбесідників з окремих міжнародних проблем, всі, з ким я зустрічався, тепло підтримують ідею мирного співіснування. Вони рішуче виступають за послаблення міжнародного напруження, за розширення багатосторонніх зв'язків і співробітництва Англії з нашою країною. Вони були прикро вражені позицією свого уряду, який на Бермудській нараді підтвердив свій намір продовжувати гонитву термоядерного озброєння і відмовився від заборони його випробувань. Не лише у Франції, Англії, Італії, Західній Німеччині, але й у США, де урядові кола займають досі непримирну позицію в питанні пом'якшення міжнародної обстановки, заборони термоядерної зброї і її випробувань, все голосніше лунають голоси найкрупніших вче-

них, відомих громадських і політичних діячів на користь припинення випробувань атомних і водневих бомб, на користь вирішення найгостріших міжнародних проблем шляхом переговорів.

А що вже казати про широкі маси, про сотні мільйонів простих людей, для яких завжди ненависна була війна, які завжди мріяли про мир. До цих голосів не можуть не прислухатись уряди й парламенти, які несуть основну і головну відповідальність за долю своїх країн і народів.

Дорогі товариші! Наша сесія присвячена величезній перебудові промисловості, економіки, присвячена мирній, творчій праці. Нові, світлі обрії відкрились перед нами, і важко сьогодні повністю уявити всю велич цієї нової ери в творчому житті радянського народу, який разом з Центральним Комітетом і під його керівництвом, разом з нашим урядом, керуючись безсмертним ленінським вченням, сміливо й одностайно зважився на гігантське перетворення всього нашого господарства в ім'я подальшого зміцнення могутності й процвітання нашої Вітчизни, в ім'я щастя братніх народів нашої країни. І велика радість випала на нашу долю — підтримати і одностайно ствердити це велике історичне рішення. І буде корисним, якщо саме в ці дні, коли доповідь і кожна промова депутатів, що виступали, були новим незаперечним доказом наших справжніх намірів, наших прагнень до мирного життя, до мирної творчої праці, — якщо ми звернемося сьогодні з посланням до конгресу Сполучених Штатів Америки і парламенту Великобританії. В цьому посланні ми могли б запропонувати співробітництво наших парламентів у питанні про припинення випробувань атомних і водневих бомб.

Ми хочемо вірити, що, незважаючи на загострення

міжнародної обстановки, члени конгресу Сполучених Штатів Америки і члени парламенту Великобританії достойно оцінять цей крок Верховної Ради Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

Хай живе міцний мир і дружба між народами всієї земної кулі!

1957 р.

ВИСОКА МІСІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ І КУЛЬТУРИ

Ми заслухали звітну доповідь ЦК КП України.

В цій доповіді змальовано величну картину героїчної праці робітників України, селян і інтелігенції.

Товариші, коли я буваю за кордоном, мене там часто розпитують про Україну. Коли я розповідаю, скажімо, скільки металу дала Україна, чи цукру, чи які досягнення наші в сільському господарстві, — люди розкривають здивовано очі. Дехто навіть і не вірить, думаючи, що це пропаганда. Таких стає все менше і менше; пройде небагато часу, і всі повірять.

Наша партія, великий Ленін розкрили невичерпні джерела енергії народів Радянського Союзу. Ось чому і наша Радянська Україна має такі великі здобутки, про які говорили товариш Підгорний і виступаючі товариші.

Хочу сказати сьогодні про великий подвиг народу, великий подвиг нашої партії, ленінського Центрального Комітету, який спрямував ходу нашого народу і завдяки якому ми збираємо такий великий всенародний урожай.

Згадується нині, як кілька років тому в Парижі я зустрівся з великим вченим нашої епохи — Фредеріком Жоліо-Кюрі. Чотири з лишком години ми говорили про те, як піднести громадську думку народів світу на боротьбу за заборону ядерної зброї, за заборону випробувань її. Довго він розпитував мене про Україну. Я розповідав йому, але ще не розумів, чому так багато питань було про Академію, про окремих вчених. А потім він сказав: «Пам'ятайте, Олександр, і передайте на Україні: я вважаю, що українська школа фізиків — це одна з найперших в світі». Таку велику оцінку нашої

українській культурі, національній за формою і соціалістичній за змістом, дав вчений з світовим ім'ям.

Чому згадав я це зараз? Недавно я прочитав статтю великого вченого нашої епохи радянського академіка Курчатова, який приїздив до нас і, називаючи вчених-фізиків України, сказав, що в деяких питаннях ядерної фізики вони займають перше місце серед вчених Радянського Союзу, видатні наукові досягнення якого визнані в усьому світі.

Велика радість, велика гордість для нас — ця величезна перемога нашої партії, що випестила таку чудесну інтелігенцію.

Ви читали, як недавно найкращі композитори Радянського Союзу були в Америці і серед них наш делегат з'їзду Костянтин Данькевич. Там він диригував американським оркестром, який виконував його симфонічну поему «Тарас Шевченко». Американська буржуазна преса не могла приховати того, що Данькевича зустрічали в Сполучених Штатах гаряче і успіх його був триумфальним. Це теж, товариші, серйозна подія.

А хіба у нас один Данькевич? Згадайте Лятошинського, Майбороду, Філіпенка, Жуковського, Мейтуса, із старшого покоління Ревуцького і багато талановитої молоді. Вони виростають разом з народом, і їх таланти буйно розквітають з кожним днем.

Я не можу говорити тут про наших талановитих художників, — часу мало, — про наших талановитих літераторів, книги яких перекладають не тільки в Радянському Союзі, але й в країнах народної демократії і в буржуазних країнах. Твори українських письменників знають в усьому світі.

Товариші, я перед самим з'їздом цілий місяць був у Відні, Римі і Лондоні. В Римі було засідання Президії Всесвітньої Ради Миру. Там стояло питання про роззбро-

ення. Було в мене багато зустрічей з різними політичними діячами, далекими від нас, наприклад, християнськими демократами, зустрічався з головою сенату і з головою парламенту Італії. Я переконався, що настав величезний злам на користь миру. Ми з вами ще не можемо до кінця глибоко відчутти, що трапилось. І це зробили ми, радянський народ, наша наука, труд наших людей, боротьба за мир нашої партії.

«Холодна» війна відступає. Їй завдано нищівного удару. Але, товариші, це не значить, що прихильники «холодної» війни припинили підривну роботу проти миру, що роззброєння прийде саме. Прихильники «холодної» війни не тільки не склали зброю, вони зараз переозброюються і ведуть новий наступ проти сил миру. Вони сіють песимізм. Перш за все вони доводять, що люди завжди мріяли про роззброєння, але ніколи такого не було. Вони кажуть — це неможливо. Навіть у декого з наших друзів за кордоном, які гаряче бажають, щоб великі держави дійшли згоди в питанні, яке найбільш хвилює народи, — в питанні роззброєння, — бринить песимізм, і вони, по суті, не вірять у повне роззброєння. В Лондоні на зустрічі «Схід — Захід» один політичний діяч Англії, підтримуючи пропозицію глави Радянського уряду, твердив, що повне роззброєння зараз не може бути досягнуте, а тому треба починати з малого. Він навів англійське прислів'я: «Кусай стільки, скільки можеш проковтнути». Він іще сказав, що і в росіян є схоже прислів'я: «Тише едешь — дальше будешь».

Я відповів, що прислів'я «тише едешь — дальше будешь» вже застаріло. Той, хто користується ним у час таких швидкостей, які розвинула наша наука і техніка, ракети і супутники, той, хто тепер тихо їде, може опинитися позаду того місця, звідки почав їхати.

Зараз і в США все більше зростають миролюбні сили громадськості — все більше громадських і політичних діячів виступають за роззброєння, за те, щоб встановити хороші відносини з Радянським Союзом. В усьому світі ростуть сили миру, які підтримують пропозиції Радянського Союзу про загальне і повне роззброєння та мирне співіснування народів.

Ніколи ще так високо не був моральний авторитет Радянської країни серед народів світу, як сьогодні. Його ми будемо берегти, як саме дорогоцінне завоювання, бо ми стали справжніми вчителями життя. На нас дивляться з надією всі народи. Будемо ж множити наші сили в боротьбі за мир!

1960 р.

ШЛЯХ ВАЖКИЙ, АЛЕ ЄДИНИЙ

Останні події показали всьому світові, хто заважає розрядці міжнародної напруженості, хто не бажає припинити ненависну народам гонку озброєнь, хто зробив усе, щоб зірвати переговори в Парижі, хто знехтував елементарні норми міжнародного права, пославши шпигунський літак у небо моєї Батьківщини.

Тепер стало ясно, що зрив правлячими колами США наради у верхах був не ізольованим фактом, а складовою частиною їх широких агресивних планів.

Рішуче виступаючи за мирне співіснування, ми, прихильники миру, глибоко впевнені в тому, що в сучасних умовах війна не є неминучою, що сили миру здатні покласти край агресії і відстояти мир на землі. Згадаємо історію нашого руху. Наполеглива боротьба прихильників миру, всіх людей доброї волі, безперечно, внесла свій неоціненний вклад у відвернення небезпечних воєнних конфліктів у 1956 році в районі Суецького каналу, в 1957 році — біля кордонів Сирії, в 1958 році — в Лівані та Йорданії.

Радянські люди, засуджуючи небезпечні для справи миру провокації правлячих кіл США, не ототожнюють мілітаристів Пентагону з американським народом, до якого радянський народ незмінно відчуває дружні почуття. Від дружби і співробітництва СРСР і США багато в чому залежить доля миру в усьому світі.

Проте в наш бурхливий час боротьба за мир не є справою народів тільки великих держав. Не можна погодитись з думкою, що народи малих і середніх країн не можуть відіграти великої позитивної ролі в поліпшенні міжнародної обстановки. Якщо зусилля всіх народів великих, середніх і малих країн складуться в

одному напрямі, то буде створено нездоланну перешкоду силам агресії та війни.

В сучасних умовах політика нейтралітету держав, населення яких становить в цілому майже чверть усього людства, є важливим фактором. При нинішній розстановці сил політика нейтралітету є фактором зміцнення миру, бо вона обмежує сферу дій агресивних воєнних блоків, розширює зону миру і сприяє зменшенню ризику війни. Ми не повинні забувати роль нейтральних країн у боротьбі за мир.

Впевнені в непереможності сил миру, прихильники миру виступають за переговори, за розв'язання назрілих міжнародних питань і вимагають, щоб ці переговори були чесними, серйозними та конструктивними. Необхідні переговори на всіх рівнях, в тому числі і у верхах. Однак зустрічі і переговори не повинні бути використані для обману громадськості. Потрібні не безплідні розмови, а конкретні діла на благо миру.

В наш вік атома, міжконтинентальних ракет і електроніки не терпить зволікання розв'язання проблеми роззброєння. Нові радянські пропозиції, внесені на розгляд Комітету 10 держав у Женеві, були витримані в дусі реалізму. Вони йшли далеко назустріч західним державам і створювали сприятливу базу для угоди про загальне і повне роззброєння. Однак представники США та інших країн Заходу в Комітеті 10 відмовилися обговорити по суті конструктивні радянські пропозиції, не висунули ніяких своїх пропозицій і не зробили ні кроку для зближення позицій. Як показали переговори в Комітеті 10, західні держави явно не хочуть заборонити найбільш могутньої і винищувальної зброї нашого часу — ядерної зброї, не бажають ліквідації збройних сил і звичайних озброєнь, наполягають не на контролі над роззброєнням, а на контролі над озброєннями. Перервав-

ши свою участь у Комітеті 10, Радянський Союз та інші соціалістичні країни поклали край марним словесним сперечанням, розрахованим на обман народів. Міжнародна громадськість знає, що СРСР був і лишається послідовним прихильником переговорів про роззброєння, готовий і далі брати участь у чесних і серйозних переговорах.

Радянський Союз готовий хоч і сьогодні підписати угоду про припинення всіх видів випробувань ядерної зброї. А між тим переговори між СРСР, США і Англією з цього питання, які, здавалося, були близькі до успішного завершення, зайшли в тупик через вперте небажання західних держав домовитись щодо кількох технічних подробиць контролю та інспекції. Більше того, кидаючи виклик світовій громадськості, уряд США заявив недавно, що він має намір відновити випробування ядерної зброї.

Грізну небезпеку для народів у сучасних умовах являють воєнні бази на чужих територіях. Воєнні провокації з цих баз проти СРСР та інших соціалістичних країн, як, наприклад, ганебний політ шпигунського літака «У-2», викличуть рішучий удар-відповідь по цих базах.

Але Радянський Союз вказує в своїх нових пропозиціях про роззброєння ясний і реалістичний вихід з цього небезпечного становища. Ліквідація вже на першому етапі роззброєння засобів доставки ядерної зброї позбавить Радянський Союз його загально визнаної переваги у найсучаснішій і найефективнішій ракетно-ядерній зброї. Замість цього США та інші західні країни повинні відмовитись від наявної у них воєнної переваги у вигляді баз на чужих територіях. Таке рішення не дасть переваги жодній з сторін і відповідатиме інтересам безпеки усіх народів. Боротьба за ліквідацію

воєнних баз на чужих територіях є невід'ємною частиною боротьби за національну незалежність і суверенітет народів.

Нагромадження запасів ядерної зброї і безперервне її вдосконалення посилює ризик війни внаслідок випадковостей. Густа сітка американських ракетних баз у багатьох країнах, круглодобові патрульні польоти американських бомбардувальників приховують у собі небезпеку того, що буде натиснута не та кнопка — і станеться непоправне. Радикальне усунення цієї небезпеки може бути забезпечене лише загальним і повним роззброєнням.

У період розрядки напруженості, що намічалася, було чимало людей, які, дізнавшись про згоду глав урядів на переговори, поспішно зробили висновок, що громадськість повинна зачекати результатів цих переговорів і не проявляти себе на повну силу. На жаль, такі настрої були і в нашому русі. Життя показало, що доти, поки не буде розв'язане найважливіше питання про повне, загальне і контрольоване роззброєння, не може бути й мови про якесь послаблення зусиль світової громадськості в боротьбі за мир.

Сила нашого руху, зростання його морального авторитету невіддільні від широких масових дій на захист миру. Ми не повинні забувати наш величезний досвід у проведенні різних зустрічей, регіональних і національних конференцій з найважливіших питань, які хвилюють багато країн чи цілі континенти, наприклад, ліквідація залишків другої світової війни, німецька проблема, жагучі проблеми, які стоять перед народами Азії, Африки, Арабського Сходу і Латинської Америки.

Радянські прихильники миру палко вітають визначних діячів боротьби за мир в Японії Каору Ясуї та Усітаро Хірано і поздоровляють їх з великими успіхами ми-

ролюбних сил Японії. Ми високо цінімо визначні досягнення миролюбних сил Англії.

Боротьба народів за національну незалежність, за право розпоряджатися багатствами своїх країн є найбільшим вкладом у справу миру. Не може бути міцного миру в усьому світі, коли ще багато народів жорстоко експлуатуються гігантськими іноземними монополіями, які навмисно затримують економічний розвиток цих країн, прирікаючи сотні мільйонів людей на жебрацтво і голод.

Виникнення замкнених ринків, дискримінація в торгівлі, інвестиція капіталів у слабо розвинені країни на політичних умовах — все це породжує нові вогнища конфліктів. В 1951 році ми виступили ініціаторами Міжнародної економічної конференції в Москві, яка тоді мала великий успіх. Шкода, що ми тепер у нових умовах мало робимо в цій галузі. А які можуть бути чудові успіхи, якби ми могли закликати економістів, профспілки, представників ділових кіл обговорити економічні проблеми на регіональних та інших зустрічах, вужчих і ширших.

Нам слід конкретніше говорити про тягар, який падає на плечі народів у зв'язку з всезростаючою гонкою озброєнь, і про фантастичні бариші торговців винищувальною ядерною зброєю і засобами її доставки.

Кожна проста людина повинна знати, скільки заробляють на виробництві засобів смерті військово-промислові монополії.

Серйозної уваги і обговорення світовою громадськістю заслуговує проблема допомоги економічно слабо розвиненим країнам.

На жаль, багато з того, що ми робимо в боротьбі за мир, не стає відомим світовій громадськості. Навіть наші національні рухи, скажімо, європейські, іноді не

знають, яка робота ведеться за межами їх континенту, і, навпаки, рухи інших континентів послабили зв'язки з Всесвітньою Радою Миру і національними рухами Європи. Нам треба кріпити і берегти єдність і монолітність нашого великого всесвітнього руху. На жаль, ми не завжди повною мірою усвідомлюємо, яким великим історичним фактором у міжнародному житті є наша Всесвітня Рада Миру.

Ми не повинні заплюшувати очі на те, що останні події у чималій кількості людей викликали песимістичні настрої, а деякі дійшли до того, що почали говорити про «крах надій людства». Це не тільки неправильні твердження, а й дуже шкідливі для справи миру. Нам треба терпляче роз'яснювати людям, що останні події завдали тимчасової шкоди справі миру, але, з іншого боку, на цілу голову піднесли миролюбні сили, і люди усього світу ще глибше зрозуміли справжні цілі американських правлячих кіл, які своїми відкрито агресивними діями кинули виклик усім народам світу. Ці дії були зустрінуті засудженням в усіх країнах, в тому числі і в Сполучених Штатах Америки. Досить згадати небачений за післявоєнний час мітинг у «Медісон-сквер-гарден» та інші виступи американської громадськості.

У світлі останніх факторів міжнародної обстановки навіть недосвідчені в політиці люди розуміють, що нині сили миру здатні покласти край будь-якій провокації мілітаристів, і ніякі агресивні дії та підривна пропаганда не змогли і не зможуть похитнути нашу віру, віру народів у реальні можливості покінчити з гонкою озброєнь та запобігти війні. Шлях цей важкий, і багато ще мають витримати трудівники світу в боротьбі за щастя всього людства.

ХАЙ ЖИВУТЬ МИР І ДРУЖБА МІЖ НАРОДАМИ!

Дорогий товаришу Голова Комітету по Міжнародних Ленінських преміях «За зміцнення миру між народами» академік Дмитро Володимирович Скобельцин!

Дорогі друзі кияни!

Дорогі гості з зарубіжних країн!

В цей великий день мого життя від усього серця, від усієї душі прийміть мою гарячу подяку за братерські почуття і добрі слова, які були тут сказані в зв'язку з врученням мені Ленінської премії миру.

Сердечно і гаряче дякую ЦК КП України і Раді Міністрів України, Вам, дорогий Голово Раді Міністрів УРСР, за таку високу оцінку моєї діяльності в боротьбі за мир, за теплі і щирі почуття.

З невимовним хвилюванням я приймаю премію, яка названа іменем найдорожчим, найближчим для кожної радянської людини, для всіх трудящих світу — іменем творця нашої Радянської держави, іменем людини, світлий геній якої відкрив сонячний шлях нової ери, шлях, яким слідом за радянським народом йде все передове людство.

В наш щасливий час щороку народжуються нові й нові могутні ріки, які, переборюючи всі перешкоди, бурливо плывуть в безбрежний океан соціалізму, створюючи чисту атмосферу великого рівноправного братерства рас і народів.

Володимир Ілліч Ленін заповів нам боротися, не жалкуючи сил, за мир у всьому світі, за мирне співіснування і дружбу народів. Партія Леніна неухильно виконує цей священний заповіт.

Наша Радянська Вітчизна під керівництвом Ленінського Центрального Комітету партії, уряду СРСР стала наймогутнішим оплотом миру в усьому світі, прапором нових, вільних, братерських взаємин між людьми, незалежно від їх расових ознак, способу життя, релігійних вірувань.

Наша країна — вірний, чесний і безкорисливий друг всіх народів і племен, які героїчно борються за свою національну і соціальну незалежність, проти імперіалізму і колоніалізму.

Машини, обладнання, сировину, технічні і наукові кадри ми посилаємо в країни Азії, Африки, Латинської Америки, на Близький і Далекий Схід. Народам, які звільнилися від гніту колонізаторів, ми з радістю допомагаємо будувати свою національну індустрію, вирощувати своїх спеціалістів. Недарма з усіх континентів їдуть до нас вчитися, переймати наш досвід, який дістався народам Радянського Союзу в важкій боротьбі.

Неймовірні труднощі подолали ми у Великій Вітчизняній війні, і якщо вийшли переможцями, то тільки тому, що вела нас велика віра в ленінізм, тому, що керувала нами Ленінська партія. Вона з честю й славою вивела народи Радянського Союзу на перше місце в світі й підняла моральний авторитет нашої країни на нечувану висоту.

Коли ми зараз законно пишаємося величезними здобутками нашої економіки, науки, культури, коли весь світ з захопленням, визнанням і любов'ю аплодує нашим науковим відкриттям в оволодінні космічним простором, коли російському слову «спутник» відкрили серця всі люди і матері називають цим словом своїх дітей, — ми, радянські люди, з гарячою вдячністю згадуємо того, хто заклав фундамент усіх цих досягнень, —

генія людства, великого вчителя і вождя Володимира Ілліча Леніна.

Присудження мені Ленінської премії миру я відношу перш за все на честь рідного українського народу, який своєю героїчною працею під випробуванням керівництвом загартованої в боях Комуністичної партії України, під мудрим керівництвом Ленінського Центрального Комітету, разом з народами-братами нашої матері Вітчизни успішно будує комунізм, разом з ними кує щастя не тільки для себе, але й для всіх трудящих світу, кує щастя для народів, які не по своїй вині, а по вині колонізаторів-імперіалістів відстали від сучасного рівня науки, техніки і економіки.

Дорогі друзі!

З честю й славою відстоює наша партія ленінські принципи побудови комунізму в нашій багатонаціональній країні, в зовнішній політиці нашої держави. Спираючись на вчення марксизму-ленінізму, вона відкрила нові, окрилюючі людство закони сучасного суспільного життя.

Ці відкриття завдають величезного удару доживаючому свій ганебний вік імперіалізові і колоніалізові, силам, які породжують війни і несуть народам рабство і смерть.

Ці відкриття все більше об'єднують людей, всі народи множать сили миру в боротьбі проти ненависних людству сил війни, проти агресорів-імперіалістів.

Базуючись на реальній могутності Радянської держави і всього соціалістичного табору, враховуючи всезростаючу боротьбу народів Азії, Африки, Латинської Америки проти національного і економічного поневолення, спираючись на світовий рух прихильників миру і всіх миролюбних сил і виходячи з прагнень народів, голос яких в наш час не може ігнорувати жоден уряд, наша

партія на своєму ХХ з'їзді КПРС висунула нове положення, яке було сприйняте з величезною радістю не тільки комуністичними партіями, а й найширшими колами громадськості в усьому світі. Це положення — що в наш час можна запобігти фатальній неминучості війни — помножило сили прихильників миру, підірвало отруйну імперіалістичну пропаганду песимізму, приреченості, зневіри людей в свої сили, зміцнило гарячу непохитну віру в перемогу миру над силами війни.

Поклавши в основу ленінські принципи співіснування держав незалежно від їх політичних систем, наша партія на реальних фактах світового значення розкрила нові якості цього видатного ленінського передбачення, показала його величезну життєстверджуючу силу в сучасних умовах. І хоч всілякі ревізійні й догматики намагались заплутати це підтвержене самим життям положення, наша партія витримала велику боротьбу, довела його життєвість і реальність.

Це кардинальна проблема сучасності: або мирне співіснування і співробітництво держав, або нова світова війна. Ось чому мирне співіснування і співробітництво, мирне змагання в галузі економіки і капіталістичної, і соціалістичної систем всі прихильники миру сприймають як величезну конструктивну доктрину сучасності. З нею безпосередньо зв'язаний уперше так сміливо, широко і ґрунтовно розроблений Радянським урядом план загального і повного роззброєння, який глава нашого уряду висунув майже рік тому в Організації Об'єднаних Націй.

Всі ви знаєте, яку підступну і жорстоку боротьбу ведуть зараз агресивні сили США проти плану загального й повного роззброєння і проти будь-якого роззброєння взагалі. Але як не можна долонею закрити

сонце, так не можна брехнею заплямувати величні ідеї і положення радянського плану роззброєння.

Велика правда радянської програми роззброєння просякає все глибше в серця народів. Всесвітня Рада Миру, в яку я маю честь входити, високо оцінила і гаряче підтримала план загального й повного роззброєння і дальші пропозиції в цьому питанні, в яких Радянський уряд, щоб досягти угоди, пішов назустріч побажанням деяких західних держав.

На останньому засіданні Бюро Всесвітньої Ради Миру в Стокгольмі ми розглянули сучасні міжнародні обставини і прийняли Звернення до народів світу, до всіх миролюбних організацій.

У зв'язку з тим, що уряд США торпедував нараду в верхах, і через те, що досі нема угоди про заборону випробувань ядерної зброї, а в Комітеті 10 по роззброєнню представники західних держав вели нескінченні розмови з метою ввести в оману світову громадськість, — наш Президент професор Джон Бернал вніс надзвичайної ваги пропозицію, яка потім лягла в основу документа, — Звернення до народів світу, до всіх миролюбних організацій.

Це Звернення закликає всі сили миру потроїти свої зусилля в боротьбі за вирішення найважливішого і найгострішого питання сучасності — ліквідацію воєнних баз на чужих територіях і знищення під суворим контролем ракет-носіїв ядерної зброї, як перший великий крок на шляху до загального й повного роззброєння. В цьому новому, Стокгольмському Зверненні ми закликаємо народи настійно поставити вимогу про скликання в недалекому майбутньому Всесвітньої Конференції по роззброєнню, в якій повинні взяти участь високоповноважні представники урядів як тих, що входять, так і тих, що не входять в ООН.

Стокгольмське Звернення закликає також громадськість поставити перед своїми урядами вимогу -- не робити до скликання такої Конференції жодного кроку, який міг би привести до загострення «холодної» війни, до погіршення міжнародної обстановки. Необхідно, щоб всі уряди світу заявили про свою згоду взяти участь в Конференції і добиватися реальних наслідків. Треба вимагати, щоб держави, які володіють атомною зброєю, відмовились від випробувань її до скликання Конференції, щоб усі уряди світу поважали суверенітет і незалежність інших держав.

Стокгольмським закликом ми почали нову всесвітню кампанію за загальне, повне й контрольоване роззброєння і зміцнення миру. Ми віримо, що переважна більшість населення земної кулі гаряче підтримає наше Звернення.

Дорогі друзі!

Почесний і трудний шлях боротьби за мир. Але ми, радянські прихильники миру, не жалкуємо сил в цій священній боротьбі...

Дорогі гості!

Ви перебуваєте в квітучій столиці Радянської України — древньому Києві, звідки пішла героїчна історія трьох братніх слов'янських народів — руського, українського і білоруського. Древні пам'ятники Києва свідчать про нашу спільну культуру, яка ще тоді, у далекій сивині віків, внесла неоціненний вклад у світову цивілізацію.

Глибоко шануючи все краще, що залишив на протязі віків творчий геній українського народу, і віддаючи належне його героїчній боротьбі за рідну землю, за волю, національну і соціальну незалежність, ми, українці, вважаємо, що найбільшим щастям для нас було те, що народ України без вагань першим в дні Великого

Жовтня пішов по ленінському шляху вслід за великим російським народом, що навіки об'єднався з ним і разом з усіма народами-братами створив великий Радянський Союз.

Ми пишаємося тим, що в непорушній, рівноправній дружбі братніх народів щасливо була вирішена національна і соціальна доля України, яка об'єднала всі свої землі в єдиній могутній суверенній Українській Радянській державі — невід'ємній частині Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

Дорогі товариші! Дорогі гості!

Ще раз сердечно дякую вам за ваші привітання. Всі свої сили, здібності, все життя своє я й надалі віддаватиму священній справі — боротьбі за мир, за добру волю між народами.

Як письменник-драматург, я в силу своїх можливостей завжди намагався в своїх п'єсах прославити труд простої людини, розкрити життєдайну, невичерпну силу світлих ідей нашої Ленінської партії.

Я й надалі йтиму цим шляхом, намагатимусь ще глибше розкривати чудесний образ нашого сучасника — будівника комунізму, борця за мир і щастя народів. Всю свою любов, ніжність, всі кращі почуття мого серця я віддам вам, мої дорогі друзі, мої брати й сестри, осяяні славою трудових подвигів будівники нового світу, великого всенародного щастя.

Як громадський діяч, я намагатимусь потроїти свою енергію в боротьбі за мир, брати якнайактивнішу участь в роботі Всесвітньої Ради Миру. Я намагатимусь зробити все, що тільки зможу, для того, щоб на міжнародних зустрічах політичних і громадських діячів ще глибше, ще яскравіше розкрилась життєстверджуюча сила найгуманніших ідей моєї Батьківщини, щоб множилась

кількість друзів нашої країни, щоб дружба ця міцніла і розвивалась.

Дружба народів — це найвірніша гарантія миру в усьому світі.

Дозвольте мені заявити тут, що всю грошову частину одержаної мною премії я віддав Всесвітній Раді Миру у її Фонд миру.

Дорогі друзі!

Я не можу сьогодні не згадати світлі імена нашого першого Президента Всесвітньої Ради Миру, визначного вченого і великого сина французького народу Фредеріка Жоліо-Кюрі, видатного російського письменника і громадського діяча Олександра Фадєєва, полум'яного француза Іва Фаржа, які заклали перші цеглини в фундамент нашого всесвітнього руху прихильників миру. Їхні імена будуть вічно жити в наших серцях.

Я гаряче дякую моїм друзям, з якими об'єднує мене багаторічна боротьба за мир, за їхню щире, чесну дружбу й допомогу.

З цієї високої трибуни із словами подяки я звертаюсь до видатного вченого, славного сина англійського народу професора Бернала, до випробуваних борців за справу миру Ежені Коттон і Ізабелли Блюм.

Ми високо цінімо Ваш великий вклад в зміцнення дружби між радянським і англійським народами, Вашу благородну боротьбу за співіснування і дружбу народів, дорогий наш гість і друг член англійського парламенту Коні Зіллакус.

Я хочу також згадати словами сердечної подяки таких видатних діячів — прихильників миру, як Еміліо Серені і Спано, д'Аст'є де ля Віжері і Лоран Казанова, Монтегю, Антуан Табет, Бен Сліман, Кітчлу, Чандра, Сундерлал, Іверсен, пастор Форбекк, Анна Зегерс, Фрідріх Вільман, Лундквіст Андреа Андреєн, Ясуї Каоро,

Неруда, Амаду, Робертс, Ендікотт і багато-багато інших. В їх числі і мої друзі — видатні борці за мир із країн народної демократії, такі, як Івашкевич, Длуський і Кульчинський, Мукаржовський і Громадка, Стоянов і Наджаків, Сакашич і Садовяну і друзі з Радянського Комітету захисту миру — Тихонов і Еренбург, Несмеянов і Пономарьов, Терьошкін і Чхіквадзе, Попова і Котов.

Гаряче дякую всім своїм друзям — українським літераторам, вченим, працівникам мистецтва, які своєю благородною творчістю і громадською діяльністю борються за мир, і всім вам, дорогі мої кияни, за героїчний труд для щастя нашої Вітчизни, для щастя всіх народів на землі.

Дорогі товариші!

Як комуніст, я звертаюсь до моєї рідної партії, низько вклоняюсь їй за те, що вона, як добра мати, допомогла моему зростові, гартувала мою волю, давала мені сили, окриляла в боротьбі за світлі ідеали ленінізму, за мир і щастя народів.

1960 р.

МИ ВІРИМО В МИР НА ЗЕМЛІ!

Дорогі товариші делегати! Дорогі товариші гості! Як безмежні космічні далі, так безмежна творча енергія нашої партії, нашого багатонаціонального радянського народу, народжена найкрасивішою і найвеличнішою метою, накресленою в новій Програмі Комуністичної партії Радянського Союзу.

Програма нашої партії — це наше серце, наш прапор, великий всеперемагаючий прапор комунізму.

Всі чесні люди, де б вони не жили, незалежно від кольору шкіри, релігії, політичних поглядів і переконань, ознайомившись з Програмою нашої партії, не можуть не зробити висновку, що комунізм і мир — це невіддільні поняття. Всім народам на всіх континентах Програма нашої партії несе мир, справжню дружбу і добру волю всіх радянських людей.

У радісні і щасливі дні з'їзду будівників комунізму ми з хвилюванням і гордістю згадуємо ХХ з'їзд нашої партії, який очистив атмосферу в нашій країні від шкідливого пилу, розсіюваного культом особи, що заважав усім дихати вільно, дихати на повні груди.

Культ особи Сталіна завдав великої шкоди нашій партії і народові.

...З цієї високої трибуни делегати нашого з'їзду в своїх виступах яскраво і натхненно розповідали, як розцвіло наше життя після ХХ з'їзду партії.

Я цілком приєднуюсь до оцінки шкідливої діяльності Кагановича на Україні, яку в своєму виступі дав Перший секретар ЦК Компартії України товариш Підгорний.

ХХ з'їзд нашої партії висунув нові положення надзвичайної ваги для сучасної і майбутньої долі світу. Це

насамперед положення про те, що в сучасних умовах не існує фатальної неминучості війни. З'їзд творчо розвинув ленінське положення про мирне співіснування і співробітництво держав з різними соціальними системами. Ці положення і висунутий главою Радянського уряду в ООН широкий план загального, повного і контрольованого роззброєння та інші найважливіші пропозиції по ліквідації «холодної» війни окрилили світовою надією народи, зміцнили сили миру в усьому світі.

Можливо, частина делегатів чекає від мене, письменника-драматурга, виступу про літературу. Я б з радістю це зробив, але тепер мене хвилюють насамперед питання захисту миру, і, крім того, мої колеги тут так яскраво і добре виступали. Я про одне тільки хочу сказати. Мені здається, нашим радянським літераторам варто менше турбуватись, на який п'єдестал їх поставлять, а більше працювати, працювати і працювати, вивчати життя. Гоголь казав: якщо не пишеться, сідай за стіл і пиши, пиши. Не пишеться — висічи думку...

Я за те, щоб більше працювали, це головне.

Наша радянська література все більше і більше користується глибокою повагою і любов'ю серед численних читачів в усьому світі. Для читачів, які живуть у капіталістичних країнах, вона стала справжнім відкриттям нового світу. І люблять її там не тільки за зміст, але й за її високу художню форму. Я кажу про найкращі твори нашої літератури. У наш час немає країни в світі, в якій література мала б такий високий зміст і таку високу художню форму, як наша багатонаціональна радянська література, і цим нам всім треба пишатися. Це завоювання нашої партії, її ленінської національної політики.

Мені випала велика честь разом з багатьма відомими радянськими громадськими діячами брати участь у

конференціях, зустрічах і конгресах різних миролюбних сил Заходу. Перед з'їздом я брав участь в роботі міжнародної Конференції громадськості по роззброєнню в Лондоні. Потім ми поїхали у Варшаву на засідання Президії Всесвітньої Ради Миру. З Варшави поїхали в Рим на засідання круглого стола громадських діячів «Схід — Захід». Протягом одного місяця ми зустрілися з різними громадськими діячами Америки, Європи, Азії. Там були пастори, католики, гандисти, юристи, письменники, депутати парламентів, сенатори, професіональні політики і вчені, журналісти, там були комуністи, соціалісти, лейбористи і демократи, пацифісти, відкриті і таємні радники різних державних діячів.

На всіх цих зустрічах відбувалися гострі дискусії в питаннях загального роззброєння, про мирний договір з німецькими державами і статус для Західного Берліна, про організаційну структуру ООН, а також про випробування атомної зброї в СРСР і США. Що ми відчули на цих зустрічах? Насамперед ми відчули, що відбувається серйозний перелом у громадській думці Заходу. Як ніколи раніше, ми побачили велику стурбованість і схвильованість представників Заходу, викликані нестримною воєнною істерією, яку роздули правлячі кола США та їх союзники по НАТО у відповідь на мирні пропозиції Радянського Союзу в німецькому питанні. На Заході переконались, що мирну фразеологію змінила нічим не прикрита груба пропаганда війни і вихваляння ще більш нестримної гонки озброєнь. Коли ж Радянський уряд змушений був вжити заходів по гарантуванню безпеки не тільки своєї країни, всього соціалістичного табору і всієї справи миру, громадськість Заходу глибше зрозуміла дуже серйозний розвиток подій. Якщо в останні роки, треба прямо сказати, в деяких країнах Європи спостерігалася серед чималої частини

громадськості пасивність, то тепер різко змінились настрої. Навіть ті люди, які активно виступали тільки проти випробувань атомної зброї і не боролися проти гонки озброєнь, зараз почали говорити по-іншому. Якщо ці громадські діячі раніше заплющували очі на розгул реваншизму і милітаризму в Західній Німеччині, то тепер вони все глибше розуміють, що коли й далі напружуватиметься міжнародна обстановка, то вже не про осади стронцію доведеться говорити, а про загибель сотень мільйонів людей і про безповоротну загибель величезних цінностей, створених народами протягом віків.

Деяка частина громадських діячів Заходу міркувала приблизно так: коли Радянський Союз має величезну могутність, то можна спати спокійно, бо він не допустить війни. Це, звичайно, добре, що люди різних політичних переконань вірять, що Радянський уряд зробить усе, щоб не було війни, але ця точка зору розмагнічує сили миру і породжує пасивність. Є й такі міркування: оскільки СРСР і США — наймогутніші держави, від них усе залежить, а ми, мовляв, країни невеликі, нам краще почекати і жити за принципом: «Моя хата скраю». Є й такі люди на Заході, які думають і вірять, що тільки добрими побажаннями, без активної боротьби можна усунути загрозу війни. Є й такі, які закривають очі на сувору дійсність і стараються не помічати, як марширують по їх землі солдати бундесверу під командуванням гітлерівських офіцерів, а інші віддають голоси тим правителям, які ведуть нестримну гонку озброєнь і проводять політику «на грані війни».

Справедливо говорив палкий захисник ідей миру чеський мислитель Ян Амос Коменський триста років тому: «Не можна вилікувати коросту, розчісуючи хворі місця, так само не можна покласти край війнам, продовжуючи

вести їх, чварам, розпалюючи їх, переслідуванням, переслідуючи людей».

Ці чудові слова слід би запам'ятати всім західним громадським діячам, які свідомо закривають очі на підступи і змови ворогів миру — сучасних імперіалістів і колонізаторів.

На зустрічах у Лондоні і Римі ми гаряче й гостро говорили про злочинні дії німецьких реваншистів і про тих, хто їх підтримує. В Римі всі промовці були згодні, що треба покінчити з залишками війни, треба вимагати від правителів Заходу визнати існуючі кордони по Одеру — Нейсе, гарантувати статус Західного Берліна, укласти мирний договір з двома німецькими державами.

Багато промовців вимагали записати в документі, що в майбутньому обов'язково повинне бути об'єднання Німеччини. Представник французької громадськості, член парламенту, який довго мовчав, взяв слово і сказав гаряче і з хвилюванням: «Панове! Чому ви так занепокоєні об'єднанням Німеччини? Яку Німеччину ви так стараєтесь об'єднати? Сто років тому Бісмарк об'єднав Німеччину, і сто років вона або воювала, або готувалась до війни. Скільки чужих земель вона захопила і кого тільки не грабувала, скільки крові вона пролила в загарбницьких війнах! Поки в Західній Німеччині діють гітлерівські генерали і ті, хто їх підтримує, Німеччину не можна об'єднати, вона буде небезпечна для всіх народів Європи і світу».

Ця думка справила велике враження на учасників зустрічі.

Товариші! Ви знаєте про ту велику роботу на користь миру, яку вів всесвітній рух прихильників миру під керівництвом світового вченого і великого сина Франції Фредеріка Жоліо-Кюрі, і про ту роботу, яку тепер веде він під керівництвом видатного вченого

Англиї і видатного борця за мир професора Джона Бернала. Прихильники миру більш як дванадцять років тому підняли прапор боротьби проти війни, і зараз вони віддають усі свої сили боротьбі за священну справу миру.

В багатьох країнах виникли нові миролюбні рухи і численні організації, які вносять неоцінний вклад в загальну справу миру. Це насамперед рух солідарності країн Азії і Африки, японський рух за ядерне роззброєння, масовий рух в Італії, про який так яскраво говорив вельмишановний товариш Тольятті, американський рух за розумну ядерну політику та інші миролюбні групи, пагуошські зустрічі вчених, могутній рух різних миролюбних сил Латинської Америки, очолюваний колишнім президентом генералом Карденасом. Кожний день приносить звістки про виникнення нових миролюбних груп і рухів, про зростаючу активність найрізноманітніших діячів на захист миру.

У Варшаві на Президії Всесвітньої Ради Миру визначний громадський діяч Австралії розповів нам, що недавно там в одній церкві молодий пастор виголосив палку проповідь проти воєнної істерії і закінчив її такими словами: «Парафіяни, віруючі, нам треба знайти диявольські сили, щоб зупинити паліїв війни». І парафіяни простили йому цей незвичайний для пастора вислів, бо вони були глибоко стурбовані різким загостренням міжнародної обстановки.

У Лондоні і Римі до мене зверталися громадські діячі Заходу, які не входять у всесвітній рух прихильників миру, з пропозицією подумати, чи не час в сучасній гострій міжнародній обстановці створити Всесвітній Комітет за загальне, повне і контрольоване роззброєння, до якого ввійдуть на рівних правах відповідальні представники всіх миролюбних рухів, груп, організацій, або

створити Федерацію всіх миролюбних сил за загальне, повне і контрольоване роззброєння. Справа, звичайно, не в назві, а в суті. Мені здається, що ця ідея західних громадських діячів дуже вірна, вона диктується самим життям. Боротьба за загальне і повне роззброєння — це першорядна справа всіх миролюбних сил, всіх прихильників миру в світі. І, як ніколи, настав час об'єднати всі зусилля різних груп і рухів світової громадськості, запросити на всесвітній форум громадськості державних діячів, попросити їх доповісти, що вони конкретно роблять, як розв'язують проблему загального, повного і контрольованого роззброєння.

Товариші! Після ХХ з'їзду радянська громадськість не тільки в середині країни розв'язує завдання величезної важливості, беручи активну участь в усіх галузях життя, творчо обговорюючи проекти найважливіших законів союзного і республіканських урядів, але й за кордоном представники радянської громадськості гідно представляють наш великий народ. Сміливо виступають вони, роз'яснюючи й активно підтримуючи миролюбну політику нашого рідного уряду і народу. Таких численних і широких контактів з світовою громадськістю, як тепер, у нас ніколи не було, та й можливостей таких не було. Ми будемо продовжувати і розвивати контакти з світовою громадськістю, бо ми глибоко віримо, що тільки мирне співіснування і співробітництво народів, розв'язання всіх спірних питань шляхом чесних, терпеливих переговорів на взаємоприйнятній основі — це єдиний шлях назавжди покінчити з війнами. Великий французький письменник Анатоль Франс говорив: «Все ж, громадяни, ми віримо у прийдешній мир на землі. І ці надії ґрунтуються не на мріях і побажаннях, а на вивченні суспільних явищ і на висновках історичного матеріалізму. Загальний мир прийде тому, що

новий стан речей, нові віяння в науці і нова економічна необхідність примусять людей перебувати в стані миру так само, як колишні умови життя нав'язували їм стан війни».

Прийшов час новому станові речей! Цей новий стан у світі створила наша партія, наш народ, наші брати, країни соціалістичного табору, багатирська боротьба народів проти старих і нових колонізаторів, могутнє піднесення сил миру в усьому світі.

Дозвольте мені з трибуни XXII з'їзду КПРС від імені радянської громадськості висловити палку подяку всім громадським діячам Європи, Азії, США, Латинської Америки, Африки, Австралії, з якими ми, радянські громадські діячі, зустрічались і, незважаючи на різні політичні погляди, знаходили спільну мову в боротьбі проти «холодної» війни, проти гонки озброєнь, за мирне співіснування і співробітництво між усіма державами і народами світу.

Дорогі товариші! Минуть десятиріччя, і вдячні нащадки будуть з трепетним хвилюванням і палкою вдячністю читати викарбувані на фронтоні цього Палацу огненні слова: «Тут проходив великий XXII конгрес будівників комунізму, який створив новий Маніфест комунізму під керівництвом нашого Ленінського ЦК!»

1961 р.

РАДЯНСЬКИЙ НАРОД В БОРОТЬБІ ЗА ЗАГАЛЬНЕ РОЗЗБРОЄННЯ І МИР

Дорогі товариші!

В наш час немає більш гострого питання, ніж питання про війну і мир. Відвернення війни стало головною проблемою сучасності, яка глибоко хвилює народи. Невідкладність вирішення цієї проблеми очевидна кожній чесній людині. Створені і накопичуються страхітливі засоби масового знищення і руйнування, застосування яких викличе нечувані біди — перетворення в руїни цілих країн, загибель сотень мільйонів людей.

Небезпека світової термоядерної війни нависла над світом. Народи бачать джерело цієї небезпеки. Ненависть до соціалістичного суспільного ладу, що зростає і розвивається, страх перед його величезними успіхами, прагнення врятувати хоч би залишки своєї колишньої колоніальної могутності, невсипуща жадоба наживи за рахунок гонки озброєнь осліплюють монополістичні і військові кола імперіалістичних країн, штовхають їх на небезпечний шлях підготовки світового конфлікту.

Головні імперіалістичні держави втягли багато країн у воєнноагресивні блоки, створили на територіях цих країн мережу військових баз, націлених проти країн соціалістичного табору. Вони вступили в союз з мілітаристськими колами Західної Німеччини, які мріють про те, щоб взяти реванш за програну Гітлером війну.

У ФРН, США та інших країнах Заходу відроджуються і активізуються чорні сили фашизму — ця крайня форма політичного панування імперіалізму. Вони відкрито проповідують війну і насильство. Створюється обстановка воєнної істерії та шовіністичного очманіння.

Імперіалістичні держави втручаються у внутрішні

справи країн Азії, Африки і Латинської Америки... В основі всієї зовнішньої політики імперіалістичних урядів західних країн лежить їх зацікавленість у збереженні і постійному загостренні міжнародної напруженості. Це потрібно їм для виправдання їх курсу на гонку озброєнь.

Однак минули ті часи, коли імперіалізм визначає хід історії і міг за своїм свавіллям вирішувати, бути чи не бути війні. Співвідношення сил у світі корінним чином змінилося. У наш час вже не імперіалізм, а світова соціалістична система визначає головний зміст і напрям розвитку людського суспільства. Соціалістичні країни пропонують людству єдино розумний принцип відносин між державами з різним суспільним ладом — ленінський принцип мирного співіснування.

Реальна можливість зберегти і зміцнити мир зростає завдяки тому, що соціалістична система, історична місія якої полягає у знищенні війн, стала центром притягання всіх миролюбних сил на землі. В збереженні миру життєво зацікавлені всі народи земної кулі. З боротьбою соціалістичних країн за мир зливається в єдиний потік могутній національно-визвольний рух народів.

Найважливішим фактором боротьби за мир став у нашу добу антивоєнний рух народних мас у всьому світі. Для його зростання і розвитку існує найширша база.

Вперше в історії стали можливими об'єктивні умови для практичного вирішення завдання встановлення міцного миру, перетворення його з передишки між війнами, як це було раніше, у постійний стан міжнародних відносин. Але це завдання не може бути вирішене само по собі, без впертої, наполегливої боротьби проти агресивних сил, що готові кинути людство у термоядерну війну.

Перед лицем цієї небезпеки важливим завданням

стає згуртування і зміцнення всіх миролюбних сил, всебічна активізація народних мас у боротьбі за відвернення війни. Обстановка, що склалася у світі, вимагає негайних і рішучих дій з тим, щоб зірвати небезпечні наміри ворогів миру, знешкодити їх до того, як почнуть падати атомні і водородні бомби.

Найбільше щастя для всього людства полягає в тому, що наше покоління людей бачить не лише можливості відвернення війни, але й конкретні шляхи вирішення цього завдання. Найбільш радикальний з них — це загальне й повне роззброєння при суворому міжнародному контролі.

Ще у вересні 1959 року Генеральна Асамблея ООН на своїй XIV сесії після виступу глави Радянського уряду схвалила ідею загального і повного роззброєння. На цій сесії радянська делегація внесла проект «Основних положень договору про загальне і повне роззброєння», який передбачає послідовне, поетапне знищення всієї військової машини, починаючи з найбільш смертоносних її знарядь.

Вирішенню головної проблеми — загального і повного роззброєння — можуть і повинні сприяти різні конкретні заходи до пом'якшення міжнародної напруженості, до зміцнення довір'я у відносинах між державами. Багато пропозицій, спрямованих до цієї мети, одержали широку підтримку. Це — створення в різних районах світу зон, що вільні від ядерної зброї, укладення пакту про ненапад між НАТО та організацією Варшавського договору, відвернення дальшого розповсюдження ядерної зброї, відмова від її застосування, заборона пропаганди війни.

Немає потреби доводити, яке велике значення мало б припинення випробувань ядерної зброї і заборона назавжди всіх видів експериментальних ядерних вибу-

хів. Такий захід ще до укладання договору про загальне і повне роззброєння допоміг би загальмувати гонку озброєнь, ослабити міжнародну напруженість, зміцнити довір'я між державами.

Роззброєння — невідкладне завдання; чим більше буде затягуватися його вирішення, тим небезпечнішою буде ставати обстановка загальної воєнної напруженості, у якій випадковість, технічна помилка, непорозуміння, безумство окремих осіб можуть послужити іскрою, здатною запалити пожежу світової термоядерної війни.

Роззброєння, відмова від гонки озброєнь сприяла б розвитку міжнародних економічних і торгових зв'язків, вони сприяли б усуненню штучних бар'єрів, дискримінацій, відмові від замкнутих ринків типу натовського «загального ринку». Все це відкрило б для західних країн вигідні ринки збуту в соціалістичних країнах, які швидко розвиваються.

Таким чином, роззброєння відповідає кровним інтересам всіх народів, всіх соціальних шарів суспільства, крім купки монополістів, що наживаються на гонці озброєнь, та реакційної воєнщини, яка їм прислужує.

Важливим фактором боротьби за міцний мир, за відвернення загальної ядерної катастрофи став у нашу добу національно-визвольний рух. Радянські люди солідарні з усіма народами, які борються за свою свободу і незалежність, щиро радіють з успіхів національно-визвольного руху. Радянські люди гаряче вітають цю боротьбу і подають їй повну підтримку і допомогу.

Загальне і повне роззброєння подало б величезну допомогу народам, які ведуть справедливую боротьбу проти колоніалізму та імперіалізму. Саме тому імперіалісти чинять такий впертий спір роззброєнню. Душителям

свободи і незалежності народів, колонізаторам потрібна зброя, щоб зберегти залишки свого колоніального панування. Ліквідація іноземних воєнних баз, виведення іноземних військ з чужих територій позбавили б імперіалістів силою підтримувати колоніальну систему, що розвалюється.

Боротьба за незалежність тісно пов'язана з боротьбою за роззброєння. Справді, чи варто доводити, в якому вииграші був би національно-визвольний рух в Азії, Африці, Латинській Америці, якби йому не доводилось переборювати опір колонізаторів, імперіалістів, що спираються на могутні воєнні бази і воєнні блоки?

Величезний вклад у збереження і зміцнення миру в Європі й в усьому світі повинна внести ліквідація залишків другої світової війни, завершення мирного врегулювання з Німеччиною.

У своїх пропозиціях з питань німецького мирного врегулювання Радянський Союз виходить з реалістичного врахування того історичного факту, що після війни утворились дві німецькі суверенні держави, в одній з яких утвердився соціалістичний суспільний лад. Радянський Союз неодноразово нагадував і нагадує західним державам, що він вважає укладення німецького мирного договору настійною необхідністю.

Громадськість всіх країн покликана також наполегливо добиватися ліквідації всіх інших осередків воєнних конфліктів не лише в Європі, але в будь-якій іншій частині земної кулі, де б вони не виникали.

В обстановці, яка нині склалася, коли найбільш агресивні кола у країнах Заходу активізуються, потрібні рішучі масові дії, щоб своєчасно попередити катастрофу. Для цього необхідно, щоб всі шари громадськості таких країн, як США, Англія, Франція, Західна Німеччина, до кінця усвідомили, якими великими можливо-

стями вони користуються для того, щоб змусити свої уряди піти на дійове роззброєння, на мирне врегулювання спірних міжнародних проблем, на відмову від збройного придушення національно-визвольного руху. Народні маси — ось вирішальна сила в боротьбі за мир.

Радянські люди — активні борці за мир. Вони знають: не можна сидіти склавши руки і чекати, що мир утвердиться сам по собі.

Однак не можна не помітити, що в деяких країнах за останній час знизилась активність громадськості на захист миру. Очевидно, не всі ще усвідомили, що одні лише побажання, одне тільки співчуття ідеям миру недостатні, щоб стримати паліїв війни.

В історії людського суспільства неодноразово різні правителі хотіли огнем і мечем нав'язати світове панування, але ця фальшива доктрина терпіла крах і приносила народам незліченні жертви і руйнування. В нашу добу народи і уряди всіх країн повинні боротися за повне панування миру в усьому світі, за панування доброї волі співробітництва і дружби між всіма державами незалежно від їх соціальних систем.

Для радянських людей благородне завдання збереження і зміцнення миру нерозривно пов'язане з їх гігантською творчою роботою по будівництву комунізму. Зараз у повному розпалі весна. Вся наша Вітчизна, мов наречена, у квітучих садах, і красу її можна порівняти з сяючими від щастя очима закоханої дівчини. На безмежних полях, на фабриках, в лабораторіях, на гігантських будовах трудиться радянська людина; вона сміливо дивиться в блакитне небо нашої Вітчизни, яке надійно захищають її сини — прославлена Радянська Армія. Але наш народ-богатир знає, що справа миру неділима, що будь-яка чорна хмарка агресивної війни, де б вона не з'явилась, над чією б країною вона не пливла

б,— якщо її не зупинити, не розвіяти,— може впасти чорною тінню на життя кожної людини на землі.

Радянські люди живуть в наймогутнішій країні, вони не шкодували і ніколи не пошкодують сил у боротьбі проти загрози термоядерної війни, за вічно чисте небо на земній кулі, за мирне життя свого і всіх народів планети.

Об'єднуючи свої зусилля з народними масами всіх країн, радянські прихильники миру, весь багатомільйонний радянський народ з оптимізмом і глибокою вірою дивляться вперед. Радянські люди знають, що у впертій боротьбі проти сил агресії і війни народи в наш час можуть і повинні відстояти священне право людини на життя, витравити війну з лиця землі. Чорним хмарами війни не закрити ясного сонця миру!

Розум, воля й енергія людей нашого покоління прокладуть шлях у сонячне і мирне завтра!

Хай живе наша велика Батьківщина — оплот миру в усьому світі.

Хай живе мир і дружба всіх народів світу!

СТУДЕНТИ І БОРОТЬБА ЗА МИР

Дорогі друзі!

Я прошу вас прийняти гарячий привіт від української інтелігенції. Ми раді, що ви приїхали в нашу столицю Радянської України. Мені здається, що ви є чудовими посланцями своїх країн і народів.

Тема мого виступу — це мирне співіснування держав з різним соціальним ладом і роль студентів у боротьбі за вирішення цього головного питання нашої доби.

Ленінський принцип мирного співіснування держав з різним соціальним ладом є генеральною лінією зовнішньої політики Радянського Союзу, який всім серцем підтримують всі народи Радянського Союзу.

Першим законодавчим актом після Жовтневої революції був Декрет про мир. В цьому Декреті вперше, як нам здається, в історії були проголошені нові принципи міжнародних відносин між державами. Там було сказано, що всі спірні питання, якої б гостроти вони не були, між державами повинні розв'язуватися не війною, а шляхом переговорів. Ленінський заповіт — мир — свято дотримують у своєму серці радянські люди.

Радянська держава керується у відносинах між країнами новими, невідомими у минулому принципами взаємного поважання національного суверенітету, територіальної цілісності, ненападу, невтручання у внутрішні справи одне одного, рівності та взаємної вигоди, відмови від війни як зброї зовнішньої політики, мирного співіснування держав з різними соціальними системами.

XX з'їзд КПРС розвинув ленінський принцип мирного співіснування стосовно до сучасної епохи, коли у світі є два протилежних табори. Мирне співіснування означає змагання країн з різними системами, змагання

господарського і культурного будівництва, і від цього змагання, як ми розуміємо, виграють тільки народи і в країнах капіталізму, і в країнах соціалізму.

Але, звичайно, ідеологічна боротьба буде продовжуватися, і вона не може не продовжуватися. Це питання не нове, ви знаєте історію і розумієте, що і в минулі століття не тільки велась між деякими країнами велика ідеологічна боротьба, але навіть спалахували війни. ХХ з'їзд партії зробив дуже важливий висновок про відвернення війн в сучасних міжнародних умовах.

Треба визнати той реальний факт, що існують соціалістичні держави і капіталістичні держави, що вони йдуть своїми шляхами, що існуючий у них лад — це передусім справа внутрішня. Треба всі спірні питання у відносинах між державами вирішувати шляхом переговорів, без війн і жити без війни на основі мирного змагання. В цьому основа мирного співіснування.

Мирне співіснування схвалюють і країни, які тепер розвиваються, і особливо країни, які ведуть справедливу боротьбу проти колонізаторів і пригноблювачів, проти ганебного ярма імперіалізму. Мирне співіснування допомагає їм швидше здобути національну незалежність.

Ви знаєте, яку велику допомогу Радянський Союз, інші соціалістичні країни подають народам, які недавно визволились від колонізаторів і будують своє нове життя так, як вони того хочуть.

Противники мирного співіснування, реакційні кола імперіалістів — це головні вороги миру, вони сьогодні ведуть боротьбу, як у свій час Даллес, за політику з позиції сили, за розпалювання маленьких, а можливо, і великих війн. Це показали події на Кубі. Але вони і зараз говорять — треба було розв'язати війну. Однак ми знаємо, що в них немає такої можливості, як у ХІХ і на

початку ХХ століття. Тепер вони не можуть безкарно нав'язати народу свою волю силою.

Я ніколи не забуду, як за рік до смерті великого сина Франції Жоліо-Кюрі я провів з ним цілий день. Цей великий гуманіст і вчений сказав мені тоді такі слова, які увійшли в моє серце, і я буду завжди їх пам'ятати. Він говорив мені: треба все більше і більше розгортати боротьбу за заборону випробувань термоядерної зброї. Це кровна справа всіх, хто живе на землі. Він тоді сказав: ще 40 великих вибухів термоядерних бомб — і критична межа на всій земній кулі в атмосфері буде перейдена. Сучасники ще не можуть досягнути, яке непоправне горе ці вибухи принесли б майбутнім поколінням, особливо дітям.

Народи в усьому світі радісно сприйняли укладення договору про заборону ядерних випробувань в атмосфері, космічному просторі і під водою. Це не вирішує питання про заборону ядерної зброї, але це серйозний крок, без якого не можна було б вести переговори по головній проблемі.

Ще колись в Лізі націй від імені СРСР Максим Литвинов сказав, що мир неподільний. І ніхто не може заховатися тільки у своїх країнах чи навіть на своїх континентах, і вітер повинен бути один, веселий, теплий і лагідний для всіх людей землі.

Мирне співіснування передбачає невтручання не тільки у відносинах між капіталістичними і соціалістичними країнами, але і в середовищі соціалістичних країн. Ми виправляємо помилки Сталіна, які іноді межували з сваволею. Ми виправили їх для того, щоб більше ніколи не повторювались чужі нашому суспільству явища, щоб була ширша демократія, щоб наша громадськість об'єднувала все більше свої зусилля з прогресивними діячами інших країн в боротьбі за мир, щоб був широ-

кий обмін культурними цінностями, бо світову цивілізацію створюють всі народи.

Я був молодим письменником і був у гостях в Олексія Максимовича Горького. Він тоді сказав нам: я б хотів, щоб ви, молоді письменники, запам'ятали, що той народ, той інтелігент, які не вміють поважати культуру іншого народу, вони ніколи не зрозуміють культури свого рідного народу. Це прекрасні слова.

Радянський Союз буде й надалі невпинно проводити політику миру, дружби між народами, боротися за загальне і повне роззброєння.

Нема більш благородного, гуманного і почесного завдання, як боротьба за мирне співіснування, за дружбу народів, за зміцнення антивоєнного фронту, який повинен розширятися, за швидке знищення залишків ганебного колоніалізму.

В цій боротьбі, зрозуміло, велику роль можуть відіграти студенти. Студентська молодь в усіх країнах світу — це велика надія народів. Вона замінить старше покоління у своїх країнах, вона стане до керма своїх держав. Переважна більшість студентів завжди йшла в перших рядах борців за прогрес, завжди виступала за краще життя у своїх країнах. І завжди студенти брали активну участь у міжнародних миролюбних організаціях. І я думаю, що настав час створити історію боротьби студентів в усіх країнах світу за прогрес, за мир, за краще життя, за дружбу між народами.

Ми живемо у вражаючу добу великої промислової революції, геніальних відкриттів, великих надій і великих небезпек. Студенти всього світу, продовжувачі всього того, що створив на протязі віків важкий труд і геній народів, повинні подвоїти і потроїти свої зусилля, щоб зберегти і захистити від пожежі нової війни велику

спадщину культури і науки та примножити в умовах миру.

Ви знаєте з літератури, що великі письменники, яких ми любимо, у яких ми вчимося, коли вони створювали образ молодого людини, глибоко розкривали нам трагічні ситуації і складні її переживання. Згадайте, яким важким був шлях молодого людини і як часто у творах письменників все закінчувалось розривом.

...Розривалась дружба і любов в силу суспільних та інших причин, руйнувались сподівання молодих героїв, і над цими книгами в молодості ми проливали сльози, ми поділяли деякий песимізм і велику гіркоту визначних гуманістів минулого, які не могли побачити у свій час, що світ буде так швидко змінюватись.

Ми глибоко цінуємо їх творчість, ми відчуваємо їх красиві і вічно живі серця. Це нічого спільного не має з тим песимізмом, який хочуть сьогодні підкинути нам ремісники і окремі талановиті письменники, що заблукалися, внести сум'яття в серця молоді, посіяти зневіру в силу людини, в силу її розуму.

Я тут говорю як письменник. Мені здається, що наше завдання — це боротися з такими настроями, наше завдання — нести народам віру у свій національний геній, віру в свої незліченні сили, в краще майбутнє, яке сьогодні, не шкодуючи сил, виконують трудящі — творці всіх цінностей. І мені хочеться закінчити свій виступ однією фразою: Людина гідна пісні!

Будемо ж боротись за мирне співіснування, за мир і дружбу між всіма народами світу!

ПРОТИ ГОНКИ ОЗБРОЄНЬ, ЗА МІЦНИЙ МИР!

Дорогі друзі!

Питання про наслідки гонки озброєнь, що становить тему моєї доповіді, набуває особливого значення в тій обстановці, у якій зібрався нинішній Конгрес.

Я був учасником майже всіх Конгресів прихильників миру з моменту заснування нашого руху. На останніх Конгресах ми майже незмінно могли з задоволенням констатувати певне поліпшення міжнародної обстановки, поступове пом'якшення напруженості. На жаль, цього не можна сказати про сьогоденню зустріч.

Міжнародна обстановка різко погіршилась. Знову наростає напруженість, посилюється «холодна» війна. Загроза світової термоядерної війни, яка, здавалось, починала віддалятися, знову набула реальних зловісних окреслень.

Гонка озброєнь сама по собі стала одним з важливих факторів посилення напруженості і воєнної загрози. Складається якесь зачароване коло: погіршення міжнародної обстановки прискорює гонку озброєнь, а гонка озброєнь посилює напруженість, роблячи все більш реальною небезпеку світової термоядерної війни.

Ось чому можна сказати, що в нинішніх умовах не можна ефективно відстоювати мир, не ведучи в той же час боротьби за припинення гонки озброєнь. Це тим більш вірно, що така гонка не тільки робить сумними перспективи миру; вона вже сьогодні стала справжнім лихом для народних мас.

Я маю на увазі передусім економічні наслідки вакханалії озброєнь: за рахунок тих коштів, які кидають

у бездонну яму воєнних витрат, можна було б здійснити багато з того, що сьогодні залишається нездійсненою мрією для мільйонів людей. Сучасні військові літаки з усім своїм обладнанням коштують дорожче, ніж якби вони були виготовлені з золота: один бомбардувальник — це 37 незбудованих шкіл, одна балістична ракета — це 60—70 незбудованих багатоповерхових жилих будинків...

Немає жодного народу, якому б йшла на користь гонка озброєнь. Ми не можемо недооцінювати й того впливу, який справляє гонка озброєнь на духовне життя суспільства. Вона створює поживний ґрунт для шовінізму, розповсюдження мілітаристських ідей, настроїв недовіри і ненависті до інших народів. Вона затримує прогрес культури, науки, народної освіти, наносить шкоду цілим поколінням людей.

Для прихильників миру не може бути питання про те, боротися проти гонки озброєнь чи ні. Необхідність такої боротьби впливає з основних принципів нашого руху. Продовжуючи боротьбу за загальне і повне роззброєння, важливо добиватися здійснення конкретних заходів, які ведуть до обмеження гонки озброєнь. Один з таких заходів — заборона застосування ядерної зброї. Радянський Союз заявив, що ніколи першим не застосує атомної зброї. Наш обов'язок — примусити ядерні держави Заходу також взяти на себе зобов'язання не застосовувати атомної зброї. Це було б значним кроком на шляху до повної заборони ядерної зброї і знищення її запасів.

У цьому напрямку йде наша боротьба проти допуску західнонімецьких реваншистів до ядерної зброї у якій би не було формі, за повну заборону випробувань цієї зброї, включаючи підземні, за укладення угоди, яка від-

вертає дальше розповсюдження ядерної зброї. Доброю справою було б створення без'ядерних зон у різних районах світу. Велике значення має вимога нашого руху — ліквідувати іноземні військові бази та вивести іноземні війська з чужих територій.

Всі ми добре знаємо, що в питанні роззброєння існують різні точки зору. Самому цьому поняттю даються різні тлумачення, мені б хотілось у цьому зв'язку сказати кілька слів про те, як дивляться на роззброєння радянські прихильники миру.

Говорячи про роззброєння, ми адресуємось передусім до великих держав, що мають великий військовий потенціал і наращують його в ході гонки озброєнь. Ми не вважаємо учасниками гонки озброєнь ті молоді держави, які перед лицем підступів імперіалістів, неоколоніалістів змушені зміцнювати свою обороноздатність. Було б великою несправедливістю і лицемірством ставити в теперішніх умовах питання про роззброєння народу В'єтнаму, домініканських патріотів або повстанців Конго, словом, всіх тих, хто зі зброєю в руках веде боротьбу проти агресії, відстоює свою свободу і незалежність. Ніхто з нас не може ставити під сумнів право пригнічених народів вести боротьбу з загарбниками в будь-яких формах, які можуть бути необхідними для завоювання свободи і незалежності, в тому числі і збройним шляхом.

Радянський уряд і радянська громадськість вважають відвернення світової термоядерної війни своїм першочерговим завданням і впевнені, що цього страхітливого конфлікту можна уникнути при тій умові, зрозуміло, що народи будуть, не шкодуючи сил, боротися за її вирішення.

В боротьбі за мир проти світової війни у нас є цілком конструктивна програма — мирне співіснування

держав, що належать до різних соціальних систем. Мирне співіснування являє собою єдино можливу альтернативу світовій термоядерній війні. Третього, як кажуть, не дано.

Що стосується нас, радянських людей, то ми були, є й будемо послідовними й переконаними прихильниками мирного співіснування. Ця наша позиція впливає не від слабкості і не від нехватки хоробрості. Військова могутність моєї країни не викликає сумнівів навіть у її найзліших ворогів, змушуючи їх відмовлятися від багатьох авантур, які в іншому випадку загубили б справу миру. Що стосується хоробрості, то і її не доводиться позичати радянському народові, героїзм якого врятував Європу від гітлерівської чуми.

В повістці дня нашого Конгресу особливе місце посіло питання про підтримку народами світу справедливої боротьби в'єтнамського народу за незалежність, єдність і мир. Американська агресія у В'єтнамі і викликана нею загострення міжнародної напруженості підриває самі основи мирного співіснування, ставить під загрозу цілі і мету нашого руху. Ось чому ми вважаємо, що допомогти в'єтнамському народові відстояти свою незалежність, дати відсіч американській агресії — значить внести найвагоміший у нинішніх умовах вклад у справу забезпечення миру і мирного співіснування.

В боротьбі за мир, національну незалежність і роззброєння нам, як повітря, потрібна єдність, єдність з усіма, кому дорогі наші цілі, єдність нашого руху, єдність на цьому Конгресі. Ми з свого боку зробимо все, щоб сприяти такій єдності. Тільки така позиція може відповідати високим принципам нашого руху. Його засновник Фредерік Жоліо-Кюрі на Першому Конгресі прихильників миру в 1949 році говорив, закликаючи лю-

дей доброї волі до боротьби за позбавлення людства від тягаря озброєнь: «Зупинити війну, що насувається, змусити припинити війни, що вже ведуться, і встановити мир — такою повинна бути наша мета. Один народ, окрема особа не в змозі відвернути загрозу війни. Тільки спільні зусилля народів дозволять досягнути цієї мети».

1965 р.

ПРИМІТКИ

В ім'я радості і краси. Інтерв'ю кореспондентів «Правди» у Празі.— «Правда», 1967, 26 лютого.

Автобіографія. Написана в 1955 р. Вміщена у книзі: Советские писатели. Автобиографии, том III. М., «Художественная литература», 1966.

I

Герої соціалістичного будівництва — наші герої. Промова на I Всесоюзному з'їзді радянських письменників в серпні 1934 р. Подається за книгою *: Олександр Корнійчук. Разом із життям. Публіцистика. К., «Радянський письменник», 1950.

Разом із життям. Подається за книгою «Разом із життям».

Письменники на фронті.— «Комуніст», 1942, 17 березня.

Україна вибере свою волю.— «Література і мистецтво», 1942, 15 жовтня. Подається за книгою «Разом із життям».

Встає над українською землею зоря перемоги. Вступне слово на пленумі СРПУ.— «Література і мистецтво», 1943, 20 січня. Подається за книгою «Разом із життям».

Наша сила. Промова на пленумі СРПУ 30 червня 1944 р. у Києві.— «Література і мистецтво», 1944, 22 липня. Подається за книгою «Разом із життям».

Стан і чергові завдання української радянської літератури. Доповідь на II з'їзді письменників України 6 грудня 1948 р. Подається з деякими скороченнями за книгою: Олександр Корнійчук. Стан і чергові завдання української радянської літератури. К., «Радянський письменник», 1948.

* Далі посилання на це видання подаємо скорочено: за книгою «Разом із життям».

Партія кличе. Вступне слово на відкритті III з'їзду письменників України 27 жовтня 1954 р. Вміщено у книзі: Третій з'їзд радянських письменників України. Доповіді. Резолюція. К., «Радянський письменник», 1955.

Радянська драматургія. Співдоповідь на II Всесоюзному з'їзді письменників СРСР 18 грудня 1954 р. (Скорочена стенограма).— «Радянське мистецтво», 1954, 22 грудня.

Ми підемо вперед. З виступу на IV пленумі правління Спілки письменників СРСР у Москві.— «Літературна Україна», 1963, 2 квітня.

Література і перемога. Вступне слово до збірника «Слово і подвиг. Велика Вітчизняна війна в художньо-документальній творчості письменників Радянської України». К., «Радянський письменник», 1965.

За велику культуру нашого народу! Промова на XXIII з'їзді КП України 16 березня 1966 року.— «Радянська Україна», 1966, 17 березня.

Геніальний син українського народу. Доповідь на пленумі правління Спілки письменників СРСР, присвяченому 125-літтю від дня народження Тараса Григоровича Шевченка, 4 травня 1939 року у Києві. Вперше опубліковано в «Літературній газеті», 1939, 5 травня. Подається за книгою «Разом із життям».

Спектакль високої акторської майстерності. Стаття написана з нагоди гастролей МХАТу у Києві. Вперше опублікована в газеті «Комуніст» від 11 червня 1936 р. Подається за книгою «Разом із життям».

Близький і рідний. Вступне слово на урочистому засіданні в Києві 17 листопада 1937 р., присвяченому 750-річчю написання поеми Шота Руставелі «Витязь у тигровій шкурі». Подається за книгою «Разом із життям».

Геніальний артист. Написана в березні 1939 р. як передмова до збірника «Панас Карпович Саксаганський. Статті і спогади про корифея української сцени». К., «Мистецтво», 1939.

Світлий талант. Вступне слово на урочистому засі-

данні в Києві 25 лютого 1946 р., присвяченому 75-річчю від дня народження Лесі Українки. Подається за книгою «Разом із життям».

Зустрічі. (Спогади про О. М. Горького).— «Правда України», 1946, 18 червня. Подається за книгою «Разом із життям».

Театр високої літератури. Стаття написана в січні 1947 р. Подається за книгою «Разом із життям».

Великий Каменяр. Вступна стаття до п'ятитомника: Франко І. Избранные сочинения, т. I. М., ГИХЛ, 1948. Подається за книгою «Разом із життям».

Співець узбецького народу. Вступна промова на урочистих зборах у Києві 22 травня 1948 р., присвячених 500-річчю від дня народження Алішера Навої. Подається за книгою «Разом із життям».

Наш Белінський. Промова на урочистих зборах у Києві 7 червня 1948 р., присвячених 100-річчю від дня смерті В. Г. Белінського.— «Літературна газета», 1948, 10 червня.

Театр-прапорonoсець. Промова на Науковій сесії Інституту мистецтвознавства, фольклору і етнографії Академії наук УРСР, присвяченій 50-річчю МХАТ'у, що відбулося в Києві 23 жовтня 1948 р. Подається за збірником: МХАТ і українська театральна культура. К., Вид-во АН УРСР, 1949.

Христо Ботев. Вступне слово на відкритті ювілейного засідання в Києві 7 січня 1949 р. з нагоди 100-річчя від дня народження Христо Ботева. Подається за книгою «Разом із життям».

Панас Мирний. Промова на пленумі Спілки письменників України 22 травня 1949 р. в Полтаві, присвяченому 100-річчю від дня народження Панаса Мирного. Повністю опублікована в «Літературній газеті», 1949, 26 травня. Подається за книгою «Разом із життям».

Великий Пушкін. Вступна промова на урочистому засіданні в Києві 6 червня 1949 р. з нагоди 150-річчя від дня народження О. С. Пушкіна. Подається за книгою «Разом із життям».

Народний письменник. До 100-річчя від дня народження Шолом-Алейхема.— «Радянська Україна», 1959, 3 березня.

Про Юрія Шумського. Передмова до книги: Ю. Шумський. Оповідання і статті. К., «Мистецтво», 1964.

Невгасимий факел Яна Райніса. Промова на урочистому засіданні в Ризі 11 вересня 1965 року, присвяченому 100-річчю від дня народження Яна Райніса. На Україні друкується вперше.

Літописець робітничої теми. Спогади про кінорежисера Леоніда Лукова (з стенограми виступу, присвяченого його пам'яті).

Незабутній друг. Стаття написана для цього видання на основі виступу з нагоди 60-річчя від дня народження І. А. Савченка у жовтні 1966 р. Виклад виступу в газеті «Культура і життя», 1966, 20 жовтня.

Гордість нашого театру. (До 70-річчя від дня народження М. М. Крушельницького).— «Культура і життя», 1967, 23 квітня.

Видатні митці України. Розмова кореспондента РАТАУ з головою Урядового республіканського Комітету по преміях імені Т. Г. Шевченка академіком О. Є. Корнійчуком.— «Радянська Україна», 1962, 9 березня.

Слово про лауреатів. Розмова кореспондента РАТАУ з головою Урядового республіканського Комітету по преміях імені Т. Г. Шевченка академіком О. Є. Корнійчуком,— «Літературна Україна», 1963, 12 березня.

Удостоєні високої відзнаки. Розмова кореспондента РАТАУ з головою Урядового республіканського Комітету по преміях імені Т. Г. Шевченка академіком О. Є. Корнійчуком.— «Літературна Україна», 1964, 9 березня.

Імені Тараса. Розмова кореспондента РАТАУ з головою Урядового республіканського Комітету по преміях імені Т. Г. Шевченка академіком О. Є. Корнійчуком.— «Літературна Україна», 1965, 9 березня.

Творці художнього літопису. Розмова кореспондента РАТАУ з головою Урядового республіканського Комітету по преміях імені Т. Г. Шевченка академіком О. Є. Корнійчуком.— «Літературна Україна», 1966, 11 березня.

Найголовніше і найдостойніше. Розмова кореспондента РАТАУ з головою Урядового республіканського Комітету по преміях імені Т. Г. Шевченка академіком О. Є. Корнійчуком.— «Літературна Україна», 1967, 10 березня.

Віч-на-віч з глядачем. (Письменник і життя). Бесіда з кореспондентом «Литературной газеты».— «Литературная газета», 1959, 12 вересня.

Роздуми, спогади, діалоги. Розмова з співробітниками журналу «Вітчизна» в травні 1965 р. Опубліковано в книзі: Ігор Малишевський, Вадим Решетилів. Тисяча свідків. К., «Радянський письменник», 1966.

Нас виростив народ. З промови на урочистому вечорі громадськості столиці України 2 червня 1965 р., присвяченому 60-річчю від дня народження письменника. Друкується вперше.

Змагання.. без суперників. (Поряд з цікавим співбесідником. Олександр Корнійчук відповідає на запитання нашого кореспондента).— «Советская культура», 1967, 18 березня.

II

В ім'я щастя і свободи трудящого людства. Промова на XV з'їзді КП(б)У 22 травня 1940 р. Подається за книгою «Разом із життям».

Дружба народів—велика сила у Вітчизняній війні.— «Известия», 1941, 2 липня. Подається за книгою «Разом із життям».

Гітлер—лютий ворог українського народу.— «Правда», 1941, 17 липня; «Комуніст», 1941, 18 липня; «Советская Украина», 1941, 18 липня.

Визволимо людство від кривавого фашистського кошмару. Промова на Всеслов'янському мітингу в Москві в серпні 1941 р.— «Правда», 1941, 12 серпня. Подається за книгою «Разом із життям».

День перемоги настане! Промова на I антифашистському мітингу представників українського народу 25 листопада 1941 р. в Саратові.— «Література і мистецтво», 1941, 20 грудня. Подається за книгою «Разом із життям».

З Леніним в серці.— «Правда», 1942, 21 січня.

У зенітників. (У співавторстві з В. Василевською).— «Комуніст», 1942, 13 лютого. Подається за книгою: Слово і подвиг. К., «Радянський письменник», 1964.

Гуде Україна.— «Известия», 1942, 10 березня. Подається за книгою «Разом із життям».

Українська інтелігенція міцно зв'язана з своїм народом.— «Правда», 1942, 3 квітня. Подається за книгою «Разом із життям».

Весно Україно! — «Комуніст», 1942, 1 травня. Подається за книгою: Слово і подвиг. К., «Радянський письменник», 1964.

Українські партизани. Стаття написана в 1942 р. Подається за книгою «Разом із життям».

Возз'єднання українського народу в надрах своєї держави.— «Література і мистецтво», 1943, 15 березня.

Переяслав — Полтава. Вперше опубліковано в «Правде», 1943, 24 вересня. Подається за книгою «Разом із життям».

Золоті ворота перемоги. Передано по Українському радіо 8 листопада 1943 р. Подається за книгою «Разом із життям».

Чому хвилюється Ватікан? — «Сучасне і майбутнє», 1946, № 1. Подається за книгою «Разом із життям».

За єдність і дружбу слов'ян і всіх волелюбних народів! Промова на загальному зібранні III конгресу американських слов'ян у Нью-Йорку 22 вересня 1946 р. Подається за книгою «Разом із життям».

Як мене зустріли у «вільній» Америці.— «Літературна газета», 1947, 20 вересня. Подається за книгою «Разом із життям».

Конгрес у Вроцлаві. В основі статті — доповідь О. С. Корнійчука на загальних зборах письменників Києва 21 вересня 1948 р. про Всесвітній Конгрес діячів культури на захист миру у Вроцлаві, яка опублікована в «Літературній газеті», 1948, 23 вересня. Подається за книгою «Разом із життям».

На сторожі миру. Стаття опублікована в «Літературній газеті», 1949, 14 липня. Подається за книгою «Разом із життям».

Про що думають прості люди.— «Радянська Україна», 1950, 19 квітня. Подається за книгою «Разом із життям».

Радянський Союз — прапороносець миру. Промова на сесії Верховної Ради СРСР 19 червня 1950 р. Подається за книгою «Разом із життям».

Дати твори, достойні нашого крилатого часу. Промова на XVIII з'їзді КП України 24 березня 1954 року. Надрукована в книзі: XVIII з'їзд Комуністичної партії України. 23—26 березня 1954 р. Матеріали з'їзду. К., Держполітвидав УРСР, 1954.

Покликання працівників культурного фронту. Промова на XIX з'їзді КП України 20 січня 1956 року.— «Літературна газета», 1956, 26 січня.

Сотні мільйонів простих людей прагнуть миру. Промова на VII сесії Верховної Ради СРСР.— «Літературна газета», 1957, 14 травня.

Висока місія української науки і культури. Промова на XXI з'їзді КП України 17 лютого 1960 року. Надрукована в книзі: XXI з'їзд Комуністичної партії України. 16—19 лютого 1960 року. Матеріали з'їзду. К., Держполітвидав УРСР. 1960.

Шлях важкий, але єдиний. Промова на розширеній сесії Бюро Всесвітньої Ради Миру в Стокгольмі.— «Літературна газета», 1960, 15 липня.

Хай живуть мир і дружба між народами!

Промова при врученні Міжнародної Ленінської премії «За зміцнення миру між народами» 3 вересня 1960 р. у Києві.— «Літературна газета», 1960, 6 вересня.

Ми віримо в мир на землі! Промова на XXII з'їзді КПРС 27 жовтня 1961 року.— «Літературна газета», 1961, 31 жовтня.

Радянський народ в боротьбі за загальне роззброєння і мир. Скорочений текст доповіді члена Всесвітньої Ради Миру, голови Радянського Комітету сприяння проведенню Всесвітнього Конгресу за роззброєння і мир О. Є. Корнійчука на Всесоюзній Конференції представників радянської громадськості 29 травня 1962 р. в Москві.— «Правда», 1962, 30 травня.

Студенти і боротьба за мир. З доповіді члена Президії Всесвітньої Ради Миру О. Є. Корнійчука на Міжнародних літніх студентських курсах у Києві в серпні 1963 р. Публікується вперше.

Проти гонки озброєнь, за міцний мир! Скорочений текст доповіді глави радянської делегації О. Є. Корнійчука на Всесвітньому Конгресі за мир, національну незалежність і загальне роззброєння 11 липня 1965 р. в Хельсінкі.— Інформаційний бюлетень Радянського комітету захисту миру «В захисту мира», 1965, № 8—9.

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

О. Є. Корнійчук. *Фото 1967 р.* 4—5

Члени редколегії газети «За Радянську Україну» — М. Бажан, В. Василевська, О. Корнійчук за вчиткою чергового номера. *Південно-Західний фронт. Фото 1941 р.* 48—49

О. Фадеєв та О. Корнійчук у Президії Другого Всесоюзного з'їзду радянських письменників. *Москва. Фото 1954 р.* 48—49

О. Корнійчук серед депутатів Сесії Верховної Ради СРСР. *Москва. Фото 1956 р.* 112—113

О. Корнійчук виступає на Ювілейній сесії Всесвітньої Ради миру, присвяченій 10-річчю руху прихильників миру. *Стокгольм. Фото 1959 р.* 112—113

О. Корнійчук і Герой Радянського Союзу П. Попович. *Київ. Фото 1962 р.* 240—241

О. Корнійчук і польський письменник Ярослав Івашкевич. *Варшава. Фото 1964 р.* 240—241

О. Корнійчук серед акторів театру ім. І. Франка — учасників вистави «Сторінка щоденника». *Фото 1964 р.* 368—369

О. Корнійчук, П. Тичина, А. Головка, В. Касіян. *Київ. Фото 1966 р.* 368—369

Статті. Виступи. Спогади	
В ім'я радості і краси	7
Автобіографія	9
I	
Герої соціалістичного будівництва — наші герої	17
Разом із життям	24
Письменники на фронті	28
Україна виборє свою волю	34
Встає над українською землею зоря перемоги	36
Наша сила	41
Стан і чергові завдання української радянської літератури	48
Партія кличе	88
Радянська драматургія	92
Ми підемо вперед	117
Література і перемога	123
За велику культуру нашого народу!	129
Геніальний син українського народу	136
Спектакль високої акторської майстерності	163
Близький і рідний	168
Геніальний артист	170
Світлий талант	172
Зустрічі	176
Театр високої літератури	180
Великий Каменяр	183
Співець узбецького народу	188
Наш Белінський	192
Театр-прапорносець	196
Христо Ботев	202
Панас Мирний	205

Великий Пушкін	210
Народний письменник	216
Про Юрія Шумського	219
Невгасимий факел Яна Райніса	221
Літописець робітничої теми	223
Незабутній друг	225
Гордість нашого театру	227
Видатні митці України	229
Слово про лауреатів	232
Удостоєні високої відзнаки	234
Імені Тараса	237
Творці художнього літопису	240
Найвагоміше і найдостойніше	243
Віч-на-віч з глядачем	246
Роздуми, спогади, діалоги	251
Нас виростив народ	258
Змагання... без суперників	261

II

В ім'я щастя і свободи трудящого людства	273
Дружба народів – велика сила у Вітчизняній війні	284
Гітлер – лютий ворог українського народу	287
Визволимо людство від кривавого фашистського кошмару	292
День перемоги настане!	295
З Леніним в серці	298
У зенітників	301
Гуде Україна	303
Українська інтелігенція міцно зв'язана з своїм народом	309
Весно Україно!	312
Українські партизани	314

Возз'єднання українського народу в надрах своєї держави	320
Переяслав — Полтава	327
Золоті ворота перемоги	331
Чому хвилюється Ватікан	334
За єдність і дружбу слов'ян і всіх волелюбних народів	338
Як мене зустріли у «вільній» Америці	342
Конгрес у Вроцлаві	349
На сторожі миру	356
Про що думають прості люди	359
Радянський Союз — прапорносець миру	363
Дати твори, достойні нашого крилатого часу	366
Покликання працівників культурного фронту	374
Сотні мільйонів простих людей прагнуть миру	380
Висока місія української науки і культури	385
Шлях важкий, але єдиний	389
Хай живуть мир і дружба між народами!	395
Ми віримо в мир на землі!	404
Радянський народ в боротьбі за загальне роззброєння і мир	412
Студенти і боротьба за мир	419
Проти гонки озброєнь, за міцний мир!	424
Примітки	429
Список ілюстрацій	439

АЛЕКСАНДР ЕВДОКИМОВИЧ КОРНЕЙЧУК

Сочинения в пяти томах

Том пятый. Публицистика

(На украинском языке)

Видавництво «Дніпро», Київ, Володимирська, 42.

Редактор *Л. С. Маласова*
Художник *Б. Я. Бродський*
Художній редактор *В. В. Машков*
Технічний редактор *О. П. Яхніс*
Коректор *С. Л. Коба*

Виготовлено на Київській фабриці набору
Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР,
вул. Довженка, 5.

Лінотипісти *С. П. Малькевич, М. Г. Галінський*
Верстальник *М. Распопов*
Друкарі *Л. П. Яценко, І. Г. Ситнік*
Керівник палітурно-брошурувальних
процесів *М. Д. Чернова*

Здано на виробництво 8/VIII 1967 р. Підписано до друку 3/I 1968 р. БФ 06401.
Папір № 1. Формат 70×108¹/₃₂. Фізичн. друк. арк. 13,875. Умовн. друк. арк.
19,425+5 вкл. Обліково-видавн. арк. 17,644. Ціна 1 крб. 22 коп. Зам. № 695.
Тираж 20 000.

5

ОАЕКЪ САЛТАРЪ ИЗОПРИЛИКЪ